

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Petr Šťastný

Trestní odpovědnost právnických osob

(Criminal Liability of Legal Entities)

Disertační práce

Školitel: prof. JUDr. Jan Musil, CSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy

Datum vypracování práce: 18. červen 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 494 072 znaků včetně mezer.

.....
disertant

V Praze dne 18. června 2019

„Korporační organizace jsou více zkorumpované a zhýralé než jednotlivci, protože mají více moci k páčání škod a jsou méně přístupné morálnímu odsouzení či potrestání. Necítí hanbu, výčitky svědomí, vděčnost ani dobrou vůli“

W. Hazlitt, Table Talk (World Classic, poprvé publikováno 1821 - 22)

Velmi děkuji svému školiteli panu prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc. za cenné připomínky a podněty a v neposlední řadě i za jeho trpělivost.

Obsah

	Úvod	6
1	Základní pojmy a zásady trestního práva	18
1.1	Terminologické minimum	18
1.2	Vybrané zásady trestního práva (hmotného i procesního)	20
2	Právnícké osoby	22
2.1	Právní osobnost a právní (ne)svéprávnost právníckých osob	24
2.1.1	<i>Zastoupení právníckých osob statutárním orgánem</i>	31
2.1.2	<i>Zastoupení právníckých osob dalšími zákonnými zástupci</i>	31
2.1.3	<i>Zastoupení smluvní</i>	32
2.1.4	<i>Podnikající právnícké osoby</i>	33
2.2	Delikttní způsobilost právníckých osob na poli soukromého práva	33
2.3	Jednání za jiného	34
3	Historie delikttní odpovědnosti kolektivních subjektů	37
4	Podrobnější pohled na vybrané zahraniční právní úpravy trestní odpovědnosti právníckých osob	41
4.1	Nizozemsko	41
4.2	Francie	42
4.3	Švýcarsko	44
4.4	Polsko	45
4.5	Rakousko	45
4.6	Slovensko	46
4.7	Velká Británie	51
4.8	USA	53
4.9	Německo	55
5	Teoretické modely trestní odpovědnosti právníckých osob	59
6	Mezinárodní rozměr problematiky	63
7	Polemika o zavedení trestní odpovědnosti právníckých osob do právního řádu České republiky	66
7.1	Důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právníckých osob	66
7.2	Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti	71
8	Správní trestání	80

8.1	Úvod do problematiky správního trestání	80
8.2	Správní odpovědnost právnických osob před přijetím nového zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich	83
8.3	Stávající právní úprava přestupků	90
8.4	Úvahy nad vzájemným vztahem správního a trestního postihu	96
8.5	Vztah správního a trestního řízení o konkrétním spáchaném skutku	103
9	Historický kontext přijetí ZTOPO	106
10	Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim	111
10.1	Předmět právní úpravy a vztah k jiným zákonům	111
10.2	Které právnické osoby mají být trestně odpovědné?	112
10.3	Rozsah kriminalizace – předmět opakovaných novelizací	116
10.4	Vztah mezi trestněprávní odpovědností právnických osob a odpovědností osob fyzických	127
10.4.1	<i>Přičitatelnost</i>	128
10.4.2	<i>Možnost právnické osoby „zprostit“ se trestní odpovědnosti</i>	142
10.5	Compliance programy	154
10.6	Trestní odpovědnost právního nástupce právnické osoby	157
10.7	Účinná lítost	161
10.8	Sankcionování právnických osob	162
10.9	Procesní úprava	170
10.9.1	<i>Úkony právnické osoby</i>	174
10.9.2	<i>Obhájce právnické osoby</i>	176
11	Statistické údaje z aplikace institutu trestní odpovědnosti právnických osob v praxi českých soudů	180
	Závěr	185
	Seznam použitých zdrojů	188
	Abstrakt v českém jazyce	194
	Abstrakt v anglickém jazyce	196

Úvod

Ve své disertační práci se budu věnovat jednomu z nejdiskutovanějších témat tuzemské teorie trestního práva posledního doby, a to problematice trestní odpovědnosti právnických osob. Dle mého přesvědčení totiž není toto kontroverzní téma ani po přijetí zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“, či zkráceně „ZTOPO“), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2012, zcela vyčerpáno. Ačkoli by zakotvení zcela nového institutu „pravé“ trestní odpovědnosti právnických osob mohlo vyvolat dojem, že právně teoretický spor trvající několik let byl definitivně rozhodnut, opakované novelizace této právní úpravy, jakož i poznatky z aplikační praxe, nám ukazují, že tomu tak zdaleka být nemusí.

Ona dlouholetá tenze a přetrvávající kontroverze pramení ze střetu tradičního kontinentálního pojetí trestní odpovědnosti spjatého s individuální trestní odpovědností fyzických osob, kdy všichni čelní představitelé české hmotně právní teorie minulého století, z nichž příkladmo jmenujme Kallaba, Solnaře, Nezkusila, Kratochvíla nebo Novotného, stojí jednoznačně na pozici individuální trestní odpovědnosti fyzických osob¹, s velmi důraznými mezinárodními požadavky na uplatňování trestní odpovědnosti právnických osob na straně druhé.

Česká trestněprávní nauka i praxe vycházely dosud většinou z názoru, že „*právnická osoba je fikcí, umělou konstrukcí bez reálného podkladu, nemá vůli, bez vůle není viny, a tedy ani trestní odpovědnosti. Právnické osoby nejsou způsobilé jednat v trestněprávním smyslu, jak to vyžaduje objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Trestní odpovědnost právnických osob není slučitelná s pojetím trestního práva budoucím na individuálním zavinění (tradiční trestní právo je spjato s psychickými stavy, které mají svůj smysl jenom ve vztahu k fyzické osobě) a s koncepcí trestu, která vedle účelu ochrany obsahuje i prvek odplaty. Individuální preventivní působení na pachatele je nezastupitelným prostředkem generální prevence. Trestní odpovědnost právnických osob stírá osobní diferenciaci této odpovědnosti, a tedy oslabuje výchovnou funkci trestního práva*“.²

Důvodů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bylo vzhledem ke společenským a ekonomickým změnám více a většina z nich nepochybně přetrvává dodnes. V první řadě je třeba si zcela pragmaticky přiznat, že individuální trestní odpovědnost v prostředí překotného nárůstu faktického vlivu právnických osob především v ekonomické sféře není

¹ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?

² JELÍNEK, J., Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část., 2017, s. 180.

schopna zabránit stále častěji se vyskytujícím negativním důsledkům jejich činnosti. Jsou to totiž právě právnické osoby, které dnes ovládají většinu světového obchodu, a odvrácenou stranou tohoto vlivu je pak kriminalita páchaná za účelem dalšího navýšení zisků těchto ekonomických gigantů. Mnohdy tak u nich dochází k prorůstání kriminálních aktivit do vlastního legálního předmětu jejich podnikatelské činnosti.

Právnické osoby překračují hranice svého mateřského státu, v zahraničí zakládají své pobočky či dceřinné společnosti, jsou pilíři ekonomiky, zaměstnávají lidi a dávají jim obživu. V současném světě jsou právnické osoby tahounem pokroku lidstva a stávají se jedněmi **z nejmocnějších institucí, někdy i mocnějšími, než jsou státy samotné.**³

Následky jejich protiprávní činnosti - nezřídka kdy rozsáhlé a těžko napravitelné - se ovšem neprojeví jen v ryze hospodářské sféře v podobě za příklad často dávaných hospodářských machinací, korupce, financování terorismu, úvěrových a pojišťovacích podvodů a jiných závažných forem hospodářské kriminality, ale také v rovině ochrany životního prostředí, kupř. haváriemi výrobních provozů, ropných tankerů, či jiným poškozováním životního prostředí, a v neposlední řadě rovněž poškozováním života a zdraví pacientů a spotřebitelů, obchodováním s lidmi, obchodováním s omamnými látkami, jedy, jaderným materiálem apod. Velmi výstižné je tak resumé Wellse: „*Velké firmy jsou výrobci, poskytovateli služeb, manipulátory médií, politickými agitátory, zaměstnavateli, spotřebiteli, znečišťovateli... a také zločinci.*“⁴

Není tedy důvodu, proč právě právnickou osobu vylučovat z trestní odpovědnosti, když prakticky veškeré jiné atributy samostatného a samostatně odpovědného subjektu veškerých právních vztahů jsou právnickým osobám právním řádem přiznávány. Za poslední dobu lze v mezinárodním měřítku pozorovat tendence ke sblížení právních statutů osob fyzických a právnických, kdy se právnické osoby pod vlivem právního pozitivizmu postupně odpoutávají od svého personálního substrátu. Postupně nabývá na významu myšlenka, že „*korporace mají své vlastní „vědomí“, schopnost činit důležitá rozhodnutí, páchat trestné činy, samozřejmě prostřednictvím svých zástupců*“.⁵

Dalším důvodem pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob byl a nadále zůstává fakt, že právnické osoby jsou často využívány „jen“ jako nástroje ke spáchání trestných činů, přičemž k některým jednáním (například podvodné vylákání subvencí či dotací) jsou dokonce téměř nezbytné, popřípadě k některým (například krácení daní, zejména pak daně

³ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 24.

⁴ ŠTASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 7.

⁵ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 8.

z přidané hodnoty v rámci přeshraničního obchodu se zbožím) alespoň velmi dobře použitelné, resp. zneužitelné.

Zákonodárci jednotlivých států v reakci na nepříznivou charakteristiku kriminality a ve snaze o efektivní kontrolu zločinnosti přijímají nejrůznější inovace trestního práva, mezi které náleží také zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v zemích, které dosud trestní odpovědnost společností neznaly, respektive rozšíření trestní odpovědnosti právnických osob v zemích, kde byla trestní odpovědnost zakotvena, a to zejména v posledních třiceti letech.⁶

Výskyt všech těchto jevů lze pochopitelně zaznamenat v celém „moderním“ světě. Mnoho zahraničních právních úprav proto již výrazně dříve reagovalo na výše uvedené trendy právě zavedením trestní odpovědnosti právnických osob, většinou pak formou tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob, kterou máme na mysli právní odpovědnost upravenou buď samotným trestním zákonem, anebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob, jsou-li právnickým osobám ukládány trestní sankce v trestním řízení, přestože existují i odlišné koncepce, jimž jsou rovněž příslušné pasáže této práce věnovány.

Je nutné si uvědomit, že tendence k zavádění trestní odpovědnosti právnických osob zjevně přesahují rámec národních jurisdikcí, tedy i na Českou republiku, která trestní odpovědnost právnických osob ve svém právním řádu ještě poměrně nedávno zavedenu neměla, byl vyvíjen citelný tlak „zvenčí“, konkrétně ze strany Evropské unie a mezinárodních organizací, jichž je Česká republika členem, na dostatečný postih právnických osob za delikty páchané v jejich prospěch. Uvážíme-li, že na straně jedné docházelo k dlouhodobému a soustavnému mezinárodnímu, či možná lépe „nadanárodnímu“, tlaku na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, přičemž tento byl podpořen velmi přesvědčivou argumentací, a na straně druhé bylo případné zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v příkrém rozporu s elementární a zcela tradiční zásadou individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin (a za zavinění), je mimořádná kontroverze zvoleného tématu zjevná. Přičemž tato kontroverze byla ještě umocněna faktem, že i přes nezpochybnitelný mezinárodní rozměr a význam otázky zavedení trestní odpovědnosti právnických osob zněly mezinárodní závazky a doporučení pouze na výsledek, tedy ve většině případů toliko na požadavek dostatečné kvality sankcí ukládaných právnickým osobám, jež mají být **účinné, přiměřené a odstrašující**. Postih právnických osob přímo instrumenty trestního práva v podobě tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob tedy nebyl výslovně vyžadován. To pochopitelně rozhodování českého zákonodárce, jakou konkrétní cestou se v oblasti postihu deliktního jednání právnických osob

⁶ JELÍNEK, J., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou, s. 13.

vydat, tedy zda formou přepracování tou dobou zcela nevyhovujícího správního trestání či formou přijetí zcela nové právní úpravy pravé trestní odpovědnosti právnických osob, rozhodně neusnadňovalo.

Ještě nedávno se mělo za to, že původní a dlouho prosazovaný názor, že právnické osoby jako umělé konstrukty jsou pouhou právní fikcí, a proto nejsou nadány vůlí a nejsou tak způsobilé právně relevantně jednat, byl v obecné rovině již překonán. Na právnické osoby tak bylo zejména s ohledem na jejich narůstající faktický vliv nazíráno již poněkud „reálněji“. Až do přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále také jako „nový občanský zákoník“ či „NOZ“), který nabyl účinnosti dnem 1.1.2014, nebylo sporu o tom, že právnické osoby, ač výsledky pouhé právní fikce, jsou plně způsobilé být nositeli práv a povinností, stejně jako svým jednáním těchto práv nabývat a k povinnostem se zavazovat, jakož i jednat protiprávně, a to nejen v rovině civilních, ale také administrativně právních předpisů. Dramatický obrat v teoretickém pojetí právnických osob však přinesl právě nový občanský zákoník, který se opět důrazně **přiklonil k fikční teorii** a tuto skutečnost promítl do přiznání svéprávnosti pouze fyzickým osobám, lidem, přičemž **právnickým osobám**, coby umělým právním konstruktům, výsledkům právní fikce, **právní svéprávnost** nově již **nepřiznal**.

Co je však zajímavé, civilně právní teorie dospěla k výše uvedenému závěru o právní nesvéprávnosti právnických osob v době, kdy již docházelo k přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, tedy k završení zcela opačné tendence ve vnímání právnických osob, jejich právní způsobilosti a právní odpovědnosti. Tuzemský zákonodárce se tak na poli soukromého práva vydal při jeho rekodifikaci zcela opačným směrem, který nerespektoval nejen zahraniční, ale ani tehdejší tuzemský trend, když v rámci pojetí právnických osob akcentoval již zastaralou, a dle velké části odborné veřejnosti fakticky překonanou, fikční teorii právnických osob. Navzdory zákonodárcovu přesvědčení vtělenému do příslušných ustanovení občanského zákoníku a výslovně deklarovanému v důvodové zprávě k návrhu zákona, že právnické osoby jsou toliko umělým právním konstruktem, pouhou fikcí neschopnou právního jednání, nebylo možné vzrůstající faktický vliv právnických osob a oprávněné požadavky na zavedení jejich trestní odpovědnosti ignorovat. S touto tenzí mezi oběma právními odvětvími se nauka potýká dodnes.

„Právnické osoby nejsou z masa a kostí, a přesto mají orgány. Neznají pocity, přesto mají vůli. Jsou neviditelné, a přece jednají a mohou být volané k odpovědnosti za své činy. Nemají bydliště, avšak mají sídlo. Již více než století jiná právní odvětví, než trestní právo uznávají právní existenci těchto osob, které nejsou lidmi. Trestní právo reagovalo pomaleji, a

*když už jejich trestní odpovědnost připustilo, učinilo tak v omezeném rozsahu a v návaznosti na splnění zvláštních podmínek.*⁷

Vzhledem ke skutečnosti, že správní právo zcela běžně normuje deliktní odpovědnost právnických osob, byla pozornost české právní teorie soustředěna především na zvážení, zda právní úprava správního trestání jako toho času jediného tuzemského veřejnoprávního mechanismu postihu deliktů právnických osob je či není postačující, zda plně vyhovuje všem mezinárodním závazkům a doporučením, popřípadě zda je možno jejím přepracováním a/či doplněním takový případný deficit odstranit, nebo zda je naopak na místě zvažovat průlom do tradičního pojetí individuální trestní odpovědnosti fyzických osob zavedením zcela nového institutu pravé trestní odpovědnosti právnických osob.

Když zákonodárce zvažoval vhodnost zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do našeho právního řádu, musel pamatovat i na další konsekvence, které by tento průlom do stávajícího pojetí trestního práva vyvolal, a to v jaké podobě a šíři by měla být zavedena, kterých subjektů by se měla týkat a kterých naopak nikoli, jaké sankce a v jakém řízení jim uložit, budou-li tyto subjekty shledány odpovědnými. Klíčovou byla zejména otázka způsobilosti právnických osob jednat v trestněprávním smyslu, jak to vyžaduje objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Dalším zásadním úskalím vyplývajícím z fiktivní povahy právnických osob pak byla absence zavinění v podobě, jak o něm hovoříme u osob fyzických, tedy bylo nezbytné nalézt, resp. vytvořit, vhodný právní konstrukt spojující jednání fyzických osob majících kvalifikovaný vztah k právnické osobě se vznikem právní odpovědnosti této právnické osoby.

Že soudobá právní úprava obsažená v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim přicházela na svět dlouho a v nemalých porodních bolestech, je zřejmé zejména z několika zásadních zvrátů, k nimž v rámci úvah o celkové koncepci deliktní odpovědnosti právnických osob docházelo. Již v roce 2001 se Legislativní rada vlády České republiky přiklonila k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, čehož výsledkem bylo vypracování vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který byl dne 21. 7. 2004 předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Tento byl však již dne 2. 11. 2004 v prvním čtení zamítnut. Po dalších diskuzích tedy došlo k odklonu od myšlenky zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob. To se také promítlo do návrhu posléze přijímaného trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.), který nepočítal vedle klasické trestní odpovědnosti osob fyzických se zavedením trestní odpovědnosti právnických

⁷ DREYER, E., Droit pénal général, s. 78.

osob, přestože si i pro tuto možnost, jestliže by se pro ni zákonodárce přeci jen později rozhodl, ponechal v rámci legislativně technického zpracování „otevřená zadní vrátka“. Na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra se úprava odpovědnosti právnických osob, včetně účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí (jak zněly mezinárodní požadavky), měla upravit v návrhu komplexnější právní úpravy správního trestání, který mělo připravit ministerstvo vnitra. Jak již naznačeno výše, v mezinárodních dokumentech byla sice požadována odpovědnost právnických osob za jejich deliktní jednání, avšak nebyla bezpodmínečně požadována odpovědnost trestní. Proto také v některých státech Evropské unie (např. Německo) není zavedena trestní odpovědnost, ani se s jejím zavedením v budoucnu nepočítá. V rámci uvažované úpravy správního trestání tak mělo dojít k zajištění i naplnění katalogu doporučených sankcí pro právnické osoby, jako např. zbavení nároku na veřejné dávky a subvence, peněžité pokuty, dočasné, či trvalé vyloučení z komerčních aktivit, dohled, likvidace právnické osoby apod.⁸

V literatuře se však zároveň upozorňuje na fakt, že dlouhodobým trendem trestní politiky, trestněprávní nauky i legislativy v moderních právních systémech je v posledních desetiletích „dekriminalizace“, zužování dosahu trestního práva a prosazování principu ultima ratio ve smyslu nasazení trestního práva jako krajního prostředku, nejzazšího řešení, kdy jiné nástroje sociální kontroly a jiné prostředky k ochraně právního řádu nepostačují. Zároveň je zřejmé, že zvyšování kriminalizace k omezování kriminality samo o sobě nepovede, že trestněprávní postih je velmi náročný na kapacitní zdroje a že je značně nákladný. Úsilí o „odbřemenění“ trestní justice vede mimo jiné též k přesunům některých typů deliktů mimo sféru trestního práva, především do správního práva.⁹

Legislativní návrh zakotvující správní deliktní odpovědnost právnických osob však nebyl připraven, a naopak vláda České republiky schválila usnesením č. 1451 dne 30. listopadu 2009 „Analýzu a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy“. V této analýze bylo doporučeno, aby za účelem splnění mezinárodních závazků České republiky k postihu právnických osob za protiprávní jednání obsažená v mezinárodních smlouvách a právních předpisech Evropské unie byl připraven návrh zákona umožňujícího postih právnických osob za trestné činy, pod jejichž skutkové podstaty jsou protiprávní jednání podřaditelná, přičemž sankce by měly být právnické osobě ukládány **trestním soudem v trestním řízení**, a dále aby přípravou uvedeného legislativního návrhu bylo pověřeno ministerstvo spravedlnosti, z jehož působnosti jako

⁸ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku.

⁹ MUSIL, J., Hranice mezi trestným činem a správním deliktem, deliktní odpovědnost právnických osob, s. 20.

ústředního orgánu státní správy pro soudy a státní zastupitelství vyplývá odpovědnost za právní úpravu trestní odpovědnosti a trestního řízení.¹⁰

Tedy i přes výše naznačený trend „dekriminalizace“ se nakonec tuzemský zákonodárce znovu přiklonil k pokusu o zavedení **pravé trestní odpovědnosti právnických osob**, a předešlu, že tentokrát je již úspěšně. Nový vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky v březnu 2011 a v relativně krátké době byl projednán a schválen jak Poslaneckou sněmovnou, tak Senátem Parlamentu České republiky. Ač prezident republiky využil svého ústavního práva a zákon vetoval, Poslanecká sněmovna veto prezidenta republiky přehlasovala. Nicméně díky této prodlevě byl zákon, jehož účinnost byla stanovena na 1.1.2012, vyhlášen ve Sbírce zákonů rozeslané dne 22. prosince 2011, tedy pouhých devět dní před nabytím jeho účinnosti, což bylo vzhledem k významu právního předpisu předmětem oprávněné kritiky z řad právní teorie i praxe.

Odůvodnění zmiňovaného prezidentského veta není i přes popsání výsledku zákonodárného procesu v podobě jeho přehlasování zcela bez zajímavosti: *"Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob popírá vazbu mezi pachatelem a trestem a je spíše příkladem alibismu než důsledné snahy potrestat viníky trestných činů. Protože stát nebývá schopen odhalit konkrétní iniciátory a pachatele trestných činů konaných prostřednictvím činnosti právnických osob, hodlá trestat tyto právnické osoby jako takové. Trestné činnosti se však může dopustit pouze konkrétní člověk, nikoli instituce. Jsem přesvědčen, že proti alibismu v podobě nehledání konkrétního viníka má stát bojovat, a ne mu dávat průchod. Zákon, který mi byl předložen k podpisu, tento nezodpovědný přístup posiluje.*

Princip individuální trestní odpovědnosti není žádným nemoderním dogmatem. Patří k úspěchu historického vývoje na přelomu 18. a 19. století a je jedním z úhelných kamenů tzv. kontinentálního práva. Pokud je nemoderní on, pak by nutně musel být nemoderní celý koncept individuální svobody a s ní neoddělitelně spjaté individuální odpovědnosti.

Módní tendence zavádění trestní odpovědnosti právnických osob jde proti logickému trendu odbourávat institut kolektivní viny, proti možnosti přenášet vinu na jiného či ji rozkládat na větší skupinu osob. Tento zásadní důvod - že trestán má být vždy konkrétní, skutečný viník - by měl sám o sobě stačit k odmítnutí tohoto zákona.

Navíc je konkrétní podoba zákona špatně zpracována, neboť představuje jen velmi hrubou kostru procesních otázek trestního stíhání právnických osob. V praxi to nemůže stačit a soudy budou nuceny v konkrétních kauzách improvizovat a dikci zákona dotvářet. Jsem

¹⁰ ŠÁMAL, P., K trestní odpovědnosti právnických osob, s. 19.

přesvědčen, že soudy takovou moc mít nemají a že by to bylo v příkrém rozporu se základním principem právního státu, kterým je právní jistota. Každý, kdo má být trestán, má znát pravidla předem. To platí obecně a v trestním právu to musí platit ještě silněji.

Připouštím, že některá odsouzeníhodná jednání jsou v praxi prováděna prostřednictvím právnických osob. Zavedení jejich trestní odpovědnosti však nic neřeší, velmi pravděpodobně jen postihne nevinné. Parlament by se měl pokusit nalézt způsob, jak taková jednání účinně, přiměřeně a dostatečně odstrašujícím způsobem trestat i při zachování principu individuální trestní odpovědnosti, tak, aby byli odhalováni skuteční viníci.

Věřím, že se poslanci nad těmito argumenty zamyslí a princip trestní odpovědnosti právnických osob odmítnou."¹¹

K obtížnosti a kontroverzi tématiky přispívá i fakt, že těžiště trestní odpovědnosti právnických osob spočívá převážně v oblasti ekonomiky. Česká trestněprávní nauka, legislativní i aplikační praxe zpravidla znají tuto oblast jen zprostředkovaně, bez vlastní zkušenosti s účastí na běžném životě hospodářských institucí. Proto se na této půdě orientují jen s velkými obtížemi, jak se můžeme přesvědčit z řady případů projednávané hospodářské kriminality. Navíc v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob se střetávají dvě roviny zájmů, a to preventivní působení trestního práva a liberální zásady tržního systému. Úskalí tkví v tom, že přílišná rigidita v oblasti právní úpravy by mohla negativně limitovat svobodné rozhodování právnických osob v oblasti jejich hospodářských zájmů.¹²

Tomuto tvrzení profesora Jelínka dává z části za pravdu i stávající aplikační praxe, která se stále ještě s novým institutem pravé trestní odpovědnosti právnických osob úplně nesžila, zejména pak pro větší množství „dětských nemocí“ přijaté právní úpravy obsažené v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, byť se jich zákonodárce pokouší opětovnými novelizacemi zbavit, jak o tom bude pojednáno v této práci. Je však třeba jedním dechem dodat, že pozvolna narůstá nejen počet trestních stíhání právnických osob, ale zejména počet odsuzujících rozsudků, jak vyplývá z aktuálních statistických údajů obsažených v závěrečných kapitolách této práce.

Již v samém úvodu práce si dovolím předeslat, že jsem s ohledem na požadovanou citelnost sankcí, o jejichž ukládání by dle mého přesvědčení měly rozhodovat právě a jedině nezávislé soudy v trestním řízení a nikoli správní orgány ve správním řízení, zastáncem pravé trestní odpovědnosti právnických osob, a to již od doby předcházející přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který reprezentuje tento model.

¹¹ KLAUS, V., Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob.

¹² JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 29.

Dříve než v této práci podrobněji představím stávající právní úpravu trestní odpovědnosti právnických osob obsaženou v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, vrátím se z ryze metodologických důvodů v kapitole první své disertační práce alespoň stručně k základnímu pojmosloví trestního práva, s nímž je nutno v rámci zvolené problematiky trestní odpovědnosti právnických osob pracovat. Také připomenu základní zásady trestního práva, a to jak hmotného, tak i procesního, přičemž zdůrazním zejména hned několik zcela nových zásad, které do tuzemského trestního práva přináší právě až úprava trestní odpovědnosti právnických osob. V kapitole druhé se budu zabývat samotným pojmem právnické osoby a jeho vymezením dle civilně právních norem, neboť trestní právo neobsahuje „vlastní“ definici právnické osoby a vychází z občanskoprávní úpravy a v některých tezích rovněž z civilistické právní teorie na tuto soukromoprávní úpravu navazující. Zejména pak s ohledem na již avizovanou zásadní koncepční změnu v pojetí nesvéprávnosti právnických osob, kterou přinesl nový občanský zákoník, bude této problematice v práci věnován nemalý prostor. Nezastupitelné místo v mé disertační práci bude zaujímat také přehled právní úpravy deliktů odpovědnosti právnických osob administrativně právními předpisy, a to jak s naznačením nejzásadnějších nedostatků „původní“ roztržité právní úpravy správního trestání, která byla platná a účinná v době přijímání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, tak i s představením stávající, již kompaktnější a modernější, právní úpravy obsažené v novém zákoně o přestupcích, která dopadá i na právnické osoby. Této problematice je věnována kapitola osmá.

Ačkoli byl institut trestní odpovědnosti právnických osob donedávna naprosto cizí našemu právnímu řádu, v mezinárodním rámci existovaly silné tendence k sankcionování protiprávního jednání právnických osob formou zavádění trestní odpovědnosti právnických osob mnohem dříve. Považuji proto za vhodné nejen alespoň stručně nastínit mezinárodní závazky České republiky týkající se této problematiky, neboť Česká republika čelila soustavnému a stále silícímu mezinárodnímu tlaku na dostatečný postih právnických osob za deliktů jednání, ale také podrobněji představit vybrané zahraniční právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, z nichž některé posloužily jako inspirační zdroj českému zákonodárci při přijímání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. A naopak stávající slovenské právní úpravě pak jako inspirační zdroj posloužila česká právní úprava.¹³ Stejně tak nelze nechat bez povšimnutí ani zkušenosti států, které se vydaly cestou výlučně správního trestání korporací, zejména pak Německa, jež dlouhodobě „vystačí“ s postihem právnických osob v rovině administrativně právní, neboť – jak již bylo také naznačeno – i tato varianta připadala v úvahu

¹³ Dovolím si v té souvislosti připomenout oblíbený bonmot profesora Jelínka, kterým výstižně zhodnotil přístup slovenského zákonodárce: „Lepší dobře opsat, než špatně vymyslet“.

pro odstranění deficitu spočívajícím v nedostatečném postihu právnických osob. Přehledu profilujících zahraničních právních úprav deliktů odpovědnosti právnických osob tedy náleží v této práci pozornost v kapitole čtvrté, obecnější charakteristice teoretických modelů trestní odpovědnosti právnických osob v kapitole páté a mezinárodním rozměru této problematiky je věnována kapitola šestá.

Nejobsáhlejší část této disertační práce se pak přirozeně zabývá samotným zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který i přes výše naznačené opakované dějové zvraty nakonec získal v Parlamentu České republiky dostatečnou podporu napříč politickým spektrem a stal se s účinností od 1. ledna 2012 součástí tuzemského právního řádu. Historický kontext přijímání tohoto zákona je popsán v kapitole deváté a samotnému zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim se podrobně věnuje kapitola desátá.

K momentu finalizace této práce byl však již devětkrát novelizován, a to i v některých dosti zásadních ustanoveních. Zejména pak jedné z posledních novelizací, která koncem roku 2016 přinesla zakotvení téměř generální trestní odpovědnosti právnických osob (až na výjimky taxativně stanovené), jakož i možnost právnické osoby se za určitých okolností vyvinut, bude v práci věnována vyšší pozornost. Stranou nebylo možno ponechat ani procesní část zákona, zejména pak ustanovení zajišťující právnické osobě realizaci práva na obhajobu.

Kromě samotného popisu a kritického zhodnocení institutu pravé trestní odpovědnosti právnických osob uvádím ve své práci i některé poznatky z aplikační praxe. Rovněž jsem do práce vtělil i některé statistické údaje získané od Ministerstva spravedlnosti ČR, a to počty nově zahájených trestních stíhání právnických osob v jednotlivých kalendářních letech, počty odsouzení právnických osob v jednotlivých kalendářních letech s uvedením konkrétní právní kvalifikace trestných činů a také údaje o sankcích uložených právnickým osobám. S těmito statistickými údaji a jejich analýzou seznamuje kapitola jedenáctá. Ačkoli mé původní ambice v oblasti statistických údajů směřovaly do ještě větších podrobností, bohužel statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR údaje v mnou požadovaném detailu nedisponují.

Je vhodné zdůraznit, že tato má disertační práce vychází v některých svých pasážích a tezích z mé předchozí rigorózní práce zpracované na totožné téma již v roce 2008¹⁴, tedy ještě v době, kdy se o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob pouze hovořilo a český zákonodárce ještě zdaleka nevěděl, jakou konkrétní formou „hodlá podlehnout“ mezinárodnímu tlaku, jakož i skutečné potřebě dostatečného postihu právnických osob za deliktů jednání. Dovolím si v té souvislosti vyjádřit pocit jakéhosi zadostiučinění či alespoň potěšení z toho, že

¹⁴ ŠŤASTNÝ, P., Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce.*

jsem se již ve své rigorózní práci a jejím závěru přikláněl k zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, přičemž tento svůj postoj považuji i po přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který tento model reprezentuje, za správný. Své závěry jsem opíral zejména o potřebu zavádět dostatečně důrazné a efektivní sankce, které by sice „ryze technicky“ bylo možno ukládat i správními orgány ve správním řízení, ale dle mého přesvědčení pouze nezávislé soudy a jejich rozhodování v trestním řízení mohou být dostatečným garantem respektování všech procesních práv obviněné právnické osoby, která by s možností postihu tak citelnými sankcemi měla jít ruku v ruce. I právnická osoba má právo na tzv. spravedlivý proces včetně zajištění práva na obhajobu, zásady presumpce nevinu a respektování zásady in dubio pro reo, zásady nemo tenetur a dalších, které jsou typické právě pro trestní řízení. Zvolené metodické přístupy a praktické výsledky tak byly od roku 2008 systematicky a cíleně rozpracovávány a s ohledem na cíle řešení, přínosy pro praxi a teorii.

Předkládaná disertační práce vychází z integrace dvou klíčových oblastí poznání – teorie a praxe trestního práva. Při zpracování disertační práce byla použita klasická strukturalizace fází výzkumné činnosti, kdy základní metodou v prvních fázích byla systémová analýza a syntéza předmětu výzkumu. V jednotlivých fázích zpracování disertační práce jsem pak využil obecné vědecké metody, které nejsou specializované, přičemž v jednotlivých výstupech byly využity zejména logické metody abstrakce a konkretizace, analýzy a syntézy, indukce a dedukce. K dalším konkrétním logickým metodám, které byly použity při zpracování disertační práce, patří analýza historických, kriminologických a mezinárodněprávních okolností zavádění trestní odpovědnosti právnických osob, jakož i kritická analýza výchozího a současného právního stavu v České republice. Rovněž byla použita metoda komparativní, kdy jsem proti sobě postavil argumenty zastánců pravé trestní odpovědnosti právnických osob a nejfrekventovanější či nejvalidnější argumenty jejich odpůrců. Také jsem komparoval některé profilující zahraniční právní úpravy deliktů odpovědnosti právnických osob reprezentující odlišné teoretické modely odpovědnosti právnických osob, a to jak v rámci nám bližšího kontinentálního právního systému, zejména pak právní úpravy rakouské a specifické právní úpravy německé, tak i v rámci anglosaského právního systému. Z hlediska empirických metod odrážejících skutečný stav problematiky a umožňujících ověřovat teoretické, zejména pak kriminologické, hypotézy jsem kromě použití právních předpisů a odborných pramenů také sbíral statistické údaje o užití institutu trestní odpovědnosti právnických osob v tuzemské aplikační praxi. Čerpal jsem z dat primárně posbíraných a utříděných Ministerstvem spravedlnosti, jejichž část je sice veřejnosti k dispozici na webových stránkách ministerstva, ale kvůli specifitějším požadavkům jsem velkou část potřebných dat získal přímo od kompetentního pracovníka oddělení justiční analýzy

a statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR, s nímž jsem byl v dlouhodobějším korespondenčním styku. Tento byl schopen část mnou požadovaných údajů v požadovaném formátu extraovat z dalších databází.

V neposlední řadě jsem v rámci svých poznatků a úvah vyjádřených v této disertační práci vycházel z tezí vyslovených v rámci několika konferencí, jichž jsem se osobně účastnil. Jedná se zejména o konferenci „*Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva*“, která se uskutečnila na pražské Právnické fakultě UK dne 24. května 2019 a také o celostátní vědeckou konferenci s mezinárodní účastí „*Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*“, která se uskutečnila dne 22. dubna 2015 v Karolinu, přičemž pořadajícími byly Katedra trestního práva PF UK a Ústav veřejného práva Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave.

Cílem této práce je tak nejen podat ucelený a přehledný výklad stávající tuzemské právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob se zvláštním akcentem na vybrané problematické instituty, ale také seznámit s poměrně zdoluhavým procesem předcházejícím jejímu přijetí, včetně uvedení profilující argumentace pro a proti zavedení tohoto institutu, jakož i s kriminologickými, sociologicko-ekonomickými a právními úvahami, z nichž tato argumentace vychází. Neméně důležitým cílem práce je i kritické zhodnocení poznatků z aplikační praxe a představení případných návrhů *de lege ferenda*.

1 Základní pojmy a zásady trestního práva

1.1 Terminologické minimum

Pro správné uchopení problematiky trestní odpovědnosti právnických osob považuji za vhodné nejprve připomenout základní pojmy používané v souvislosti s trestní odpovědností (nejen) právnických osob, jakož i základní zásady, na nichž současné české trestní právo (hmotné i procesní) spočívá.

Právní odpovědnost je „zvláštním druhem právního vztahu vznikajícího v důsledku porušení právní povinnosti a spočívajícího ve vzniku nové (sekundární) povinnosti sankční povahy“.¹⁵ Je ovšem třeba doplnit, že ač se v této definici právní odpovědnosti odráží většinový konsensus, nejedná se ani u tohoto zcela klíčového pojmu o absolutní shodu odborné veřejnosti, jak měli možnost vyslechnout účastníci vědecké konference „Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekodifikaci českého soukromého práva“, v rámci níž zaznívaly i názory odlišné.

Základem **trestní odpovědnosti** podle platného trestního práva je spáchání trestného činu. **Trestným činem** je protiprávní čin, který trestní zákon (tedy trestní zákoník, zákon o soudnictví ve věcech mládeže a v neposlední řadě i zákon o trestní odpovědnosti právnických osob) označuje za trestný, a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Takové vymezení trestného činu je odrazem tzv. formálního pojetí trestného činu, které bylo zavedeno trestním zákoníkem a které nahradilo do té doby aplikované materiální či materiálně-formální pojetí, jehož podstata spočívala v tom, že aby se jednalo o trestný čin, musely být naplněny nejen znaky uvedené v zákoně, tedy tzv. formální stránka, ale současně také znak materiální, kterým byla (dostatečná) nebezpečnost činu pro společnost. Ani dnes však nemůžeme hovořit o ryze formálním pojetí, neboť i stávající trestní zákoník obsahuje určité materiální korektivy, zejména pak v podobě ust. § 12, odst. 2, dle něhož *trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*. Toto ustanovení je projevem zásady **subsidiarity trestní represe**. Jejím procesním odrazem je pak prvek tzv. opportunity obsažený v ust. § 172, odst. 2 trestního řádu, dle něhož *státní zástupce může za tam blíže specifikovaných okolností zastavit trestní stíhání*, nemá tedy v takovém případě povinnost trestně stíhat pachatele trestného činu, jak je pravidlem.

Pachatelem trestného činu je dle ust. § 22 odst. 1 trestního zákoníku *„ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li*

¹⁵ GERLOCH, A., Teorie práva, s. 156.

trestná“. **Skutkovou podstatou** je pak právní forma vyjadřující typové znaky trestného činu uvedené v trestním zákoně. Obligaturní znaky skutkové podstaty trestného činu představují objekt, objektivní stránka, pachatel, subjektivní stránka a protiprávnost. Tyto znaky existují u každé skutkové podstaty trestného činu. K nim pak mohou přistoupit fakultativní znaky, jakými jsou např. místo či čas jednání a některé další. Z těchto obligaturních znaků skutkové podstaty stojí pro naše účely za pozornost zejména znak objektivní stránky, kterým je **jednání** jako projev vůle ve vnějším světě. Hovoříme o jednotě psychické a fyzické stránky jednání. Jednáním může spočívat jak v konání, tak opomenutí. Rovněž tak je vhodné vystihnout i **subjektivní stránku** trestného činu, která obsahuje soubor znaků charakterizujících psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu. Jediným obligaturním znakem subjektivní stránky trestného činu je **zavinění** jako vnitřní (psychický) vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin.

Výše uvedené definice pachatele, jednání, subjektivní stránky (zejména pak zavinění), obsažené v trestním zákoníku ovšem cílí na pachatele fyzické osoby. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob pak definuje v ust. § 9 ZTOPO **pachatele právnickou osobu** jako „*právnickou osobu, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně*“.

Při konfrontaci obou ustanovení zjistíme, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob řízení proti nim přichází s novou, vlastní koncepcí pojmu pachatele, jež je nezávislá na obecné trestněprávní úpravě. Při užití gramatického výkladu citovaného ustanovení § 9 ZTOPO je přitom patrné, že ze znaků trestného činu tak, jak je rozeznáváme v obecném trestním právu, se pro dovození trestněprávní odpovědnosti právnických osob užije pouze objekt (jakožto typový znak trestného činu, resp. znak jeho skutkové podstaty), tj. trestním zákonem chráněný zájem. V ostatních prvcích pak přináší ZTOPO řešení vlastní, což je vyjádřeno dikcí *způsobem uvedeným v tomto zákoně*, jež odkazuje na speciální úpravu v daném zákoně místo toho, aby pro založení trestní odpovědnosti bylo požadováno naplnění znaků upravených v trestním zákoníku.¹⁶

1.2 Vybrané zásady trestního práva (hmotného i procesního)

Jak uvedeno výše, zavedením pravé trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu došlo k průlomů do jedné z tradičních zásad trestního práva hmotného, a to zásady **individuální odpovědnosti fyzických osob za spáchaný trestný čin**. V souladu s touto zásadou mohla být pachatelem pouze fyzická osoba, tedy člověk, která v době spáchaní trestného činu

¹⁶ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 42.

byla přičetná a dovršila patnáctý rok věku, přičemž mladiství pachatelé pak musí dosáhnout ještě požadovaného stupně rozumové a mravní vyspělosti, aby mohli rozpoznat protiprávnost provinění a zároveň ovládat své jednání.

Počínaje 1. lednem 2012 již může být pachatelem některých trestných činů rovněž právnická osoba (s výjimkou České republiky a územních samosprávných celků při výkonu veřejné moci), tedy v tuzemském trestním právu se objevuje zcela nová zásada **souběžné (a nezávislé) trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby**. Zásada individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby platí sice i nadále, avšak toliko v případech těch trestných činů, jejichž pachatelem nemůže být právnická osoba. Se zavedením právě trestní odpovědnosti právnických osob pak uvedený zákon přináší ještě další novou zásadu trestního práva, a to zásadu **přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce právnické osoby**, resp. na právního nástupce právnické osoby.

Jako další ze zásad trestního práva, ovšem již s universálním dopadem na osoby fyzické i právnické, je zásada **humanismu**, která se v širším smyslu projevuje zejména v povaze zájmů, jež trestní právo jako právní odvětví chrání – demokratické a humanitní hodnoty společnosti. V užším smyslu je pak vyjádřena v požadavku na ukládání a výkon trestních sankcí. I tuto zásadu můžeme v některých aspektech vztáhnout i na trestní odpovědnost právnických osob.

Poslední, nikoli však svým významem, je zásada ústavněprávní úrovně ***nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*** („žádný trestný čin bez zákona“, „žádný trest bez zákona“). O zásadě *nullum crimen sine lege* lze dle nauky hovořit ve čtyřech rovinách, a to:

- 1) ***nullum crimen sine lege scripta*** vyjadřující požadavek zákonné formy pro trestněprávní předpis;
- 2) ***nullum crimen sine lege certa*** vyjadřující požadavek určitosti trestněprávní normy (o významu této zásady bude podrobněji řeč v souvislosti s novelizacemi ZTOPO, jimiž se opakovaně měnil rozsah kriminalizace právnických osob, resp. dokonce i celkový přístup k vymezení těch trestných činů, jichž se právnické osoby mohou dopustit);
- 3) ***nullum crimen sine lege stricta*** popisující zákaz analogie v neprospěch pachatele;
- 4) ***nullum crimen sine lege preavia*** zakotvující zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele.

Jak je již řečeno výše, i stávající formální pojetí trestného činu má své „materiální korektivy“ coby projevy zásady **subsidiarity trestní represe**, která je významná zejména z hlediska určování nejpříhodnější hranice mezi právní odpovědností dle jednotlivých právních odvětví, resp. odpovědností trestněprávní a jinou, zejména administrativně právní či civilně právní. Zapomenout pak nesmíme ani na zásadu **diferenciace trestní represe** (proporcionalitu

trestních sankcí), která charakterizuje vztah mezi spáchaným trestným činem a ukládanou sankcí, zejména co do druhu a výměry.

Uvážíme-li, že mezníkem mezi trestním právem a ostatními právními odvětvími, zejména pak správním právem, není jen povaha hmotně právních norem, ale také odlišný charakter procesu, v němž jsou pravidla hmotného práva realizována, pak je jistě nanejvýš vhodné připomenout i některé z nejvýznamnějších základních zásad trestního práva procesního. Jednou ze stěžejních procesních zásad je nepochybně zásada **presumpce nevin**y, která je dokonce zásadou ústavněprávní úrovně a spočívá v tom, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení (bez ohledu na to, zda se jedná o fyzickou či právnickou osobu), hledět, jako by byl vinen. Další základní zásadou aplikovanou v trestním řízení je zásada **oficiality**, jíž lze charakterizovat tak, že nestanoví-li zákon něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. Speciálním projevem zásady oficiality je pak zásada **legality**, dle níž je státní zástupce povinen stíhat v zásadě (výjimka v podobě tzv. oportunitity naznačena již výše) všechny trestné činy, o nichž se dozví. S těmito zásadami dále úzce souvisí zásada **materiální pravdy** spočívající v povinnosti orgánů činných v trestním řízení postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v nezbytném rozsahu. Jedním z nejdůležitějších rozdílů administrativního a trestního procesu je pak aplikace trestnímu procesu vlastní zásady **obžalovací**, která spočívá v rozdělení procesních funkcí. Proti sobě tak (v rámci soudní fáze trestního řízení) stojí strany obžaloby a obhajoby a nad nimi pak nestranný a nezávislý soud. Trestní řízení, resp. jeho soudní fáze, má tak charakter sporu mezi dvěma rovnoprávnými stranami, přičemž obě tyto strany jsou rovné v právech, nikoli však v povinnostech. Aby tato rovnoprávnost mohla být zajištěna, zakotvuje trestní řád i zásadu **zajištění práva na obhajobu**, dle níž má osoba (opět fyzická i právnická), proti níž se trestní řízení vede, právo hájit se sama, ale také právo mít obhájce a radit se s ním, stejně jako právo odpovídající povinnosti orgánů činných v trestním řízení v každém období trestního řízení poučít tuto osobu o všech právech umožňujících jí plné uplatnění obhajoby a možnost jejich uplatnění jí také poskytnout.

Nejedná se zdaleka o vyčerpávající výčet základních zásad trestního procesu, ale pouze těch profilujících, z nichž je mj. patrna snaha zákonodárce o zohlednění citelnosti sankcí ukládaných v trestním řízení do pravidel průběhu tohoto procesu, který by tak měl být spravedlivý a objektivní. Dosažení tohoto účelu jistě přispívají i zásada **veřejnosti**, zásada **vyhledávací**, zásada **rychlosti řízení**, zásada **přiměřenosti** a další.¹⁷

¹⁷ ŠŤASTNÝ, P., Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce.*

2 Právnícké osoby

Trestní právo chápeme jako uzavřený systém, který je v jistém smyslu autonomní vůči ostatním právním odvětvím. V trestním právu se setkáváme jak s vlastním pojmoslovím, tak i se zcela svébytným výkladem pojmů, který se mnohdy velmi liší od výkladu pojmů v právu soukromém. V případě právníckých osob je tomu však jinak. Není totiž dost dobře možné, aby trestní právo „vytvářelo“ právníckou osobu, tj. pojmově ji vymezovalo a určovalo, co právníckou osobou bude nebo nebude, s čímž úzce souvisí i otázka, co se považuje, a co se naopak nepovažuje za jednání právnícké osoby. Trestní právo tak nezbytně nutně musí navazovat na pojmové vymezení právnícké osoby v právu soukromém.¹⁸

Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim uvádí, že definici právnícké osoby obsahuje řada rámcových rozhodnutí i směrnic EU, přičemž právníckou osobu shodně definují jako *„jakýkoliv subjekt, který je právníckou osobou podle příslušného vnitrostátního práva, s výjimkou států nebo jiných veřejnoprávních subjektů při výkonu veřejné moci a veřejných mezinárodních organizací.“*¹⁹

*„Při zavádění trestní odpovědnosti právníckých osob do tuzemského právního řádu byla zvažována koncepční otázka, zda pojem právnícké osoby vymezený pro účely občanského práva bude stejný i v právu trestním, jak by ostatně vyžadoval požadavek jednoty právního řádu, anebo zda pro účely trestněprávní odpovědnosti bude vymezen nějaký nový pojem právnícké osoby, anebo zda budeme pro účely trestněprávní odpovědnosti používat jen určité fragmenty z pojmu právnícké osoby vymezené v občanském právu.“*²⁰ Tato otázka byla nakonec zodpovězena ve prospěch shodného vymezení právnícké osoby s civilně právním pojetím, byť s výslovným vyloučením České republiky a územních samosprávných celků při výkonu veřejné moci.

Obecnou právní úpravu právníckých osob tak nalezneme v úvodních pasážích nového občanském zákoníku, kdy tato obecná ustanovení mají význam rovněž pro obchodní korporace, tedy pro obchodní společnosti a družstva, jejichž speciální právní úprava je obsažena v zákoně č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, v platném znění, a také pro další právnícké osoby soukromého i veřejného práva upravené zvláštními zákony.

Dle Berana je nejjednodušší odpovědí na otázku, jakým způsobem lze poznat právníckou osobu, že právníckou osobou je to, o čem to stanoví zákon – právní předpis. Avšak k tomu, abychom mohli pochopit, proč o něčem zákon stanoví, že je to právnícká osoba, je (na rozdíl od člověka) nejprve třeba teorie, která tuto skutečnost vysvětlí (s tímto přístupem však někteří autoři

¹⁸ BERAN, K., Trestní odpovědnost právníckých osob z hlediska teorie fikce.

¹⁹ Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim.

²⁰ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právníckých osob, s.30.

nesouhlasí, zejména pak Šámal s Eliášem²¹). Teoretická koncepce právnické osoby úzce souvisí s tím, zda je konstruována tak, že má, nebo nemá vlastní vůli. Pokud právnická osoba vlastní vůli nemá, pak se za její vůli považuje vůle jejích zástupců, a mluvíme o tzv. teorii fikce. Naopak, pokud nahlížíme na právnickou osobu jako na „duchovní organismus“, potom jí přiznáváme i vlastní samostatnou vůli, která je odlišná od lidí, kteří právnickou osobu tvoří, a mluvíme o teorii identifikační, resp. o teorii organické.²²

V této souvislosti si dovoluji ne nepodstatný postřeh, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl přijímán ještě za účinnosti původní civilně právní úpravy právnických osob, tedy za účinnosti zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a na něj navazujícího zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, který se sice výslovně nehlasí k teorii, na níž je založen, v době svého přijetí logicky vycházel z tehdejšího pojetí právnických osob, jimž byla citovanými civilními předpisy přiznána nejen způsobilost k právům a povinnostem (tedy právní subjektivita či dnešní terminologií „právní osobnost“), ale také způsobilost k právním jednáním. Lze tedy konstatovat, že východiskem byla v tu dobu spíše teorie identifikační, respektive teorie organická (jak bude podrobněji rozebráno dále). S přijetím nového občanského zákoníku účinného od 1. ledna 2014 však došlo k výraznému akcentování fikční teorie právnických osob s tomu odpovídajícími právními důsledky v podobě nepřiznání právní svéprávnosti právnickým osobám.

Profesor Šámal a profesor Eliáš, autoři příspěvku *Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“* reagujícího na tento předchozí příspěvek docenta Berana uveřejněný rovněž v *Trestněprávní revue*, jsou pak toho názoru, že *„aplikovat přísné rozlišení teorií organické a fikční (navíc v historickém pojetí Savignyho) na občanské zákoníky z roku 1964 a z roku 2012, potažmo na zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, jak činí autor uvedených příspěvků, není správné, neboť uvedené teorie, pokud jsou aplikovány na zákony, a to ať už jsou nebo nejsou prezentovány jako jejich koncepční východisko, nelze na ně použít v jejich „čisté“ podobě, neboť se s nimi ve své praktické podobě podle našeho názoru nemohou přesně krýt...“*²³ Tito autoři pak považují otázku, kterou si klade Beran, tedy: „Jaká teorie je slučitelná s trestní odpovědností právnických osob?“, za nesprávnou, neboť trestní odpovědnost je zaváděna v různých státech světa bez

²¹ ŠÁMAL, P., ELIÁŠ, K., *Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“*.

²² BERAN, K., *Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce*.

²³ ŠÁMAL, P., ELIÁŠ, K., *Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“*.

ohledu na to, jaká teorie ve vztahu k pojetí právnické osoby v soukromém právu je zrovna převládající teorií, ale i praxí v daném státě.²⁴

V té souvislosti si dovoluji připomenout teze vyslovené Šámalem v roce 2011, tedy v době přijímání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, a to za účinnosti „starého“ občanského zákoníku a obchodního zákoníku: *„Jednou ze základních námitek proti trestní odpovědnosti právnických osob je tvrzení, že právnické osoby nejsou způsobilé jednat v trestněprávním smyslu, neboť nemají vlastní vůli, přičemž bez vůle není viny a bez viny není trestní odpovědnosti. Přesto si však lze zejména na základě vývoje občanskoprávní teorie představit zaviněné delikt ní jednání právnické osoby, s nímž počítá nejen nauka občanskoprávní, ale i teorie administrativněprávní. **Právnické osoby jsou reálně způsobilé jednat, a to jak v souladu s příkazem právní normy, tak i v rozporu s ním.** Přitom z toho, že za právnickou osobu jednájí vždy fyzické osoby, nelze dovozovat, že by tím byla vyloučena způsobilost právnických osob k zaviněnému jednání, neboť **podle sociologických výzkumů mají právnické osoby jako kolektivy osob vůli odlišnou od osob, které je tvoří, což právo obecně ve vztahu k právnickým osobám uznává.**“²⁵*

2.1 Právní osobnost a právní (ne)svéprávnost právnických osob

„Názory na pojetí právnických osob lze v hrubém schématu rozdělit na názorový proud pozitivistický a na proud jusnaturalistický. Toto rozlišení je založeno na tom, zda je svébytnost právnické osoby přiznána jen na zákonem vymezeném základě, ev. zda právnickou osobu charakterizuje jako existující sociální organismus“²⁶

Přírozenoprávní myšlení na jedné straně prosadilo přiznání postavení subjektu práva všem lidským bytostem. Současně však tento limit nedokázalo překonat a připustit možnost existence jiného subjektu práv a povinností, odlišných od člověka. Výsledkem této ve své době nepřekonané myšlenkové bariéry se stala koncepce právnické osoby jako fikce, tedy právnická konstrukce, která vědomě nemá v mimoprávní sféře žádné reálné opory a která je konstruována na způsob osoby fyzické, již je věrnějším či méně věrným odrazem. Nejtypičtější a nejznámější je Savignyho **fikční teorie**, jejíž podstata spočívá ve stanovisku, že právnické osoby nemají svou existenci v reálném světě, ale existují jen z moci zákona jako juristická fikce. Toto právnické pojetí tíhne k tendenci vidět rozdíl mezi právnickými a fyzickými osobami právě v tom, že lidé

²⁴ ŠÁMAL, P., ELIÁŠ, K., Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“.

²⁵ ŠÁMAL, P., K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 25.

²⁶ SVEJKOVSKÝ, J., Právnické osoby v novém občanském zákoníku, s. 2.

jako reálně existující osoby svou skutečnou existenci mají, zatímco právnické osoby uvedl do života právě jen normativní svět zákonných ustanovení.²⁷

Šelleng však konstatuje, že základní schéma teorie fikce právnických osob vytvořil již postglosátor Bartolus de Saxoferrato, který tvrdil že spolky na jednu stranu nemají žádnou vlastní vůli a nejsou osobami v pravém slova smyslu, ovšem na stranu druhou v rovině fiktivní a právní jim lze jednání jejich představitelů přičítat. Bartolus pak dovedl, že spolek mohl být odpovědný za:

- 1) porušení svých zákonem stanovených povinností předcházet trestné činnosti svých členů, popř. povinnost je za jejich jednání perzekvovat,
- 2) vydání statutu s protiprávním obsahem, nebo
- 3) vydání společného rozhodnutí či stanoviska představiteli spolku, kterým již spáchaný delikt schvalují.

Bartolus ve svém díle dále rozdělil protiprávní jednání páchané korporacemi na dva typy. Prvním z nich byly tzv. pravé korporátní delikty. Tyto delikty byly páchány v souvislosti s plněním úkolů daného společenství a korporace zde figurovala jako přímý pachatel, fyzická osoba jakožto účastník na deliktu korporace. Druhým typem pak byly tzv. nepravé korporátní delikty. Těchto se mohla bezprostředně dopustit pouze fyzická osoba. Fyzická osoba tak vystupovala v postavení přímého pachatele a korporace mohla mít nanejvýše postavení účastníka na takovém deliktu.²⁸

Ačkoli významným právníkem odmítajícím trestní odpovědnost právnických osob (spolků) byl rovněž profesor Malblanc, za nejvýznamnějšího představitele výše uvedené fikční teorie je dnes považován právě **F. C. von Savigny**, který v první polovině devatenáctého století rozpracovává teorii fikce, odmítá existenci právnické osoby jako reálné entity a vylučuje její deliktní odpovědnost.

Odlisný náhled na právnické osoby nabízí **Gierkeho organická teorie**, jejíž podstata spočívá, zjednodušeně řečeno, v tom, že právnické osoby mají stejně jako osoby přirozené své reálné bytí, tedy fakticky existují jako jsoucí sociální organismy, a na právu je jen, aby tuto jejich existenci akceptovalo.²⁹

Naše nauka i právní praxe tradičně vycházejí z teorie fikční, která je, jak výše uvedeno, v rámci nového občanského zákoníku silně akcentována. Právnická osoba tudíž vzniká na půdě práva a z moci zákona, nemajíc svůj zdroj v nějaké sociální či ekonomické skutečnosti. Člověk

²⁷ ŠŤASTNÝ, P., Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 16.

²⁸ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 20.

²⁹ JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol., Občanský zákoník: komentář, s. 144.

je subjekt přirozených práv, jež zákon může jen respektovat a uznat a případně, v zájmu celku a racionálního uspořádání a fungování demokratické společnosti, omezit (regulovat), kdežto právnickou osobu, aby se subjektem práva stala, musí zákon za takovou prohlásit a konstituovat.

Základní normou právní úpravy osob je ustanovení § 18 nového občanského zákoníku, dle něhož osoba je fyzická, nebo právnická. **Právní osobnost** je pak definována jako způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti a **svéprávnost** jako způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Právnická osoba je pak dle ust. § 20 nového občanského zákoníku *organizovaným útvarem, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná*. Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou. Právnické osoby veřejného práva podléhají zákonům, podle nichž byly zřízeny, přičemž ustanovení občanského zákoníku se použijí jen tehdy, slučuje-li se to s právní povahou těchto osob.

Bližší o právnických osobách pak pojednává díl 3, hlavy druhé (nového) občanského zákoníku, jehož úvodní ustanovení § 118 NOZ říká, že právnická osoba má právní osobnost od svého vzniku do svého zániku, přičemž právnická osoba vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku, případně účinností zákona, jímž byla zřízena. Právnickým osobám tedy nový občanský zákoník přiznává právní osobnost a uvozuje tak obecnou úpravu právnických osob z pozice soukromého práva. Označením „právnické osoby“ je vytvořena právní konstrukce, kterou jsou tito účastníci občanskoprávních vztahů stavěni do kontradiktorní pozice k osobám fyzickým (přirozeným).³⁰

V souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku tak dochází k velmi významné změně v teoretickém pojetí právnických osob. Ačkoli právnická osoba má právní osobnost, je tedy způsobilá mít práva a povinnosti, **není svéprávná**, nemá tedy způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Za právnickou osobu tak jednájí výlučně její zástupci, neboť dle ustanovení § 151, odst. 1 nového občanského zákoníku zákon stanoví, popř. zakladatelské právní jednání určí, v jakém rozsahu **členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli**.

Nový občanský zákoník tudíž odmítá antropologizaci právnických osob a bere za své hledisko, že právnické osoby jsou umělé lidské útvary, které jsou vytvořeny proto, aby sloužily zájmům člověka, nikoli proto, aby mu byly ve všem postaveny naroveň; rovnost fyzických a právnických osob přichází v úvahu jen v majetkových otázkách, a to ještě ne ve všech. Jak již řečeno výše, stávající pojetí právnických osob akcentuje ještě více než předchozí právní úprava

³⁰ JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol., Občanský zákoník: komentář, s. 142 - 143.

teorii fikce. V té souvislosti si dovolím zopakovat notoricky známý bonmot profesora veřejného práva v Bordeaux a představitele teorie solidarity, Leona Duguita: „*Nikdo ještě nesnídal s právníckou osobou.*“

Při posuzování role teorie fikce je však třeba vzít v potaz genezi práva a právního myšlení v uplynulých dvou stech letech: konstrukce fikce jako nouzové řešení v podmínkách převažující přirozenoprávní doktríny již v průběhu 19. století ztratila svůj původní význam a není důvodu se k ní uchýlovat v současnosti.³¹

Ačkoli je, jak již předesláno na samém počátku této kapitoly, trestní právo v zásadě svébytným právním odvětvím a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob obsahuje vlastní konstrukci objektivní stránky trestného činu spáchaného právnickou osobou, považují vzhledem k výše uvedené změně přístupu zákonodárce k samotné podstatě právnických osob za vhodné přiblížit také právní úpravu jednání právnických osob obsaženou v novém občanském zákoníku.

Teorie práva rozlišuje obecně jednání přímé a jednání nepřímé neboli zastoupení. O přímém jednání lze však za stávajícího právního stavu hovořit pouze v souvislosti s fyzickými osobami, lidmi. Jak již bylo řečeno, právnická osoba má dle nové právní úpravy sice právní osobnost, ale je zcela právně nesvéprávná, tedy nemůže sama jednat. Za právnické osoby jednájí lidé jako jejich zástupci, právnické osoby tedy mohou jednat toliko v zastoupení, ať zákonném či smluvním. Jedná se o zásadní změnu celkové koncepce jednání právnických osob. Doposud nebylo sporu ani o právní subjektivitu (právní osobnosti), ani o způsobilosti k právním jednáním (právní svéprávnosti) právnických osob. Na základě předchozí soukromoprávní úpravy právního jednání právnických osob tak bylo možno úspěšně vyvrátit tradiční námitku odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob, spočívající v tvrzeném limitu, že právnické osoby nejsou schopny jednat, a to po právu i deliktně. Za stávajícího právního stavu je taková protiargumentace již obtížnější.

Akcentem fikční teorie právnických osob zákonodárce opustil linii přirozeného vývoje, na jejímž konci byl všeobecně akceptovaný stav, za něhož právnické osoby mohou jednat, a to jak po právu, tak i deliktně, a vydal se zcela opačným směrem, kdy hovoří výlučně o zastoupení právnických osob. Ačkoli se lze setkat s názorem, že „*nepochybně je teoreticky důležité rozlišování mezi jednáním právnické osoby a jednáním za právnickou osobu, nicméně pro praxi to nemá významné následky (ani důsledky)*“³², je možno zaznamenat i názory opačné. V jedné z pracovních verzí návrhu změn občanského zákoníku opět zaznívá snaha vrátit se k přímému

³¹ HURDÍK, J., Kogentnost a dispozitivnost ustanovení nového občanského zákoníku o právnických osobách. Ke vzájemné použitelnosti ustanovení o nadacích a nadačních fondech.

³² SVEJKOVSKÝ, J., Právnické osoby v novém občanském zákoníku: komentář, s. 101.

jednání právnické osoby, kdy statutární orgán jedná jménem právnické osoby přímo, a nikoliv v zastoupení.³³

Komentář k tomuto návrhu pak požadovaný návrat k původní koncepci velmi výstižně osvětluje následovně: „Nový občanský zákoník ve své původní podobě přináší dogmatizující úpravu prosazující tzv. teorii fikce právnických osob. Tato teorie ovšem nikdy nedoznala všeobecného souhlasu, právě naopak. Jde o teorii první poloviny 19. století, jež byla posléze nejen zpochybněna protichůdnou teorií reality, ale zejména překonána řadou komplexnějších teorií syntetizujících, rozvinutých v první polovině století dvacátého (z nichž je zřejmě nejzajímavější tzv. teorie organická). V dnešní době nenalzáme ve světové teorii nikoho, kdo by klasickou teorii fikce vyjádřenou v našem zákoníku seriózně zastával. Nemá být ambicí zákonodárce rozhodovat doktrinní spory. Proto se navrhuje vrátit k dřívějšímu pojetí, jež je doktrinně neutrální a umožňuje teoreticky pojmut právnickou osobu libovolným ze známých způsobů. Přehlédnout také nelze, že **celý kontext právního řádu je postaven na realitě právnických osob a NOZ tak vnáší cizorodý prvek do právního řádu, který odporuje jeho zbytku a odporuje i judikatuře a právu EU. Ostatně ani současně přijatý zákon o obchodních korporacích stávající pojetí NOZ nerespektuje a dál vychází z teorie reality právnických osob...**

...Je ostatně třeba podotknout, že jestliže se důvodová zpráva k NOZ hlásí k přirozenoprávnímu základu, není na místě z tohoto automaticky dovozovat záměr postavit najisto, že jediným reálně existujícím subjektem je osoba fyzická a že existence právnické osoby se pouze finguje na základě právní fikce. Dokonce naopak tvrzení o fikční povaze právnických osob vyhovuje pozitivistickému přístupu k právu, protože existenci právnických osob vkládá plně do rukou zákonodárce. Na druhou stranu z přiznání svéprávnosti právnické osobě a z umožnění jejího přímého jednání prostřednictvím členů statutárního orgánu není možno bez dalšího dovozovat, že právnické osoby reálně existují a že právní řád tuto skutečnost bere pouze na vědomí: může-li přece zákonodárce fingovat samotnou existenci osoby, proč by nemohl fingovat i její přímé jednání? Ani v jednom případě si tedy zákonodárce neklade za cíl jednoznačně stanovit, že existence právnické osoby je konstruována na základě teorie fikce, resp. teorie reality. Je zřejmé, že dnes s odstupem dvou set let je spor těchto teorií bezvýznamný, neboť **právnické osoby se fakticky staly součástí běžného života, ať již je jejich existence konstruována na základě teorie fikce či teorie reality.** Naopak každodenní zkušenost i poznatky jiných vědních disciplín potvrzují nezpochybnitelně odlišnost v chování kolektivních útvarů oproti chování jednotlivců. Je namístě tedy hovořit o obou teoriích jako o překonaných...

³³ Pracovní verze návrhu změn občanského zákoníku uveřejněná na internetovém portál Ministerstva spravedlnosti www.justice.cz dne 20.8.2014, která však dosud nebyla realizována.

...Navrhovaná změna si tedy neklade za cíl jakoukoli preferenci té či oné teorie. Jak již řečeno, přiznání svéprávnosti právnické osobě je ryze účelové a praktické, jelikož stávající právní úprava, zvláště pak povaha zastoupení statutárním orgánem, činí jak právní teorii, tak právní praxi nemalé problémy...

...Zmatení právní nauky je tedy nepřehlédnutelné. Dodejme k tomu, že podobné úvahy přehlížejí skutečnost, že orgán sám o sobě není právním subjektem, takže přiznat mu postavení zástupce ve skutečnosti ani není možné. Jestliže se tomuto problému snaží zákonodárce v NOZ uniknout formulací § 151, podle které zákon stanoví, popř. zakladatelské právní jednání určí, v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli, ve svém důsledku to znamená popření autonomní funkce orgánu, nejenom tedy fikční povahu právnické osoby, ale dokonce i popření funkce orgánů této osoby...

...Komentářová literatura uvádí, že svéprávnost umožňuje fyzickým i právnickým osobám vlastním právním jednáním nabyvat, měnit či rušit práva a povinnosti, přičemž svéprávné osoby mají rovněž procesní způsobilost. Zatímco fyzické osoby jsou schopné jednat samostatně bez dalšího, právnické osoby se stávají svéprávnými splněním tří předpokladů. Za první, mají právní osobnost, za druhé, disponují nezbytnou organizační strukturou a konečně za třetí, právnické osobě k tomu byly ustaveny orgány vyžadované zákonem či zakladatelským dokumentem. Jakmile jsou všechny tyto předpoklady splněny, získávají právnické osoby plnou svéprávnost. Komentářová literatura dále uvádí, že funkcí exekutivních orgánů právnických osob je projevovat navenek vůli právnické osoby. Tyto orgány nejsou pouhými zástupci právnické osoby, nýbrž jsou součástí její osobnosti. Právní jednání orgánů právnické osoby zavazuje i opravňuje zpravidla přímo právnickou osobu...

...Tento exkurs se dotýká otázky, zda umožnit právnické osobě přímé jednání jenom tzv. statutárním orgánem, anebo (shodně s úpravou před rokem 1990) považovat i jednání jiných než statutárních orgánů, které jsou nadány jednatelským oprávněním, za přímé jednání právnické osoby. V této fázi vývoje zákonodárství se však navrhuje zatím jen návrat ke stavu před přijetím NOZ...

...Za účelem zamezení vznikajícím problémům a zmatku ohledně povahy zastoupení právnické osoby se navrhuje zrušit ustanovení § 151 bez náhrady.³⁴

Shodně jako autoři uvedeného návrhu, i já se domnívám, že odkaz na fikční teorii, na níž má být vystavěno stávající pojetí právnických osob po rekonstrukci civilního práva, je nešťastným krokem zpět, který zcela uměle přetrhává přirozený vývoj vnímání právnických

³⁴ tamtéž

osob, který byl na vnitrostátní úrovni v České republice symbolicky završen právě přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Pro úplnost výkladu o právnických osobách ještě doplním teoretické třídění právnických osob, které bývá tradičně realizováno dle dvou základních kritérií - dle jejich právního a dle jejich faktického základu. Dle základu právního rozdělujeme právnické osoby na právnické osoby soukromého práva a právnické osoby veřejného práva. Rozdíl je především v právním důvodu jejich vzniku, zpravidla však také v režimu, jímž se řídí jejich právní poměry. Tuto skutečnost, jak výše naznačeno, reflektuje i právní úprava obsažená v novém občanském zákoníku, dle níž lze právnickou osobu ustavit ve veřejném nebo v soukromém zájmu, kdy tato její povaha se posuzuje podle hlavní činnosti právnické osoby. Dle jejich faktického základu pak rozdělujeme právnické osoby na korporace a fundace, což má svůj základ již v římskoprávní nauce, přičemž k těmto dvěma tradičním formám nově přistupuje ještě třetí forma, jíž je ústav. Tvoří-li faktický základ právnické osoby její členové (osobní substrát), mluví se o korporaci. V naší právní úpravě je typickou korporací soukromého práva spolek či obchodní korporace a korporacemi veřejnoprávními jsou například profesní komory. Naopak tam, kde podstatu právnické osoby tvoří jmění vyčleněné k předem určenému účelu, mluví se o nadacích či nadačních fondech, pro něž nový občanský zákoník používá souhrnný termín fundace. K romanistické bipartici korporací a nadací (fundací) se v moderní době přidružila třetí forma právnických osob označovaná jako ústav, pro něž je pak typická kombinace věcného základu s osobním prvkem za účelem trvalé nebo dlouhodobé služby nějakému prospěšnému účelu.³⁵

Naznačené tradiční teoretické dělení tedy přebírá i nový občanský zákoník rozlišující korporace jako právnické osoby vytvářené společenstvím osob (jejich podmnožinou jsou spolky jako samosprávné a dobrovolné svazky alespoň tří členů), fundace jako právnické osoby vytvořené majetkem vyčleněným k určitému účelu (jejich podmnožinou jsou nadace a nadační fondy) a ústavy, které provozují činnost, jejíž výsledky jsou každému rovnocenně dostupné za podmínek předem stanovených. Pouze pro úplnost doplňuji, že právnickou osobou však není „společnost“, jak o ní hovoří ustanovení § 2716 a násl. NOZ, neboť zde je myšlen toliko obligační vztah nezakládající právní entitu. V té souvislosti je nutno zákonodárci vytknout nepřilíš zdařilou volbu názvosloví, kdy legislativní zkratku „společnost“ používá jak v naznačeném významu smluvního typu nový občanský zákoník, tak zároveň i zákon o obchodních korporacích, avšak jako zkratku pro obchodní společnosti, které nepochybně právnickými osobami (korporacemi) jsou.

³⁵ JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol., Občanský zákoník: komentář, s.146.

2.1.1 Zastoupení právnických osob statutárním orgánem

Jednání statutárního orgánu činěné jménem právnické osoby se již od rekonstrukce soukromého práva považuje za jednání zákonného zástupce právnické osoby. I nadále je však vyloučeno, aby právnické osoby jednání svého statutárního orgánu jménem právnické osoby odmítly. Jakmile se právní jednání statutárního orgánu jednajícím jménem právnické osoby stalo perfektní, je jím právnická osoba vázána. Rozsah oprávnění statutárního orgánu jednat jménem právnické osoby je neomezený a neomezitelný, přičemž případné omezení tak není účinné vůči třetím osobám, a to i když bylo zveřejněno. Statutárnímu orgánu náleží veškerá působnost, kterou zakladatelské právní jednání, zákon nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci nesvěří jinému orgánu právnické osoby. Statutární orgán či člen statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech, tedy u zastoupení právnických osob statutárními orgány hovoříme o tzv. generálním zástupčím oprávnění.

U většiny právnických osob je jejich statutární orgán definován přímo zákonem, přičemž u jednotlivých obchodních společností a družstev tak činí příslušná ustanovení zákona o obchodních korporacích: u osobní společnosti je statutárním orgánem společnosti každý společník a u společnosti s ručením omezeným je to každý jednatel, ledaže společenská smlouva určí, že více jednatelů tvoří kolektivní orgán. Kolektivní statutární orgán pak znamená, že působnost statutárního orgánu náleží více osobám. Dalším příkladem kolektivního statutárního orgánu je představenstvo akciové společnosti. Nová právní úprava obsažená v zákoně o obchodních korporacích však vedle tradičního dualistického modelu uspořádání vnitřních orgánů akciové společnosti (představenstvo a dozorčí rada) přináší nově také možnost tzv. monistického modelu, kde existuje správní rada a statutárním orgánem akciové společnosti je statutární ředitel, který může být zároveň i předsedou správní rady. Je-li tak určeno ve stanovách, může být správní rada toliko jednočlenná a v takovém případě správní rada a statutární ředitel splývají v jednu osobu. Oprávnění statutárního orgánu právnické osoby obecně vzniká okamžikem, kdy byl statutární orgán stanoveným způsobem ustaven, tedy zvolen či jmenován, a případný zápis do obchodního rejstříku na toto oprávnění nemá vliv. Takový zápis do veřejného rejstříku má tedy deklaratorní, nikoli konstitutivní povahu.

2.1.2 Zastoupení právnických osob dalšími zákonnými zástupci

U právnických osob připadá rovněž v úvahu, a je v praxi velmi frekventované, také zákonné zastoupení těchto osob jejich pracovníky (zaměstnanci) nebo členy. Při jednání pracovníků (členů) právnických osob vůči veřejnosti je především podstatné, jak se rozsah jejich

oprávnění k zastupování jeví navenek. Právníckou osobu zastupují její zaměstnanci (popř. členové nezapsaní do veřejného rejstříku) v rozsahu obvyklém vzhledem k jejich zařazení nebo funkci; přitom rozhoduje stav, jak se jeví veřejnosti. Omezení zástupčího oprávnění vnitřním předpisem právnické osoby je sice možné, ale má účinky vůči třetí osobě, jen muselo-li jí být známo. V tomto bodě dochází ke změně koncepce zastoupení právnických osob jejími pracovníky či členy, kdy předchozí právní úprava upřednostňovala právě úpravu zastoupení vnitřním předpisem právnické osoby (organizačním řádem, podpisovým řádem apod.), přičemž nová právní úprava po rekonstrukci soukromého práva takový vnitřní předpis sice zohledňuje, ale toliko pokud omezuje jinak obvyklé zastoupení vzhledem k zařazení pracovníka či člena, a to ještě za podmínky, že takové omezení bylo třetí osobě vůbec známo.

2.1.3 Zastoupení smluvní

Ujednají-li si to strany, zastupuje jedna z nich druhou v ujednaném rozsahu jako zmocněnec. Zmocnitel, ať fyzická či právnická osoba, uvede rozsah zástupčího oprávnění v plné moci. Ke vzniku oprávnění zastupovat na základě plné moci je nutné, aby mezi zastoupeným (zmocnitelem) a zástupcem (zmocněncem) byla uzavřena dohoda o plné moci a aby zmocnitel udělil zmocněnci plnou moc. Plná moc je tak jednostranné právní jednání adresované třetím osobám, které deklaruje existenci právního vztahu mezi zmocněncem a zmocnitelem. V rámci problematiky právnických osob je vhodné výslovně uvést, že u právnické osoby je k udělení plné moci nepochybně oprávněn statutární orgán a také prokurista (ač ten je pojmově sám zmocněncem, jak uvedeno dále). Zmocněncem pak může být jak fyzická osoba, tak i osoba právnická, za níž je pak oprávněn jednat její statutární orgán, který je také oprávněn udělit plnou moc další osobě. Dle rozsahu zmocněncova oprávnění rozlišujeme plnou mocí generální, speciální či plnou moc individuální.

Zvláštním druhem plné moci je prokura. Prokuru může udělit pouze podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku, a to jak právnická, tak i fyzická osoba. Jednou ze zvláštností prokury je to, že její rozsah je vymezen přímo zákonem. Prokurista je oprávněn jménem podnikatele činit veškerá právní jednání, k nimž dochází při provozu obchodního závodu, popř. nově jen pobočky závodu. Rozsah oprávnění prokuristy je zákonem omezen pouze, pokud jde o zcizování a zatěžování nemovitostí. Takováto právní jednání je prokurista oprávněn činit pouze za podmínky, že takové oprávnění je v prokure výslovně uvedeno. Jiná omezení oprávnění prokuristy nejsou přípustná a je výslovně stanoveno, že omezení prokury vnitřními pokyny nemá

právní následky vůči třetím osobám, i když bylo zveřejněno. Pokud je prokura platně udělena, zahrnuje v sobě také zmocnění k právním jednáním, ke kterým se vyžaduje zvláštní plná moc.

2.1.4 Podnikající právnické osoby

Velmi významné postavení mezi právníckými osobami zastávají nepochybně podnikající právnické osoby. V té souvislosti se sluší připomenout, že všechny obchodní korporace jsou za podnikatele považovány, neboť se obligatorně zapisují do obchodního rejstříku, přestože např. kapitálové obchodní společnosti mohou být založeny i za jiným než podnikatelským účelem (či účelem správy vlastního majetku).

Pověří-li podnikatel, a to fyzická či právnická osoba, jiného při provozu obchodního závodu určitou činností, zastupuje tato osoba podnikatele ve všech jednáních, k nimž při této činnosti obvykle dochází. Tato pověřená osoba pak nemusí být zaměstnancem a nemusí být ani v jiném obdobném vztahu k podnikateli. Jestliže by měla pověřená osoba činit také jednání, k nimž obvykle nedochází, mohla by tak činit pouze na základě plné moci. Podnikatele zavazuje i jednání jiné osoby v jeho provozovně, pokud byla třetí osoba v dobré víře, že jednající osoba je k jednání oprávněna – tzv. „nezmocněný jednatel“. Učebnicovým příkladem tohoto institutu je inkasování útraty od hostů restauračního zařízení falešným vrchním ztvárněným Josefem Abrahámem v klenotu české kinematografie, snímku „Vrchní, prchni!“. Podnikatele dokonce zavazuje i právní jednání jeho zástupce, překročí-li tento své zástupčí oprávnění; to neplatí, věděla-li třetí osoba o překročení nebo musela-li o něm vědět vzhledem k okolnostem případu. O zvláštní „podnikatelské“ plné moci v podobě prokury již bylo pojednáno výše.

2.2 Deliktní způsobilost právnických osob na poli soukromého práva

Pro komplexní uchopení zvoleného tématu je vhodné představit „*i právní odpovědnost právnických osob v rámci deliktů normovaných soukromým právem, a uvědomit si tak skutečnost, že právnickým osobám se v civilní rovině nepřičítají jen následky právních jednání činěných jejich jménem jejich zástupci, ale že v civilní rovině se jim přičítají i následky deliktů, protože právnické osoby odpovídají i za protiprávní jednání těch, kteří jsou oprávněni za ně jednat*“.³⁶

Toto konstatování nepochybně ob stojí i ve světle nové právní úpravy deliktní odpovědnosti právnických osob v civilním právu, jejíž základ obsahuje ustanovení § 167 nového občanského zákoníku, dle něhož „*právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při*

³⁶ JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M. a kol., Občanský zákoník: komentář, s. 168.

plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě“.

Nejen jednání v souladu s právem, ale i protiprávní čin tedy zavazuje právnickou osobu. Musejí však být splněny podmínky uvedené v tomto ustanovení. Protiprávního činu se může pro vázanost právnické osoby tímto činem dopustit pouze člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce. Pokud má být závazek protiprávním činem, musí se jednat o takové právní jednání, které je učiněno vůči třetí osobě. Nemůže se ho ale tím pádem dopustit jakýkoliv člen jakéhokoli voleného orgánu, jakýkoliv zaměstnanec, ale pouze ten, jehož jednání zavazuje právnickou osobu (dle předchozích ustanovení). Zpravidla to bude statutární orgán nebo prokurista, zmocněnec nebo zaměstnanec (ten při aplikaci § 166 odst. 1 NOZ). Zásadní podmínkou je to, aby se tohoto protiprávního činu dopustila vyjmenovaná osoba vůči třetí osobě **při plnění svých úkolů**. Jedná se tedy o plnění takových úkolů, které jsou určeny třetím osobám. Jakmile je naplněno toto ustanovení a v důsledku protiprávního činu vznikla třetí osobě nějaká škoda, odpovídá právnická osoba za takto způsobenou škodu dle zásad o odpovědnosti za škodu. Jestliže nastaly třetí osobě jiné následky v důsledku protiprávního činu vyjmenovaných osob při splnění dalších zde uvedených podmínek, odpovídá za takové následky též právnická osoba. Právnická osoba se v tomto případě nevyviní tím, že plněním úkolů se rozumí plnění v souladu s právem. Ze zákona je dle tohoto ustanovení dána její odpovědnost. Bude však třeba vždy při tvrzení odpovědnosti právnické osoby dokazovat, že jsou splněny všechny zde uvedené podmínky.³⁷

2.3 Jednání za jiného

Institut **jednání za jiného** již nepatří do soukromého práva, ale do práva trestního, přičemž ve specifických případech rozšiřuje trestní odpovědnost fyzických osob. Za určitých okolností jej lze rovněž považovat za určitý předstupeň trestní odpovědnosti právnických osob, ovšem pouze v modifikacích, jaké obsahují či obsahovaly některé zahraniční právní úpravy. Tento institut je v naší právní úpravě zakotven v ustanovení § 114 odst. 2 trestního zákoníku, které zní: „*Jestliže zákon stanoví, že pachatel musí být nositelem zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení, postačí, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná.*“ To znamená, že fyzická osoba, která jedná za právnickou osobu, ale sama nemá znaky tzv. **konkrétního** nebo **speciálního subjektu**, se považuje za konkrétní nebo speciální subjekt, pokud zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány

³⁷ SVEJKOVSKÝ, J., Právnické osoby v novém občanském zákoníku: komentář, s. 112.

u právnické osoby. Tato zvláštní právní konstrukce (právní fikce) se uplatní jen u trestných činů s omezeným okruhem pachatelů. Jednání za jiného ovšem stále zůstává toliko odpovědností individuální fyzické osoby.

Tento institut byl do předchozího trestního zákona zaveden s účinností od 1. 1. 1998, když bylo nutné odstranit nedostatek právní úpravy, s níž se do té doby právní praxe vypořádávala tak, že v rozporu s obecně přijímaným principem zákazu analogie legis v trestním právu hmotném tíhla k tomu, aby byla aplikována ta, která skutková podstata vůči osobám, které za právnickou osobu jednájí, ačkoli taková jednající osoba nemá vlastnosti příslušného speciálního subjektu. Praxe tak reagovala na případy trestných činů, u nichž beneficentem nezřídka kdy byla právnická osoba. Jednalo se především o tzv. úpadkové delikty – trestné činy poškozování věřitele, zvýhodňování věřitele a pletichy při řízení konkurzním a vyrovnacím. Bylo známo, že právnické osoby, zejména společnosti s ručením omezeným, mnohdy společnosti, kde stoprocentním vlastníkem podílu je jediná osoba, byly velmi často beneficentem právě trestných činů poškozování věřitele nebo zvýhodňování věřitele a že velmi často bylo dáno i důvodné podezření z toho, že vlastník podílu, popř. společníci takové právnické osoby zvolili formu právnické osoby právě proto, aby vytvořili „polštář“ mezi sebou a případnou trestní odpovědností.³⁸

Původní znění tohoto ustanovení bylo beze změny převzato i do nového trestního zákoníku, kde bylo ještě doplněno o případy jednání před vznikem právnické osoby, resp. v případech neplatnosti právnické osoby či neplatnosti právního jednání. Zakotvením současné podoby institutu jednání za jiného podle švýcarského vzoru tak bylo doposud sporné praktické řešení situace legalizováno.

Jak blízko má institut jednání za jiného k problematice trestní odpovědnosti právnických osob lze deklarovat na předchozí **španělské** právní úpravě. Do španělského trestního zákoníku byla tzv. nepravá trestní odpovědnost zakotvena právě „pouhým“ rozšířením institutu jednání za jiného, neboť pouze v jeho rámci se uplatní pravidlo, že pokud je jako trest ukládáno peněžité plnění pachateli trestného činu, bude zodpovědná za toto plnění přímo nebo solidárně dotyčná právnická osoba, jejímž jménem nebo na jejíž účet pachatel jednal.

Přímo se tedy nabízela otázka, zda i v ČR vhodnou úpravou již existujícího ustanovení o jednání za jiného a vhodnou úpravou ustanovení o zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, popřípadě přijetím právní úpravy, která by umožňovala v širší míře právnické osobě ukládat i jiné trestněprávní sankce, bychom nedospěli k reformovanému systému sankcionování

³⁸ TERYNGEL, J., K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících, s. 16.

právnických osob, po kterém bylo tak dlouho voláno. Takový systém by za určitých okolností mohl být považován za způsobilý vyhovět mezinárodním závazkům a doporučením požadujícím sankcionování právnických osob za jejich protiprávní jednání při zachování tradiční výlučné trestní odpovědnosti fyzické osoby. Trestní postih právnických osob by byl veden po druhé koleji trestněprávních sankcí, kterou představují ochranná opatření.³⁹

K tomuto názoru je však nutno podotknout, že i ve zmiňovaném Španělsku se již v době zvažování obdobného řešení pro podmínky českého právní řádu počítalo se zavedením právě trestní odpovědnosti právnických osob, pro níž se nakonec skutečně rozhodl i španělský zákonodárce, jak bude blíže popsáno v dalších pasážích této práce představujících jednotlivé profilující zahraniční právní úpravy. I on tedy nakonec následoval moderní trend zavádění právě trestní odpovědnosti právnických osob.

³⁹ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 25.

3 Historie delikt ní odpovědnosti kolektivních subjektů

Z historického hlediska je pojetí problematiky delikt ní odpovědnosti právnických osob velmi zajímavé, neboť v průběhu času osciluje mezi dvěma zcela protichůdnými názorovými amplitudami.

Ačkoli se v římském právu uplatňovala zásada „*societas delinquere non potest*“, která bývá tradičně interpretována jako „společnost nemůže jednat protiprávně“, například Beran je toho názoru, že *societu* (dle jeho vnímání *smlouvu o sdružení*) nelze rozhodně ztotožňovat s pojmem právnická osoba, neboť pojem právnická osoba jako takový v římském právu ani neexistoval.⁴⁰ Přestože někteří jiní autoři z řad právních romanistů vnímají *societas* spíše jako spolky, shodují se na tom, že tyto útvary neměly právní osobnost. Ačkoli vůči těmto entitám nebylo možné uplatnit delikt ní odpovědnost, vzešel-li jim z protiprávního jednání nějaký prospěch, byly povinny jej vydat.⁴¹

Je však pozoruhodné, že dále v průběhu starověku a středověku již bylo trestání kolektivních subjektů, jako byly obce, cechy, gildy, náboženské sekty, spolky apod., pokládáno za zcela přirozené. Trestní odpovědnost korporací existovala paralelně spolu s individuální trestní odpovědností fyzických osob. K zániku této tisícileté tradice kolektivní trestní odpovědnosti dochází na evropském kontinentu až v 18. století. Profesor Musil se domnívá, že vysvětlení lze spatřovat v tom, že „*tehdejší centralistický absolutistický stát, prožívající v té době svůj největší rozkvět, našel jiné a efektivnější nástroje, kterými mohl regulovat, kontrolovat a potlačovat společensky nežádoucí či škodlivé jevy v činnosti kolektivních korporací. Těmito nově zaváděnými nástroji společenské regulace byly zejména administrativní právní předpisy, včetně předpisů policejních*“.⁴²

Princip výlučné individuální trestní odpovědnosti a výslovné odmítnutí trestní odpovědnosti právnických osob vědecky zdůvodnil v roce 1793 německý profesor Malblanc. Vycházel přitom z argumentů, které použil již Inocenc IV., tj. z nemožnosti přičítat právnickým osobám vinu a z jejich nezpůsobilosti přijmout účinky trestu („*mangelnde Strafempfänglichkeit*“). Hlubší teoretickou oporu pro tuto novou koncepci přinesla díla vynikajícího romanisty von Savignyho, který ve své teorii fiktivní subjektivity právnických osob popřel jejich reálnost a tím i jejich způsobilost vystupovat jako pachatel trestného činu, jak o tom již byla řeč výše v rámci představení teorie fikce, jejímž je Savigny autorem a k níž se opět nyní přiklání nový občanský zákoník.

⁴⁰ BERAN, K., Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce.

⁴¹ KINCL, J. URFUS, V. SŘEJPEK, M., Římské právo, s. 81.

⁴² MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?

O tom, že Malblancova koncepce chybějící trestněprávní subjektivity právnických osob měla své hluboké kriminálně politické opodstatnění ve společenské realitě, svědčí to, že byla téměř okamžitě akceptována veškerou kontinentální trestněprávní naukou, jakož i to, že z ní vycházely všechny velké evropské trestní kodifikace devatenáctého století.⁴³ Francouzský Code pénal Napoleón z roku 1803, pruský trestní zákoník z roku 1851, rakouský trestní zákoník z roku 1852, říšskoněmecký trestní zákoník z roku 1871, uherský trestní zákon z roku 1878 tak důsledně vycházejí z principu výlučně individuální trestní odpovědnosti fyzických osob. Ačkoli velké buržoazní revoluce vyvolané hlubokými ekonomickými, sociálními a ideologickými konflikty způsobily pád absolutistického státu a přinesly zcela nové koncepce dělby moci, v námi sledované otázce, tj. opuštění principu kolektivní trestní odpovědnosti, navázaly na vývoj započatý již za absolutismu. Téma kolektivní trestní odpovědnosti bylo pokládáno za zcela překonané a na dlouhá léta zmizelo i z vědecké diskuse.

Až koncem 19. a začátkem 20. století se i na evropském kontinentě začínají objevovat první nesmělé náznaky nového pohledu na právní subjektivitu a odpovědnost právnických osob. Došlo k tomu pod vlivem nových hospodářských a sociálních jevů, zejména narůstajícího vlivu průmyslových a obchodních společností, v jejichž rukou se soustředila obrovská ekonomická a postupně i politická síla. Tento vývoj byl reflektován v oboru právní filozofie polemikou se Savignyho teorií fiktivní existence právnických osob a novou koncepcí reálné subjektivity vypracovanou německým profesorem Otto von Gierkem. Gierke dospěl k závěru, že o způsobilosti právnických osob projevat svou vůli, jednat a nést trestní odpovědnost nelze mít pochybnosti. V oblasti trestněprávní vědy však v Německu nenalezla tato myšlenka žádnou oporu.⁴⁴

Také francouzský právník Mestre vystoupil již v roce 1899 s obhajobou myšlenky trestní odpovědnosti právnických osob, ale bez přijetí odbornou veřejností. Na kolektivním vědeckém fóru se toto téma objevilo v novověké historii poprvé v roce 1929 na druhém mezinárodním kongresu trestního práva v Bukurešti, kde s kladným stanoviskem vystoupil generální zpravodaj kongresu Roux.⁴⁵ Přestože zůstaly bez vážnější podpory, nastolily tyto názory znovu téma, které se od té doby objevuje pravidelně jak na vědeckých fórech, tak v reformních legislativních pracích. Ovšem i na 40. sjezdu německých právníků v roce 1953 v Hamburku, kde k problému referovali Heinitz a Englisch, bylo přijato odmítavé stanovisko.⁴⁶

⁴³ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. s. 77 - 78.

⁴⁴ Tamtéž, s. 86.

⁴⁵ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, s. 8.

⁴⁶ Tamtéž, s. 9.

Teprve od sedmdesátých let dvacátého století se na evropském kontinentě začínají množit právní úpravy zavádějící tzv. pravou trestní odpovědnost právnických osob. Jedná se např. o následující země: **Nizozemsko** (r. 1976, resp. již r. 1951 za ekonomické trestné činy), **Portugalsko** (r. 1982), **Norsko** (r. 1991), **Island** (r. 1993), **Francie** (trestní odpovědnost právnických osob byla zavedena novým trestním zákoníkem účinným od roku 1994. Trestné činy, jichž se mohou dopustit právnické osoby, jsou výslovně uvedeny ve zvláštní části trestního zákona a ve vedlejších trestních zákonech), **Slovinsko** (obecnou zmínku o trestní odpovědnosti právnických osob přinesl nový slovinský trestní zákon z r. 1994, který však podrobnější úpravu vyhradil zvláštnímu zákonu. Speciální zákon o trestní odpovědnosti právnických osob byl pak vydán v roce 1999), **Finsko** (r. 1995), **Dánsko** (r. 1996), **Belgie** (r. 1999), **Itálie**, **Maďarsko** a **Estonsko** (shodně v r. 2001), **Polsko** a **Švýcarsko** (oba státy v r. 2003), **Rakousko** (r. 2006), **Rumunsko** (r. 2006), **Slovensko** (podrobnější představení vývoje slovenské právní úpravy je obsaženo v samostatné pasáži), **Lucembursko** a **Španělsko** (shodně v roce 2010).

Jak již bylo řečeno, v některých zemích existují specifické právní úpravy hybridní povahy, které bychom mohli označit jako pseudotrestní odpovědnost právnických osob. Taková odpovědnost je sice upravena v trestním zákoně, avšak sankce vyhrazené pro právnické osoby se nenazývají tresty. Taková úprava existuje od roku 1986 ve **Švédsku**, kde jde o sankce *sui generis* blízké se ochranným opatřením, a od roku 1995 do 2010 byla podobná právní úprava rovněž ve **Španělsku**, kde se tyto sankce nazývaly „přidatné důsledky“. V tomto období jsme dokonce mohli hovořit přímo o tzv. *španělském modelu trestní odpovědnosti právnických osob*. Ve skutečnosti šlo v jeho rámci o velmi závažná opatření, jako je zákaz činnosti, pozastavení činnosti nebo dokonce rozpuštění společnosti, takže v literatuře se lze setkat s názorem, že se jednalo o pravé tresty kriminální povahy.⁴⁷

V současné době je v té či oné podobě zavedena trestní odpovědnost právnických osob v drtivé většině států Evropské unie, jak zřejmé z uvedeného (a ne zcela vyčerpávajícího) přehledu. Výjimkou, a to velmi významnou, je zejména Německo, kde je problematika deliktů odpovědnosti právnických osob tradičně řešena podrobně a komplexně zpracovanými normami správního práva, jak bude podrobněji přiblíženo v následující kapitole.

Zcela odlišný historický vývoj můžeme vysledovat v oblasti anglosaského právního systému, zejména v Anglii a USA. Myšlenka trestní odpovědnosti kolektivních subjektů tam

⁴⁷ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*, s. 10.

nebyla nikdy opuštěna a kontinuálně trvá od středověku⁴⁸ až do dnešní doby. „Jedno z možných vysvětlení může spočívat v tom, že díky silnému akcentu na ideu liberalismu a díky odporu proti byrokratickému centralistickému státu nebylo vkládáno příliš mnoho nadějí do představy, že administrativně právní regulace a sankce ukládané osvícenou exekutivou zabrání škodlivým excesům v činnosti korporací lépe než universální trestněprávní ochrana, realizovaná nezávislou justicí“.⁴⁹

Se sankcionováním právnických osob prostředky trestního práva se v celosvětovém měřítku můžeme v dnešní době setkat také v Japonsku, Koreji, Číně či v některých zemích Jižní Ameriky.

⁴⁸ Od středověku přetrvává toliko v Anglii, nikoli v USA, neboť většina historiků považuje za předěl mezi středověkem a novověkem právě objevení „Nového světa“ Kryštofem Kolumbem – pozn. autora.

⁴⁹ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 3.

4 Podrobnější pohled na vybrané zahraniční právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob

4.1 Nizozemsko

Nizozemská úprava trestního práva směřovala k trestní odpovědnosti již od 50. let minulého století, ale i před tím v trestním zákoníku pocházejícím z roku 1886 existovaly některé články, které se přímo týkaly spolků. Tento zákoník ovšem obsahoval ustanovení, že společenství se nemůže dopustit trestného činu. V trestním právu tak byl zachován princip individuální trestní odpovědnosti fyzických osob. Přesto v hospodářském trestním právu bylo prosazeno trestání právnických osob v oblasti jejich podnikatelských aktivit v roce 1951. Stále však byla dodržována fiktivní doktrína, kdy bylo stanoveno, že trestný čin je spáchán právnickou osobou, pokud je spáchán jednou nebo více fyzickými osobami, které konaly v rámci právnické osoby. Teprve v r. 1976, kdy byl změněn čl. 51 holandského trestního zákoníku, došlo k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob (v podstatě bylo převzato ustanovení z hospodářského trestního zákona - WED) za všechny trestné činy. Čl. 51 již nevyjadřuje fiktivní doktrínu - podle právníků se „*právnická osoba stala realitou, která může spáchat trestný čin*“. Nizozemská právní úprava trestní odpovědnosti má kořeny v anglosaské právní úpravě zejména v americkém modelu. K přijetí byli nizozemští zákonodárci vedeni zejména potřebou trestat deliktní chování právnických osob v ekonomické oblasti.

Vymezení okruhu právnických osob v trestním zákoníku je odlišné od občanského práva. Kromě „klasických“ právnických osob, jsou za právnické osoby považovány i spolky bez právní subjektivity, společenství a účelové fondy. Může jí být tedy jak občanské sdružení jako soukromá společnost, společnost s ručením omezeným, nadace, unie, tak společnost bez občanské právní subjektivity - např. spoluúčast, firma majitelů lodí, určitý majetek (podle holandského práva). Vedle toho může být právnickou osobou i veřejná korporace (obec, město, stát). Pro ně ovšem platí výjimka a nemohou být tedy trestány vždy. Je to možné pouze tehdy, pokud jednají proti právnímu řádu a pokud veřejná korporace jedná jako normální občanská osoba a nikoli jako úřední veřejný orgán.

Nizozemské trestní právo umožňuje, je-li trestný čin spáchán právnickou osobou, aby bylo možné vznést žalobu vůči právnické osobě nebo fyzickým osobám, které řídily nebo nařídily zakázanou činnost, nebo i oběma stranám. Žalovány mohou být zejména ty fyzické osoby, které řídily nebo poskytly vedení pro zakázaný čin. Navíc lze tyto osoby žalovat bez důkazu jejich přesného podílu na trestném činu, stačí pouze prokázání jejich vědomosti o zakázané činnosti či jejich selhání při zásahu, když byly povinny tak učinit. Vznik trestní

odpovědnosti právnické osoby je vázán na splnění dvou podmínek. První podmínkou je skutečnost, že právnická osoba vůbec měla reálnou možnost protiprávní jednání ovlivnit – mluvíme o tzv. kritériu moci, druhou podmínkou je potom tzv. kritérium akceptace – tzn., že právnická osoba zakázané jednání přijala za své.⁵⁰

U závažných trestných činů je vyžadováno, aby byl prokázán úmysl jak u fyzických, tak u právnických osob. Zde vychází nizozemské právo z doktríny tzv. sociálního kontextu a je nutné se také opírat o skutečný a obvykle přijímaný způsob řízení činnosti právnické osoby. Např. pokud zaměstnanec úmyslně spáchá podvod, je možné za určitých podmínek (např. z tohoto podvodu vyplývá jasný prospěch pro právnickou osobu) prohlásit, že tento trestný čin byl úmyslně spáchán právnickou osobou. Právnickým osobám lze udělit peněžitou pokutu, jejíž horní hranice je desetinásobek částky, k níž může být odsouzena osoba fyzická. Aktuální horní výše pokuty pro právnické osoby činí 760 tis. eur za každý trestný čin, u fiskálních trestných činů až do výše 100 % nezaplacené daně.⁵¹ A pokud by právnická osoba byla kvalifikována jako „kriminální organizace“ mohla by být dokonce nařízena i její likvidace. Jde o ty organizace, u nichž je páčání trestné činnosti přímo hlavním účelem.

Ačkoli bývá nizozemský model někdy kritizován kvůli absenci úpravy zavinění, je v literatuře nizozemská právní úprava včetně její aplikace v praxi hodnocena vesměs jako zdařilá a efektivní. A jak je z následného vývoje v Nizozemsku zřejmé, stal se institut trestní odpovědnosti právnických osob živou součástí trestněprávní praxe – trestní procesy proti právnickým osobám zde nejsou nijak vzácné.

4.2 Francie

Pro francouzské trestní právo znamenalo zásadní změnu přijetí nového trestního zákoníku („*le Code pénal*“) účinného od 1. března 1994, kterému předcházely nejen diskuse z 80. let neodvratně směřující k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, ale dokonce i vlastní historická zkušenost z roku 1670 v podobě tzv. Trestní ordonance („*Ordonnance criminelle*“). Aktuální francouzská úprava však našla inspiraci zejména v angloamerické a nizozemské úpravě.

Právnické osoby, s výjimkou státu, jsou trestně odpovědné za trestné činy spáchané na jejich účet („*pour leur compte*“), jejich orgány nebo zástupci („*par leurs organes ou représentants*“). Ačkoliv je trestní odpovědnost právnických osob vymezena v obecných

⁵⁰ JANDA, P., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 172.

⁵¹ JELÍNEK, J. a kol., Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - Bilance a perspektivy, s. 25.

ustanoveních a zákonodárce se snaží zachovat stejné principy trestní odpovědnosti fyzických i právnických osob, nevztahuje se automaticky na všechny skutkové podstaty zvláštní části, ale pouze na ty, u nichž je to výslovně stanoveno. V tomto smyslu bylo možno trestní odpovědnost právnických osob považovat za speciální trestní odpovědnost, a to až do 1. 1. 2006, kdy došlo k rozšíření trestní odpovědnosti právnických osob téměř na všechny delikty. Trestně odpovědné jsou všechny právnické osoby s výjimkou státu a veřejných korporací. Ty sice mohou být trestány, avšak pouze za trestné činy spáchané při vykonávání veřejných služeb, ohledně nichž se připouští, aby byly delegovány nebo smluvně převedeny na soukromoprávní subjekt („*une convention de délégation de service public*“). Podle trestního zákoníku trestní odpovědnost právnických osob nevylučuje trestní odpovědnost fyzických osob pro týž skutek. Právnická a fyzická osoba tak mohou být vzájemně ve vztahu spolupachatelství či jiných forem trestné součinnosti. Stejně tak je možné, aby byla stíhána pouze jedna z nich.

Právní úprava vychází z předpokladu, že právnická osoba má vlastní vůli („*volonté générale*“), odlišnou od vůle jednotlivých členů („*volonté de tous*“). Ke vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby je zapotřebí dvou podmínek: trestný čin musí být spáchán orgánem nebo představitelem právnické osoby a zároveň čin musí být spáchán ve prospěch právnické osoby (tzv. prospěchové kritérium).

V článku 121–1 francouzského trestního zákoníku zákonodárce zakotvil základní princip trestního práva: Nikdo neodpovídá za jednání, kterého se dopustil někdo jiný, tedy princip neodpovědnosti za jednání druhého („*le principe d'irresponsabilité pénale du fait d'autrui*“). Trestní právo je tak postaveno na výhradní odpovědnosti za vlastní jednání a tento princip lze aplikovat i na právnickou osobu, kdy podstatný bude zejména u spáchání trestného činu řadovým zaměstnancem právnické osoby (s výjimkou výslovného zmocnění zaměstnance). Nenaplní-li jednání zákonné podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, nelze zaměstnavatele brát k odpovědnosti.

Institut trestní odpovědnosti právnických osob je ve Francii založen na principu reprezentační odpovědnosti („*le principe de la responsabilité par représentation*“), který vyplývá z samotné teorie fikce právnické osoby. Článek 121-2 vyžaduje, aby trestný čin byl spáchán právním reprezentantem právnické osoby.

Francouzské trestní právo je převážně upraveno zmiňovaným trestním zákoníkem, ale řada trestních norem je obsažena i v jiných zákonech. I u některých z těchto zákonů zákonodárce stanovil trestní odpovědnost právnických osob. Vedle jiných trestů použitelných vůči právnickým osobám připadá v úvahu pokuta. Aktuální maximální výše pokuty, kterou lze právnické osobě uložit, je stanovena u trestného činu obchodování s drogami a činí 37 500 000

eur. Nejtěžším trestem, který lze uložit právnické osobě, je zrušení („*la dissolution*“). Tento trest je stanoven jen u malého počtu závažných trestných činů, jako jsou zločiny proti lidskosti, obchod s drogami, kuplířství, podvod, terorismus, padělání peněz. U právnických osob veřejného práva, politických stran, odborů a analogických organizací zastupujících zaměstnance však tento trest nelze vyslovit nikdy. U této sankce je zajímavý i procesní aspekt - o zrušení právnické osoby musí vždy rozhodovat soud nejvyšší instance. Dle statistik je nejčastěji využíván trest peněžitý, přičemž je nezdůvodnětelně kombinován s povinností zveřejnit rozsudek.⁵²

4.3 Švýcarsko

Mezi novější právní úpravy zavedení trestní odpovědnosti právnických osob patří novela švýcarského trestního zákoníku s účinností od 1.10.2003, v jejímž rámci je rozlišována subsidiární a kumulativní trestní odpovědnost. Základní zásadou je **subsidiární** trestní odpovědnost právnických osob, kdy bude právnická osoba odpovídat za trestné činy, které byly spáchány při běžném výkonu podnikatelské činnosti a v souvislosti s nedostatečnou a vadnou organizací právnické osoby, ovšem za předpokladu, že skutečný viník nebyl vypátrán (jde vlastně o určitou modifikaci teorie vadné organizace korporace). Tuto subsidiární trestní odpovědnost právnické osoby upravuje § 102 odst. 1 StGB (trestního zákoníku), který stanoví, že *„Byl-li při výkonu obchodní činnosti v rámci podnikatelského záměru právnické osoby spáchán zločin nebo přečin a tento čin nemůže být kvůli vadné organizaci právnické osoby přičten žádné konkrétní fyzické osobě, je zločin či přečin přičten právnické osobě.“* Dle Pošíkové tak stát vlastně činí právnickou osobu spoluodpovědnou za to, že nemůže odhalit konkrétního viníka.⁵³

Kumulativní trestní odpovědnost právnických osob je pak dána pouze u závažných trestných činů jako je praní špinavých peněz, korupce či financování terorismu. Za ně může být právnická osoba stíhána a uznána vinnou, jestliže nepřijala veškerá odpovídající opatření k zabránění spáchání trestného činu, přestože byl vypátrán skutečný pachatel. S podobnou úpravou se můžeme setkat také v Dánsku.

Právnické osoby mají možnost vyhnout se trestní odpovědnosti (s výjimkou závažných trestných činů), jestliže budou spolupracovat s vyšetřujícími orgány a přispějí tak k dopadení skutečného pachatele. Pokud právnická osoba nebude spolupracovat, bude na ní prokázáno, že trestný čin nebyl spáchán ve spojení s nedostatkem náležité organizace. Právnické osoby mohou být odsouzeny k pokutě pěti milionů franků.

⁵² KARABEC, Z. a kol., Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém, s. 9.

⁵³ POŠÍKOVÁ, L., Trestní odpovědnost právnických osob ve švýcarské právní úpravě. In: JELÍNEK, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy.

4.4 Polsko

Polská právní úprava pravé trestní odpovědnosti právnických osob, jejíž zakotvení do právního řádu se datuje k 28. 10. 2002, má několik zajímavých specifik. V první řadě zákon neomezuje svoji působnost pouze na právnické osoby, ale vztahuje se na tzv. „hromadné subjekty“ („*podmiot zbiorowy*“), což je širší pojem než právnická osoba, neboť zahrnuje také některé organizace bez právní subjektivity. I přes zohlednění případných specifik polské civilní úpravy se mi však jeví jako pochybné přiznat jakoukoli delikttní způsobilost entitě bez právní subjektivity, jako je tomu ostatně i v Nizozemí.

Asi nejzajímavější a také nejkontroverznější zvláštností polské právní úpravy je sama konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob. Tato odpovědnost je totiž podmíněna předchozím pravomocným rozhodnutím o odpovědnosti konkrétní fyzické osoby. Podle článku 5 zák. č. 197/2002 Dz. U., o odpovědnosti hromadných subjektů za čin zakázaný pod hrozbou trestu, může být právnická osoba odpovědná jen v případě, že fyzická osoba byla pravomocně odsouzena za tento trestný čin (anebo bylo řízení podmíněně zastaveno nebo zastaveno z důvodů vylučujících trestnost pachatele – fyzické osoby).

Je nabíledni, že takováto konstrukce naráží na výkladové i praktické obtíže. V této podobě není schopna sledovat mnohé z cílů, pro něž vůbec bývá o zavedení delikttní odpovědnosti korporací uvažováno. Zvláště pak není účelná v případech, kdy pro složitou vnitřní strukturu právnické osoby (nejednou záměrně vytvořenou) se nepodaří orgánům činným v trestním řízení vypátrat konkrétní odpovědnou fyzickou osobu. Proto je ostatně také kritizována (mj. i ze strany GRECO) a mnozí autoři navrhují *de lege ferenda* koncepci přímé odpovědnosti hromadných subjektů.

Poslední zvláštností polské úpravy, o níž se zmíním, je skutečnost, že zákon umožňuje uložit hromadnému subjektu mj. i sankci zákazu propagace či reklamy provozované činnosti, vyráběných či prodávaných výrobků, poskytovaných služeb či jiných plnění po dobu od jednoho roku do pěti let. Samozřejmě takováto sankce může být pro některé podniky - zvláště pak ty, jež jsou činné v některém dynamicky se rozvíjejícím odvětví, a které tak potřebují nejen rozšiřovat povědomí o své činnosti, ale i velmi flexibilně reagovat na aktuální technický pokrok, dostatečně citelná.⁵⁴

4.5 Rakousko

Navzdory ještě v nedávné době odmítavému stanovisku odborné veřejnosti se dne 1. 1. 2006 Rakousko stalo po podrobné diskusi dalším státem Evropské unie, ve kterém byla zavedena

⁵⁴ ŠŤASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 48.

trestní odpovědnost právnických osob. Lze říci, že rakouský model pravé trestní odpovědnosti právnických osob představuje nosnou kompaktní právní úpravu trestní odpovědnosti právnických osob, jejich sankcionování a řízení proti nim. Sdružení (širší pojem než právnické osoby) odpovídají za všechny trestné činy, tedy i za ty, jež jsou uvedeny i v tzv. vedlejších trestních zákonech. Dle rakouského zákona o odpovědnosti sdružení není odpovědnosti sdružení bez činu fyzické osoby, a to buď nositele rozhodovací pravomoci (osoby ve vedoucí funkci), nebo spolupracovníka (podřízené osoby). Vždy se musí jednat o čin spáchaný v okruhu působnosti a vlivu sdružení, a to buď v jeho prospěch, nebo musí být činem porušeny povinnosti uložené sdružení. Tyto povinnosti pak vyplývají z konkrétních právních předpisů – sdružení nemá žádnou obecnou povinnost zabránit trestným činům. Jsou rozlišovány dvě varianty odpovědnosti sdružení. První je představována případy, kdy nositel rozhodnutí musí spáchat čin protiprávně a zaviněně – úmyslně či z nedbalosti. Druhou variantu lze velmi zjednodušeně popsat jako odpovědnost sdružení za zanedbání řádné péče, kdy čin je spáchán spolupracovníkem a umožněn či podstatně usnadněn porušením náležité pečlivosti nositelem rozhodnutí. Sdružení nemohou být brána za „pachatele“ trestných činů, mohou být pouze uznána odpovědnými za určitých předpokladů za spáchání trestných činů fyzickými osobami. Právě rakouská právní úprava posloužila českému zákonodárci jako hodnotný inspirační zdroj.⁵⁵

4.6 Slovensko

Stejně jako Česká republika i Slovenská republika dlouze přešlapovala na místě v otázce právní úpravy deliktů odpovědnosti právnických osob, jež by splňovala veškerá kritéria vyplývající z mezinárodních závazků a doporučení a byla by, pokud možno, i efektivní.

První vládní návrh rekonstruovaného trestního zákona, který byl předložen Národní radě v únoru 2004, počítal s doplněním obecné části nového trestního zákona a současně navrhovaného nového trestního řádu o několik ustanovení, která by zakotvila pravou trestní odpovědnost právnických osob, a to za všechny trestné činy, pokud trestní zákon tuto odpovědnost výslovně nevyklučuje. Tato koncepce však nebyla realizována a Slovenská republika přijala v roce 2005 spolu s rekonstruovaným trestním řádem zcela nový trestní zákon (zákon č. 300/2005 Z. z.), podle něhož může být pachatelem trestného činu opět jen fyzická osoba.

V roce 2010 byl schválen zákon č. 224/2010 Z. z. novelizující trestní zákon a trestní řád zavedením tzv. nepravé trestní odpovědnosti právnických osob (po vzoru Španělska nebo Švédska), a to s účinností od 1. září 2010. Tento zákon pak kopíroval návrh z roku 2008, který

⁵⁵ ŠŤASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 49.

představoval jakousi kompromisní cestu. Záměrem návrhu bylo korigovat nedostatky nového trestního zákona ve světle zkušeností s jeho aplikací a také zavést sankcionování právnických osob, prostřednictvím kterých fyzické osoby spáchaly trestné činy, což sama předkládací zpráva označuje jako nejdůležitější přínos navrhované úpravy. Tímto mělo dojít k implementaci mezinárodních a nadnárodních závazků a doporučení Slovenské republiky na zavedení odpovědnosti právnických osob v rovině trestního práva. Důvodová zpráva pak poskytuje výčet 28 pramenů těchto závazků a doporučení a nad jejich rámec předpokládá rovněž podpis připravované Úmluvy o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním, který obsahuje dokonce sankci propadnutí majetku fyzických a právnických osob pocházejícího z příjmů z trestné činnosti sexuálního zneužívání a vykořisťování dětí a používaného pro trestnou činnost související se zneužíváním dětí a také sankci uzavření podniku fyzické či právnické osoby používaného ke zneužívání dětí. V případě sankce uzavření podniku je však možná i administrativní cesta její realizace.

Nebýt vázanosti Slovenské republiky výše uvedenými závazky, mohla by dle důvodové zprávy bez větších problémů zavést občanskoprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy spáchané fyzickými osobami v jejich prospěch formou institutů přiměřeného finančního zadostiučinění a vydání prospěchu z trestného činu (případně modifikovaným vydáním bezdůvodného obohacení). Ovšem vzhledem k těmto závazkům je potřebné zavést výkon sankcí trestní povahy vůči právnickým osobám uloženým nejen cizími orgány, ale také orgány Slovenské republiky. V opačném případě by se totiž z hlediska vnitrostátní právní úpravy jednalo o nepřipustnou disproporci spočívající v tom, že výkon sankcí trestní povahy vůči právnickým osobám by bylo možné uskutečnit jen v případě, že by byly uloženy cizími orgány. Ve svém důsledku tak není možno konstatovat, že by byl požadován závazek zavést pravou trestní odpovědnost právnických osob do trestního zákona, ale vzhledem k obavě z faktické diskriminace s možnými ústavněprávními důsledky, se předkladatelé návrhu zákona rozhodli vydat kompromisní cestou a zavést nové trestněprávní sankce v podobě ochranných opatření vůči právnickým osobám. Těmito ochrannými opatřeními jsou zabránění určené peněžní částky („*zhabanie určenej peňažnej čiastky*“) a zabránění majetku („*zhabanie majetku*“). Zabránění určené peněžní částky mělo spočívat ve výroku soudu o uložení finanční částky, kterou by byla právnická osoba povinna uhradit, a v případě jejího neuhrazení by se přikročilo k výkonu uloženého ochranného opatření zabráněním této částky. Soud by mohl právnické osobě uložit sankci zabránění určené peněžní částky, když by byl trestný čin spáchán nebo došlo k účasti na něm návodem či pomocí v souvislosti s výkonem oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu, výkonem oprávnění přijímat rozhodnutí jménem právnické osoby, výkonem oprávnění

vykonávat kontrolu v rámci této právnické osoby či zanedbáním dohledu nebo náležité péče v této právnické osobě.

Pro uložení druhé z navrhovaných sankcí - zabránění majetku (nebo jeho určené části) - by měly platit v zásadě obdobné podmínky, avšak toto ochranné opatření se mělo týkat pouze taxativně stanovených trestných činů, u nichž je soud při odsouzení fyzické osoby za splnění požadovaných podmínek povinen uložit trest propadnutí majetku. Obě sankce není možné uložit současně a ani jednu z těchto sankcí nelze uložit orgánům veřejné moci Slovenské republiky nebo cizího státu při výkonu státní moci a mezinárodním organizacím veřejného práva. Prokurátor je povinen podat návrh na ochranné opatření bez ohledu na to, zda se v rámci trestního stíhání ve věci zjistí, kdo trestný čin spáchal.

Dle důvodové zprávy k představenému návrhu zákona tak Slovenská republika materiálně naplnila požadavek zavést a uznat trestněprávní odpovědnost právnických osob za trestné činy fyzických osob, i když ji formálně právně nevyjádří, neboť právnické osoby dle slovenského práva „*nejsou objektivně schopné nést deliktní odpovědnost ve smyslu odpovědnosti za vinu, resp. zavinění, které jsou vázány na psychický (duševní) vztah k jednání*“.⁵⁶

Jozef Záhora ve svém příspěvku "Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy v európskej dimenzii - komparatívny prehľad"⁵⁷ slovenskou právní úpravu glosuje tak, že historie ukazuje, že model kvazi trestní odpovědnosti, resp. nepravé trestní odpovědnosti má velmi nízkou efektivitu. Za více než tři roky realizace není znám relevantní případ, v němž by prokurátor navrhnul uložení ochranného opatření právnické osobě ve smyslu těch ustanovení, anebo případ, kdy by soud právnické osobě takového ochranné opatření uložil. Za určitý paradox pak Záhora považuje skutečnost, že na Slovensku byla tato právní úprava přijímána po vzoru Španělska v době, kdy už byla tato úprava ve Španělsku vyhodnocena jako neefektivní a probíhal legislativní proces na přijetí novely trestního zákona, která byla skutečně v červnu 2010 schválena a nahradila tak tehdejší model "nepravé" trestní odpovědnosti modelem "pravé" trestní odpovědnosti. Záhora pak předpokládá, že podobně jako ve Španělsku bude v dohledné době i na Slovensku zrušen a nahrazen jiným, efektivnějším modelem. Sám pak jako nejvhodnější model vnímá administrativní model s určitými ingerencemi soudu, podobný německému modelu. Rovněž zpráva OECD uváděla, že slovenský trestní zákon formálně a právně nerozeznává trestní odpovědnost právnických osob. Režim trestní odpovědnosti právnických osob lze nazvat jako „nepřímou či pseudotrestní odpovědností“. Ochranná opatření mohou být

⁵⁶ Návrh zákona, ktorým se mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení zákona č. 650/2005 Z. z. a zákona č. 692/2006 Z. z. (včetně předkládací a důvodové zprávy k tomuto návrhu zákona).

⁵⁷ ZÁHORA, J. Zodpovednosť právnických osôb za trestné činy v európskej dimenzii - komparatívny prehľad in Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - Bilance a perspektivy, s. 26.

právní osobě uložena, avšak nikoliv v rámci její vlastní trestní odpovědnosti, ale jako důsledek trestní odpovědnosti fyzické osoby, tedy jako vedlejší důsledek trestného činu fyzické osoby. Správně pak podotýká, že slovenská právní úprava je opakovaně kritizována jak právními teoretiky, tak praktiky.

Praktická nevykonatelnost právní úpravy „nepravé“ trestní odpovědnosti právnických osob na Slovensku vedla k vytvoření komise pro přípravu samostatného zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, jejímž základním cílem bylo zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob na Slovensku. Celková koncepce pak vychází zejména z českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Autoři Šimovček a Strémy pak dále ve svém příspěvku "Trestná alebo správna zodpovednosť právnických osôb"⁵⁸ vyjádřili své stanovisko, že ačkoli se Slovenská republika v rámci přístupových jednání k členství v Evropské unii nezavázala k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, dnes již téměř nikdo nepochybuje o tom, že tzv. pravá trestní odpovědnost právnických osob zavedena bude. Dodávají však, že její zakotvení do slovenského právního řádu je jen dalším důkazem stálé a neúměrné kriminalizace společnosti a snahy řešit trestním právem a uplatňováním trestní odpovědnosti problémy spojené s činností právnických osob.

S účinností od 1. července 2016 byl pak skutečně na Slovensku přijat zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a zmene a doplnení niektorých zákonov, který obsahuje (stejně jako český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) hmotněprávní i procesněprávní úpravu. Jak uvádí důvodová zpráva k tomuto zákonu, samotná podstata trestní odpovědnosti právnických osob narušuje zásady kontinentálního modelu trestního práva, zejména s ohledem na dosavadní přísně individuální charakter trestní odpovědnosti (tj. její vnímání jako odpovědnosti fyzické osoby). Na druhé straně je však zapotřebí přizpůsobit se aktuálním vývojovým trendům, souvisejícím se společenskými, ekonomickými a politickými změnami. Tyto trendy si vyžadují nejenom reakci státu, ale jsou často projevem vůle určitého mezinárodního společenstva. Povinnost sankcionovat právnické osoby, pokud došlo k spáchání trestného činu v souvislosti s jejich činností, plyne Slovenské republice z celé řady mezinárodních a nadnárodních závazků. Zákon vychází zejména z návrhu opatření k zajištění plnění doporučení přijatých Pracovní skupinou OECD o podplácení v mezinárodních obchodních transakcích pro Slovenskou republiku, neboť Pracovní skupina OECD nepovažovala do té doby platnou právní úpravu v podobě nepravé trestní odpovědnosti

⁵⁸ ŠIMOVČEK, I. STRÉMY, T., Trestná alebo správna zodpovednosť právnických osôb in JELÍNEK, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - Bilance a perspektivy, s. 26.

právnických osob upravenou v § 83a a § 83b slovenského trestního zákoníku za efektivní a splňující požadavky výše uvedených doporučení, kdy Pracovní skupina OECD tuto právní úpravu v podstatě označila za úpravu konfiskace ve vztahu k právnickým osobám a nikoli za zavedení skutečné trestní odpovědnosti právnických osob. Vedle mezinárodních závazků Slovenské republiky pak vychází přijetí zákona rovněž z potřeby přiblížit se ostatním členským státům Evropské unie, kdy zavádění pravé trestní odpovědnosti právnických osob je trendem posledních let, a to i u některých z těch zahraničních právních úprav, které mezinárodním závazkům již dříve vyhověly přijetím odlišného modelu trestní odpovědnosti právnických osob. Jako příklad jmenujme Španělsko, které dne 22. června 2010 přijalo zvláštní zákon č. 5/2010 o trestní odpovědnosti právnických osob, kterým se odklonilo od původního modelu nepravé, či lépe pseudo-trestní, odpovědnosti zahrnující možnost uložit právní osobě sankce zvané v překladu jako „přídavné důsledky“.⁵⁹

V ustanovení § 3 zákona nazvaném „*Trestné činy právnických osôb*“ nalézáme vymezení rozsahu kriminalizace právnických osob, kdy po návěti „*Na účely tohto zákona sa trestnými činmi rozumejú trestné činy upravené v osobitnej časti Trestného zákona, a to...*“ následuje **taxativní** výčet (75) trestných činů, přičemž jde o poměrně širokou škálu trestných činů ze všech hlav trestního zákona včetně trestných činů proti životu a zdraví, trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti, trestných činů proti majetku, pochopitelně trestných činů hospodářských, které tvoří asi největší skupinu, ale také trestných činů obecně nebezpečných a proti životnímu prostředí a v neposlední řadě trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných.

Nejen v České republice, ale i na Slovensku bylo určení rozsahu kriminalizace právnických osob jedním z nejvíce problematických a diskutovaných ustanovení, o čemž svědčí i fakt, že již v průběhu přípravy nového zákona se tento rozsah poměrně zásadně měnil, kdy původní návrh počítal s odpovědností právnických osob za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části, později jen za všechny trestné činy, u kterých to nevylučuje jejich povaha, aby nakonec v přijatém znění zákona právní osoby odpovídaly za trestné činy taxativně uvedené, jak naznačeno výše.

Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob jsou pak stanoveny tak, že trestný čin je spáchaný právní osobou, jestliže je spáchaný v její prospěch, jejím jménem, v rámci její činnosti nebo jejím prostřednictvím, a to, pokud konal statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, ten, kdo vykonává kontrolní činnost nebo dohled v rámci právní osoby, nebo jiná osoba, která je oprávněná zastupovat právní osobu nebo za ni rozhodovat. Trestný čin je

⁵⁹ Důvodová zpráva ke slovenskému návrhu zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a zmene a doplnení niektorých zákonov.

spáchaný právnickou osobou také tehdy, jestliže osoba uvedená v předchozím ustanovení nedostatečným dohledem nebo kontrolou, které byly její povinností, a to i z nedbalosti, umožnila spáchat trestný čin osobou, která konala v rámci oprávnění, která jí byla svěřena právnickou osobou.

Spáchání trestného činu právnickou osobou se však právnické osobě nepřičítá, jestliže vzhledem k předmětu činnosti právnické osoby, způsobu spáchání trestného činu, jeho následků a okolností, za kterých byl trestný čin spáchán, je význam nesplnění povinností v rámci dohledu a kontroly ze strany orgánu právnické osoby nebo osoby uvedené v odst. 1 nepatrný.

Klíčové je (a slovenský zákonodárce to uvádí výslovně), že trestní odpovědnost právnické osoby **není podmíněná vyvozením trestní odpovědnosti vůči fyzické osobě** (uvedené v odst. 1) a není podmíněná **ani zjištěním, která konkrétní fyzická osoba konala**.

Pachatelem trestného činu je právnická osoba, které se **přičítá** porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem ustanoveným tímto zákonem. Jestliže byl trestný čin spáchaný společným jednáním dvou či více pachatelů, z nichž aspoň jeden je právnickou osobou, odpovídá každý z nich, jako by trestný čin spáchal sám. Trestní odpovědnost je ovšem vyloučena ve vztahu ke státu, státním a samosprávným orgánům.

Účastníkem je právnická osoba, která ke spáchání trestného činu využila jinou právnickou osobu nebo fyzickou osobu. Trestní odpovědnost právnické osoby nezanikne ani vyhlášením konkurzu, vstupem do likvidace, jejím zrušením anebo zavedením nucené správy.

Za spáchaný trestný čin je možno právnické osobě uložit širokou škálu **trestů**, jimiž jsou trest zrušení právnické osoby, propadnutí majetku anebo věci, peněžitý trest, trest zákazu činnosti, zákazu přijímat dotace anebo subvence, zákazu přijímat pomoc poskytovanou z fondů EU, zákazu účasti ve veřejných zakázkách, anebo zveřejnění odsuzujícího rozsudku. Při ukládání trestu soud přihlédne i k takovým aspektům, jakými jsou zajištění co nejmenšího vlivu na zaměstnance právnické osoby, nebo právem chráněné zájmy jejích věřitelů.

4.7 Velká Británie

Na území Velké Británie byly zaznamenány případy trestního postihu právnických osob již v 17. a 18. století. Delikty spočívaly v zanedbávání veřejnoprávních povinností, např. neudržování řádného stavu cest, mostů a průplavů. V 19. století je pak známa řada procesů týkajících se železničních a vodních společností.

K upřesňování pojmu trestní odpovědnosti právnických osob pak výrazně přispívá činnost soudů, kdy anglická úprava je ovlivněna řadou precedentů. Výhodou je tak možnost

rychle reagovat na změny společenského vývoje a významu právnických osob ve společnosti. Při vymezení trestní odpovědnosti se řídí anglosaské právo principem „*actus non facit reum, nisi mens sit rea*“, tzn. za čin není osoba právně odpovědná, pokud nemá zlý úmysl takový čin způsobit, což v praxi vyžaduje splnění dvou podmínek:

1. vědomé konání (opomenutí) porušující zákaz = trestné jednání („*actus reus*“) - objektivní stránka, a zároveň

2. subjektivní stav pachatele = zlý úmysl („*mens rea*“, „*guilty mind*“) – subjektivní stránka. Tuto zásadu *mens rea* vzniklou původně pro potřeby individuální trestní odpovědnosti, prolomilo anglické právo dvěma výjimkami, jimiž je zdůvodněna též trestní odpovědnost právnických osob: *strict liability* a *vicarious liability*, kdy se přímé „zavinění“ právnické osoby nevyžaduje.

„*Strict liability*“ znamená v podstatě trestní odpovědnost bez zavinění. Tato odpovědnost je založena veřejnoprávními normami regulační povahy, které ukládají různé povinnosti v oblastech veřejného zájmu, jako je bezpečnost práce, ochrana zdraví, bezpečnost dopravy apod. Adresáty těchto norem jsou jak fyzické, tak právnické osoby. Z hlediska anglosaské právní doktríny znamená porušení těchto předpisů „pouhé“ bezpráví“ („*mala prohibita*“), které sice zasluhuje potrestání, avšak neobsahuje v sobě morální odsudek. Zákonodárce má tak ve veřejném zájmu právo na to, aby odhlédl od požadavků zavinění, a aby tak založil objektivní trestní odpovědnost právnických osob, k jejímuž dovození se nevyžaduje prokázání zavinění konkrétní fyzické osoby jednající za právnickou osobu.

„*Vicarious liability*“ je založena na myšlence zástupné trestní odpovědnosti. Právnická osoba ručí za protiprávní jednání svých pracovníků (jejich zavinění), pokud toto jednání spadá do rámce působnosti právnické osoby. Nemusí se jednat jen o jednání vedoucích pracovníků, ale vždy se toto jednání, třeba i řadových zaměstnanců, musí týkat oboru působnosti právnické osoby. Některé druhy deliktů, např. delikty proti životu a zdraví, byly z dosahu principu *vicarious liability* vyňaty – např. ještě v roce 1927 rozhodl High Court, že podnik nemůže spáchat usmrcení z nedbalosti (*causa R. v. Cory Bros*).

Ve 40. letech minulého století však anglická judikatura dospěla ke stanovisku, že kromě „zástupné“, tedy nepřímé odpovědnosti právnické osoby, existuje další, avšak přímá a velmi široká odpovědnost, co do druhu trestných činů, které právnická osoba může spáchat – úmyslné i nedbalostní, a to konáním i opomenutím. Tato odpovědnost je často označována jako odpovědnost „*alter ego*“. Na rozdíl od předchozích případů je striktně omezena co do okruhu osob, na jejichž jednání se vztahuje - mohou to být pouze vedoucí představitelé společnosti, nikoli řadoví členové nebo zaměstnanci. Interpretační praxi anglických soudů ohledně této přímé

odpovědnosti lze ilustrovat na známé kauze katastrofy lodi Herald of Free Enterprise, při níž v roce 1987 zahynulo 192 lidí.

Lodní společnost P&O, žalovaná prokurátorem za nedbalostní usmrcení, byla soudem zproštěna obžaloby s odůvodněním, že osoby, jejichž zavinění bylo prokázáno (kapitán lodi, první důstojník a palubní dělník, který opominul uzavřít klapky nakládacích otvorů), nejsou natolik významnými představiteli lodní společnosti, aby mohli založit její přímou trestní odpovědnost.⁶⁰ Jako další příklady lze uvést neštěstí na stadionu v Hillsborough, či případ požáru londýnského metra z r. 1989.

V anglosaské právní oblasti se k teoretickému zdůvodnění zavinění právnických osob nejčastěji využívá tzv. identifikační teorie, vypracovaná ve 20. letech v Anglii. Podle ní lze právnické osoby v mnoha ohledech připodobnit lidským bytostem. Tak, jako u fyzické osoby existuje psychický život, u právnické osoby existuje vnitřní duchovní klima, naplněné myšlenkami a vůlí členů tohoto společenství, přičemž některé dlouhodobé vzorce chování jeho členů přetrvávají dokonce i při částečné či úplné obměně personálního substrátu. Z toho je dovozováno, že analogický subjektivně psychologický konstrukt jako je „zavinění“ či „vina“ u fyzických osob, lze koncipovat též u právnických osob.⁶¹

V polské monografii o trestní odpovědnosti právnických osob autorka Barbara Namysłowska-Gabrysiak uvádí dokonce šest modelů trestní odpovědnosti právnických osob v anglickém právu. Jsou jimi:

1. teorie zástupné odpovědnosti (tzv. *vicarious liability*),
2. identifikační teorie (tzv. *identification doctrine*),
3. model následné odpovědnosti korporace (tzv. *reactive corporate fault*),
4. agregační teorie (tzv. *aggregation doctrine*),
5. model selhání vedení společnosti (tzv. *management failure model*),
6. model přímé odpovědnosti korporace za vybrané trestné činy (tzv. *specific corporate offences*).⁶²

4.8 USA

V USA je díky společným právně historickým kořenům situace ohledně trestní odpovědnosti právnických osob analogická jako ve Velké Británii. Rozdíly se týkají spíše interpretačních jednotlivostí a nuancí aplikační praxe, hlavní principy jsou však společné.

⁶⁰ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M., Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, s. 79 - 80.

⁶¹ ŠŤASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 51.

⁶² NAMYSŁOWSKA-GABRYSIAK, B., Odpowiedzialność karna osób prawnych, s. 99.

První případy trestních kauz proti právnickým osobám jsou v USA zaznamenány o něco později než v Anglii – zhruba v polovině 19. století. I zde byly soudy dovedeny k tomu, že začaly postupně rezignovat na striktní dodržování pravidla mens rea v jeho tradičním smyslu a začaly konstruovat institut corporate criminal liability. Zpočátku se tak dělo jen v případech strict liability, tj. při zanedbání právem výslovně stanovených veřejnoprávních povinností.

Zásadní význam pro další právní vývoj v USA mělo rozhodnutí U. S. Supreme Court z roku 1909 ve věci New York Central & Hudson River Rail Road Co. versus U. S. Obžalovaná železniční společnost byla v této věci uznána vinnou trestným činem, který spočíval v poskytování neoprávněných rabatů různým firmám. Protiprávního jednání se dopustili dva vedoucí pracovníci společnosti tím, že porušili federální zákon Elkins Act z roku 1903 a tímto jednáním dosáhli neoprávněných výhod též pro svého zaměstnavatele. Až potud se tento rozsudek přidržoval justiční praxe, která v té době byla v USA již obvyklá, protože trestní odpovědnost ve smyslu strict liability bylo možno vyvodit ze speciálního zákona Elkins Act. Novátorské bylo to, že Supreme Court použil ke zdůvodnění rozsudku argumentaci, která umožňuje trestní stíhání právnických osob i pro ty trestné činy, které vyžadují mens rea tím, že individuální zavinění jednatelů pracovníka vztáhl na právnickou osobu. To otevřelo možnost mnohem širší aplikace principu trestní odpovědnosti právnických osob nad rámec strict liability.⁶³ Nezanedbatelný význam má tento judikát i proto, že v něm jsou formulovány kriminálně politické důvody pro existenci trestní odpovědnosti právnických osob: „Právní řád musí mít na zřeteli práva všech – jak fyzických osob, tak korporací. Nelze zavírat oči před tím, že dnes je převážná část hospodářské činnosti vykonávána právnickými osobami. Pokud by se setrvalo na staré a dnes již překonané tezi, že kolektiv nemůže být trestán, zbavili bychom se důležitého prostředku, jak tuto oblast účinně kontrolovat a jak zabránit jejímu zneužití.“⁶⁴

Na základě tohoto precedentu byla v následujících letech americkou judikaturou a teorií rozpracována koncepce tzv. „*respondeat superior-doctrine*“, kdy právnické osobě jsou přičítány trestné činy zaměstnanců spáchané zaviněně v rámci činnosti právnické osoby a v její prospěch. Přitom se nevyžaduje, aby znaky mens rea a actus reus byly současně dány u jedné osoby. Stačí, když budou přítomny v souhrnu (např. u dvou osob, u každé jeden). Pokud je vyžadována i forma přímého úmyslu tzv. knowledge, stačí opět, jestliže je dána v souhrnu všech znalostí jednotlivých zaměstnanců. Samotného viníka pak není nutno identifikovat, stačí pouze dokázat, že to byl zaměstnanec dané společnosti. Zajímavé je, že není rozhodné, zda došlo či nedošlo k odsouzení individuálního pachatele (je-li znám). Existuje dokonce mnoho judikátů, kdy

⁶³ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M., Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, s. 82.

⁶⁴ Tamtéž, 85.

právní osoba byla odsouzena, ačkoli individuální pachatel byl obžaloby zproštěn. Americké právo také umožňuje odsouzení jak skutečného pachatele, tak právnické osoby souběžně. Nepřihlíží se ani k postavení takové osoby ve společnosti. Ve srovnání s anglickou teorií identifikace jde o podstatný rozdíl, protože trestní odpovědnost se ve Velké Británii vztahuje pouze na vůdčí orgány. Právní osoba bude odpovědná i v situaci, kdy zaměstnanci nedá výslovný pokyn k danému protiprávnímu jednání. Trestní odpovědnosti se dokonce nevyhne ani v situaci, kdy takové jednání zaměstnanci výslovně zakáže. Delikt musí být spáchán s úmyslem opatřit právnické osobě výhodu, a to jak materiální, tak případně i nemateriální povahy.

Případy trestního postihu právnických osob jsou v USA velmi časté. Rozšiřuje se také okruh druhů trestných činů, pro něž jsou stíhány, takže dnes zahrnuje prakticky téměř všechny trestné činy, včetně nedbalostních či úmyslných trestných činů proti životu a zdraví. Za vyloučené se pro svou přirozenou povahu pokládají zpravidla pouze takové trestné činy jako je bigamie, znásilnění, křivá přísaha apod.⁶⁵ Principy trestní odpovědnosti právnických osob, které byly původně zakotveny v judikatuře, jsou postupně inkorporovány do statutory law, a to jak do zákonů jednotlivých států, tak do federálního zákonodárství. Slova „person“ a „whoever“ se ve všech federálních zákonech vztahují nejen na fyzické osoby, nýbrž také na „corporations, companies, associations, firms, partnerships, societies, joint stock companies“.

Sankce, které lze uložit právnickým osobám jsou podobné jako ve Velké Británii, nejčastěji půjde o peněžitou pokutu. Zajímavým institutem je však tzv. „uvěznění právnické osoby“ (corporate imprisonment), které znamená omezení její činnosti (např. zákaz obchodování), zabavení majetku atd. (S uvězněním se můžeme setkat i v Austrálii). U závažných trestných činů lze také uložit tzv. corporate death penalty – vede k zabavení veškerého majetku dané právnické osoby. Další sankcí je také podmíněný trest – tzv. corporate probation, který je alternativou k trestu peněžitému.

Trestní odpovědnost korporací má dlouhou tradici také v dalších zemích náležejících k angloamerickému právnímu okruhu. Jsou jimi Kanada, Austrálie, Nový Zéland, Jižní Afrika.⁶⁶

4.9 Německo

Ačkoli dvě bezprostředně výše představené zahraniční právní úpravy, tedy z Velké Británie a USA, byly typickými reprezentanty anglosaského právního systému, je vhodné se ještě v rámci přehledu profilujících modelů právní úpravy odpovědnosti právnických osob vrátit zpět na evropský kontinent, a to k našim německým sousedům. Některé země, zejména pak

⁶⁵ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M. Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, s. 85.

⁶⁶ ŠTASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 54.

právě Německo, neregulují totiž sankce proti korporacím v základním trestním právu, ale v systému doplňkových a správnětrestních zákonů (Nebenstrafrecht, Verwaltungsstrafrecht). Sankce, které jsou zde k dispozici, nejsou trestními sankcemi, přestože vymáhaná částka může být daleko vyšší než trestní pokuta. Existují k tomu dva důvody, a to útěk před problémy vyplývajícími z uznání principu trestní viny a pragmatické důvody, pro které se nemohou problémy v této oblasti řešit obecně, ale pouze ve vztahu ke konkrétním záležitostem.⁶⁷

V Německu se již ve dvacátých letech minulého století začala v právních předpisech objevovat správnětrestní odpovědnost právnických osob. Její vývoj pak vyvrcholil v roce 1968 přijetím **přestupkového zákona** (OWiG), který ve svém § 30 zavedl deliktní odpovědnost právnických osob za přestupky, sankcionovanou peněžní pokutou. Ustanovení § 30 OWiG stanoví, že právnická osoba může být odpovědná za spáchání trestného činu podle správního práva, jestliže její zákonný zástupce nebo člen statutárního orgánu spáchal trestný čin při výkonu svých pracovních povinností nebo jehož pomocí se chtěla právnická osoba obohatit, pokud právnická osoba mohla spáchání takového trestného činu zabránit. Německé soudy tento požadavek vykládají extenzivně. Například pokud zaměstnanec, který není ani zákonným zástupcem ani členem statutárního orgánu, spáchá trestný čin při plnění svých pracovních úkolů, a takovému činu bylo možné objektivně předejít adekvátním dohledem členů statutárního orgánu, potom může být právnická osoba odpovědná za tento trestný čin podle § 30 OWiG. Může jít například o nedostatek vhodných vnitřních kontrolních mechanismů, avšak odpovědnost právnické osoby nastane pouze, pokud lze rozumně požadovat, aby takový dohled nad svými zaměstnanci vykonávala. Navíc není bezpodmínečně nutné identifikovat konkrétní fyzickou osobu, která trestný čin spáchala, pokud je patrné, že muselo jít o osobu, jejíž jednání lze přičíst právnické osobě.⁶⁸

Tato podoba právní úpravy, jež v Německu přetrvala dodnes, splňuje kritéria, aby právnickým osobám byly ukládány „*účinné, přiměřené a odstrašující sankce*“ ve smyslu mezinárodních závazků a doporučení. I z tohoto důvodu zde stále převládají tendence k zachování správnětrestní odpovědnosti právnických osob a principu vycházejícího z tradiční koncepce kontinentálního trestního práva založeného na individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby. Na druhou stranu však nutno podotknout, že někteří autoři si uvědomují, že zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob by více odpovídalo mezinárodnímu vývoji a snahám Evropských společenství.

⁶⁷HUBER, B., Trestní odpovědnost korporací (požadavky v rámci mezinárodních konvencí a jejich aplikace v evropských zemích), s. 3.

⁶⁸KAVĚNA, M., Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU, s. 10 - 11.

Podle německého trestního práva musí trestný čin společně vykazovat čtyři základní znaky - jednání, naplnění skutkové podstaty, protiprávnost a vinu. Argumentace mnohých německých právních teoretiků, kteří stále popírají možnost trestněprávní odpovědnosti právnických osob, vychází především z pojmu jednání jako základního stavebního kamene, kdy schopnost jednat přisuzují pouze člověku - fyzické osobě. Právnické osoby dle nich samy jednat nemohou, neboť jim chybí psychicko duševní substance, a vyjadřují se tak pouze prostřednictvím svých orgánů.

Ovšem nabíledni je pak otázka, proč je možné v německém správním právu trestat i bez jednání, ale není tak možné činit v právu trestním. Tuto úvahu pak Gropp rozvíjí s tím, že „*se přestupkové právo od trestního neodlišuje v tom, že by nevyžadovalo schopnost jednat. Mnohem spíše je rozdíl v sociálně-etickém zavržení, které odlišuje trestné činy od přestupků. Tím dospívá autor k závěru, že není možné v jednom právním oboru uznat schopnost právnických osob jednat a ve druhém ji popřít*“.⁶⁹

Rovněž dle autorů Baumanna, Webera a Mitsche je sporné, zda právnické osoby a sdružení jsou schopny jednat ve smyslu trestního práva. Podle nich „*jedná právnická osoba stejně jako v civilním právu svými orgány*“⁷⁰. Za současného právního stavu to však dle jejich názoru není v rovině trestního práva rozhodné, neboť právnické osobě chybí schopnost viny. K otázkám viny však uvádí, že přičítání zavinění jednotlivých lidí právnické osobě je určováno toliko právem, podobně jako je tomu v civilním právu. Navíc dle autorů nejde v trestním právu o odpovědnost mravní, ale sociální⁷¹. Schopnost viny a trestní odpovědnost mohou být zákonodárcem normovány, a sice jako originární odpovědnost sdružení nikoli za cizí vinu, ale za „*vinu spočívající ve vedení podniku*“.⁷² Autoři tak vyjadřují svůj vpravdě pozitivistický názor. Ovšem k protiprávnosti autoři uvádí, že „*jednat protiprávně může pouze osoba fyzická, nikoli právnická*“⁷³. Také zmiňovaný Gropp připouští, že možná bude zapotřebí vytvořit specifickou dogmatiku pro odpovědnost v podnikání (odpovědnost právnických osob a sdružení osob) a specifické pojmy „*jednání v podnikání*“, „*vina v podnikání*“ a „*trest v podnikání*“.⁷⁴

Nejednost pohledů na tuto problematiku lze deklarovat i názory kupř. Schünemanna či Otty navrhuje postih právnických osob prostřednictvím tzv. druhé koleje trestních sankcí – ochranných opatření.

⁶⁹ GROPP, W., Strafrecht: Allgemeiner Teil.

⁷⁰ BAUMANN, J., WEBER, U., MITSCH, W., Strafrecht: Allgemeiner Teil – Lehrbuch.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ GROPP, W., Strafrecht: Allgemeiner Teil.

Pro úplnost je vhodné zmínit, že i současný německý trestní zákoník zná institut jednání za jiného ne nepodobný naší právní úpravě, leč podrobnější a přesnější. Podle § 14 odst. 1 trestního zákona (StGB) se ustanovení vyžadující zvláštní osobní znaky užije i na zástupce, pokud onu vlastnost má zastoupený (právnícká osoba, osobní společnost, někdo jiný). Jde tak o rozšíření dosahu skutkových podstat ve zvláštní části i na osoby, které požadovanou vlastnost nemají a které by jinak nemohly naplnit zvláštní skutkovou podstatu.

Máme-li zhodnotit systém sankcionování právnických osob v německém právu, můžeme konstatovat, že německý propracovaný systém správních trestních sankcí plní v podstatě podobnou funkci jako trestní sankce v zemích, kde je zakotvena pravá trestní odpovědnost právnických osob. Proto byl také tento model zvažován jako inspirace pro českého zákonodárce. Zjevným nedostatkem německé úpravy ovšem zůstává existence pouze peněžité sankce.

5 Teoretické modely trestní odpovědnosti právnických osob

Na některých konkrétních příkladech vybraných zahraničních právních úprav deliktní odpovědnosti právnických osob, a to jak z kontinentálního, tak i z anglosaského právního systému, byly demonstrovány poměrně zásadní odlišnosti v celkovém přístupu zákonodárce k této problematice. V následující kapitole se pak pokusím tyto odlišnosti zasadit do jednotícího teoretického rámce a představit základní teoretické modely (trestní) odpovědnosti právnických osob.

Studie Parlamentního institutu o trestní odpovědnosti právnických osob ve vybraných státech Evropské unie z dubna 2007 rozeznává tři základní modely trestní odpovědnosti právnických osob. Jsou jimi americký model trestní odpovědnosti právnických osob, anglo-francouzský model omezené trestní odpovědnosti právnických osob a německý model deliktní odpovědnosti právnických osob. Tyto modely studie charakterizuje takto:

1. **Americký model** vychází z tzv. agregační teorie, podle níž může být právnická osoba trestně odpovědná za jakékoli porušení trestního práva svým zaměstnancem, pokud jednal v rámci své náplně práce a jménem právnické osoby.
2. **Anglický**, ale i **francouzský model** trestní odpovědnosti právnických osob jsou více restriktivní. Trestní odpovědnost právnické osoby může být dána jen v případě porušení trestního práva jednotlivcem, který zastává vysokou funkci nebo má zásadní rozhodovací pravomoc v rámci organizační struktury společnosti.
3. **Německý model** odpovědnosti právnických osob není trestní, ale správní. V praxi ale propracovaný systém správních sankcí plní obdobnou funkci jako trestní právo, pokud jde o prevenci, předvídatelnost, jednoznačnost a spravedlnost. Vzhledem k tomu, že se správní sankcí není spojeno takové morální stigma jako s trestní sankcí, neplní německý model funkci odplaty.⁷⁵

Výše uvedené dělení je však pro středoevropskou kontinentální trestněprávní nauku příliš široké. Proto je pro nás vhodnější rozlišovat anglo-americký a kontinentální model trestní odpovědnosti právnických osob. V rámci nám bližšího kontinentálního právního okruhu můžeme rozlišovat tři možné koncepce deliktní odpovědnosti právnických osob, pokud jde o prostředky veřejného práva:

1. **Pravá** trestní odpovědnost právnických osob. Úprava trestní odpovědnosti je obsažena buď v trestním zákoně (Francie, Nizozemí, Dánsko, Finsko a jiné státy), anebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob (Polsko, Maďarsko,

⁷⁵ KAVĚNA, M., Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU, s. 5 – 6.

Slovinsko, Rakousko, Česká republika, nově také Slovenská republika a jiné státy). Právníkům osobám jsou ukládány trestní sankce v trestním řízení. Konkrétní úprava se pochopitelně liší, pokud jde o vymezení okruhu právníků osob podléhajících trestněprávní sankci, rozsah jejich kriminalizace, možnosti sankcionování i zvláštnosti řízení proti nim.

2. **Nepravá trestní odpovědnost právníků osob.** Tato právní úprava umožňuje právníkům osobám uložit trestněprávní sankce, přesněji řečeno quasitrestní sankce, i když trestní odpovědnost právníků osob výslovně v trestním zákoně upravena není. Tyto sankce se také nenazývají tresty. Jako příklad bývá uváděna dřívější právní úprava španělská.
3. **Jiný způsob regulace protiprávní činnosti právníků osob,** který splňuje kritéria, aby právníkům osobám byly ukládány „účinné, přiměřené a odstrašující sankce“ ve smyslu mezinárodních závazků a doporučení. Takovým způsobem může být administrativněprávní trestání právníků osob. Příkladem může být právní úprava německá.⁷⁶

Jiné možné dělení modelů trestní odpovědnosti právníků osob rozlišuje např. Dr. Barbara Huber z Max-Planckova Institutu pro zahraniční a mezinárodní trestní právo v německém Freiburgu. Tato autorka v článku publikovaném u nás v roce 2000 v časopise *Trestní právo*⁷⁷ uvádí následující teoretické rozdělení:

1. **Teorie identifikace** neboli změněného ega. Centrální teze tohoto klasického modelu, který vznikl v britském trestním právu, říká, že korporace je zodpovědná za vnitřní i vnější přechiny, které spáchají členové tohoto právního subjektu. V britské právní praxi je tento okruh zodpovědných osob omezen na vedoucí pracovníky, zejména na ty osoby, které jednají jako zodpovědní vedoucí či jako členové zodpovědných orgánů tohoto subjektu. Další legislativa na základě faktu, že přechiny mohou sestávat z přestoupení dohlížecí povinnosti, okruh pachatelů rozšířila. Proto korporační odpovědnost mohou zastávat veškeré osoby v kontrolních funkcích, a to dokonce i pod střední úrovni vedení. Tento koncept můžeme nalézt v některých nadnárodních nástrojích, které hovoří o „osobách s kontrolními funkcemi“. Příčinný řetězec může vést od učně až na vedoucího oddělení, který mohl přechinu zabránit lepším výběrem či lepším dozorem nad druhou nižší úrovní. Tento model je nejvýhodnější pro malé firmy, kde je jasná hierarchická

⁷⁶ JELÍNEK, J., *Trestní odpovědnost právníků osob*, s. 22.

⁷⁷ HUBER, B., *Trestní odpovědnost korporací (Požadavky v rámci mezinárodních konvencí a jejich aplikace v evropských zemích)*.

struktura a kde je snadné nalézt kompetentní osoby. Ve větších firmách s decentralizovanými úkoly a s funkční diferenciací se stává identifikace odpovědné osoby téměř nemožnou.

2. **Teorie vadné organizace korporace.** Tento model již nevyžaduje osobní (individuální) delikty, které se pak přičítají právnické osobě. Vychází naopak z myšlenky původní odpovědnosti korporace. Představiteli tohoto modelu jsou USA, Austrálie, Nizozemí a Dánsko. V centru této teorie nalézáme dohlížecí odpovědnost spočívající ve struktuře korporace. K trestnému činu vedla sama chybná organizace korporace. Tato organizace špatně předvídala rizika spojená s vlastní funkcí. Pokud se nalezne chyba v organizaci, která vedla k trestnému činu, již není potřeba identifikovat individuálního činitele. Standard péče, která je nezbytná pro chod takovéto korporace, se neměří schopnostmi jedince, ale na základě velikosti korporace, její pozice na trhu, ekonomické aktivity a podle druhu sociálních problémů, které se korporaci přisuzují. Zdá se, že tento model si všímá vzrůstajícího významu podniků a nabízí jasné přisouzení původního pochybení. Pro soudy však bude zřejmě obtížné definovat „korporační kulturu“ či chybnou organizaci.
3. **Princip řazení neboli absolutní záruky.** Některé země se nezaměřují na žádnou chybu v organizaci či na chybu způsobenou organizací, ale očekávají, že firma zaručí absolutní poslušnost státu a jeho zákonům jakožto krajní mezi, která zaručuje bezpečnost. Tento přístup nalézáme zejména v oblasti zodpovědnosti za výrobky a v oblasti ochrany životního prostředí. I to nejmenší porušení mezních standardů vyvolává odpovědnost korporace.

Pro úplnost ještě doplním klasifikaci řešení veřejnoprávní odpovědnosti právnických osob, s níž přichází Mongillo a uvádí ji jako jednu z mnoha také Šelleng. Základní dělení spočívá v rozlišení *netrestního řešení*, v rámci něhož dochází k ukládání quasi-trestních sankcí v rámci správního práva, a *trestního řešení*, které zjednodušeně řečeno představuje vytvoření jakési druhé sféry trestního práva a podle některých názorů i třetí roviny sankcionování vedle standardního ukládání trestů a ochranných opatření. Trestní řešení odpovědnosti korporací za protiprávní čin pak Mongillo dále kategorizuje na:

1. **Trestní odpovědnost založenou na existenci korporátní viny**, která podmiňuje uplatnění trestní odpovědnosti quasi-zaviněním právnické osoby. To spočívá v nedostatečné prevenci páchaní trestných činů fyzickými osobami, které za právnickou osobu jednají. Právě toto odlišné pojetí korporátní a individuální viny vede k závěru, že trestní sankce ukládané právnickým osobám je třeba považovat za specifický druh sankcí

odlišných od trestů a ochranných opatření ukládaných fyzickým osobám. Takové řešení je považováno za druhou kolej trestního práva, jehož instituty a předpoklady trestní odpovědnosti by ovšem měly být analogicky upraveny s ohledem na funkci a účel institutů trestního práva v případě individuální odpovědnosti. Důraz u trestní odpovědnosti právnických osob by měl být kladen na quasi-zavinění ve smyslu defektní organizační struktury. Samotný přičitatelný trestný čin spáchaný osobou fyzickou je totiž vnímán jako projev takovéto defektní struktury.

2. **Model bez existence korporátního zavinění**, který vychází z teorie fikce, jež se projevuje v nezpůsobilosti právnických osob zaviněně jednat, přesto je třeba hledat účinné nástroje pro boj s kriminalitou spáchanou v souvislosti s vnitřním prostředím korporace. Řešením pak je sankcionovat právnické osoby formou ochranných opatření. Povaha ochranných opatření v rámci tohoto modelu odpovědnosti korporací je hybridní, na pomezí ochranných opatření a trestů, jak je rozeznáváme v klasickém trestním právu. Účelem těchto opatření je na straně jedné odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení či ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, aniž by se projevovala stigmatizace, resp. prvek viny z pohledu etického, na straně druhé se jedná o jediný možný právní následek trestného činu pro korporaci a při výběru opatření se tedy velmi výrazně zvažuje míra vlivu korporace na spáchaný trestný čin a uplatňuje se, stejně jako při ukládání trestu, zásada přiměřenosti uloženého ochranného opatření.
3. **Ryze preventivní model**, jenž také operuje s ukládáním ochranných opatření. Na rozdíl od předcházejícího modelu je nebezpečí, které se uložením ochranného opatření odvrací, spatřováno výhradně v organizační struktuře korporace, jež je zde vnímána jako entita, prostřednictvím které lze trestnou činnost, jak páchat, tak ji i zakrývat. Při ukládání ochranného opatření se tedy nezvažuje, jaký trestný čin byl spáchán. Předmětem zájmu je totiž samostatná úroveň seberegulace právnické osoby. Uložené ochranné opatření přitom zpravidla mívá akcesorickou povahu vůči trestu uloženému fyzické osobě.⁷⁸

⁷⁸ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 64 – 65.

6 Mezinárodní rozměr problematiky

Jak již opakovaně zaznělo v předchozích pasážích této práce, na mezinárodním fóru se v posledních letech výrazně prosazuje tendence postihovat deliktní jednání právnických osob efektivními sankcemi, a to zejména z toho důvodu, že dosavadní právní nástroje sloužící k ochraně společnosti před závadným a protiprávním jednáním právnických osob nejsou účinné a neplní dostatečně ani represivní, ani preventivní poslání.

Od konce 70. let se proto v řadě mezinárodních právních, politických nebo vědeckých dokumentů objevuje požadavek, aby státy svým vnitrostátním právem sankcionovaly právnické osoby za jejich protiprávní jednání zejména v oblasti nejzávažnějších forem protispolečenské činnosti a umožnily mezinárodní spolupráci při jejich postihu v přeshraničních případech. Dokumenty tohoto druhu vznikají zejména na půdě **Organizace spojených národů** a jejích orgánů a organizací, **Rady Evropy**, **Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj** nebo **Evropské unie**, ale též na vědeckých fórech, např. na světových kongresech Mezinárodní společnosti pro trestní právo (AIDP). Jako příklad lze uvést rezoluci XV. Mezinárodního kongresu trestního práva (Rio de Janeiro 1994), která v sekci I. doporučuje sankcionovat právnické osoby za trestné činy proti životnímu prostředí.

Právní povaha těchto dokumentů je velmi rozdílná. Řada z nich je závazná a ukládá účastnickým státům povinnost zavést vnitrostátním právem deliktní odpovědnost právnických osob a efektivní sankce ukládané právnickým osobám, jiné mají povahu doporučení, resp. nemají vůbec právní charakter. V mezinárodních dokumentech nebo právních předpisech EU **není** ovšem obsažen kategorický požadavek na zavedení **výlučně trestněprávních** („kriminálních“) sankcí sensu stricto, tj. sankcí stanovených trestním zákonem a ukládaných trestním soudem v trestním řízení. V mezinárodně právních dokumentech posledních let se stalo zvykem popisovat kvalitativně intenzitu těchto sankcí, které by měly být ukládány právnickým osobám, přičemž takové **sankce by měly být účinné, přiměřené a odstrašující** („*effective, proportionate and dissuasive*“; „*efficaces, proportionnées et dissuasives*“; „*wirksame, angemessene und abstreckende*“).

Tam, kde se v těchto mezinárodních dokumentech mluví obecně o požadavku odpovědnosti („*liability, responsabilité, Verantwortung*“) právnických osob za jejich deliktní jednání, není bezpodmínečně požadována trestní („*criminal, pénale, strafrechtliche*“) odpovědnost, ale výslovně se připouští alternativní právní povaha odpovědnosti a sankcí („trestní nebo mimotrestní sankce“, „trestní nebo správní odpovědnost“, „trestní, správní nebo jiné sankce“ apod.). Nicméně požadavky mezinárodních dokumentů zejména v oblasti **mezinárodní**

spolupráce lze v podstatě efektivně plnit pouze v **oblasti trestního práva**, což vedlo převážnou většinu členských států EU k tomu, že zakotvily pravou či nepravou trestní odpovědnost právnických osob, přičemž řízení proti takové právnické osobě vždy vedou orgány činné v trestním řízení a používají nástroje trestního práva. Žádný ze států ne zvolil variantu, kdy by zakotvil správní odpovědnost právnických osob, přičemž řízení proti právnické osobě by vedly správní orgány a používaly k tomu nástrojů práva správního.

Ve Spolkové republice Německo jsou právnickým osobám ukládány rovněž quasitrestní sankce v podobě vedlejších sankčních důsledků trestného činu stanovených právnické osobě v zákoně, nikoli však podle trestního zákona nebo zvláštního zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, ale podle zákona o přestupcích, a proto je postih právnických osob v tomto státu pokládán za postih v rámci správní odpovědnosti právnických osob. Byť je odpovědnost právnických osob považována ve Spolkové republice Německo za správní, je uplatňována v trestním řízení spolu s odpovědností fyzické osoby za trestný čin v jednom a témže řízení.⁷⁹

Opatření k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jsou roztroušena v různých pramenech práva rozličné právní povahy a závaznosti. Mezinárodních dokumentů zaměřených k trestní odpovědnosti právnických osob je dnes již dlouhá řada a jejich počet dále roste. Mnohdy se však obsahově překrývají či opakují, což samozřejmě znesnadňuje orientaci v nich a také jejich samotnou aplikaci. Pokrývají zejména problematiku potírání **obchodu s lidmi a sexuálního zneužívání dětí**, potlačování **organizovaného zločinu**, **ochrany životního prostředí**, trestání **korupce**, boje proti **hospodářské kriminalitě**, **ochrany spotřebitelů**, **ochrany společných finančních zájmů členských států** či postihu **terorismu**. Společná je jim zejména tendence popisovat kvalitativně intenzitu sankcí, které by měly být **účinné, přiměřené a odstrašující**. Tam, kde se v těchto mezinárodních dokumentech mluví obecně o požadavku odpovědnosti právnických osob za jejich deliktní jednání, **není** bezpodmínečně požadována **trestní odpovědnost**. Na tomto místě je vhodné připomenout, že kvůli tehdejší absenci odpovídající vnitrostátní právní úpravy Česká republika neratifikovala některé klíčové mezinárodní dokumenty či k nim nepřistoupila. Důvodem odkladu ratifikace těchto smluv či přistoupení k nim byla skutečnost, že český právní řád neumožňoval ukládat dostatečně účinné sankce právnickým osobám za protiprávní jednání, jež jsou v těchto smlouvách vymezeny. K ratifikaci či přistoupení k těmto smlouvám byla Česká republika opakovaně a s narůstající

⁷⁹ ŠÁMAL, P., K úvodním ustanovením připravované rekodifikace trestního zákona, s. 354.

intenzitou mezinárodními organizacemi vyzývána, neboť byla jedním z posledních států, který nebyl schopen tento závazek plnit, čímž se ocitla v izolovaném postavení.⁸⁰

V některých mezinárodních normách se výslovně respektují ústavněprávní nebo zákonné překážky vnitrostátního práva, nedovolující zavést trestní odpovědnost kolektivních subjektů a pro takový případ se výslovně připouští mimotrestní odpovědnost právnických osob.⁸¹

Jistě ještě stojí za připomenutí, že v evropském kontextu probíhá vývoj trestního práva ve dvou směrech, kdy prvním z nich jsou aktivity v rámci Rady Evropy, jejichž výsledkem jsou převážně mezinárodní smlouvy, rezoluce a doporučení, a druhým směrem je pak právo Evropské Unie. Ač dle mého názoru podrobnější pojednání o celoevropském kontextu vývoje trestního práva již přesahuje rámec této práce, dovolím se na tomto místě ještě podotknout, že směrnice a rámcová rozhodnutí vylučují vliv sankcionování právnických osob na trestní odpovědnost osob fyzických, když zakotvují, že *„odpovědnost právnických osob nevylučuje trestní stíhání fyzických osob, které jsou pachateli, návodci nebo pomocníky trestných činů“*. V rámci evropského práva je tento vliv připuštěn Druhým protokolem k Úmluvě o ochraně finančních zájmů Evropských společenství. Tento protokol je známý jako „vzor“ pro mnoho dalších aktů komunitárního a unijního práva. Podle jeho článku 3 odst. 3 deliktní odpovědnost právnické osoby pro praní peněz *„nevylučuje možnost trestního stíhání proti fyzickým osobám za spáchání, návod nebo účastenství na podvodu, aktivní korupci nebo praní peněz“*. Zde je tedy v případě deliktní odpovědnosti právnické osoby *„možnost vést trestní řízení“* i proti fyzické osobě, nikoli povinnost.⁸²

Uvedenému „tlaku zvenčí“ nakonec Česká republika skutečně podlehl, byť po nemalém tápání a se znatelným časovým odstupem za téměř všemi ostatními členskými státy Evropské unie. Zcela nový právní institut trestní odpovědnosti právnických osob tak Česká republika do svého právního řádu skutečně zavedla. Uvážíme-li, že se český zákonodárce vydal po vzoru rakouské právní úpravy cestou **pravé trestní odpovědnosti právnických osob**, kterou je možno z hlediska respektování požadavků vyplývajících z těchto mezinárodních závazků a doporučení považovat za „nejčistší“ a bez obtíží akceptovatelnou, a to jak z pohledu kvality ukládaných sankcí, tak i z pohledu možnosti přeshraniční spolupráce, není dle mého názoru již třeba podrobněji „zpětně“ rozebírat nepřeborné množství jednotlivých mezinárodních závazků, které k takovému kroku tuzemského zákonodárce vedly a vůči nimž měl nejednou mnohaletý deficit.

⁸⁰ ŠÁMAL, P., K trestněprávní odpovědnosti právnických osob, s. 20.

⁸¹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

⁸² ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 32.

7 Polemika o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu České republiky

Přestože je již z přechozích pasáží této práce zřejmé, že i Česká republika zavedla s účinností od 1. 1. 2012 trestní odpovědnost právnických osob, a to v podobě tzv. pravé trestní odpovědnosti, stojí jistě za připomenutí, jaké konkrétní argumenty nad rámec mezinárodního tlaku popsaného v předchozí kapitole ještě zaznívaly v tomu předcházejících diskuzích. V rámci polemiky o zavedení či nezavedení trestní odpovědnosti právnických osob se střetávaly argumenty dvou protichůdných názorových proudů. Velmi zjednodušeně bychom mohli říci skupiny pragmatiků zvažujících více kriminálně politická hlediska a skupiny odpůrců zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob zastávajících stanoviska právně dogmatická. V další části své práce uvedu argumenty nejfrekventovanější, nejpádnější či nejzajímavější, a to samozřejmě jak pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, tak i proti jejímu zavádění do právního řádu České republiky.

O některých důvodech pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bylo již na několika místech této práce pojednáno, a to jak v samotném jejím úvodu, tak i v rámci představení mezinárodního rozměru této problematiky. V této části své disertační práce se však pokusím ještě přehledně sumarizovat argumenty zastánců trestní odpovědnosti právnických osob a dát je následně do kontrapozice s nejdůležitějšími argumenty odpůrců tohoto institutu, přičemž úvahám o volbě konkrétní podoby deliktů odpovědnosti právnických osob, zejména pak ve vzájemném srovnání možnosti administrativně právní a trestní formy, je věnována samostatná část této práce reflektující opakovaně měněné stanovisko tuzemského zákonodárce, kterou z možných cest se při zavádění trestní odpovědnosti právnických osob vydat.

7.1 Důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

Nad rámec již uvedeného dlouhodobého mezinárodního či nadnárodního tlaku, kterému byl český zákonodárce vystaven, přičemž lze bez velké nadsázky říci, že zavádění pravé trestní odpovědnosti právnických osob se stalo i jistým mezinárodním trendem, zejména pak v evropském právním prostředí, stojí nepochybně za pozornost i další argumenty pro zavádění trestní odpovědnosti právnických osob, a to spíše faktické povahy.

Jak již bylo předesláno, „*v soudobém společenském a hospodářském životě se začaly vyskytovat nové, dříve neznámé, antisociální jevy produkováné průmyslovými a obchodními společnostmi. Vzrůstající ekonomická a politická síla nadnárodních společností, jakož i rozvoj složité infrastruktury obchodu a průmyslu, vyvolávají nová rizika a poskytují stále více*

příležitostí i pro vyvíjení společensky škodlivých aktivit, včetně takových, které je možno označit jako kriminální. Právnícké osoby vystupují stále častěji jako instrumenty, jejichž pomocí jsou páčány závažné trestné činy. Některé druhy protispolečenských činností, například podvodné vylákání subvencí a dotací, hospodářské podvody a jiné hospodářské machinace, jsou typicky uskutečňovány v rámci aktivit právníckých osob. Také mnohé „moderní“ ohrožovací delikty, z nichž mimořádně závažné je zejména poškozování životního prostředí, jsou spjaty s činností právníckých osob. Následky těchto deliktů jsou často velmi těžké a způsobované škody bývají enormně vysoké“.⁸³

V současné moderní průmyslové společnosti nabývá na významu reálná hospodářská moc právníckých osob, a to mimo jiné v důsledku jevu zkratkovitě nazývaného „globalizace ekonomiky“. Sloučením hospodářských subjektů vznikají celosvětově působící korporace, v jejichž činnosti se mohou projevat a projevují četné protispolečenské aktivity. Tyto aktivity se týkají zejména následujících oblastí:

- podvody a korupce v oblasti veřejných zakázek,
- získávání úvěrů podvodem,
- rozvoj podvodných modelů kapitálových investic,
- různé způsoby krácení nebo neplacení daní, zejména prováděné prostřednictvím bankovních převodů do ciziny,
- různé typy porušování zákazů exportů a embarga,
- výroba, skladování, přeprava, distribuce a prodej výrobků nebezpečných pro život a zdraví,
- „průmyslové“ znečištění životního prostředí, respektive jeho složek (ovzduší, vody, půdy, hornin, organismů, ekosystémů, energie), porušování požadavků ekologicky bezpečné výroby,
- přesun odpadů na území jiného státu,
- tzv. praní špinavých peněz provázené investicemi do legální ekonomiky.⁸⁴

*„Atributem současné podoby kriminality je tak přeměna tradiční hospodářské kriminality a kriminality tzv. bílých límečků v **kriminalitu korporací** a v důsledku toho dochází k enormnímu růstu hospodářské, ekologické a majetkové škody“.⁸⁵*

Studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci o organizovaném zločinu v České republice, vydaná v roce 2004, k této otázce uvádí: „*Kriminalita bílých límečků*“ („white collar

⁸³ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právníckých osob – ano či ne?, s. 6.

⁸⁴ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právníckých osob, s. 82.

⁸⁵ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol., Kriminologie, s. 171.

crime“) v původním pojetí znamenala porušování trestního práva osobami z vyšších sociálních tříd v průběhu jejich profesionálních aktivit. Dnes bychom mohli chápat white collar crime jako ekonomickou trestnou činnost páchanou při výkonu profese představitelem legálního podnikání, tj. obcházení pravidel a porušování zákonů v rámci výkonu profese na místě, které to umožňuje, s cílem získat vyšší profit a bez ohledu na škodu způsobenou veřejnosti/státu.“⁸⁶

„Kriminalita bílých límečků se do určité míry překrývá s tzv. kriminalitou organizací („organisation/corporate crime“), tj. organizací legálních, které částí své činnosti mohou porušovat platné právní předpisy, obvykle s cílem získat neoprávněné výhody (např. prostřednictvím korupce, nedodržováním norem k ochraně životního prostředí, vědomým dodáváním nekvalitního zboží, účetními a finančními manipulacemi, deformováním ekonomického/tržního prostředí atd.). Rozdíl je v tom, že kriminalitu bílých límečků můžeme považovat spíše za projevy individuálních pachatelů, zatímco u kriminality organizací jde obvykle o vědomá, konsensuální a koncepční rozhodnutí řídicích orgánů firem. Nicméně stále jde o legální organizace pohybující se v legálním sektoru trhu, produkující a dodávající legální zboží a služby. Nelegální jsou v tomto případě metody zvyšování zisku. Shoda kriminality organizací s organizovaným zločinem spočívá v podobnosti organizačního uspořádání subjektů a v motivaci ziskem bez ohledu na volené prostředky, nicméně rozdíl je v základním postavení subjektu (legální – nelegální) a v sektoru trhu, který obhospodařují.“⁸⁷

Možných obětí této kriminality korporací je několik. Jsou jimi individuální spotřebitel, který může být ohrožen nebo poškozen vyráběným a prodávaným výrobkem, a dále může být klamán nekalou, nepravdivou reklamou. Kriminalitou společností může být poškozen i ekonomický systém společnosti ovlivněný nečestnými, nelegálními obchodními praktikami stejně jako životní prostředí (znečištěná voda, ovzduší). Kriminalitou korporací je ovšem poškozena i zneužitá pracovní síla a nakonec stát, například v případě daňových podvodů.⁸⁸

Velmi výstižně o světovém globalizačním vývoji s akcentem na činnost korporací hovoří Šelleng, když uvádí, že právnické osoby překračují hranice svého mateřského státu, v zahraničí zakládají své pobočky či dceřinné společnosti, jsou pilíři ekonomiky, zaměstnávají lidi a dávají jim obživu. V současném světě jsou právnické osoby tahounem pokroku lidstva a stávají se **jedněmi z nejmocnějších institucí, někdy i mocnějšími, než jsou státy samotné.** Nelze zapomínat, že činnost většiny právnických osob (zejména obchodních korporací) není primárně

⁸⁶ Organizovaný zločin v České republice III, s. 33–34.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ SPENCER, M. P., A Look at Corporate Crime, s. 23-40.

zaměřena na přínos lidem. Případný přínos je toliko vedlejším produktem k dosažení jejich vlastního zisku.⁸⁹

Nespornou skutečností je, že se mnohdy nedaří v rámci protiprávní činnosti právnické osoby dovést individuální trestní odpovědnost jednotlivých fyzických osob do konce a potrestat konkrétního pachatele, ačkoli o spáchání trestného činu není pochyb. Důvodem bývají například velmi složité vztahy uvnitř málo transparentní organizační struktury právnické osoby, stejně jako případy, kdy relevantní rozhodnutí uvnitř právnických osob jsou přijímána jejich kolektivními orgány. Takovéto neprůhledné vztahy, označované v literatuře jako „strukturální individuální neodpovědnost“ jsou někdy důsledkem hrubých nedbalostí, někdy jsou však předem vytvářeny ve snaze uniknout trestní odpovědnosti, což je označováno jako „organizovaná neodpovědnost“.⁹⁰

Na druhou stranu je nezbytné připustit, že nikoli každé decentralizované rozhodování v obchodních společnostech musí být cíleno k zastření či rozptýlení odpovědnosti uvnitř společnosti. Především ve velkých podnicích je zcela běžné k zajištění flexibility a rychlosti rozhodování. V mnoha případech tak nerozhoduje přímo vedení společnosti, ale určitá rozhodnutí jsou delegována na nižší stupně, které jsou nejméně nadány také odbornější erudicí v dané oblasti. V případě složitých vnitřních struktur pak ovšem trestní stíhání konkrétních fyzických osob nejméně ztroskotá na důkazních potížích při prokazování příčinné souvislosti mezi jejich jednáním a následky činu. Také je vhodné se zamyslet, zda je řadový zaměstnanec podroben zcela svobodnému rozhodování, jestliže dostane přímý pokyn „shora“, aby v zájmu společnosti jednal v rozporu s právem. Zaměstnanci se takto mohou ocitnout pod nátlakem a z obavy ze ztráty pracovního místa či vysokého platu je jejich vůle deformována. Obdobně není možné jen automaticky pohnat k zodpovědnosti člena vedení podniku, protože ke spáchání deliktu mohlo dojít i bez jeho vědomí.⁹¹

Velmi zajímavý je také postřeh profesora Musila, že společnosti nejrůzněji odsouzeným fyzickým osobám, jimž se podařilo prokázat spáchání trestného činu, vysoké kompenzace za uložené trestní sankce. Musil také poukazuje na frekventované případy, kdy uplatňované majetkové sankce vůči usvědčeným jednotlivcům zůstávají neúčinné pro nesolventnost těchto pachatelů. Přestože připouští, že takové jevy existovaly již v minulosti, domnívá se, že v posledních letech nabývají nové kvality a zdůvodňují potřebu nového přístupu

⁸⁹ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 24.

⁹⁰ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 6.

⁹¹ ŠTĀSTNÝ, P., Trestní odpovědnost právnických osob. Rigorózní práce.

k otázce trestní odpovědnosti. Je totiž přesvědčen, že individuální trestní právo naráží v mnoha ohledech na hranice své účinnosti, které není schopno překročit.⁹²

Dále je jako argument pro zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob uváděno, že odpovědnost právnických osob ve sféře jejich činnosti je ve skutečnosti často větší než odpovědnost fyzických osob, které tuto činnost uvnitř právnických osob vykonávají, protože též rozsah práv a povinností právnických osob a jejich faktická moc je větší. Vyvození odpovědnosti by mělo být primárně zaměřeno proti těm subjektům, které mohly více ovlivnit chod událostí a které navíc z protispolečenského jednání zpravidla více těží, tj. proti právnickým osobám. Jsou-li trestně stíhány fyzické osoby za podíl na těchto protispolečenských aktivitách, je nelogické, aby právnické osoby trestnímu postihu unikly.⁹³

Právnická osoba je také zpravidla solventnější než osoby fyzické v jejím vedení, což může mít vedle lepší vymahatelnosti uložených peněžitých sankcí zásadní význam i pro „odškodnění“ oběti trestného činu, resp. poškozeného.

Koudelka také uvádí argument, že společnosti mají lepší možnost kontroly nad svými členy a zaměstnanci, proto je třeba je přinutit, aby ve vlastním zájmu převzaly formou autoregulace část státních pravomocí k udržení pořádku. K tomu má právnické osoby vést hrozba trestní sankce, jež musí být účinná. Prostřednictvím trestní odpovědnosti společností by mělo být dokazování přímočaré, méně nákladné a méně omezující občany a trestání by pak mělo být účinnější a mělo by být možno ukládat méně tvrdé tresty. Koudelka pak navazuje přesvědčením, že teorie přitom považuje za nejdůležitější efekt ukládání trestů právnickým osobám jejich autoregulaci – tedy úpravu vlastní organizace a činnosti tak, aby k páchání trestných činů již nedocházelo.⁹⁴

Vondruška pak v roce 2011, tedy v době předkládání posléze přijatého návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, zmiňuje kromě mezinárodního tlaku na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, o kterém pojednává samostatná kapitola této práce, že v oblasti mezinárodní právní pomoci je problémem nezpůsobilost ČR vyhovovat žádostem jiných členských států EU o uznání a výkon rozhodnutí směřujících vůči právnickým osobám jako pachatelům trestné činnosti a hrozí, že zahraniční právnické osoby budou páchat trestnou činnost na území ČR a budou svůj majetek lokalizovat v ČR, kde jej nelze postihnout.⁹⁵

⁹² MUSIL, J., *Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?*, s. 6.

⁹³ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., *Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda*, s. 11.

⁹⁴ KOUDELKA, L., *Trestní odpovědnost právnických osob – stručná charakteristika institutu a jeho základy*, s. 32 - 33.

⁹⁵ VONDRUŠKA, F., *K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*, s. 464.

7.2 Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti

Proti zastáncům zavedení (pravé) trestní odpovědnosti právnických osob, které můžeme považovat za pragmatiky, stáli její odpůrci, a to se stanovisky právně dogmatickými. Mezi jejich nejčastěji se opakující argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob dlouhodobě patří přesvědčení, že právnické osoby jsou **pouhou fikcí**, umělým konstruktem nemajícím reálný podklad, je proto vyloučeno, aby figurovaly jako pachatelé trestných činů. Jak již řečeno výše, tuto argumentaci použil poprvé v obecné právní teorii Savigny a po něm prof. Malblanc ke zdůvodnění požadavku výlučné individuální trestní odpovědnosti fyzických osob.⁹⁶ Jak již také zaznělo, náš současný právní řád ze Savignyho fikční teorie vychází a právnická osoba je dle soudobého pojetí pouze právní konstrukcí, fikcí.

Již za předchozí civilně právní úpravy právnických osob však zaznívaly také poměrně přesvědčivé názory, že funkcí této konstrukce je umožnit, aby na určitý společenský útvar, který je odlišný od fyzické osoby a který je tvořen určitým počtem lidí a určitým majetkem nebo i jenom určitým majetkem nebo jenom skupinou osob ve fyzickém smyslu, bylo možno právně pohlížet jako na celek způsobilý nabývat práva a povinnosti, popř. dokonce právně relevantně projevoval svoji vůli.⁹⁷

Novotný se pak domníval, že *„je-li právní subjektivita právnických osob v občanském, obchodním i správním právu nespornou realitou, není právního ani jiného reálného důvodu, aby byla omezována pouze na tato právní odvětví“*.⁹⁸

Výše uvedené myšlenkové vývody ovšem v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku již učinit nelze, neboť ten, jak již podrobněji popsáno výše, akcentuje fikční teorii právnických osob ještě intenzivněji a právní svéprávnost právnickým osobám již nepřiznává. Musíme tedy konstatovat, že argument spočívající ve fiktivnosti právnických osob, který byl dlouho považován za překonaný, nabývá opět na svém významu, byť po přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob spíše na poli právní teorie.

*Ze skutečnosti, že „právnické osoby jsou jen pouhým umělým konstruktem, vychází i názor některých odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob, že tyto **nemají způsobilost jednat v trestněprávním smyslu** tak, jak to vyžaduje objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Právnická osoba nejedná sama, nýbrž vždy si musí posloužit lidským jednáním, tedy jednáním jejích zástupců. Takto zprostředkované přičítání prý nestačí k založení trestní*

⁹⁶ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, s. 12.

⁹⁷ PELIKÁNOVÁ, I., Obchodní právo, s. 34.

⁹⁸ NOVOTNÝ, O. a kol., Trestní právo hmotné, s. 215.

odpovědnosti. Podrobnější argumentace se u jednotlivých autorů liší podle toho, zda zastávají tzv. finální, kauzální negativní, sociální nebo jinou teorii trestně relevantního jednání“.⁹⁹

O obdobnou argumentaci, pochopitelně se zohledněním specifik zahraniční právní úpravy, se opírají např. i mnozí němečtí právní teoretikové. Např. dle Jescheka je trestní odpovědnost právnických osob neslučitelná s teoretickou strukturou německého práva, především právě s pojmem jednání a pojmem viny. Roxin myšlenku dále rozvíjí a tvrdí, že podle německého práva nejde o jednání (ve smyslu trestního práva) u aktů právnických osob, neboť jim chybí psychicko-duševní substance, proto se také nemohou vyjadřovat, což mohou pouze „lidské orgány“ s účinností i pro právnické osoby. Proto je na místě trestat tyto fyzické osoby, a nikoli osoby právnické.¹⁰⁰ Němečtí právní teoretikové však v této otázce již nejsou zdaleka za jedno, jak bylo ostatně naznačeno již v části práce pojednávající o soudobé německé administrativně právní úpravě deliktů odpovědnosti právnických osob.

Vrátíme-li se však do českého právního prostředí, nelze ponechat bez povšimnutí, jak se s tímto argumentem vypořádal prof. Musil (zde je však nutno podotknout, že ještě za účinnosti právní úpravy obsažené v původním občanském zákoníku z roku 1964). Ten vyslovil tezi, že jsou-li právnické osoby reálně způsobilé být samostatně nositeli práv a povinností, potom musí být také způsobilé jednat buď konformně, tj. v souladu s příkazem práva, nebo naopak nekonformně, tj. v rozporu s právními povinnostmi. Skutečnost, že za právnickou osobu jednájí fyzické osoby, neznamená, že by byla vyloučena způsobilost právnických osob k jednání. Popřeme-li způsobilost právnických osob jednat protiprávně, „vyprazdňujeme“ obsah právní konstrukce právnické osoby, jejíž smysl spočívá v tom, učinit z ní nositele práv a povinností. Z tohoto důvodu se domnívá, že tato námitka proti deliktů způsobilosti právnických osob není oprávněná.¹⁰¹

S touto argumentací profesora Musila nebylo možno v době jejího přednesení než souhlasit, neboť o způsobilosti právnických osob jednat v rámci civilních norem, a nejen jich, nebylo tou dobou na základě kontinuálního vývoje teorie práva nejmenších pochyb. Nejenže tehdejší právní řád přiznával právnickým osobám způsobilost být nositelem práv či povinností, ale stejně tak i způsobilost právně relevantně jednat. Vedle civilních předpisů pak rovněž v právu správním, a to včetně způsobilosti právnických osob jednat na tomto poli i protiprávně.

K tomu ještě někteří autoři dodávají, že i v tradičním individuálním trestním právu se fyzickým osobám přičítají některé zprostředkované formy cizího jednání, například v institutech

⁹⁹ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?.

¹⁰⁰ ROXIN, C., Strafrecht: Allgemeiner Teil – Band I: Grundlagen Der Aufbau der Verbrechenslehre, s. 208.

¹⁰¹ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 2.

spolupachatelství, účastenství a v jiných formách trestné součinnosti. Dle nich však na druhou stranu nelze neuznat, že dovozování právní odpovědnosti za cizí jednání je vždy komplikované v teoretické oblasti i při praktické aplikaci.

Dalším, a patrně také nejčastějším argumentem odpůrců zavedení (pravé) trestní odpovědnosti právnických osob bylo tvrzení, že právnické osoby **nejsou způsobilé jednat zaviněně**. Dle tradiční koncepce trestního práva založeného na odpovědnosti za zavinění, které je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, není trestného činu bez zavinění. Zavinění je chápáno jako vnitřní (psychický) vztah člověka ke skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořeným pachatelem nebo objektivně existujícím bez jeho přičinění již v době činu. Právnická osoba nemá psychiku a není tudíž způsobilá, jak soudí tito autoři, nést zavinění v pojetí českého trestního práva.

Proti výše uvedené námitce však v české literatuře kontrovali (ještě před přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) kupř. Bartošíková či Pipek ve své práci o vztahu obchodně právní a trestní odpovědnosti statutárních orgánů a členů statutárních orgánů, když tvrdili, že právnická osoba projevuje svoji vůli prostřednictvím fyzických osob, což znamená, že právnická osoba má svou vlastní vůli. Z tohoto závěru dovodili, že právnická osoba je způsobilá k zavinění jako podmínce trestní odpovědnosti. Proto je možno na vůli právnické osoby působit i trestními sankcemi s funkcí preventivní i následnou.¹⁰²

Tato úvaha pak není z dnešní perspektivy, kdy se zákonodárce vydal cestou vytvoření zvláštní právní konstrukce přičitatelnosti, zcela relevantní, nicméně za pozornost s ohledem na soudobý kontext jistě stojí. Stejně tak i rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2003 sp. zn. 5 Tdo 443/2003 s problematikou subjektivní stránky úzce souvisící. Aplikační praxe se zabývala otázkou omylu právnické osoby, a to v souvislosti s trestněprávním posouzením skutku jako trestného činu podvodu (ještě podle § 250 tr. zákona). V tomto rozhodnutí byla vyslovena zásada, že právnická osoba jedná navenek v omylu, jestliže je uveden v omyl statutární orgán právnické osoby, resp. člen jejího kolektivního statutárního orgánu. Omyl právnické osoby může spočívat i v tom, že v důsledku podvodného jednání fyzická osoba oprávněná jednat jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení neví o všech rozhodných skutečnostech anebo že vůbec neví o úkonu učiněném jménem právnické osoby, protože jej místo oprávněné osoby učiní jiný pracovník právnické osoby, který k tomu není oprávněn.¹⁰³

¹⁰² BARTOŠÍKOVÁ, M., PIPEK, J., Vztah obchodněprávní a trestní odpovědnosti statutárních orgánů a členů statutárních orgánů, s. 16.

¹⁰³ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 60.

Specializovaná komise ministra spravedlnosti ustanovená v roce 2000 k posuzování otázky případného zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého trestního práva o otázce zavinění soudila: „*Tradičním představám české právní kultury odpovídá trestní odpovědnost založená na zavinění. Princip zavinění by měl být zachován i v případě trestní odpovědnosti právnických osob, tj. objektivní odpovědnost by měla být vyloučena.*“

Dle autorů článku „Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda“ nemusí být legislativní vyjádření zavinění právnických osob, jak ukazují zahraniční zkušenosti, příliš komplikované: existují dokonce zákonné úpravy (např. nizozemská), které se zaviněním explicitě vůbec nezabývají. Lze však doporučit, aby základní konstrukce zavinění právnické osoby byla v trestním zákoně stručně upravena. Nejsnáze to lze dle jejich soudu učinit výslovným konstatováním, že zavinění právnické osoby je odvozeno od zavinění fyzické osoby, která jednala jménem nebo v zastoupení právnické osoby.¹⁰⁴

Zvláště vášnivě se o otázce zavinění u právnických osob diskutovalo v německé, rakouské a švýcarské trestněprávní nauce, ovládané koncepcí viny („*Schuld*“), chápané jako „vytýkatelnost“. Otázka viny je v německé trestněprávní dogmatice vázána na možnost činit osobní výtku pachateli za spáchání činu. Způsobilost být vinen je odvozena od osobní způsobilosti být při páčání činu motivován v souladu s právními normami. Jescheck definuje vinu jako „*vytýkatelnost utváření vůle*“. Pojem viny je v německé právní nauce nerozlučně spojován také se sociálně etickým odsudkem, tj. s negativním etickým hodnocením trestného činu. Ve vztahu k právní konstrukci právnické osoby jsou tyto pojmy nepřipadné, pozbývají svého obsahu. Proto je logicky dovozováno, že při takovém chápání viny nejsou právnické osoby schopny (způsobilé) nést vinu. Nicméně ti němečtí autoři, kteří naopak patřili k příznivcům trestní odpovědnosti právnických osob, se s problémem jejich viny vypořádávali zpravidla tak, že vedle individuální viny fyzických osob vytvářeli paralelní pojem „vina právnické osoby“, který nemá žádný psychologický obsah. Jako nejpřesvědčivější se zdá profesoru Musilovi pojetí, jež zastává Heine, který doporučuje vytvořit vedle individuálního trestního práva paralelní a originální trestní právo korporací („*Verbansstrafrecht*“), které tvoří jakousi druhou, separátní kolej trestního práva. Subjektivní stránku trestného činu právnické osoby tvoří tzv. „vina vedení podniku“, jejímž obsahem je chybný výkon tzv. rizikového managementu, tj. chybné zvládnutí zvýšeného rizika vyplývajícího z provozování podniku vedoucí k sociálním poruchám. Tato

¹⁰⁴ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, s. 15.

konceptce originální trestní odpovědnosti právnické osoby vyvolané chybným chováním jejího vedení je dle profesora Musila nosná a lze ji sledovat též v české trestněprávní reformě.¹⁰⁵

V anglosaské právní oblasti se k teoretickému zdůvodnění zavinění právnických osob nejčastěji využívá již zmíněné tzv. identifikační teorie, vypracované ve 20. letech v Anglii, jak o ní bylo pojednáno výše. Podle ní lze právnické osoby v mnoha ohledech připodobnit lidským bytostem. Avšak bez ohledu na toto teoretické zdůvodnění jsou anglickou a americkou judikaturou vytvářeny další právní konstrukce zavinění právnických osob, které vlastně ani nepředpokládají žádný psychický vztah člověka k jiným relevantním skutečnostem nebo tento psychický vztah definují velice vágně: Strict liability, Vicarious liability a k nim je přidávána ještě teorie Alter ego.

Velmi zajímavé a v pravdě šalamounské řešení překlenutí tradiční zásady kontinentálního trestního práva individuální odpovědnosti fyzických osob za zavinění předkládá ruský autor Volženkin. Dle jeho teorie je třeba rozlišovat mezi subjektem trestného činu, kterým může být jen fyzická osoba nadaná věděním a vůlí, a subjektem trestní odpovědnosti, kterým při splnění zákonem stanovených podmínek mohou být i osoby právnické.¹⁰⁶

Možných scénářů, jak se vypořádat s otázkou zavinění, tedy bylo v době zvažování dalšího vývoje deliktní odpovědnosti právnických osob v českém právním prostředí více. Dle Novotného si bylo možno zejména na základě vývoje občanskoprávní teorie (opět připomínám, že tyto závěry byly činěny ještě za účinnosti předchozí občanskoprávní úpravy) představit zaviněné deliktní jednání právnické osoby, se kterým počítá jak nauka občanskoprávní, tak i administrativně právní. Právnické osoby jsou dle něj reálně způsobilé jednat, a to jak v souladu s příkazem právní normy, tak i v rozporu s ním. Novotný, inspirován úvahami některých německých teoretiků, se domnívá, že zavinění ve vztahu k trestní odpovědnosti je třeba formulovat ve smyslu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě na základě chybného výkonu tzv. rizikového managementu. Pojímá to tak, že právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu, jestliže trestný čin byl spáchán na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu jejích orgánů nebo ovládajících osob, nebo proto, že její orgány nebo jiné odpovědné osoby neprovedly taková opatření, která měly provést podle zákona nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.¹⁰⁷

¹⁰⁵ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 4 – 5.

¹⁰⁶ ŠTASTNÝ, P., Trestní odpovědnost právnických osob. Rigorózní práce.

¹⁰⁷ NOVOTNÝ, O. a kol., Trestní právo hmotné, s. 215 – 216.

Teryngel navrhol pro řešení sporné otázky zavinění právnických osob zavedení principu viny jako vztahu mezi jednáním a následkem, který by zahrnoval vztah odpovědné osoby k výsledku v širším, resp. jiném slova smyslu než zavinění u fyzické osoby, spíše ve smyslu schopnosti, možnosti či způsobilosti zabránit škodlivému následku ze strany právnické osoby. Zároveň však připouští i jiná možná řešení.¹⁰⁸

Proti takovým úvahám však bylo namítáno, že vytváření těchto nových konstrukcí, cizích tradičnímu trestnímu právu fyzických osob, znamená vlastně vytváření jiného trestního práva, založeného na zcela odlišných principech. Tato „dvě trestní práva“ jsou vzájemně neslučitelná pod jednou „střechou“ trestního práva, jinak by hrozila kontaminace, eroze a degradace osvědčených hodnot, dosažených v dosavadním právním vývoji.¹⁰⁹

Jak známo, zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim přináší řešení zaviněného deliktního jednání právnické osoby v podobě principu **tzv. přičitatelnosti**, jehož vytvořením se podařilo mnohé z uvedených námitek proti zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob úspěšně překonat. Zákonodárce se rozhodl vydat cestou zvláštního zákona o trestní odpovědnosti právnických osob v poměru speciality k trestnímu zákoníku. Tím dosáhl toho, že základem trestněprávní úpravy stále zůstává trestní zákoník. K němu zcela specificky v rámci postihu právnických osob přistupuje zvláštní zákon, který pak upravuje mnohé instituty odlišně, jako např. konstrukci zmíněné přičitatelnosti. V případě problematiky trestní odpovědnosti právnických osob se tak do značné míry skutečně jedná o **další a specifickou kolej trestního práva**. Nesdílím však výše naznačené obavy skeptiků, že by existence obou podob či forem trestního práva „pod jednou střechou“ nutně musela mít za následek onu záhubu klasických hodnot vlastních původnímu trestnímu právu. Věřím naopak, že uvedené obavy se ani v delším časovém horizontu po přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim nenaplnily a „obě tato trestní práva“ mohou efektivně fungovat vedle sebe, resp. spolu.

Dalším argumentem nepřejímám zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bylo tvrzení, že **trestání právnických osob může být nespravedlivé**, protože může postihnout i nevinné fyzické osoby, které neměly možnost ovlivnit deliktní jednání právnické osoby, což připomíná určitou formu kolektivní viny. Vedle postižení kupř. řadových zaměstnanců bez většího vlivu na chod společnosti může v mezidobí (zejména, uplyne-li delší doba) mezi spácháním činu a uložením trestu dojít i ke změně některých členů právnické osoby, a nepříznivé

¹⁰⁸ TERYNGEL J., K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících, s. 15.

¹⁰⁹ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, s. 12.

důsledky případné sankce tak mohou postihnout i fyzické osoby, které v době spáchání deliktu stály zcela mimo organizační strukturu právnické osoby. Jako další příklad nespravedlivého dopadu uložených sankcí mnohdy slouží majetková újma drobných akcionářů či případných věřitelů při uložení pokuty či dokonce ztráta zaměstnání pracovníků při likvidaci sankcionované právnické osoby. S tímto argumentem nezbývá než souhlasit. Skutečně zde může existovat riziko, že sankcionováním právnické osoby mohou být postiženy i „nevinní“ lidé. Jedním dechem je však třeba dodat, že i ukládání pokut právnickým osobám ve správním řízení může mít obdobné důsledky, a zůstaneme-li na půdě trestního práva, pak paralelu podobných nežádoucích vedlejších účinků nalezneme i v rámci trestání fyzických osob, kdy je kupř. peněžitým trestem či dokonce uvězněním živitele rodiny ohrožena životní úroveň celé rodiny. Zvážíme-li však možný rozsah těchto negativních důsledků u právnických osob, nelze tuto námitku bagatelizovat a bez hlubšího zamyšlení ji odmítnout s tím, že obdobný efekt zaznamenáme u jakéhokoli sankcionování. Naopak je třeba se s ní vypořádat jak zavedením dostatečně obsáhlého katalogu v úvahu připadajících trestních sdankcí (což tuzemský zákonodárce dle mého názoru dodržel – poznámka autora), tak v neposlední řadě i vhodnou úpravou jejich ukládání, aby jejich nežádoucí dopad na „nevinné“ osoby byl co možná nejmenší. Alternativním určením trestů a dostatečně širokým stanovením trestních sazeb (tam, kde to jejich povaha umožní) by měl být ponechán soudům dostatečný prostor pro to, aby při určení druhu a výměry ukládaného trestu přihlédly k možným rizikům vedlejších nežádoucích účinků trestů a aby jim zabránily. Spoléhá se tedy na moudrost soudce při aplikaci práva a na jeho porozumění pro sociální souvislosti trestní politiky.¹¹⁰

Na možnou nespravedlnost trestních sankcí uplatňovaných vůči právnickým osobám, neboť jejich důsledky mohou dopadnout i na nevinné jednotlivce, lze však nazírat i z jiného úhlu. Někteří zastánci pravé trestní odpovědnosti totiž kontrují potřebou aktivizovat „kolektivní odpovědnost“, a kumulací s individuální trestní odpovědností tak posílit preventivní a regulativní účinky trestního práva. Hrozbu kolektivní sankce, jež se dotýká širšího okruhu pracovníků, tedy vnímají spíše jako pozitivum, neboť tito jednotlivci by mohli v rámci svých možností preventivně ovlivňovat fungování korporace žádoucím směrem a byl by tak odstraněn nežádoucí stav, kdy „nikdo neodpovídá za nic“, který Heine označuje jako “strukturální individuální neodpovědnost“.

Odpůrci trestní odpovědnosti právnických osob dále uvádějí, že právnické osoby se mohou poměrně snadno vyhnout trestní odpovědnosti tím, že se v situaci ohrožení trestním

¹¹⁰ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 6.

postihem **samy zlikvidují nebo jinými machinacemi znemožní výkon trestu**. K tomu by mohlo docházet zejména tam, kde právnická osoba byla dopředu vytvořena s cílem páchat trestnou činnost. Hrozí proto nerovnost podmínek při stíhání – solidní korporace budou za své deliktární jednání stíhány, zločinecké organizace uniknou postihu. Proti tomu lze namítnout, že i prostředky trestního práva lze vytvořit nástroje umožňující postih právnických osob nalézajících se v likvidaci nebo i po jejich zániku, jak to znají některé zahraniční právní úpravy. Český zákonodárce se s touto námitkou dle mého názoru efektivně vypořádal zavedením zcela nové **zásady přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce právnické osoby, resp. na právního nástupce právnické osoby**, byť tak neučinil dostatečně pregnantně, jak bude podrobněji rozebráno dále. Uvádí se také, že zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob může vést k tomu, že fyzické osoby nebudou brány k odpovědnosti proto, že trestní odpovědnost právnických osob odpoutá pozornost od individuální odpovědnosti osob fyzických, nakonec bude brána v odpovědnost pouze osoba právnická, za kterou se fyzická osoba skryje.¹¹¹ K tomu lze snad jen podotknout, že i tento možný nezamýšlený důsledek je třeba mít na paměti, nicméně stávající praktické zkušenosti se zavedením zákona o trestní odpovědnosti právnických osob naplnění takových obav, věřím, příliš nenasvědčují.

Proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob směřovala také námitka z praxe, podle níž by se jednalo o **nadměrnou kriminalizaci obchodního světa**. Hospodářský život má dostatek potřebných nástrojů, jimiž je schopen se sám regulovat, ať již jde o nástroje ekonomické nebo soukromoprávní. Veřejnoprávní zásahy mají být omezeny na minimum. Platí zásada **subsidiarity trestní represe** – trestní právo představuje ultima ratio.

Jak bylo již zdůrazněno, nedávné zkušenosti s rozmachem kriminality korporací nám ukázaly, jak lichá je úvaha, že jsou tržní mechanismy regulace činnosti právnických osob dostatečné. Opak je pravdou. Ani civilně právní mechanismy včetně občanskoprávní odpovědnosti zahrnující institut náhrady škody nejsou sto zajistit dostatečné usměrňování činnosti korporací žádoucím směrem, tedy nejsou samy o sobě pro sledovaný kriminálněpolitický účel dostatečné. Samozřejmě v úvahu přicházelo, byť spíše jen teoreticky, zavedení i dalších soukromoprávních institutů, jež jsou známy některým zahraničním právním úpravám. Jedním z takových je původem anglo-americký institut „*punitive damages*“ či „*exemplary damages*“, což lze přeložit jako sankční náhrada škody. Jedná se o instrument civilního práva, který kromě primární kompenzační či reparační funkce plní i funkce sankční a preventivní. Jeho podstata spočívá v tom, že náhrada škody jde nad rámec faktické újmy, kterou

¹¹¹ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 91.

poškozený utrpěl v důsledku deliktního jednání. Ovšem důsledkem zavedení obdobného institutu zcela cizímu naší právní tradici by bylo směšování veřejnoprávních a soukromoprávních instrumentů. Přestože jsou prostředky současného civilního práva k regulaci protiprávní činnosti právnických osob jistě také užitečné a jsou citlivější než prostředky práva veřejného, nebylo pochyb o potřebě doplnit tyto mechanismy právě prostředky veřejnoprávní regulace, ať již administrativně právní či trestně právní povahy. Zákodárce nakonec dospěl k závěru, že kýženého kriminálně politického cíle půjde lépe než správním sankcionováním dosáhnout prostředky práva trestního. I přes tuto skutečnost má jistě svůj smysl představit rovněž problematiku správního trestání jako jedné ze zvažovaných variant, což má za cíl následující kapitola.

8 Správní trestání

8.1 Úvod do problematiky správního trestání

Ač problematika sankcionování právnických osob na poli administrativně právních předpisů není primárním předmětem této práce, dle mého přesvědčení s ním velmi úzce souvisí, a to zejména s ohledem na skutečnost, že český zákonodárce dlouze přešlapoval na místě při zvažování konkrétní podoby deliktů odpovědnosti právnických osob, kdy vedle varianty právě trestní odpovědnosti právnických osob, kterou nakonec přeci jen upřednostnil, zvažoval také cestu komplexnějšího přepracování do té doby poměrně roztržité právní úpravy správního trestání.

Podíváme-li se zpět do historie, až do třicátých let dvacátého století se uznávalo, že právnická osoba **nemůže být subjektem trestného činu ani správního přestupku**, protože nemá vlastní vůli a zastupování v nedovoleném jednání je vyloučeno: jestliže povinnost jednat určitým způsobem nebo něco opominout postihuje právnickou osobu a je-li za nesplnění nebo zanedbání této povinnosti stanoven trest, je třeba trestně stíhat fyzické osoby, které podle organizace oné právnické osoby jsou povolány k tomu, aby právnickou osobu v uvedeném směru reprezentovaly.¹¹² Administrativně právní nauka tak setrvala na stanovisku formulovaném Hoetzlem, že „*deliktu administrativního nemohou se dopustiti osoby právnické (kolektivy): trest může býti ukládán jen osobám, jež kolektivitu zastupují*“. Tuto linii důsledně dodržovala i judikatura předválečného Nejvyššího správního soudu.¹¹³

Počet a význam právnických osob však postupně rostl, výrazně se zvyšovala výše pokut a patrně také v této souvislosti některé zákony přinášely novoty: nebyla-li splněna povinnost postihující právnickou osobu, bylo možno uložit trest orgánu, který byl povolán ji v tomto směru zastupovat. Placení pokut uložených odpovědným orgánům a zástupcům nebylo dovoleno přesouvat na právnické osoby, ty však za pokuty a náklady řízení ručí solidárně.¹¹⁴

V jednotlivých zákonech se však postupně (zpravidla pod nadpisem „*pokuty organizací*“) začaly objevovat skutkové podstaty správních deliktů právnických osob, za něž bylo lze ukládat pokuty nepoměrně vyšší než osobám fyzickým, a to přímo **právnickým** osobám (tehdy zejména státním nebo družstevním organizacím). Vycházelo se zde z představy, že u právnické osoby zavinění nepřichází v úvahu a odpovědnost za tyto delikty se proto formulovala jako odpovědnost bez ohledu na zavinění a obvykle vůbec bez možnosti odpovědnosti se

¹¹² DUSIL, V., Trestní právo a řízení správní, slovník veřejného práva československého, s. 926.

¹¹³ PRÁŠKOVÁ, H., Správní delikty právnických osob, s. 7.

¹¹⁴ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M., Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, s. 62.

zprostit. V bývalém Československu byl poprvé správní delikt právnické osoby zakotven ve vládním nařízení č. 54/1954 Sb., o provozu na silnicích, jehož ustanovení § 14 odst. 1 umožňovalo ukládat pokuty též organizacím. Počet takových právních předpisů stále narůstal v různých oblastech veřejné správy, jako je energetika, telekomunikace, ochrana životního prostředí, lesní hospodářství, bezpečnost práce atd. Od šedesátých let pak došlo k velkému nárůstu zákonů, které upravily skutkové podstaty správních deliktů právnických osob a kupř. v roce 1992 konstatuje Prášková existenci asi 80 zákonů obsahujících skutkové podstaty správních deliktů organizací a tendenci k jejich přibývání.¹¹⁵

Podíváme-li se na vztah mezi správním sankcionováním a trestním právem jako dvěma mechanismy veřejnoprávní regulace očima právního historika, pak je **veřejnoprávní trestání podle klasických teorií dělby moci funkcí soudů**. V průběhu postupného oddělování soudnictví od správy si však praktické potřeby vynutily, aby část této funkce byla svěřena správě, resp. aby v její působnosti zůstala. Nauka trestního práva v rámci „státního práva trestního“ (tedy trestního práva, jehož subjektem je stát) rozlišovala „trestní právo justiční“, které stát vykonává trestními soudy, a „trestní právo správní“, které stát vykonává zpravidla orgány správními.¹¹⁶

Přestože československá ústavní listina z r. 1920 stanovila, že jen na základě zákona možno tresty hrozit a je ukládat (§ 111 odst. 2), vykládalo se to tak, že skutková podstata a trest musí být stanoveny bezprostředně zákonem bez ohledu na to, zda jde o tresty ukládané soudy nebo policií, finančními úřady či obcemi.¹¹⁷ Ještě v této době tedy měly obě veřejnoprávní formy sankcionování k sobě poměrně blízko, postupným vývojem v čase se však pomyslné nůžky začaly rozevírat.

Podle Listiny základních práv a svobod přijaté v roce 1991 „*jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit*“ (čl. 39). Vzhledem k ustanovení (čl. 40 odst. 1), dle něhož „*jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy*“, již potom nelze dovozovat na rozdíl od stavu před rokem 1950, že „trestným činem“ se rozumí každý veřejnoprávní delikt, tedy i delikt správní. Trestní zákon totiž sám stanoví, které činy jsou „trestnými činy“, takže ustanovení Listiny, která se týkají „trestných činů“, nelze na správní delikty vztahovat, protože „trestnými činy“ nejsou. Speciální ustanovení čl. 39 a 40 Listiny se tedy na správní delikty nevztahují a nezbývá, než se spokojit s obecnou zásadou, že „*státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích stanovených*

¹¹⁵ PRÁŠKOVÁ, H., Správní delikty právnických osob.

¹¹⁶ MIŘIČKA, A., Trestní právo hmotné, s. 3 – 4.

¹¹⁷ PEŠKA, Z., Československá ústava, s. 303 - 304.

zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví“ (čl. 2 odst. 2), jež se nepochybně vztahuje i na ukládání veřejnoprávních sankcí (trestů); také pro rozhodování a rozhodnutí o správních deliktech pak nepochybně platí obecná ustanovení o právu na soudní a jinou právní ochranu (čl. 36, čl. 37 a čl. 38 odst. 2 Listiny).¹¹⁸

Ačkoli je tedy rozdíl mezi trestním a administrativním sankcionováním v rámci novodobé tuzemské právní úpravy velmi dobře patrný, na mezinárodním poli tato hranice tak ostrá není. Kupříkladu evropská **Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod** přináší na rozlišení obou forem veřejnoprávního trestání trochu odlišný pohled. Evropský soud pro lidská práva chápe totiž pojem „**jakéhokoliv trestního obvinění**“ („*any criminal charge*“) spíše z hlediska **materiálního** než formálního a klade důraz jednak na význam porušeného právního pravidla, jednak na povahu a závažnost možného trestu, takže „**trestním obviněním**“ rozumí i **obvinění ze závažnějšího správního deliktu** postihovaného závažnějším trestem. V rozsudku ve věci *Öztürk vs. SRN* ze dne 21.2.1984 Soud prohlásil: „*Jestliže by státy mohly podle libosti tím, že označí protiprávní čin za „správní“ místo „trestního“, vyloučit působení podstatných ustanovení článků 6 a 7, byla by aplikace těchto ustanovení podřízena jejich svrchované vůli. Tak rozsáhlá volnost by mohla vést k důsledkům neslučitelným s předmětem a účelem Úmluvy*“. I pro závažnější správní delikty proto např. platí, že fyzická nebo právnická osoba z nich obviněná má právo, aby byla řádně, veřejně a v rozumné lhůtě slyšena nezávislým a nestranným tribunálem vytvořeným na základě zákona, tedy aby jí bylo zajištěno tzv. **právo na spravedlivý proces**.¹¹⁹

Jak bylo již řečeno, bylo to správní právo, které jako první zareagovalo na nové protispolečenské aktivity právnických osob a vytvořilo speciální skutkové podstaty správních deliktů, jejichž pachatelé mohou být i právnické osoby. Nicméně již od 70. let (dvacátého století) se v kontinentální právní nauce množí kritické hlasy na adresu správního trestání právnických osob a jsou vznášeny kriminálně politické argumenty pro zavedení „pravé“ trestní odpovědnosti právnických osob. Výčet těchto reformních návrhů by byl velice obsáhlý. Za všechny autory lze namátkou uvést Francouzsku Delmas-Marty, Němce Schünemanna, Tiedemanna, Junga, Hirsche, Heineho či Schrotha s Ehrhardtovou, Holanďana de Doeldera, Belgičana Deruycka, Polky Górniovou a Jankowskou a v neposlední řadě také Švýcara Stratenwertha.¹²⁰

¹¹⁸ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M., Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, s. 67.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 68.

¹²⁰ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?.

Na druhé straně pomyslné argumentační barikády pak stojí kupř. němečtí autoři Jescheck a Otto, Rakušan Fuchs nebo Belgičan Messine.¹²¹

8.2 Správní odpovědnost právnických osob před přijetím nového zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich

Ač již nyní musím předeslat, že se českému zákonodárci nakonec přeci jen podařilo zrealizovat opakovaně odkládané přepracování systému správního trestání, když s účinností od 1. 7. 2017 byl přijat zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, a na něj obsahově navazující zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, který upravuje vybrané přestupky na různých úsecích veřejné správy, domnívám se, že za pozornost jistě stojí i stručné představení předchozí značně nejednotné právní úpravy správního trestání právnických osob, neboť právě za její platnosti a účinnosti probíhaly ony rozsáhlé diskuze, zda bude vhodnější dostát mezinárodním závazkům k přijetí trestní odpovědnosti právnických osob formou právě trestní odpovědnosti, či naopak použít formu administrativně právní.

V období před prvním červencem 2017, tedy před účinností nového zákona o přestupcích, bylo lze v rámci roztržité právní úpravy správního sankcionování obecně konstatovat, že správním deliktem právnické osoby je protiprávní jednání právnické osoby, jehož znaky jsou stanoveny zákonem, za které ukládá správní úřad (orgán) sankci stanovenou tímto zákonem (tedy normou správního práva), přičemž subjektem odpovědnosti je právnická osoba jako celek nikoli její statutární orgány, jednotliví zaměstnanci nebo členové. Tito mohli být v rovině správního trestání subjektem odpovědnosti za přestupek nebo za jiný správní delikt fyzické osoby. Právní úprava výslovně neupravovala okruh osob, jejichž protiprávní jednání zakládalo odpovědnost právnické osoby, bylo tedy nutno vyjít z obecných ustanovení o jednání právnických osob (dle civilního práva), tedy stačilo i jednání řadového zaměstnance. Právnická osoba odpovídala za správní delikt v naprosté většině případů **bez ohledu na zavinění** (tedy objektivně) a až na výjimky **bez možnosti liberace**. Pouze výjimečně některé zákony stanovily jako podmínku odpovědnosti zavinění (např. zákon o státní statistice požadoval před svým zrušením u některých skutkových podstat úmysl nebo nedbalost) nebo alespoň stanovily, že k míře zavinění se má přihlídnout při výměře sankce (např. zákon o cenách).

V souvislosti se správními delikty právnických osob se v teorii správního práva otázkou zavinění u právnických osob v české literatuře dlouhodobě zabývá docentka Prášková. I dle ní je konstrukce zavinění právnické osoby jako celku sporná, neboť právnická osoba nemá vlastní,

¹²¹ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, s. 6 - 17.

původní poznání a vůli a musela by je tedy nahradit formální fikce. Zjišťování a dokazování zavinění jednotlivých konkrétních osob s tím, že by se přičetlo právnické osobě, je obtížné. Odpovědnost právnické osoby za správní delikt bez ohledu na zavinění usnadňuje pozici správního orgánu, ale na druhou stranu je prolomením zásady *nulla poena sine culpa*. Absolutní odpovědnost bez možnosti liberace tak s sebou vždy přináší riziko nepřiměřené tvrdosti a možné nespravedlnosti. Toto riziko je u **objektivní odpovědnosti** minimalizováno úpravou právě **liberačních důvodů**. Konstrukce objektivní odpovědnosti s liberačními důvody odstraňuje, dle Práškové, obtíže spojené se složitým a nákladným zjišťováním a prokazováním zavinění konkrétních fyzických osob a zároveň umožňuje vzít v úvahu okolnosti protiprávního jednání právnické osoby, kterým nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat za podmínek konkrétního případu, příp. přihlédnout k dalším okolnostem. Tím je sníženo nebezpečí nepřiměřeně tvrdého postihu právnické osoby a nespravedlivého potrestání.¹²²

Pramenem právní úpravy správních deliktů právnických osob byly až do přijetí nového přestupkového zákona **jednotlivé zvláštní zákony**, přičemž správní delikty právnických osob v jejich „čisté podobě“ lze nalézt v právním řádu jen ojediněle, neboť většina zákonů upravovala správní delikty právnických osob v kombinaci se správními delikty fyzických podnikajících osob. Odpovědnosti za správní delikt tak podléhaly za stejných podmínek jako právnické osoby rovněž fyzické osoby při výkonu podnikání nebo v souvislosti s ním nebo při výkonu jiných kvalifikovaných činností. Často nebylo rozlišováno, zda odpovědnou osobou je právnická osoba nebo fyzická osoba, a při postihu byl důraz kladen primárně na charakter prováděné činnosti. Odpovědnost tak byla uplatňována za podmínek zásadně shodných pro obě kategorie subjektů, které tak odpovídaly za porušení povinností zásadně bez ohledu na zavinění. Tyto správní delikty, jejichž jednotlícím znakem je charakter prováděné činnosti bez ohledu na subjekt, který ji vykonává, se označovaly jako tzv. smíšené správní delikty nebo delikty smíšené povahy.

Mezi nejčastější argumenty zastánců zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob (namísto úpravy formou správního trestání) patřila **neexistence kodifikace právní úpravy správních deliktů právnických osob a smíšených správních deliktů**, kvůli čemuž nebyly upraveny ani obecně základy odpovědnosti, systém sankcí a jejich ukládání, ani specifika postupu při projednávání těchto deliktů. Pramenem právní úpravy byly toliko zvláštní zákony, které upravovaly jednotlivá odvětví, obory činnosti veřejné správy.¹²³

Na poli správních deliktů nezřídka docházelo i k překrývání právním předpisem upravené problematiky a tam, kde došlo k naplnění znaků skutkové podstaty, která je postižitelná podle

¹²² PRÁŠKOVÁ, H., Správní delikty právnických osob, s. 88-89.

¹²³ MATES P., Základy správního práva trestního, s. 96.

několika zákonů, bylo nutno respektovat ustanovení o vyloučení dvojího postihu obsažené v příslušném zákoně, a pokud chyběl, uvážit obsahový a časový vztah dotčených zákonů. Podle judikatury nebyl vyloučen souběžný postih dvěma správními orgány za totéž jednání, naplňující znaky skutkových podstat dvou správních deliktů podle dvou právních předpisů, jestliže o postihu mají podle zákona rozhodovat dva odlišné správní orgány. Je tak otázkou, zda uvedené situace nebyly v rozporu se zásadou *ne bis in idem*.

Skutkové podstaty správních deliktů musí být stejně jako skutkové podstaty trestných činů upraveny zákonem, nikoli právním předpisem nižší právní síly. Avšak pro právní úpravu skutkových podstat správních deliktů je ve srovnání s trestnými činy typická větší obecnost a šíře, která se projevuje zejména zařazováním tzv. obecných skutkových podstat, používáním demonstrativních výčtů možných forem protiprávních jednání, výskytem neurčitých pojmů, využíváním blanketních a odkazovacích dispozic.

Zajímavou otázkou bylo, které právnické osoby jsou odpovědné za správní delikt. Zpravidla se uznává, že „*jelikož stát má monopol trestat, nemůže být sám trestán*“¹²⁴. To může být obdobně vztaženo též na územní samosprávné celky – obce a kraje. Lze tedy zřejmě vyslovit tezi, že „*právnické osoby veřejného práva při výkonu vrchnostenské veřejné správy podléhají také odpovědnosti (odpovědnosti za výkon veřejné správy), neměly by však odpovídat za správní delikt*“.¹²⁵

S obdobnou tezí se pak na poli trestního práva ztotožnil i zákonodárce v rámci právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob obsažené v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob, kdy z trestní odpovědnosti výslovně vyňal Českou republiku a územní samosprávné celky při výkonu veřejné moci. Ačkoli inspiračním zdrojem pro novou právní úpravu přestupků byl zákonodárci právě zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, v této otázce přistoupil v rámci nového přestupkového zákona poněkud odlišně, jak bude rozebráno níže.

K subjektivním předpokladům odpovědnosti za správní delikty právnických osob a smíšené správní delikty se zásadně **neřadilo zavinění**. Konstrukce odpovědnosti bez zavinění byla odůvodňována teoretickými i praktickými důvody, jak již naznačeno výše s odkazem zejména na teze vyslovené citovanou Práškovou. Zavinění je obecně chápáno jako vnitřní, psychický vztah pachatele k protiprávnímu jednání a jeho následku. V tomto smyslu je však obtížné hovořit o zavinění právnické osoby. K tomu přistupuje snaha zjednodušit postavení správního úřadu (orgánu) při ukládání sankcí právnickým osobám. Zjišťování a dokazování

¹²⁴ MATES P., Základy správního práva trestního, s. 100.

¹²⁵ Tamtéž.

zavinění v situaci, kdy porušení povinnosti právníckou osobou je často výsledkem činnosti řady jednotlivců (jejichž složení se navíc průběhem doby mění), je velmi složité, otázka podílu jednotlivců na protiprávním jednání, zejména ve vztahu vedoucích a podřízených pracovníků, je problematická. Důvodem pro výjimku z jinak platné zásady, že fyzické osoby odpovídají za trestná jednání na základě zavinění, je výše uvedená skutečnost, že pro tento druh deliktu je určujícím znakem charakter činnosti bez ohledu na povahu a postavení osoby, podmínky postihu nemohou být proto rozdílné. Odpovědnost za tento druh správních deliktů byla tedy **objektivní**. Této odpovědnosti se subjekt nemůže zprostit odkazem na smluvní ujednání či odkazem na porušení povinnosti ze strany smluvního partnera.¹²⁶

Postup, kdy se správní orgán pouze odvolá na zjištěný protiprávní stav, škodlivý následek, a nezjišťuje patřičně protiprávní jednání právnícké osoby a přijatá opatření, která mu předcházela, byl zejména ze strany praxe kritizován. V novějších zákonech bývá proto formulován obecný **liberační důvod** – právnícká osoba (nebo fyzická podnikající osoba) za správní delikt neodpovídá, jestliže prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení právní povinnosti zabránila. K tomu srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 25. listopadu 1994, sp. zn. 6 A 12/94, jenž uvádí, že: „*Správní úřad se při rozhodování o povinnosti právnícké osoby platit sankci za správní delikt v oboru práva veřejného (tzv. odpovědnost za správní delikt) řídí - nestanoví-li zákon výslovně něco jiného - obdobnými principy jako soud v oboru práva soukromého při rozhodování o jejich obecné odpovědnosti za škodu. Základním předpokladem pro uložení sankce tak bude zejména skutečnost, že poškození nebo ohrožení zákonem chráněného zájmu nastalo provozní činností právnícké osoby, nebo tehdy, jestliže tento důvod vznikl při činnosti právnícké osoby jednáním nebo opominutím osob, které právnícká osoba k této činnosti použila. Odpovědnost za správní delikt má objektivní a nikoli absolutní charakter; nejde tedy o odpovědnost za zavinění, ale ani o odpovědnost za výsledek.*“

Sankcemi jakožto právními následky správního deliktu právnícké osoby a smíšeného správního deliktu byl nejčastěji peněžitý trest, tedy **pokuta**, ale v některých případech bylo možno uložit též jinou sankci, např. propadnutí kontrolovaného zboží, zákaz činnosti. V jednotlivých zákonech také bývají často výslovně upravena kritéria pro vyměření sankce (především závažnost deliktu, doba trvání, okolnosti protiprávního jednání, rozsah způsobených následků). Stanovení výše pokuty je pak výsledkem **správního uvážení**, jehož užití je právem i povinností správního orgánu. Pro nedostatek obecné úpravy však nebyla stanovena ani obecná

¹²⁶ HENDRYCH, D., Správní právo: obecná část, s. 448.

pravidla pro ukládání sankcí při souběhu deliktů. Použití absorpční zásady se pouze dovozovalo per analogiam legis (z tehdejšího trestupkového zákona). V některých případech mohly být právním následkem spáchání deliktu i ochranná opatření, která však mají především preventivní a zabezpečovací funkci.

Podle zvláštních zákonů přijatých nebo novelizovaných v posledních letech bylo lze ukládat **pokuty též v milionových částkách**. Lze důvodně pochybovat o tom, že zákonodárce vzal řádně v úvahu relaci společenské škodlivosti deliktu s tvrdostí správního trestu. Také Ústavní soud se zabýval otázkou přiměřenosti výše správní pokuty ve vztahu k účelu takto citelného postihu a vyslovil názor, že **správní sankce nemá mít ve vztahu k subjektům, jimž je ukládána, likvidační charakter**.¹²⁷

Veliké rozpětí správní pokuty (např. od nuly do několika desítek milionů) nejen že neodráží typovou nebezpečnost deliktu, ale neumožňuje ani posoudit závažnost konkrétního spáchaného deliktu. Diferenciace výše pokut podle závažnosti jednotlivých správních deliktů je mnohdy formální, nepřesná, zákony téměř nepracují se základními a kvalifikovanými skutkovými podstatami. Ustanovení o kritériích pro vyměrování sankcí jsou nedostatečná, velmi často chybí pravidla pro ukládání sankcí při souběhu správních deliktů.¹²⁸

Katalog trestů za závažné delikty by měl vedle pokuty (peněžitého trestu) zahrnovat i další, efektivní tresty, např. zákaz účasti ve veřejných soutěžích a zakázkách, zákaz přijímání subvencí a dotací, nařízení soudního dohledu, dočasné uzavření podniku nebo zařízení, zveřejnění rozsudku, zrušení právnické osoby.¹²⁹ V takovém případě je ovšem otázkou, zda ukládání tak přísných trestů se závažnými dopady do práv a svobod je vhodné svěřovat do pravomoci správních orgánů. Záporná odpověď na tuto klíčovou otázku je pak dle mého názoru jedním ze zásadních důvodů, proč měl být přijat a skutečně také byl přijat zákon o (pravé) trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Co se procesní úpravy týče, v **řízení o správních deliktech právnických osob** a smíšených správních deliktech se postupovalo **podle správního řádu**. Odchylky, které obsahovaly některé zvláštní zákony, měly charakter jednotlivostí (např. určení místní příslušnosti správního orgánu, zahajování řízení z obligatorního podnětu jiných orgánů, uložení povinnosti odstranit nedostatky a závady jako povinná součást výroku rozhodnutí apod.) a nepostihovaly všechny zvláštnosti správního trestního řízení.

¹²⁷ Srov. např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 3/02 a Pl. ÚS 12/03.

¹²⁸ HENDRYCH, D., Správní právo: obecná část, s. 463.

¹²⁹ Tamtéž, s. 449.

Bylo však otázkou, nakolik byla tehdejší právní úprava správního trestání v souladu s požadavky vyjádřenými v mezinárodních smlouvách, zejména v (Evropské) Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Jde především o ustanovení **článku 6**, odst. 1, podle kterého má každý právo na to, aby jeho **záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem**, který rozhodne o jeho občanských právech a závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli **trestního obvinění** proti němu. Z díkce tohoto ustanovení i navazující judikatury Evropského soudu pro lidská práva lze jednoznačně usoudit, že se týká rozhodování o jakémkoli protiprávním jednání postižitelném trestem (tedy nejen postihu za soudní delikty, ale i za správní delikty, a to i právnických osob). Požadavek nestrannosti, objektivitu rozhodování v řádném řízení a respektování práv všech stran je zabezpečen nárokem na projednání trestní věci soudem, přičemž podle autentického znění Úmluvy, jejího smyslu a dalších mezinárodních dokumentů se „soudem“ rozumí nejen soudní orgán, ale též jiný nezávislý a nestranný orgán. Z navazujících ustanovení mezinárodních dokumentů vyplývá pro trestání (soudní i správní) požadavek uplatnit takové základní zásady jako zásadu „**nullum crimen, nulla poena sine lege**“, **zásadu presumpce nevinu, zásadu rovnosti před zákonem a příslušným orgánem, zákaz retroaktivity přísnějšího zákona, požadavek zajistit určitá minimální práva obviněného apod.**¹³⁰

Ačkoli v textu čl. 6 Úmluvy Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod se vyskytuje termín "trestní obvinění", postupně dostal tento pojem v judikatuře soudu autonomní význam, tedy význam nezávislý na tom, zda je delikt ve vnitrostátním právu označen za trestný čin, jak již předesláno výše. ESLP ve své judikatuře vyvinul tři kritéria, zdali se jedná o "trestný čin" nebo nikoli (tzv. „*Engel kritéria*“ - srov. rozsudek Engel a další v. Nizozemí ze dne 8.6.1976). Tato tři kritéria, která soud aplikuje převážně alternativně, jsou založena na:

1. kvalifikaci deliktu ve vnitrostátním právu jako trestného činu,
2. povaze deliktu (posuzované z hlediska chráněného zájmu, z hlediska adresáta normy a z hlediska účelu sankce),
3. přísnosti sankce.

Důsledkem uvedené doktríny je, že i rozhodování o správním deliktu fyzické osoby, který splňuje Engel kritéria, je rozhodováním o trestném činu, včetně nutnosti respektovat **právo na spravedlivý proces** se všemi jeho důsledky, zahrnující tedy i aplikaci zásady *ne bis in idem*.¹³¹

¹³⁰ HENDRYCH, D., Správní právo: obecná část, s. 459.

¹³¹ GŘIVNA, T., Ke vztahu trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu téže osoby pro týž skutek, s. 196.

Nejvíce koncepčních i praktických problémů se soustřeďovalo právě u jiných správních deliktů fyzických osob a u **správních deliktů právnických osob**. V odborné literatuře i správní a soudní praxi byl stav právní úpravy uplatňování odpovědnosti za správní delikty často kritizován. Upozorňováno bylo na vzrůstající počet zákonů obsahujících skutkové podstaty správních deliktů, nedostatečnost úpravy základů odpovědnosti za ně (u správních deliktů s výjimkou přestupků chyběla právní úpravu „obecné části“, existovala jen několikatisícová masa „zvláštní části“), na způsob úpravy a formulace skutkových podstat, na enormně se zvyšující tresty za správní delikty a v neposlední řadě i na mnohdy nevyhovující úpravu řízení o správních deliktech.¹³²

Kdybychom měli z výše uvedeného vyvodit nějaký závěr, pak by jím byl nepochybně fakt, že tehdejší **úprava administrativně právního sankcionování právnických osob trpěla jako celek zásadními nedostatky**, a to jak v oblasti práva hmotného, tak i procesního. Jestliže by bývala Česká republika chtěla dostát svým mezinárodním závazkům v oblasti postihu protiprávního jednání právnických osob bez zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, musela by **administrativně právní úpravu citelně přepracovat**, doplnit ji o společné základní právní instituty, více ujednotit a celkově zpřehlednit. Aby **sankce** ukládané ve správním řízení bylo možno považovat za **účinné, přiměřené a odstrašující**, bylo by žádoucí rozšířit jejich katalog a vyprecizovat i podmínky jejich ukládání. V neposlední řadě by bylo nezbytné věnovat nemalou pozornost i procesnímu aspektu.

Není bez zajímavosti, že změnový zákon k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (zákon č. 420/2011 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) se skutkových podstat správních deliktů právnických osob obsažených ve zvláštních zákonech vůbec nedotkl.

Vrátíme-li se zpět do období let 2008 a 2009, kdy byl připravován (a následně zamítnut) věcný záměr zákona o správní odpovědnosti právnických osob, musíme nad rámec uvedených výtek směřujících zejména vůči nejednotnosti až roztříštěnosti tehdejší právní úpravy správního trestání, kterou bylo lze přijetím nové právní úpravy administrativního sankcionování právnických osob napravit, zmínit i některé koncepční úvahy. Úprava odpovědnosti v oblasti pouze správního práva byla shledána jako problematická i v mnoha dalších směrech. Byly jí zejména vytýkány **omezené možnosti v oblasti mezinárodní spolupráce**. V oblasti správního trestání totiž nejsou uzavřeny příslušné mezinárodní smlouvy umožňující mezinárodní právní pomoc, resp. pokud uzavřeny jsou, není Česká republika jejich smluvní stranou, anebo vyžadují,

¹³² HENDRYCH, D., Správní právo: obecná část, s. 461.

aby o takových deliktech rozhodoval (trestní) soud. Správní orgány by tedy nemohly využívat dožádání a další instituty právní pomoci, což by naráželo na závazky z těch mezinárodních smluv, které stanoví povinnost efektivně stíhat protiprávní jednání právnických osob spáchaná i v cizině, protože bez účinných prostředků mezinárodní spolupráce by bylo takové trestní stíhání jen velmi obtížné.¹³³

Další problém úpravy v oblasti správního práva spočívá i v jisté **neefektivnosti celého konceptu**, kdy by o stejném jednání rozhodovaly jednak orgány činné v trestním řízení v rámci trestního řízení proti fyzické osobě a jednak správní orgány v rámci řízení o odpovědnosti osoby právnické. Takto by se nutně opakovaly mnohé úkony řízení.¹³⁴

8.3 Stávající právní úprava přestupků

Ačkoli dilema tuzemského zákonodárce, zda do českého právního řádu zakotvit přepracovanou správní odpovědnost nebo zcela novou trestní odpovědnost právnických osob, bylo již vyřešeno ve prospěch přijetí zvláštního zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, rád bych v návaznosti na výše uvedené pojednání o předchozí roztržité právní úpravě správního trestání, za jejíž účinnosti naznačené úvahy probíhaly, načrtnul pro úplnost také stávající, výrazně přepracovanou a ucelenější, koncepci přestupků, ačkoli k ní zákonodárce dospěl až poměrně dlouho po přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a ačkoli ani tu nelze považovat za jednotnou. Vždyť i nyní je problematika správních deliktů upravena ve více než dvou stech různých právních předpisech, které obsahují na tisícovku skutkových podstat správních deliktů.

Dne 3. srpna 2016 byl ve Sbírce zákonů vyhlášen zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, a spolu s ním byl vyhlášen pod č. 251 zákon o některých přestupcích, který upravuje vybrané přestupky na různých úsecích veřejné správy. Oba tyto zákony nabyly účinnosti shodně dnem 1. července 2017.

Jak velmi výstižně shrnuje předmluva k „Průvodci zákonem o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich“, kterou zpracovalo Ministerstvo vnitra ČR: „*Nová obecná právní úprava odpovědnosti za přestupek je vyústěním bohaté legislativní historie. Společným jmenovatelem legislativních počínů v této oblasti byla snaha o uskutečnění reformy správního trestání, která by řešila nedostatky právní úpravy odpovědnosti za správní delikt – nově přestupek.*“¹³⁵

¹³³ JELÍNEK, J., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou, s. 20.

¹³⁴ JELÍNEK, J., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou, s. 20.

¹³⁵ Předmluva k průvodci zákonem o odpovědnosti za přestupky vydaná Ministerstvem vnitra ČR.

Nedostatky předchozí právní úpravy odpovědnosti za správní delikt pramenily z toho, že právní úprava správněprávní odpovědnosti byla velmi komplikovaná. Mimo odpovědnosti za přestupky podléhali adresáti povinností obsažených v normách správního práva také odpovědnosti za jiné správní delikty, tj. správní delikty právnických a podnikajících fyzických osob, popřípadě též správní delikty fyzických osob. Tyto tzv. jiné správní delikty přitom postrádaly obecnou právní úpravu podmínek odpovědnosti. Tyto podmínky byly často nahodile a odlišně upraveny ve zhruba 250 zákonech, jež pro představu obsahovaly na cca 2 200 skutkových podstat přestupků a cca 5100 skutkových podstat jiných správních deliktů. Vzhledem k absenci obecné úpravy odpovědnosti za tzv. jiné správní delikty byly podmínky odpovědnosti často dovozovány též pomocí analogie zákona o přestupcích, trestního zákoníku a též zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, anebo teorie trestního práva hmotného, popřípadě je upravovala četná judikatura v oblasti správního práva. Situace, kdy se chybějící hmotněprávní instituty u jiných správních deliktů řešily pomocí analogie, způsobovala v praxi problémy při aplikaci jednotlivých skutkových podstat jiných správních deliktů. Předchozí právní úprava správních deliktů vykazovala deficity i v procesní rovině. Zatímco projednávání přestupků se řídilo procesní úpravou obsaženou v dnes již zrušeném zákoně o přestupcích (zákon č. 200/1990 Sb.) se subsidiárním použitím správního řádu, jiné správní delikty byly projednávány výlučně podle správního řádu s případnými procesními odchylkami uvedenými v zákonech upravujících skutkové podstaty jiných správních deliktů. Řízení o jiných správních deliktech podle správního řádu však neodpovídalo zvláštnostem veřejnoprávního sankčního řízení a lze rovněž říci, že správní řád chránil práva obviněného méně než zákon o přestupcích.

Stěžejním přínosem nového zákona o přestupcích je tak sjednocení právní úpravy odpovědnosti za správní delikty fyzických osob, právnických a podnikajících fyzických osob do jednoho právního předpisu, vytvoření jednotného pojmu **přestupek** zahrnujícího tyto správní delikty a úprava jednotného **řízení** o přestupku.¹³⁶

Odpovědnost za přestupek obsažená v citovaném zákoně vychází částečně z předchozí právní úpravy obsažené v zákoně č. 200/1990 Sb. a v jiných zákonech upravujících skutkové podstaty přestupků. Vychází se z předpokladu, že v zákonech upravujících výkon veřejné správy je jako pachatel činu, jehož spáchání má být potrestáno, vždy označen ten, komu jsou adresovány povinnosti, jejichž porušení má být potrestáno. Pokud je povinnost adresována jak fyzické osobě, tak právnické osobě i podnikající fyzické osobě, subjektem odpovědnosti mohou

¹³⁶ Předmluva k průvodci zákonem o odpovědnosti za přestupky vydaná Ministerstvem vnitra ČR.

být všechny tyto osoby. Odpovědnost právnické osoby není odvozována od odpovědnosti osoby fyzické, a je proto původní (originární) odpovědností právnické osoby.¹³⁷

Pachatelem přestupku tak nově může být vedle státního občana České republiky a osoby bez státní příslušnosti, která má na území ČR trvalý pobyt, také **právnická** nebo podnikající fyzická osoba, která má na území České republiky své sídlo nebo zde alespoň vykonává svoji činnost, nebo zde má svůj nemovitý majetek.

Původní odpovědnost právnických osob je založena na jednání osob fyzických, které mají k právnické osobě určitý vztah (např. jsou jejími zaměstnanci). Okruh těchto osob vyplývá z ustanovení zákonů upravujících jednání jménem právnické osoby a za právnickou osobu (srov. § 151 a násl. občanského zákoníku). Nicméně z hlediska takového pojetí správněprávní odpovědnosti je právnická osoba „originálním“ pachatelem přestupku bez ohledu na to, že de facto jako právní subjekt sama nejedná.¹³⁸

Z působnosti zákona nejsou vyňaty žádné právnické osoby, tedy zákon se vztahuje na všechny právnické osoby, jak soukromého, tak i veřejného práva. Odpovědnost za přestupek má tak i stát či územní samosprávný celek. Pojmově však budou odpovědné patrně pouze ty právnické osoby, které mají personální základ.

Přestupek je pak definován jako společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin. Pojem přestupek ve smyslu zákona č. 250/2016 Sb. tak zahrnuje nejen přestupky fyzických osob, na které se dosud vztahoval zákon č. 200/1990 Sb., ale také **dosavadní správní delikty právnických** a podnikajících fyzických osob a dosavadní jiné správní delikty fyzických osob. Jak zřejmé z výše uvedené definice, zákonodárce se v případě přestupků vydal cestou materiálního, resp. materiálně-formálního pojetí, kdy k odpovědnosti je třeba dosažení dostatečné společenské škodlivosti.

Jednotlivé skutkové podstaty přestupků pak obsahují zvláštní zákony a v neposlední řadě již zmíněný zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, který upravuje některé přestupky vyskytující se na různých úsecích veřejné správy, a to včetně druhu a výše správních trestů, které lze za jejich spáchání uložit. Většina skutkových podstat přestupků obsažených ve zrušeném zákoně č. 200/1990 Sb. byla převedena do zvláštních zákonů, v nichž jsou stanoveny povinnosti, jejichž porušení je znakem převáděné skutkové podstaty. Ty skutkové podstaty přestupků, které

¹³⁷ KUČEROVÁ, H., Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákon a zákon o některých přestupcích s komentářem a judikaturou, s. 13.

¹³⁸ Tamtéž.

nebylo možno ze stávajícího zákona č. 200/1990 Sb. převést do jiných zákonů, jsou obsahem samostatného zákona o některých přestupcích.¹³⁹

Právní úprava odpovědnosti právnické osoby za přestupek je založena na **objektivní** odpovědnosti právnické osoby s možností se jí zprostit prokázáním zákonem stanoveného **liberačního důvodu**. U právnické osoby se tedy **neposuzuje zavinění** (na rozdíl od fyzických osob, u nichž zavinění i jeho formu zjišťujeme). Odpovědnost právnické osoby za přestupek vznikne při kumulativním splnění následujících podmínek: dojde k porušení právní povinnosti uložené právnické osobě, přičemž povinnost poruší svým jednáním fyzická osoba, jejíž jednání je **přičitatelné** právnické osobě (k prokázání odpovědnosti právnické osoby za přestupek pak není třeba zjištění konkrétní fyzické osoby a ani u těchto osob se nezkoumá zavinění pro účely posouzení odpovědnosti právnické osoby za přestupek), a to při činnosti právnické osoby, v přímé souvislosti s její činností, ku prospěchu právnické osoby nebo v jejím zájmu. Za osobu, jejíž jednání je přičitatelné právnické osobě, se považuje nejen statutární orgán nebo jiný orgán právnické osoby nebo jeho člen, ale také zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění úkolů vyplývajících z jeho postavení, dále fyzická osoba, která plní úkoly právnické osoby, nebo fyzická osoba, kterou právnická osoba používá při své činnosti, nebo dokonce i fyzická osoba, která za právnickou osobu jednala, jestliže právnická osoba výsledku takového jednání využila.

Výčet fyzických osob, jejichž jednání se přičítá právnické osobě, nicméně do určité míry vychází z občanského zákoníku a částečně též z ustanovení § 8 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Avšak vzhledem k tomu, že přestupky představují kategorii méně závažných protiprávních činů ve srovnání s trestnými činy a že odpovědnost za přestupek právnické osoby nebude založena na principu tzv. přičitatelnosti, se nepřejímá dikce zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim doslovně.

Právnická osoba se však odpovědnosti za přestupek zprostit, pokud prokáže **liberační důvod** spočívající ve vynaložení veškerého úsilí, které bylo možno požadovat, aby přestupku zabránila. Odpovědnosti za přestupek se ale nemůže zprostit právnická osoba, která nevykonávala povinnou nebo potřebnou kontrolu nad osobou, jejíž jednání je právnické osobě přičitatelné, nebo nečinila nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení přestupku.

Právnická osoba se tedy zprostit odpovědnosti, jestliže prokáže realizaci všech možných opatření, kterými sama zabezpečila splnění dotčené povinnosti. Jde však jen o opatření, která byla objektivně způsobilá provést (zejména zajištění dostatečné a pravidelné kontroly ze strany

¹³⁹ KUČEROVÁ, H., Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákon a zákon o některých přestupcích s komentářem a judikaturou, s. 14.

zaměstnavatele vůči svým zaměstnancům, různá preventivní opatření, ochrana majetku, úroveň řízení apod.). Vynaložení veškerého úsilí je nutno posuzovat objektivně, a nikoli subjektivně, liberační důvod proto nebude dopadat na případy subjektivních hospodářských potíží, na případy, kdy překážky nesplnění povinnosti byla odpovědná osoba povinna překonat nebo odstranit (např. nedostatek úředního povolení) apod. Pokud pro právnickou osobu nebylo při vynaložení veškerého úsilí možné, aby svoji povinnost splnila, správně-trestně odpovědná nebude.¹⁴⁰

Z několika zvažovaných variant včetně varianty odvozené odpovědnosti právnické a podnikající fyzické osoby založené na zavinění, které se dovozuje ze zaviněného jednání osoby fyzické, jež musí být pro vznik odpovědnosti právnické a podnikající fyzické osoby na základě zákonem stanovených podmínek právnické nebo podnikající fyzické osobě přičitatelné, zákonodárce tedy nakonec upřednostnil variantu původní, tj. neodvozené odpovědnosti fyzické, právnické a podnikající fyzické osoby s objektivní odpovědností právnické a podnikající fyzické osoby, tj. odpovědnosti bez ohledu na zavinění, avšak s možností liberace. **Odpovědnost právnické osoby tedy není odvozována od odpovědnosti osoby fyzické, a je proto původní (originární) odpovědností právnické osoby.** Takové pojetí odpovědnosti za přestupek by tedy dle přesvědčení zákonodárce mělo kontinuálně navazovat na předchozí právní úpravu.

Tím, že jsou povinnosti ukládány přímo právnickým osobám, je nepodstatné, která fyzická osoba jednala a případně, zda zaviněně, ale jde o to, zda právnická osoba vynaložila veškeré úsilí pro to, aby splnila povinnosti, které jsou jí právním řádem uloženy. V rámci správněprávní odpovědnosti je pak ukládán správní trest právnické osobě za to, že osoby odpovědné za její řízení a fungování nezajistily splnění povinností jí uložených. Nicméně za právnickou osobu fakticky jednají fyzické osoby jako její zástupci (k tomu srov. § 161 a násl. občanského zákoníku), což jsou zejména statutární orgány a zaměstnanci, jejichž jednání se právnické osobě přičítá (nejedná se však o přičitatelnost ve smyslu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, kde se jí rozumí uplatnění subjektivní odpovědnosti právnické osoby za trestný čin, která se dovozuje ze zaviněného jednání fyzických osob). Jednáním těchto fyzických osob pak fakticky dochází k naplnění znaků skutkové podstaty přestupku, za který odpovídá právnická osoba. Proto se navrhuje z důvodu právní jistoty a předvídatelnosti práva pro adresáty zákona stanovit, že skutkovou podstatu přestupku právnické osoby fakticky naplní svým jednáním fyzická osoba, jejíž jednání se přičítá právnické osobě, a to při činnosti právnické osoby, v souvislosti s činností právnické osoby nebo ku prospěchu právnické osoby nebo v jejím

¹⁴⁰ KUČEROVÁ, H., Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákon a zákon o některých přestupcích s komentářem a judikaturou, s. 21.

zájmu.¹⁴¹

Odpovědnost právnické osoby za přešupek nevyklučuje, aby byla za přešupek odpovědná také fyzická osoba, která za osobu právnickou jednala, půjde-li o totěž protiprávní jednání. Ani jedna z odpovědností není považována za primární, neboť se jedná o možnost **souběžného postihu fyzické i právnické osoby**, shoduje-li se jejich protiprávní jednání. Správní orgány by se proto neměly spokojit pouze s postihem právnické osoby, ale měly by zkoumat rovněž to, zda fyzická osoba, jež za právnickou osobu jednala a tím naplnila znaky skutkové podstaty přešupku právnické osoby, nenaplnila shodným protiprávním jednáním též znaky skutkové podstaty přešupku fyzické osoby, a pokud ano, pak ji odpovídajícím způsobem potrestat. Vychází se z obdobného principu užitého v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.¹⁴²

Pro ukládané tresty zákon používá termín **správní tresty** (vedle nich pak zákon upravuje také ochranná opatření) a jsou jimi napomenutí, pokuta, zákaz činnosti, propadnutí věci nebo náhradní hodnoty a zveřejnění rozhodnutí o přešupku. Za pozornost pak stojí zejména správní trest zveřejnění rozhodnutí, který byl zaveden do přešupkového práva nově (lze důvodně předpokládat, že právě po vzoru zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) a lze jej uložit jen právnické a podnikající fyzické osobě.

Věcný záměr zákona sice původně počítal ještě s trestem zákazu plnění veřejných zakázek anebo účasti ve veřejné soutěži a zákazem přijímat veřejnoprávní dotace a subvence, nicméně od začlenění těchto sankcí do jejich obecného katalogu obsaženého v zákoně o přešupcích bylo nakonec upuštěno. Bylo vyhodnoceno, že tyto správní tresty zavedeny nebudou, neboť by se fakticky jednalo o mimořádné správní tresty, při jejichž ukládání je třeba důkladně zvažovat závažné hospodářské důsledky jak pro pachatele, tak pro stát a zadavatele veřejných zakázek a koncesí vůbec. Jejich uložením by sice mohl být eliminován subjekt, který se provinil jednáním, které je v transparentní soutěži o veřejné prostředky neakceptovatelné, avšak vyloučení tohoto subjektu by mohlo znamenat nemožnost pořizování plnění, která může dodávat pouze tento dodavatel (např. náhradní díly, dodatečné dodávky téhož zboží, plnění na základě autorských práv a licencí apod.). Proto bylo shledáno, že i nadále se jako vhodné řešení jeví zachovat stávající legislativní stav, kdy jediným subjektem, který může uložit zákaz plnění veřejné zakázky ve smyslu § 120a odst. 3 zákona č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů, je Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Co se týče správního trestu zákaz přijímání dotací a subvencí, lze také říci, že se jedná o nepřiměřeně přísný správní trest ve

¹⁴¹ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přešupky a řízení o nich.

¹⁴² Tamtéž.

vztahu k typové závažnosti přestupků jako méně společensky škodlivých protiprávních jednání oproti trestným činům.¹⁴³

Rovněž bylo zvažováno, zda do katalogu správních trestů zařadit sankci zákazu pobytu podle stávajícího zákona o přestupcích. Nakonec bylo z důvodu pochybností vyslovených ze strany odborné veřejnosti ohledně souladu zákazu pobytu s ústavně zaručenou svobodou pohybu a pobytu předkladatelem rozhodnuto, že tato sankce do nového katalogu správních trestů zařazena nebude.¹⁴⁴

Nový zákon o přestupcích pak kromě výše naznačené hmotněprávní úpravy obsahuje také částečnou **procesní úpravu**, avšak procesní ustanovení v zákoně č. 250/2016 Sb. jsou koncipována s důrazem na **subsidiaritu správního řádu**. Platí tedy, že nestanoví-li zákon č. 250/2016 Sb. nebo zákon upravující skutkovou podstatu přestupku jinak, použijí se ustanovení správního řádu.

Ač někteří autoři hovoří v souvislosti s přijetím nového přestupkového zákona dokonce o rekodifikaci právní úpravy správního trestání, o tak komplexní přepracování správního trestání se nejedná. Snahu zákonodárce vtělenou do nového přestupkového zákona lze jistě kvitovat s povděkem, nicméně tato nová právní úprava má nejednu vadu, kdy některé nově zakotvené právní instituty byly převzaty z jiných právních předpisů (včetně zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim), a to bohužel bez většího rozmyslu. Lze tak důvodně očekávat brzké novelizace přestupkového zákona.

8.4 Úvahy nad vzájemným vztahem správního a trestního postihu

Obecně platí, že naplní-li protiprávní jednání osoby znaky trestného činu i přestupku, má **přednost odpovědnost za trestný čin**, odpovědnost za přestupek je subsidiární, což platí nejen pro přestupky fyzických osob, ale také pro přestupky, za které odpovídá právnická osoba.

Na vztahu speciality trestní odpovědnosti a subsidiarity odpovědnosti za správní delikt právnické osoby nic nemění ani zásada subsidiarity trestní represe upravená v ust. § 12 odst. 2 trestního zákoníku.¹⁴⁵

Jak bylo již výše uvedeno, zatímco pro správní delikty je typické, že jde o porušení konkrétních příkazů a zákazů stanovených normami správního práva, trestní právo často sankcionuje porušení obecných, abstraktních pravidel chování, nevyjádřených pozitivně v právní normě. Klíčovým úkolem trestního práva je tedy zejména ochrana sociálně etických hodnot,

¹⁴³ Tamtéž Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

¹⁴⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

¹⁴⁵ PRÁŠKOVÁ, H., Vztah trestných činů právnické osoby a správních deliktů právnické osoby, s. 184.

úlohou správního práva ochrana dodržování spíše „technických“ správních příkazů a zákazů. Účelem správněprávní odpovědnosti není chránit společnost před kriminálními činy. Rozdíl mezi přestupkem a trestným činem je zpravidla vyjádřen rozdílnými formálními znaky. U některých přestupků a jim odpovídajících trestných činů se jejich formální znaky ovšem překrývají, a proto je pro jejich rozlišení rozhodující především **stupeň společenské škodlivosti**. Obdobně by se mělo postupovat ve vztahu k jiným správním deliktům.

Ony tolikrát zmiňované nové druhy protispolečenských aktivit a rizik, produkovaných právníky osobami (ochrana životního prostředí, ochrana spotřebitele, nakládání s nebezpečnými látkami, ochrana hospodářské soutěže apod.), jsou dle zastánců pravé trestní odpovědnosti právníků osob natolik závažné, že je zapotřebí jim čelit nejpřísnějšími nástroji, které má právní systém k dispozici. Proto je žádoucí, aby právě trestní právo, jež bývá tradičně spojováno s představou nejrepresivnějšího právního odvětví, plnilo tuto funkci nejen vůči fyzickým osobám, ale také vůči právníkům osobám. Přičemž je nesprávné, aby správní právo přebíralo funkci postihu velmi závažných protispolečenských jednání velmi přísnými sankcemi; jeho role by měla zůstat omezena na postih méně závažných deliktů mírnějšími sankcemi.¹⁴⁶

Právě vzhledem **k citelnosti sankcí** demonstrativně doporučovaných některými mezinárodními dokumenty, které se jistě svou závažností vyrovnají trestním (kriminálním) sankcím, dovozují někteří autoři, že tak přísné sankce by měly být zásadně doménou **pouze trestního práva sensu stricto**, nikoliv práva správního. Pojmenování těchto sankcí jiným názvem než „trest“ považují tito autoři za exemplární ukázkou „etiketního podvodu“ a za porušení ústavních principů právního státu.¹⁴⁷

Zcela proti uvedenému stojí již zmíněný argument, že trestní právo je chápáno jako prostředek „*ultima ratio*“, je zbytečné a kriminálně politicky nežádoucí používat ho tam, kde postačí jiné způsoby společenské regulace nebo nástroje jiných právních odvětví – k účinnému sankcionování právníků osob tedy dle zastánců tohoto postoje postačí prostředky správního trestání. Dosavadní uznávané slabiny (předchozí) roztržité právní úpravy správního trestání bylo lze dle jejich přesvědčení odstranit legislativními změnami toliko na půdě správního práva, které je efektivnější, rychlejší a hospodárnější než příliš zformalizované, těžkopádné a nákladné trestní řízení. Jako výhoda správního trestání bývá v neposlední řadě uváděna lepší odborná kvalifikace příslušných správních orgánů pro řešení složitých skutkových otázek vyskytujících

¹⁴⁶ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právníků osob de lege ferenda, s. 10.

¹⁴⁷ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právníků osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

se v činnosti právnických osob. Jedním dechem pak bylo zastánci tohoto přístupu dodáváno, že trestní justice je již nyní přetížena, kterýžto argument nepochybně zůstává v platnosti dodnes.

Společné pro trestné činy i správní delikty je, že předpokladem odpovědnosti za ně je naplnění obecných znaků i konkrétních znaků skutkové podstaty stanovených zákonem. Zákodárce tak mohl zvolit pro postih trestných jednání jak řešení pouze soudního trestání, tak i rozdělení trestní pravomoci mezi trestní soudy a orgány veřejné správy. Této volbě nebrání žádná ústavní překážka. Ústavní předpisy nevylučují možnost správního trestání, nestanoví ani žádné kritérium pro rozdělení trestní pravomoci mezi soudy a správní orgány, kterým by mohla být například závažnost protiprávních jednání nebo určitý objekt, proti kterému je protiprávní jednání namířeno. Je ale nepochybně třeba vyjít z hierarchie hodnot, kterou ústavní pořádek vyjadřuje, a dále jak z explicitně vyjádřených, tak i nepsaných, ale obecně uznávaných základních právních principů. Z principů právního státu je třeba zmínit především princip **přiměřenosti**, ze kterého pro zákonodárce vyplývá povinnost prověřovat, zda uvažovaná forma v podobě trestného činu nebo správního deliktu je vhodná, žádoucí a přiměřená, zda je v proporci k významu chráněného právního statku, k typové intenzitě a možným následkům porušení právní povinnosti, a tedy i v proporci k předpokládanému typu trestu, resp. jiným právním následkům deliktu. Z tohoto pohledu pak může být sporné, zda je ústavně konformní přílišná kriminalizace, nebo naopak nevyužití plné váhy trestněprávních prostředků u některých závažných protiprávních jednání. Zákodárce tedy rozhoduje o tom, zda určitý čin abstraktním popisem skutkové podstaty podřadí postihu za trestný čin či správní delikt.¹⁴⁸

Rád bych se v této souvislosti pozastavil nad samotným obsahem zásady subsidiarity trestní represe, spočívající v použití nástrojů trestního práva jen v případech, kdy jiné právní mechanismy - ať civilněprávní či administrativněprávní - nevedou k žádoucímu stavu. Trestní právo je nejzazším mechanismem zákonodárce vynutit si jednání po právu, což lze vnímat v několika rovinách. Jednou z nich je i vyšší stupeň difamace, který je s trestněprávním postihem spjat. V případě právnických osob může mít tento prvek „společenského odsouzení“ obsažený v trestu významnější generálně preventivní význam než u osob fyzických. V konkurenčním prostředí tržní ekonomiky má dobrá pověst velkou hodnotu a její poškození trestem je pocíťováno jako značná újma (i tato úvaha jistě spolupůsobila při zařazování trestu uveřejnění odsuzujícího rozsudku do katalogu sankcí ukládaných právnickým osobám dle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – poznámka autora). Dle některých autorů jsou delikty právnických osob natolik odsouzeníhodné, aby ukládané sankce měly větší difamační

¹⁴⁸ PRÁŠKOVÁ, H., Vztah trestných činů právnické osoby a správních deliktů právnické osoby, s. 183.

účinky typické pro trestněprávní postih, než je tomu v případě správního trestání. „*Správní postih právnických osob je příliš anonymní, probíhá neveřejně a „papírově“, nevzbudí širší zájem pracovníků a širší veřejnosti, nemá žádoucí kolektivní preventivní účinek. Generálně preventivní účinky trestního postihu právnických osob jsou větší.*“¹⁴⁹

Další rovinou, v níž můžeme trestní právo vnímat jako „*ultima ratio*“ k ostatním mechanismům právní regulace chování, je nejvyšší citelnost sankcí, neboť právě trestní právo disponuje nejcitelnějšími prostředky sankčního donucení. Tou nejintenzivnější trestněprávní sankcí je u fyzických osob trest odnětí svobody, jímž je zasahováno do osobní svobody jednotlivce, kterýžto je možno uložit právě a jedině v trestním řízení. Bezpochyby nejcitelnější pro právnické osoby v úvahu přicházející sankcí je trest zrušení právnické osoby, jež ve svém důsledku představuje tzv. sociální smrt právnické osoby. Takto závažná sankce, jež se ovšem ve společensky nejnebezpečnějších případech jeví jako žádoucí, jistě nutí při zvažování otázky konkrétní podoby deliktů odpovědnosti právnických osob k zamyšlení, zda je vhodné, aby byla ukládána ve správním řízení správním orgánem, nebo raději v trestním řízení nezávislým soudem, který by měl být větším garantem nestrannosti rozhodování.

Tradiční trestní proces má pak k dispozici mnohem účinnější prostředky umožňující zjištění skutečného stavu věci a prosazení účelu řízení, než je tomu ve správním řízení (princip presumpce nevin, souhrn práv obviněného na obhajobu, uplatňování zásady *in dubio pro reo*, zákaz reformace *in peius* etc.). Jde také o propracovanou paletu různých důkazních prostředků či o zajišťovací opatření spojená se zásahy do občanských práv (zásahy do listovního a telekomunikačního tajemství apod.). Mnohé z těchto prostředků jsou dobře uplatnitelné i při stíhání právnických osob. Nahlédneme-li tedy na problematiku trestní odpovědnosti právnických osob ve světle těchto institutů, jejichž účelem je zjistit co možná nejlépe skutečný stav věci a předejít omylu či nepřiměřené tvrdosti, pak můžeme konstatovat, že zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, tedy upřednostnění zařazení deliktů odpovědnosti právnických osob do norem trestního práva, tedy zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, před zvažovanou právní úpravou formou přepracovaného administrativně právního trestání, kterému úprava těchto institutů chyběla, je možno hodnotit jako správné rozhodnutí.

Vždyť především kvůli tomu, že právnickým osobám jsou ukládány velmi citelné sankce, volá se i v mezinárodní diskusi po tom, aby **trestání právnických osob mělo justiční formu, aby bylo „*justitiabel*“.**

¹⁴⁹ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ, H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*, s. 11.

Podstatnou odchylkou trestního procesu je především to, že na rozdíl od správního řízení, kde správní orgán je žalobcem i soudcem ve věci, je ovládáno zásadou obžalovací a uplatňují se v něm tak kontradiktorní rysy. Naopak v řízení o správním deliktu se tak výrazně projevuje platnost dávné poučky, že správa je „soudcem ve vlastní věci“, sama odhaluje správní delikty a zjišťuje jejich pachatele (zejména v rámci správního dozoru), sama o nich „koná vyšetřování“ a sama také usuzuje, zda určité jednání je nebo není správním deliktem.¹⁵⁰ Proto je i právnické osoby nutno maximálně chránit před zneužitím ze strany úředníků. Právnické osoby musí požívat stejných záruk spravedlivého procesu jako osoby fyzické.

Trestní stíhání je zásadně ovládáno zásadou legality, naproti tomu ve správním právu je často uplatňována zásada oportunity, jsou zde zvažována kritéria ekonomické účelnosti, sociálních důsledků trestu apod. Někteří zastánci pravé trestní odpovědnosti správně uvádí, že trestní právo disponuje širší paletou sankcí než jen tradičních peněžních sankcí, jež zná i správní právo, a pro trestání právnických osob je tak i díky této skutečnosti vhodnější. Také poukazují na to, že i mnohdy vysoké pokuty ukládané v rámci správního řízení jsou stále zanedbatelné v porovnání s příjmy právnických osob z nelegální činnosti.

Konečně je poukazováno na odchýlný způsob úpravy odpovědnosti ve správním a trestním právu. Správní právo může zásadně sankcemi postihnout pouze taková jednání, jejichž protiprávnost vyplývá z porušení předem definovaných, precizních a dostatečně konkrétních pokynů, jak se má subjekt správně chovat. Správní právo tedy musí nejprve co možná nejpřesněji stanovit pravidla pozitivního chování a teprve tam, kde tato speciální pravidla nejsou dodržena, má nastoupit správní deliktní odpovědnost. Vyplývá ze samotné podstaty administrativně právní regulace, že nemá upravovat abstraktní a generálně platná pravidla chování – to má být naopak doménou trestního práva. Z toho vyplývá, že správní právo „nedosáhne“ na takové delikty, jejichž předpoklady nebyly předem definovány správními normami. Přitom je ale skutečností, že v činnosti právnických osob se vyskytují obecně nebezpečné a škodlivé způsoby jednání, které však někdy neporušují žádný speciální správní předpis, nýbrž pouze obecný příkaz náležité opatrnosti. Deliktní odpovědnost za taková společensky škodlivá jednání by měla být založena trestním zákonem, který je s to překrýt mezery v administrativní reglementaci. K tomuto stanovisku hovořícímu ve prospěch trestní odpovědnosti právnických osob se hlásí např. profesor Musil.¹⁵¹

Jak popisuje důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, varianta, která by odpovědnost právnických osob řešila čistě v oblasti

¹⁵⁰ MUSIL, J., VANDUCHOVÁ, M., Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám, s. 70.

¹⁵¹ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 8.

správního práva, byla podrobně zhodnocena v materiálu *Analýza a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy*, který byl schválen usnesením vlády č. 1451 dne 30. listopadu 2009.

Hlavní nedostatky této varianty lze shrnout následovně:

- K zajištění postihu právnických osob v oblasti správního práva by bylo **třeba vytvořit další nové skutkové podstaty správních deliktů**, přičemž konstrukce skutkových podstat správních deliktů právnických osob by byla poměrně komplikovaná a nelze vyloučit problémy při jejich použití v aplikační praxi.
- Zakotvení správní odpovědnosti právnických osob by plně **neumožňovalo mezinárodní spolupráci** v řízeních vedených proti právnickým osobám (poskytování mezinárodní spolupráce v požadovaném rozsahu i v oblasti správního práva by vyžadovalo, aby bylo řízení o správním deliktu právnické osoby doplněno právní úpravou, která připustí proti rozhodnutí správního orgánu opravný prostředek k trestnímu soudu a projednání věci před tímto soudem - jinak by ve správním řízení nebylo možné žádat o právní pomoc jiné státy; rámcové rozhodnutí o uznávání konfiskačních příkazů pak vyžaduje, aby vždy šlo o rozhodnutí trestního soudu, tudíž by jeho aplikace ve správní oblasti byla zcela vyloučena).
- Při zakotvení správní odpovědnosti by bylo nutno vytvořit výlučně jen pro potřebu realizace této hmotněprávní úpravy **zvláštní procesní právní úpravu**, jež by umožnila správnímu orgánu opatřit důkazy potřebné pro rozhodnutí o odpovědnosti právnické osoby. Do takové zvláštní procesní právní úpravy by tak bylo třeba převzít celou řadu typicky trestně procesních institutů z trestního řádu jako například odložení věci, práva právnické osoby jako účastníka řízení, včetně práva na zastupování obhájcem (advokátem), práva obhájce právnické osoby, předvolání, předvedení a výslech, práva a povinnosti fyzické osoby, která spácháním trestného činu vyvolala sankční důsledky pro právnickou osobu, postavení poškozeného a jeho práva, pravidla ústního jednání o odpovědnosti právnické osoby, náhradu škody a zajištění nároku poškozeného na náhradu škody, zvláštnosti odvolacího a přezkumného řízení, vykonávací řízení a v jeho rámci podmínky výkonu sankce propadnutí věci nebo rozhodnutí o zabránění věci a sankce propadnutí majetku nebo jeho části, právní styk s cizinou. Trestní právo má přitom všechny uvedené instituty upraveny a orgány činné v trestním řízení jsou na rozdíl od správních orgánů zvyklé je užívat.
- Správní orgány by musely být vybaveny obdobnými pravomocemi jako orgány činné v trestním řízení, přičemž v některých případech rozhodování o závažných zásazích do

práv osoby by musela být **zajištěna potřebná ingerence soudu**, tj. byly by oprávněny např. požadovat údaje, které jsou předmětem bankovního tajemství, a údaje z evidence cenných papírů, nařídít sledování bankovního účtu nebo účtu u osoby oprávněné k evidenci investičních nástrojů, požadovat údaje získané při správě daní, odejmout věc, která nebyla dobrovolně vydána, rozhodnout o zajištění majetku, vykonat domovní a osobní prohlídku, prohlídku jiných prostor a pozemků, zadržet zásilku a zadrženou zásilku otevřít, zaměnit a sledovat zásilku, provést odposlech a záznam telekomunikačního provozu, použít operativně pátrací prostředky.

- Zvláštní právní úpravou v oblasti správního práva by vedle trestního řádu vznikl další procesní předpis jako konglomerát správních a typicky trestních procesních postupů používaný speciálně jen pro projednání odpovědnosti právnické osoby za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU. Orgány činné v trestním řízení na straně jedné a správní orgány na straně druhé by byly oprávněny nezávisle na sobě provádět ve vztahu k téže věci obdobné úkony. V praxi by hrozily nedostatky v koordinaci provádění takových úkonů s důsledky pro účastníky řízení, jež by mohly být považovány za jejich šikanu, nehledě již na to, že takové řízení by nebylo příliš efektivní. Předáváním spisů a dokumentů mezi orgány činnými v trestním řízení a správním orgánem by nepochybně docházelo k prodlení v řízení, přičemž jejich případný rozporný názor na základní skutkové okolnosti a jejich právní hodnocení by mohl být příčinou zmaření postihu právnické osoby.
- V oblasti správního práva by bylo nutné upravit **přezkoumání rozhodnutí správního orgánu trestním soudem**, jak to vyžadují mezinárodní smlouvy o právní pomoci ve věcech trestních (Evropská úmluva o vzájemné pomoci ve věcech trestních publikovaná sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí 550/1992 Sb. a Úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie, vypracovaná Radou na základě článku 34 Smlouvy o Evropské unii publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí 55/2006 Sb.m.s.), pro případ, že vzájemná právní pomoc podle těchto smluv má být poskytnuta v řízení před správními orgány, které se týká skutků nebo porušení předpisů, za které v dožadujícím státě nese odpovědnost právnická osoba. Trestní soud by pak v dvoustupňovém řízení žalobu projednal s použitím soudního řádu správního a zvláštní právní úpravy obsahující odchylky od soudního řádu správního vyplývající právě z toho, že v těchto věcech by nejednaly soudy ve věcech správního soudnictví, ale soudy trestní, přičemž jejich pravomoc ve vztahu ke správnímu soudnictví by byla omezena jen na projednání žaloby proti rozhodnutím správního orgánu vydaným

na základě zákona o odpovědnosti právnických osob za jednání, k jejichž postihu zavazují mezinárodní smlouvy a právní předpisy ES.

- V oblasti správního práva by bylo obtížné určit státní orgán, jenž by vykonával působnost správního orgánu a případy odpovědnosti právnických osob by projednával. Každý z orgánů státu je zaměřen na výkon státní správy na určitém úseku, v jejímž rámci kontroluje dodržování, resp. postihuje porušování sofistikovaných povinností uložených právnickým osobám v zájmu nezbytné právní regulace některých společenských činností, jako jsou např. výroba, distribuce nebo služby. Rozhodně není žádný z nich materiálně ani personálně vybaven pro boj se závažnou kriminalitou, jejíž postih je předmětem převážné většiny mezinárodních smluv a právních předpisů EU. Bylo by proto nejspíše nutné zřídit pro tento účel nový speciální státní orgán, samozřejmě s dopadem na státní rozpočet.
- Právní úprava by byla v rozporu s koncepcemi uplatňovanými (nejen) v jiných členských státech EU, což by bránilo efektivní vzájemné mezinárodní spolupráci.¹⁵²

Nad rámec uvedeného je pak vhodné připomenout, že správní orgány často nejsou právně, organizačně ani personálně vybaveny k odhalování a projednávání závažných deliktů právnických osob. Na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení nedisponují pravomocí zasahovat do ústavně zaručených práv a svobod (např. provádět osobní, domovní prohlídku a prohlídku jiných prostor a pozemků, provádět odposlech a záznam telekomunikačního provozu, zadržet a otevírat zásilky, rozhodovat o vazbě nebo zadržení osoby, o zajištění peněžních prostředků na bankovním účtu, zaknihovaných cenných papírů apod.). **Správní řízení není pro řízení o závažných trestních jednání vhodné, a to ani z hlediska záruk pro obviněnou právnickou osobu, ani z hlediska oprávnění správních orgánů.**¹⁵³ Jak jsem se již na několika místech této práce výslovně vyjádřil, s tímto názorem se plně ztotožňuji.

8.5 Vztah správního a trestního řízení o konkrétním spáchaném skutku

Hovoříme-li o vzájemném vztahu trestního a správního postihu právnických osob, nesmíme po přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim kromě výše naznačených obecnějších úvah zapomenout ani na „klíč“, podle něhož je konkrétní delikt

¹⁵² Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob odkazující svými poznatky na Analýzu a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky odpovědnosti právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy

¹⁵³ PRÁŠKOVÁ, H., Vztah trestných činů právnické osoby a správních deliktů právnické osoby, s. 183.

právnícké osoby posuzován, když by mohl být jak trestným činem, tak i přestupkem, a princip zákazu *ne bis in idem* brání souběžnému postihu za totéž jednání.

Do přijetí zákona o přestupcích byla pravidla vzájemného vztahu trestního a správního řízení o témže skutku právnícké osoby řešena **v zákoně o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim**, jmenovitě pak v ust. § 28 ZTOPO, který byl nazván „Vztah k řízení o správním deliktu“ a zněl: *„Zahájení trestního stíhání proti právnícké osobě brání tomu, aby o témže skutku proti téže právnícké osobě probíhalo řízení o správním deliktu; to nevylučuje uložení nucené správy nebo jiného nápravného opatření podle jiného právního předpisu. Trestní stíhání proti právnícké osobě nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno, jestliže dřívější řízení pro týž skutek proti téže právnícké osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o správním deliktu a toto rozhodnutí nebylo zrušeno. Stanoví-li jiný právní předpis ve věcech správních deliktů právníckých osob lhůtu pro zánik odpovědnosti, nezapočítává se do jejího běhu doba, po kterou se pro tentýž skutek vedlo řízení podle tohoto zákona.“*

Dle Práškové zákonodárce při textaci § 28 ZTOPO zjevně vychází z premisy, že správní delikt právnícké osoby je „trestním obviněním“, „trestným činem“ ve smyslu EÚLP a nevyžaduje ani po trestním soudu, ani po správním orgánu, aby tuto otázku případ od případu předem řešil. Princip *ne bis in idem* má v zásadě dvojí aspekt. Aspekt hmotněprávní – zákaz dvojího potrestání – směřuje vlastně do hmotného práva a zabráňuje uložení dalšího trestu. Aspekt procesní znamená zákaz dvojího trestního stíhání a brání vedení dalšího trestního řízení, které samo o sobě představuje významný zásah do práv osob. Tento aspekt má značný význam zejména proto, že řízení o trestném deliktu může skončit zprošťujícím rozsudkem nebo jinak než uložением trestu (tedy realizací práva státu na uložení trestu, které je obsahem hmotněprávního odpovědnostního vztahu a jehož výkon postihuje hmotněprávní aspekt zásady *ne bis in idem*), např. upuštěním od potrestání, užitím různých forem odklonů, zastavení řízení.¹⁵⁴

Nauka velmi správně poukazovala na to, že předmětné ustanovení § 28 ZTOPO do zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim vůbec nepatří, ale naopak by mělo být obsaženo ve správních předpisech. V té souvislosti však zároveň smířlivě dodávala, že vzhledem (k tehdejší) roztržitosti právní úpravy správního trestání, jak o ní bylo pojednáno výše, by to znamenalo zahrnout obdobná ustanovení do značného počtu administrativně právních předpisů, což by bylo mimořádně náročné. Například Prášková tuto situaci glosovala tak, že *„takové ustanovení by mělo být správně obsaženo v právní úpravě řízení o správních deliktech.“*

¹⁵⁴ PRÁŠKOVÁ, H., Vztah trestního řízení proti právnícké osobě a řízení o správním deliktu právnícké osoby.

Vzhledem k tomu, že speciální právní úprava takového řízení (např. v podobě samostatného trestního řádu správního nebo samostatné části zákona o správních deliktech) zatím nebyla přijata, je tento nedostatek kompenzován zařazením uvedeného prvního odstavce...¹⁵⁵

Po přijetí nového zákona o přestupcích, tedy dle stávající právní úpravy, je řešení vzájemného vztahu trestního a správního řízení o témže skutku obsaženo v několika ustanoveních procesní části zákona o přestupcích a výše citované ustanovení § 28 ZTOPO tak bylo ze zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim bez náhrady vypuštěno. Dle přestupkového zákona pak v závislosti na fázi, v níž se řízení o přestupku nachází, správní orgán:

- aniž řízení o přestupku zahájí, věc usnesením **odloží**, jestliže již bylo o skutku pravomocně rozhodnuto správním orgánem nebo orgánem činným v trestním řízení, nebo jestliže se o totožném skutku vede trestní stíhání;
- **zastaví** usnesením řízení o přestupku, jestliže již bylo o skutku pravomocně rozhodnuto správním orgánem nebo orgánem činným v trestním řízení, nebo jestliže se o totožném skutku vede trestní řízení;
- **předá** věc orgánu činnému v trestním řízení, nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin.

Dokonce může dojít i ke zrušení již vydaného pravomocného rozhodnutí ve věci přestupku, a to v důsledku přezkumného řízení, jestliže vyjdou najevo skutečnosti, které odůvodňují posouzení skutku, o kterém již bylo pravomocně rozhodnuto jako o přestupku, jako o trestném činu. Jestliže však dřívější řízení pro týž skutek proti téže osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o přestupku a uplynula-li lhůta pro zahájení přezkumného řízení, trestní stíhání nelze zahájit, popřípadě v již zahájeném stíhání pokračovat.

¹⁵⁵ PRÁŠKOVÁ, H. Vztah trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu právnické osoby.

9 Historický kontext přijetí ZTOPO

Ještě v polovině 90. let minulého století zavedení trestní odpovědnosti právnických osob nebylo v České republice na pořadu dne a v literatuře se diskutovalo prakticky pouze zavedení institutu „jednání za jiného“, který byl posléze skutečně přijat, a to s účinností od 1.1.1998. O institutu jednání za jiného bylo již v této práci pojednáno v kapitole 2 této práce.

V roce 2000 ustanovil tehdejší ministr spravedlnosti dr. Otakar Motejl ve spojitosti s v té době probíhajícími pracemi na rekodifikaci trestního práva specializovanou komisi, která se měla vyslovit k otázce případného zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu. Tato komise však nedospěla k jednoznačnému stanovisku. Konstatovala, že v roce 2000 žádný platný mezinárodní dokument nezavazuje Českou republiku k tomu, aby zavedla trestní odpovědnost právnických osob. Takovou povinnost neobsahuje ani právo Evropské unie, takže právní stav v České republice nevytváří žádnou překážku pro tehdy plánovaný vstup do Evropské unie.

Komise shrnula argumenty pro a proti zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, ale nedospěla k jednoznačné odpovědi na otázku, zda tyto důvody odůvodňují potřebu zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Shoda podle ní panovala v názoru, že v činnosti právnických osob se vyskytují závažná protiprávní jednání s negativními společenskými důsledky, která je žádoucí sankcionovat. Sporné zůstává však to, zda k postihu těchto negativních jednání jsou dostatečné mimotrestní, tedy především administrativně právní nástroje, nebo zda je zapotřebí zavést trestněprávní odpovědnost a trestněprávní sankce. Pro obě alternativy, soudí komise, tj. pro zavedení trestní odpovědnosti i proti jejímu zavedení, hovoří stejně pádné argumenty.

Ve finále pak komise dospěla ke dvěma protichůdným návrhům řešení. První možností je pokusit se zavést model (pravé) trestní odpovědnosti právnických osob, druhou je pak cesta zdokonalení dosavadní úpravy správního trestání, čímž dle komise může být dosaženo rovnocenného kriminálněpolitického cíle jako v případě první z možností.

Profesor Musil již v roce 2000 doporučoval zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob s tím, že tato odpovědnost by měla být dána pouze za taxativně vyjmenované činy, a to spíše v nevelkém rozsahu, což by mělo zabránit přetížení justičního systému novými úkoly nad únosnou míru¹⁵⁶.

¹⁵⁶ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 9.

Dále by dle profesora Musila měl být maximálně zúžen okruh osob, jejichž jednání by zakládalo trestní odpovědnost právnické osoby, a to prakticky pouze na řídicí pracovníky organizace. Stejně tak se vyslovil i pro vytvoření poměrně široké palety sankcí včetně likvidace právnické osoby. Odpovědnými by mohly být zásadně veškeré právnické osoby mající povahu sdružení osob bez ohledu na to, zda mají soukromoprávní nebo veřejnoprávní charakter, ovšem s výslovným vynětím státu a jeho organizačních jednotek. Měla by být připuštěna paralelní trestní odpovědnost právnických a fyzických osob odvozená z téhož skutkového základu. Všechny podmínky trestní odpovědnosti právnických osob by však měly být trestním zákonem stanoveny samostatně, to znamená separátně a paralelně vedle vymezení podmínek trestní odpovědnosti fyzických osob. Ovšem tam, kde je to možné, by bylo vhodné, aby podmínky individuální trestní odpovědnosti a trestní odpovědnosti právnických osob byly formulovány shodně.¹⁵⁷

V roce 2001 se Legislativní rada vlády České republiky přiklonila k zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob, čehož výsledkem bylo vypracování vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který byl dne 21. 7. 2004 předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. Tento byl však již dne 2. 11. 2004 v prvním čtení zamítnut. Poslanci tehdy zákon nepřijali zejména z názorových důvodů, kdy v obecné rovině kritizovali nadbytečnost úpravy, kriminalizaci podnikání, možné zneužití nekalou konkurencí či ochranu práv třetích osob. Konkrétní připomínky směřovaly k příliš širokému vymezení trestných činů, kterých zákon v ustanovení § 4 obsahoval 133, či ke konstrukci přičitatelnosti trestného činu podle ustanovení § 5 zamítnutého návrhu zákona.¹⁵⁸

Kupř. Vlasta Parkanová svůj postoj k tomuto návrhu shrnula tak, že dle ní by takový zákon mohl být dalším hřebíkem do rakve podnikatelského prostředí v této zemi. Z jiných úst pak zaznělo přirovnání ke „kladivu na podnikatele.“

V nové verzi rekodifikovaného trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., účinný od 1. ledna 2010) tak nebyla o trestní odpovědnosti právnických osob ani zmínka a dle důvodové zprávy k tomuto návrhu se na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra úprava odpovědnosti právnických osob, včetně účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí, upraví v návrhu správního trestání, který připravuje Ministerstvo vnitra. V mezinárodních dokumentech se požaduje odpovědnost právnických osob za jejich deliktní jednání, avšak není bezpodmínečně požadována trestní odpovědnost, proto také v některých státech Evropské unie (např. Německo) není zavedena trestní odpovědnost, ani se s jejím zavedením v budoucnu nepočítá. V rámci

¹⁵⁷ MUSIL, J., Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, s. 9.

¹⁵⁸ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 9.

správního trestání bude zajištěno i naplnění katalogu doporučovaných sankcí pro právnické osoby, jako např. zbavení nároku na veřejné dávky a subvence, peněžité pokuty, dočasné, či trvalé vyloučení z komerčních aktivit, dohled, likvidace právnické osoby apod.¹⁵⁹

„Zřejmě jedním z důvodů, proč trestní odpovědnost právnických osob nebyla zapracována do předloženého návrhu trestního zákoníku, byla obava, aby v případě nesouhlasu poslanců s trestní odpovědností právnických osob nebyl zamítnut celý dlouho připravovaný trestní zákoník.“¹⁶⁰

Věcný záměr zákona o správní odpovědnosti právnických osob byl však v roce 2009 po připomínkovém jednání odmítnut. Důvody odmítnutí vycházely z názorů na nedostatečnou úpravu deliktní odpovědnosti právnických osob právními prostředky mimo trestní právo. V oblasti správního trestání právnických osob je výrazně omezená mezinárodní spolupráce z důvodů neuzavření příslušných mezinárodních smluv umožňujících právní styk s cizinou obdobně jako v trestním právu. Významný problém správní odpovědnosti právnických osob spočívá v zodpovězení otázky, které orgány by měly být příslušné k rozhodování o správních deliktech právnických osob. Rovněž není vyřešen koncept souběžného trestního stíhání fyzické osoby konajícího za nebo jménem právnické osoby a správního řízení o odpovědnosti právnické osoby.¹⁶¹

Ačkoli bylo stanovisko k zavedení právě trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu velmi dlouho zamítavé, jak je zřejmé z výše uvedeného, na základě argumentů připomínkovaných míst a zejména názoru ministra vnitra a předsedy Legislativní rady vlády bylo doporučeno řešit deliktní odpovědnost právnických osob cestou trestního práva. Vláda proto ministru vnitra ve spolupráci s ministrem spravedlnosti uložila vypracovat analýzu a mezinárodní srovnání právní úpravy problematiky právnických osob za jednání, k jehož postihu zavazují mezinárodní smlouvy. Po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 vládla v rovině politické silná poptávka po přijetí trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu v rámci tzv. **protikorupčního balíčku** a na základě uvedené analýzy byl v roce 2010 vypracován návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim na platformě trestního práva, který byl Ministerstvem spravedlnosti na konci roku 2010 předložen vládě, která jej přijala a posléze předložila Poslanecké sněmovně. Ta jej rovněž schválila, jakož následně i Senát. Přestože prezident republiky využil svého práva veta (jeho stručný obsah je nastíněn již v úvodu této práce), toto bylo Poslaneckou sněmovnou přehlasováno a zákon č.

¹⁵⁹ Důvodová zpráva k novému trestnímu zákoníku.

¹⁶⁰ KARABEC, Z. a kol., Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém, s. 5-6.

¹⁶¹ JELÍNEK, J., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou. s. 20-201.

418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, byl dne 22. 12. 2011 publikován ve Sbírce zákonů, kdy **k zakotvení pravé trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu došlo s účinností od 1. ledna 2012** (za zvýšenou pozornost stojí mimořádně krátká legisvakanční doba, která byla posléze předmětem oprávněné kritiky, zejména s ohledem na tak zásadní a přelomový právní předpis, kterým zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim jistě je).

Vzhledem k tomu, že přijetí tohoto bez nadsázky přelomového zákona s sebou přinášelo i potřebu zásahů do jiných tehdejších právních předpisů, byl současně se zákonem č. 418/2011 Sb. přijat ještě doprovodný zákon č. 420/2011 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který novelizoval celkem čtyřicet devět dalších zákonů.

Hodnotným inspiračním zdrojem nové právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob byl pochopitelně zejména původní návrh tohoto zákona, který vycházel mj. i z doporučení obsažených ve Druhém protokolu ze dne 19. června 1997 k Úmluvě o ochraně finančních zájmů ES a ze společné akce o korupci v soukromém sektoru, který ukládá přijetí opatření, aby právnické osoby bylo možno činit odpovědnými za aktivní korupci a aby sankce jim ukládané zahrnovaly mimo jiné i trestněprávní pokuty, kdy tyto dokumenty Evropské unie se staly pro Českou republiku závaznými.

Kapitolu zabývající se historickými okolnostmi přijímání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim si dovolím završit konstatováním, že jeho přijetí (pomineme-li nestandardně krátkou legisvakanční lhůtu) bylo sice přelomovým, avšak ústavněprávně souladným počinem tuzemského zákonodárce, neboť trestní odpovědnost právnických osob není sama o sobě ústavním pořádkem vyloučena a jejímu zavedení nebránilo žádné konkrétní pravidlo ústavněprávní úrovně. Ačkoli v té souvislosti bývá čas od času poukazováno na možnou kolizi se zásadou *ne bis in idem*, většina odborné veřejnosti se shoduje, že souběžný postih fyzické a právnické osoby, byť právnická osoba může být v některých případech (zejména u kapitálových obchodních společnostech) tvořena fakticky toliko toutéž jedinou fyzickou osobou, není v rozporu s touto zásadou zákazu dvojího postihu. Ostatně sám zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim počítá se souběžnou a nezávislou trestní odpovědností fyzické a právnické osoby, kdy v souvislosti se zavedením tohoto přístupu dokonce nauka hovoří o zcela nové zásadě trestního práva zaváděné právě zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob, na kterou již stačil v rámci své rozhodovací praxe příhodně odkázat i Ústavní soud

zabývající se problematikou souběžného postihu (souběžného trestního stíhání a odsouzení) fyzické a právnické osoby.¹⁶²

Pro úplnost však doplním ještě dle mého názoru hodnotnou a nosnou úvahu Šellenga, který v odůvodněných případech zvláště jednočlenných společností přichází s myšlenkou rozšíření možnosti fakultativního zastavení trestního stíhání ve smyslu § 172 odst. 2 tr. řádu o ustanovení, kdy by státní zástupce či soud mohl takto rozhodnout ohledně trestního stíhání právnické osoby z toho důvodu, že trest, k němuž může trestní stíhání právnické osoby vést, by byl zcela bez významu vedle trestu, který byl obviněné fyzické osobě již uložen nebo který ji podle očekávání postihne pro shodný čin, a to s ohledem na postavení takovéto fyzické osoby v rámci právnické osoby. Zastavení trestního stíhání u právnické osoby by mělo přednost vzhledem k tomu, že její odpovědnost je odvozená, primární odpovědnost dopadá na fyzickou osobu.¹⁶³

¹⁶² Usnesení Ústavního soudu ze dne 15.4. 2014, sp. zn. IV. ÚS 1434/13, §12.

¹⁶³ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 79.

10 Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

10.1 Předmět právní úpravy a vztah k jiným zákonům

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, upravuje podmínky trestní odpovědnosti právnických osob, tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání stanovených trestných činů právnickým osobám uložit, a postup v řízení proti právnickým osobám. Tento zákon není zcela samostatným zákonem, ale navazuje na předpisy trestního práva hmotného (trestní zákoník) a trestního práva procesního (trestní řád), jakož i na zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních. Ve vztahu k těmto předpisům se jedná o „**lex specialis**“, neboť ustanovení trestního zákona a trestního řádu (a v řízení o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních přiměřeně ustanovení zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních) se použijí jen tehdy, nemá-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní úpravu a není-li to z povahy věci vyloučeno.

V případech, kdy zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim stanoví zvláštní právní úpravu, použije se zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a nepoužije se ani trestní zákoník ani trestní řád. Je-li však určitý institut upraven pouze v trestním zákoníku nebo v trestním řádu, tedy zákon o trestní odpovědnosti právnických osob takovou otázku neupravuje vůbec (a použití tohoto institutu z obecných právních předpisů nevyklučuje povaha věci), aplikuje se bez dalšího trestní zákoník či trestní řád. Někde dokonce zákon na tuto obecnou právní úpravu výslovně odkazuje. Mohou však nastat i situace, kdy zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim upravuje jen určitou dílčí otázku způsobem odchylným od trestního zákoníku nebo trestního řádu, přičemž ve zbytku, tedy nejde-li právě o speciální otázku, se opět aplikuje obecná právní úprava.

Jak již výše naznačeno, ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim mají smíšenou povahu, tedy zákon obsahuje jak hmotněprávní normy (hmotněprávní část zákona v podstatě kopíruje systematiku obecné části trestního zákoníku), tak ustanovení procesní, kdy procesní část zákona začíná Částí čtvrtou nazvanou „Zvláštní ustanovení o řízení proti právnickým osobám“. V Části páté zákona jsou pak obsažena ještě zvláštní ustanovení o právním styku s cizinou.

Zákon s sebou přináší i některé nové základní zásady trestního práva, jak již bylo naznačeno průběžně v předchozích částech této práce. Jsou jimi **zásada souběžné, nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob**, která v případech trestných činů, jichž se může dopustit i právnická osoba, „potlačuje“ tradiční zásadu individuální trestní odpovědnosti fyzických osob, a **zásada přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce právnické**

osoby, přičemž blíže o těchto zásadách bude pojednáno v rámci představení jednotlivých ustanovení zákona, z nichž tyto zásady pramení.

10.2 Které právnické osoby mají být trestně odpovědné?

Zákon pojem právnické osoby výslovně nedefinuje, ale přenechává jeho vymezení normám civilního práva (což je také hlavním důvodem, proč byla této problematice věnována odpovídající pozornost v kapitole 2 této práce), a proto se vztahuje na všechny právnické osoby bez ohledu na způsob jejich vzniku, pokud nejsou výslovně z jeho působnosti vyňaty. Lze tedy výslovně doplnit, že v tuzemsku není zakotvena trestní odpovědnost kolektivních subjektů, které nemají právní subjektivitu, resp. terminologií používanou novým občanským zákoníkem „právní osobnost“, na rozdíl od některých zahraničních právních úprav.

Trestní odpovědnost a s tím spojený postih by měl být uplatňován i vůči právnickým osobám v likvidaci, čímž je eliminována dříve často namítaná možnost úniku právnických osob před postihem vlastní likvidací.

Výslovně je však dle ust. § 6 **vyňata Česká republika jako stát**, neboť je pochybné, že by stát mající monopol trestat prostřednictvím svých orgánů trestal sám sebe. Má se za to, že trestné činy, kterých se dopustí představitelé státu, jsou výlučně jejich osobními činy. Kromě samotné České republiky (a to v celém rozsahu své činnosti) je vyloučena také odpovědnost všech **organizačních složek státu**, neboť tyto nejsou právnickými osobami. Rovněž trestní odpovědnost cizích států se nepředpokládá, byť tyto nejsou výslovně z působnosti zákona vyňaty, a to s odůvodněním, že princip suverenity státu tento postup neumožňuje. Obdobné platí i pro mezinárodní organizace podle veřejného práva. Takové případy jsou řešeny v intencích mezinárodního práva.

Dále jsou z působnosti zákona vyňaty také **územní samosprávné celky, avšak toliko při výkonu veřejné moci**, což je i v zahraničních úpravách obvyklé, neboť vykonávají některé státní funkce a při opačném principu by byla ohrožena jejich autonomie. Naopak výslovně není vyloučena trestní odpovědnost právnických osob, na jejichž činnosti se Česká republika nebo územní samosprávné celky majetkově účastní. Výkonem veřejné moci, jakkoli není v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob definován tento termín, bude vystupování a jednání územně samosprávných celků jako osob veřejného práva, které zajišťují **jak výkon samostatné, tak přenesené působnosti**. A contrario jsou však tyto celky odpovědné za výkon práv v soukromoprávních vztazích. Lze si představit vystupování územně samosprávného celku jako

právnícké osoby soukromého práva v pozici pronajímatele, nájemce, kupujícího či prodávajícího a ve vztazích z toho vyplývajících.¹⁶⁴

Dle autorů kolektivní monografie „Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté“ rozsah tzv. samostatné působnosti nelze přesně vymezit, zatímco tzv. přenesená působnost je mnoha zákony konkretizovatelná. Zejména ale oblast samostatné působnosti umožňuje značnou „tvořivost“ orgánů územních samosprávných celků, a tudíž i řadu operativních rozhodovacích opatření. V praxi tak může být složité rozeznat, kdy akt orgánu obce bude sice založen „výkonem moci“, ale bude jevit podezření z neprávnických souvislostí jeho vydání (například koruptivních okolností). Přesto lze takto přivolit názoru, že územní samosprávné celky nebudou trestně odpovědné jen tehdy, jednají-li jako veřejnoprávní subjekt v rámci samostatné nebo přenesené působnosti, a zákonná vymezení věcné působnosti (samostatné a přenesené) považovat za ústavní a zákonné východisko pro vymezení tzv. výkonu moci.¹⁶⁵

Dle Krále, který ve svém článku publikovaném již v roce 2002 v Trestněprávní revue vysvětloval principy původního návrhu právní úpravy zákona o trestní odpovědnosti právnických osob v otázce, které právnické osoby mají podléhat případné trestní odpovědnosti, by odpovědnosti měly podléhat obecně ty právnické osoby, které mají tzv. personální substrát, tj. mají povahu korporací. O vynětí státu z možnosti trestního postihu nebylo příliš sporu, ale u jednotek územní samosprávy nevládla zcela shoda, protože zazněly i takové názory, podpořené dosavadními poznatky z praxe, že „někteří z těch, kteří stáli v čele územně samosprávných jednotek, jednali typickým způsobem, který má mít za následek nejen jejich individuální odpovědnost, ale profit měla i územní jednotka samosprávy a bez možnosti jejího postihu se jí vlastně vyplatí obětovat někoho z těch, kteří stojí v jejím čele.“¹⁶⁶

U následné aplikovatelnosti možných sankcí vůči územní samosprávě stojí za úvahu také jednotlivé typy trestů, kdy je pojmově vyloučeno zrušení právnické osoby a zákaz činnosti. Naopak, jak se domnívá autorský kolektiv již citované monografie Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, tresty jako propadnutí majetku, zákaz přijímání dotací a subvencí a zákaz plnění veřejných zakázek nelze v aplikaci na územní samosprávné celky vyloučit jako nelogické.¹⁶⁷

Nejde-li o případy výslovně vyjmenované v zákoně, vztahuje se působnost zákona na všechny právnické osoby jak soukromého práva, tak veřejného práva. Znamená to, že škála

¹⁶⁴ BOHUSLAV, L., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 103.

¹⁶⁵ JELÍNEK, J. a kol., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 17.

¹⁶⁶ KRÁL, V., K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné právní úpravy, s. 222.

¹⁶⁷ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 19.

možných pachatelů – právnických osob je vskutku široká a zahrnuje od škol (základních škol, středních škol, vyšších odborných škol, jiných školských zařízení jako právnických osob zřízených podle školského zákona), vysokých škol, konzervatoří, nemocnic, ústavů vědeckých nebo výzkumných přes obchodní společnosti upravené v zákoně o obchodních korporacích (veřejnou obchodní společnost, komanditní společnost, akciovou společnost, společnost s ručením omezeným, družstvo), profesní komory (Česká lékařská komora, Česká advokátní komora, Exekutorská komora, Notářská komora ČR etc.), církve a náboženské společnosti, právnické osoby zřízené zákonem (například České dráhy, Českou televizi, Český rozhlas, Českou tiskovou kancelář, Českou národní banku, Národní galerii, Českou konsolidační agenturu, Všeobecnou zdravotní pojišťovnu), politické strany a hnutí, nadace a nadační fondy, právnické osoby nadační povahy (například Státní fond životního prostředí, Státní fond kultury ČR, Státní fond ČR pro podporu a rozvoj kinematografie), zdravotnická zařízení až po společenství vlastníků jednotek, bytové družstvo, družstevní záložny, státní podniky zřizované podle zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, Agrární komoru České republiky či Hospodářskou komoru České republiky, nebo obce, kraje, hlavní město Prahu či zájmové sdružení právnických osob.¹⁶⁸

Výborný a Mareš, autoři příspěvku „Možnosti aplikace trestní odpovědnosti právnických osob při zadržování extremismu“,¹⁶⁹ vyjadřují své obavy, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, shodně s diskusemi jeho přijetí předcházejícími, cílí primárně do sféry obchodních korporací, resp. do sféry ekonomicky aktivních subjektů. Zároveň však věří, že trestní represe právnických osob může být v nemalé míře využita i při postihu extremistických skupin (sami pak pracují s pojmem „extremistická právnická osoba“), čemuž nasvědčují i mezinárodní dokumenty, na jejichž základě byl zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim přijat. Poukazují v té souvislosti na to, že Česká republika se zavázala uzákonit trestní postih extremistických právnických osob např. přijetím rozhodnutí Rady Evropské unie o boji proti některým formám a projevům rasismu a xenofobie prostřednictvím trestního práva.¹⁷⁰

Obdobnou výtku vůči celkové koncepci zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim vznáší rovněž Šelleng¹⁷¹, který je také přesvědčen, že zákonodárce si při koncipování zákona dosadil pod pojem právnická osoba primárně obchodní korporaci. Šelleng se

¹⁶⁸ JELÍNEK J., Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, s. 371 – 372.

¹⁶⁹ VÝBORNÝ, Š., MAREŠ, M., Možnosti aplikace trestní odpovědnosti právnických osob při zadržování extremismu.

¹⁷⁰ Tamtéž

¹⁷¹ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu.

pak ve své monografii „Právnícká osoba jako pachatel trestného činu“ podrobněji zamýšlí nad specifiky několika skupin právníckých osob, a to Českou národní bankou, obchodními bankami, družstevními záložnami, dále pak zdravotnickými zařízeními, resp. poskytovateli zdravotních služeb, a v neposlední řadě politickými stranami, církvemi a náboženskými společnostmi a odborovými organizacemi.

S výše uvedenými výtkami nezbyvá než souhlasit. Do značné míry je pochopitelné, že vzhledem k důvodům přijetí právní úpravy trestní odpovědnosti právníckých osob, kdy kromě prostého konstatování, že k tomu byla Česká republika povinna dle mezinárodních dokumentů a že se jedná o moderní trend (nejen) evropských právních řádů, ale i s ohledem na opakovaně deklarovanou skutečnou potřebu dostatečně efektivního postihu nelegální činnosti korporací, zejména pak těch aktivních v obchodním světě, byla v hledáčku především skupina právníckých osob, jejichž hlavním předmětem činnosti je podnikání, tedy obchodní korporace. To by samo o sobě nemuselo být důvodem k výhradám, kdyby zákonodárce vhodným způsobem v podobě dílčích odchylek od obecné právní úpravy pamatoval právě i na ostatní právnícké osoby a některá jejich specifika. Šelleng například velmi příhodně klade otázku, zda lze v rámci trestního řízení ukládat trest zrušení právnícké osoby politické straně, církvi či odborové organizaci, přičemž vyslovuje tezi, že nikoli. Jak ovšem naznačeno již výše, spektrum v úvahu přicházejících právníckých osob, na něž právní úprava zákona o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim dopadá, je mnohem širší a pestřejší. Lze tedy de lege ferenda vyslovit oprávněný požadavek na hlubší analýzu možnosti vedení trestního řízení proti jednotlivým právním formám právníckých osob, jakož i na jejich sankcionování, a tyto poznatky promítnout do doplnění dalších specifických ustanovení, která budou na tyto odlišnosti pamatovat.

S určením okruhu právníckých osob, na něž trestní odpovědnost dopadá, velmi úzce souvisí i vymezení místní působnosti zákona. Ustanovení § 2 ZTOPO k tomu říká, že podle zákona České republiky se posuzuje trestnost činu spáchaného na území České republiky právníckou osobou, která má sídlo v České republice nebo má na území České republiky umístěn podnik (ani zde zákonodárce až doposud nepromítl změnu civilně právní terminologie a nenahradil termín „podnik“ aktuálním označením „obchodní závod“, či zkráceně jen „závod“ – poznámka autora) nebo organizační složku, anebo zde alespoň vykonává svoji činnost nebo zde má svůj majetek. Následující odstavec pak určuje, za jakých okolností se považuje trestný čin za spáchaný na území České republiky. Ne nepodstatné je rovněž ustanovení § 3 ZTOPO stanovující, že podle zákona České republiky se posuzuje také trestnost činu, pokud jej v cizině spáchala právnícká osoba mající sídlo v České republice (sídlo, nikoli však již podnik či jeho

organizační složku, popřípadě majetek). Dominantním principem z hlediska místní působnosti zákona je tak princip **teritoriality** v kombinaci s principem **personality** (pasivní zásada personality však u právnických osob uplatňována není).

Na místě je však rovněž zmínit, že poměrně rozsáhlou novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. došlo mj. i k rozšíření zásady **ochrany a univerzality** obsažené v ust. § 4 odst. 1 ZTOPO, a to z původních pěti na dvacet čtyři trestných činů, u nichž je pro jejich směřování proti zvláště důležitým zájmům vznesen požadavek na jejich stíhání bez ohledu na místo činu a osobu pachatele, tedy i v případech, kdy trestný čin spáchala v cizině právnická osoba, která nemá sídlo v České republice.

Dle Šellenga lze celkově právní konstrukci místní působnosti v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob zhodnotit jako poměrně matoucí, legislativně nevhodně řešenou. Explicitní odkaz na trestní zákoník a nadbytečná úprava distančních deliktů vypovídají spíše o tom, že původní snahou zřejmě bylo vytvořit komplexní na trestním zákoníku nezávislou právní úpravu místní působnosti. Tato snaha dle přesvědčení Šellenga ale zůstala kdesi v půli cesty.¹⁷²

10.3 Rozsah kriminalizace – předmět opakovaných novelizací

Jednou z nejzásadnějších a zcela koncepčních otázek, které si musel zákonodárce zodpovědět, byl rozsah kriminalizace právnických osob, přičemž při jeho stanovení přicházelo v úvahu několik variant řešení:

- Odpovědnost právnických osob **za všechny** trestné činy (zločiny a přečiny) uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku. Tato varianta může být modifikována omezením, že právnické osoby odpovídají za všechny trestné činy, u kterých to připouští jejich povaha. Příkladem mohou být francouzská či rakouská právní úprava.
- Odpovědnost právnických osob **jen za vypočtené** trestné činy, jejichž katalog bude uveden taxativně, popř. demonstrativně, v zákoně. Příkladem této koncepce může být italská, polská či španělská právní úprava.
- Odpovědnost právnických osob jen za **taxativně** vypočtené trestné činy, ale pouze za takové, u kterých potřeba jejich trestního postihu, pokud byly spáchány právnickou osobou, **vyplývá z mezinárodních doporučení či závazků**.¹⁷³
- Odpovědnost právnických osob jen za speciálně pro tyto účely **vytvořené skutkové podstaty** trestných činů, kterých se může dopustit **jen právnická osoba**.

¹⁷² ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 84.

¹⁷³ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 47 - 48.

- Jak nám ukázala následná novelizace zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, o níž bude podrobněji pojednáno dále, v úvahu zjevně rovněž připadá koncepce odpovědnosti právnických osob **za všechny** trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku (generální trestní odpovědnost právnických osob), avšak **s taxativním výčtem výjimek** trestných činů, za něž právnické osoby neodpovídají, resp. se jejich spáchání nemohou dopustit. Tato posléze přijatá varianta (aktuální k okamžiku finalizace této práce) je však v globálním měřítku dosti unikátní.

Jak je zřejmé z příkladů výše uvedených, v kontinentální právní úpravě se setkáváme jak s koncepcí obecné trestní odpovědnosti za všechny soudně trestné delikty, tak s řešením odpovědnosti za vypočtené trestné činy. Nelze však jednoznačně říci, která z variant je jediná správná, protože každá z nich má své přednosti a zároveň i nevýhody.

Zřejmou výhodou koncepce, při které právnická osoba odpovídá za všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku, pokud to není vyloučeno z povahy konkrétního trestného činu, zejména u tzv. vlastnoručních deliktů (například u trestných činů dvojího manželství, křivé výpovědi či opilství), je především fakt, že trestněprávní ochrana je v takových právních úpravách ucelená a shodná s trestní odpovědností fyzických osob. Další výhodou tohoto řešení by byla jeho jednoduchost, když při budoucích změnách právní úpravy by nebylo třeba měnit předmětné ustanovení tohoto zákona. Takto zvolená koncepce trestní odpovědnosti za všechny trestné činy, kterou zná například rakouská právní úprava, je odůvodňována také tím, že s ohledem na vývoj právní agendy v Evropské unii lze očekávat, že v budoucnu budou vytvořeny nové skutkové podstaty a seznam uvedený výčtem trestných činů by musel být stejně doplňován a rozšiřován. Nevýhodou však naproti tomu je skutečnost, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda je trestní odpovědnost právnické osoby s přihlédnutím k povaze spáchaného trestného činu možná, což by zejména na počátku aplikace trestní odpovědnosti právnických osob jistě přinášelo značné problémy a mohlo by vést k rozdílnému postupu orgánů činných v trestním řízení v tom kterém případě. Takové řešení by tak bylo v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*.

Naproti tomu stanovit odpovědnost právnických osob pouze taxativním výčtem trestných činů by bylo z legislativně-technického hlediska méně výhodné pro větší nepřehlednost a komplikovanost, ale takový taxativní výčet by byl naopak v souladu s výše uvedenou zásadou *nullum crimen sine lege certa* a přispěl by k vyšší právní jistotě a předvídatelnosti práva.

Dle profesora Jelínka, který je zastáncem taxativního výčtu trestných činů, takové řešení klade větší nároky na zákonodárce, aby v souladu s principy trestní politiky uvážlivě stanovil okruh těch skutkových podstat trestných činů, za které by měla právnická osoba nést trestní

odpovědnost, zvážil dosah mezinárodních závazků a doporučení, respektoval zásadu subsidiarity trestní represe a byl si vědom souvislostí mezi jednotlivými skutkovými podstatami. Dá se říci, že (při přijetí zákona č. 418/2011 Sb. v původním znění) podle takového doporučení český zákonodárce nepostupoval.¹⁷⁴

Prapůvodně byla velmi vážně zvažována varianta, podle které by zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nevymezoval konkrétní delikty. Zastánci této koncepce byli kupř. Král či Vantuch¹⁷⁵. Právě Vantuch se domníval, že možné problémy s aplikací trestní odpovědnosti právnických osob by bylo možné řešit judikaturou. Fakt, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda u konkrétního trestného činu, u něhož by přicházela v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby, je s přihlédnutím k povaze takového trestného činu možná, by nemělo být důvodem pro odmítnutí této varianty.

Je vhodné doplnit, že zamítnutý původní návrh zákona počítal dokonce se **154** zločiny a přečiny, za což byl odbornou veřejností, jakož i při rozpravě jednotlivými poslanci, kritizován zejména pro svůj velmi široký rozsah taxativně stanovených trestných činů, který šel dalece nad rámec mezinárodních dokumentů. Vantuch se po jeho předložení (myšleno původního návrhu zákona) pozastavoval nad disproporcí mezi upřednostněnou variantou s velmi obsáhlým výčtem trestných činů a zněním důvodové zprávy k tomuto návrhu zákona. Poukazoval na skutečnost, že v důvodové zprávě se uvádí, že trestní odpovědnost právnických osob umožní účinnější postih některých závažných jednání výslovně uvedených ve zvláštní části trestního zákona (např. činů vážně poškozujících životní prostředí, jednání spojených s organizovaným zločinem apod.). V rozporu s tím však návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob umožňoval trestní odpovědnost právnických osob jak za zločiny, tak za přečiny, za něž podle návrhu nového trestního zákona hrozil trest odnětí svobody do tří let. To, dle Vantucha, dokladuje koncepční nejasnost přístupu autorů návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Má-li zákon umožnit účinnější postih některých závažných jednání výslovně uvedených ve zvláštní části trestního zákona, potom je otázkou, proč se počítá s postihem právnických osob také pro přečiny, které lze sotva označovat za závažná jednání spojená s organizovaným zločinem.¹⁷⁶

V souvislosti s rozsahem kriminalizace právnických osob se, jak již naznačeno výše, rovněž nabízí otázka, zda má právní úprava trestní odpovědnosti právnických osob případně obsahovat i některé zvláštní skutkové podstaty trestných činů nad rámec obecné právní úpravy. Král k této otázce uvádí, že takovou možnost vyloučit nelze, spíše se ale může jednat o

¹⁷⁴ JELÍNEK, J., K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob.

¹⁷⁵ VANTUCH, P., K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

¹⁷⁶ Tamtéž.

modifikaci některých skutkových podstat trestných činů zakotvených v trestním zákoně, upravených tak, aby byl jasnější výklad ve vztahu k právnickým osobám a jejich odpovědnosti.¹⁷⁷

Zákonodárce se nakonec v rámci přijetí zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, (v původním znění) vydal, obdobně jako např. finský zákonodárce, právě cestou **taxativního výčtu** trestných činů, a to **84** zločinů i přečinů. Toto řešení tedy více odpovídalo zásadě nullum crimen sine lege certa, jak naznačeno výše. Dle důvodové zprávy je v ust. § 7 ZTOPO stanovený okruh trestných činů, a to zločinů i přečinů, striktně omezen na ty z nich, u nichž zavedení deliktů odpovědnosti požadují mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU, tedy závazné právní dokumenty, přičemž byl však ještě rozšířen o daňové delikty, neboť ty bývají považovány za záležitost postrádající mezinárodní rozměr. Ve vztahu k ostatním trestným činům je připuštěno účastenství právnické osoby, pokud to není vyloučeno povahou trestného činu.

Ve výčtu trestných činů uvedených v ustanovení § 7 zákona bylo lze nalézt různorodou směs deliktů téměř ze všech hlav zvláštní části trestního zákoníku s výjimkou trestných činů obsažených v první hlavě zvláštní části trestního zákoníku (tedy s výjimkou trestných činů proti životu a zdraví). Seznam obsahoval jak trestné činy úmyslné (například vydírání, pohlavní zneužití, podvod), tak nedbalostní (např. legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti, podílnictví z nedbalosti, poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti), ba i trestné činy z tzv. hrubé nedbalosti (poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti). Obsahoval trestné činy, u kterých bude frekvence deliktů častější (například u trestných činů majetkových nebo hospodářských), stejně jako trestné činy, u kterých ukáže až aplikační praxe, zda je vůbec může právnická osoba fakticky spáchat (např. svádění k pohlavnímu styku).¹⁷⁸

Zvažovalo se také zařazení některých trestných činů proti závazným pravidlům tržní ekonomiky, přičemž u trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže dle § 248 trestního zákoníku se po odborných debatách dospělo k závěru, že tato skutková podstata by neměla být zahrnuta, a to z toho důvodu, že při zkoumání právní odpovědnosti právnických osob u této skutkové podstaty probíhá velmi složité správní řízení, kde účastníkem řízení je též Evropská komise, přičemž stanovisko Evropské komise by měl Úřad na ochranu hospodářské

¹⁷⁷ KRÁL, V., K trestní odpovědnosti právnických osob – východiska, obsah a systematika zákonné právní úpravy, s. 223.

¹⁷⁸ JELÍNEK, J., K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob.

soutěže respektovat. V případě, že by bylo vedeno trestní řízení, pak by nebylo možné toto zajistit, a tím by mohly být porušeny komunitární předpisy.¹⁷⁹

Při stanovení výčtu trestných činů však zákonodárce mj. nerespektoval některé základní vzájemné souvislosti, kdy v katalogu trestných činů bylo lze sice nalézt nějaký trestný čin (například trestný čin vydírání), ale již zde nebyly obsaženy speciální či subsidiární obdoby (u vydírání absentuje speciální trestný čin loupeže či braní rukojmí). Rovněž je pochybné, proč taxativní výčet obsahoval například trestný čin podvodu, ale trestný čin zpronevěry jsme v něm již nenacházeli.

Bohuslav pak s oprávněnou kritikou této původně přijaté podoby rozsahu kriminalizace právnických osob pokračuje, když správně podotýká, že v původní podobě ust. § 7 ZTOPO také absentují některé trestné činy, kterých se právnická osoba může typicky dopustit. Za příklad lze uvést trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220 TZ), poškození věřitele (§222 TZ), způsobení úpadku (§ 224 TZ), pletich v insolvenčním řízení (§ 225 TZ), neoprávněného podnikání (§ 251 TZ), neoprávněného provozování loterie a podobné sázkové hry (§ 252 TZ) či trestný čin poškozování spotřebitele (§ 253 TZ).¹⁸⁰

Za další nedostatek původní právní úpravy byla považována skutečnost, že mezi trestné činy právnických osob nebyl zařazen žádný trestný čin ze skupiny trestných činů proti životu a zdraví (ačkoli některé skutkové podstaty trestných činů proti životu a zdraví obsahoval původní návrh zákona). Nezařazení trestných činů proti životu a zdraví do výčtu deliktů, za které může být odpovědná právnická osoba, neumožňuje například vyvodit trestní odpovědnost právnických osob při poskytování zdravotních služeb, stejně jako odpovědnost právnických osob při poskytování dopravních služeb při způsobení dopravní nehody či havárie nebo pracovního úrazu, který je trestným činem.¹⁸¹ Vzpomeneme-li si na argumentaci zastánců pravé trestní odpovědnosti právnických osob, v jejímž rámci zaznívala potřeba postihovat i takováto protispolečenská jednání, jichž se mohou dopustit i právnické osoby, pak se jedná o výtku zcela oprávněnou.

Uvedený seznam trestných činů obsahoval mj. trestné činy vydírání, pohlavní zneužití, sexuální nátlak či svádění k pohlavnímu styku, kdy se velká část odborné veřejnosti domnívala, že až aplikační praxe ukáže, zda je vůbec může právnická osoba fakticky spáchat. V taxativním výčtu trestných činů však z trestných činů dle hlavy třetí proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti absentoval trestný čin znásilnění podle § 185 trestního zákoníku. Lze předpokládat, že

¹⁷⁹ NOVÁČKOVÁ, S., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě, s. 28.

¹⁸⁰ BOHUSLAV, L., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 94.

¹⁸¹ JELÍNEK, J., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Komentář s judikaturou, s. 66.

většina laické, a možná i nemalá část odborné, veřejnosti se nad touto skutečností nijak nepozastavila, neboť opak se jí mohl jevit jako nepřípadný, možná snad až absurdní. Nicméně zákonodárce do taxativního seznamu posléze zanesl, spolu s několika dalšími trestnými činy, i tento trestný čin. Novelizací provedenou zákonem č. 141/2014 Sb. došlo k **rozšíření taxativního výčtu** trestných činů obsaženého v citovaném § 7 ZTOPO o trestné činy: **znásilnění** (dle § 185 trestního zákoníku), **účast na pornografickém představení** (dle § 193a trestního zákoníku), **navazování nedovolených kontaktů s dítětem** (dle § 193b trestního zákoníku) a **lichva** (dle § 218 trestního zákoníku). Tyto trestné činy - s výjimkou trestného činu lichvy - byly do zákona o trestní odpovědnosti právnických osob zařazeny v důsledku potřeby implementace unijních právních instrumentů.

Co se pak trestného činu **lichvy** týče, k jeho zařazení do taxativního výčtu trestných činů uvádí důvodová zpráva k novelizačnímu zákonu následující: *„Především vzhledem ke stále se rozrůstajícím nekalým praktikám na poli poskytování úvěrů (ať už jsou formálně označovány jako spotřebitelské či nikoli) se jeví jako nedostatek zákona, že do seznamu trestných činů právnických osob nebyl zařazen trestný čin lichvy upravený v § 218 trestního zákona (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Lichva v rovině trestněprávní je v současné době aplikovatelná pouze na pachatele – fyzické osoby. V praxi však v řadě případů (zejména na základě poznatků nevládních organizací jako např. humanitární organizace Člověk v tísni, o.p.s.) dochází k tomu, že k lichevním praktikám se nezděrně uchylují nebankovní poskytovatelé půjček a úvěrů z řad právnických osob.*

Nemožnost trestat právnické osoby ze spáchání trestného činu lichvy je tedy jednoznačně nedostatkem stávající právní úpravy, neboť podle poznatků řady nevládních organizací a jejich terénních pracovníků se trestného činu lichvy s velkou pravděpodobností dopouštějí i osoby právnické. Zároveň je zřejmé, že nemohlo být záměrem zákonodárce znemožnit trestní sankce vůči právnickým osobám, které se prokazatelně dopouštějí trestného činu lichvy.“¹⁸²

Zastavme se však ještě na chvíli u výše zmíněného trestného činu **znásilnění**, jehož pojetí objektivní stránky obsažené v (novém) trestním zákoníku, tedy zákonu č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů, doznalo nemalé změny oproti předchozí právní úpravě. Dle (starého) trestního zákona bylo profilujícím znakem objektivní stránky dvojí jednání, a to násilí či pohrůžka bezprostředním násilím a soulož, resp. jiný obdobný pohlavní styk. Právě specifická pohrůžka bezprostředním užitím násilí pak byla „lakmusovým papírkem“ pro rozlišení právní kvalifikace trestného činu znásilnění od trestného činu vydírání. Stávající pojetí trestného činu

¹⁸² Důvodová zpráva k zákonu č. 141/2014 Sb.

znásilnění však rozšířilo katalog jednání nad rámec násilí a pohrůžky bezprostředním násilím o „prostou“ pohrůžku násilím, tedy odpadl požadavek bezprostřednosti, a pohrůžku jinou těžkou újmou, kdy takovým jednáním pachatel donutí jiného k pohlavnímu styku, popř. druhá alinea zní, kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti. Až ve druhém odstavci pak nalézáme zcela typickou a nejvíce frekventovanou formu jednání, kdy je čin dle prvního odstavce spáchán souloží či jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží (popř. na dítěti, nebo se zbraní). O této koncepci vzájemného vztahu prvního a druhého odstavce již bylo napsáno mnoho, proto jej v tuto chvíli ponechme stranou, ač se s ním ani autor této práce neztotožňuje a výše naznačené rozšíření katalogu jednání považuje za nešťastné, a to mj. i s ohledem na značně stigmatizující důsledky takto nazvané právní kvalifikace zahrnující nyní i společensky méně závažná jednání vůči odsouzenému.

Ač právnická osoba jistě nebude schopna provedení násilí či dokonce provedení soulože či jiného pohlavního styku se souloží srovnatelného, nepochybně bude za určitých okolností schopna účastenství či nepřímého pachatelství na pohrůžce násilí nebo pohrůžce jiné těžké újmy, donedávna typických znaků objektivní stránky trestného činu vydírání (který byl již od počátku účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim výslovně zahrnut v taxativním výčtu trestných činů, jejichž pachatelem může být právnická osoba).

Samotná realizace uvedené novelizace dala fakticky za pravdu výtkám proti původně zvolené variantě taxativního výčtu trestných činů, která si může vyžádat případné doplňování do katalogu trestných činů. Tato obava tedy byla zjevně opodstatněná. Když se však blíže zamyslíme nad obsahem této novelizace, kdy jednou z doplněných skutkových podstat je právě i trestný čin znásilnění, který byl nejednou uváděn jako exemplární příklad trestného činu, jehož spáchání právnickou osobou jeho povaha nepřipouští, je zřejmé, že zvolení varianty trestní odpovědnosti právnických osob pouze za trestné činy, u nichž to jejich povaha připouští, bez jejich konkrétního výčtu, by nemuselo být bezvadné. Zvolená varianta taxativního výčtu trestných činů byla i přes své legislativně technické obtíže více souladná se zásadou *nullum crimen sine lege certa* a přispívala větší právní jistotě, když nepřenášela odpovědnost na orgány činné v trestním řízení, které by musely zvažovat, zda v daném případě připadá či nepřipadá v úvahu spáchání toho kterého trestného činu právnickou osobou. Zejména z těchto důvodů je zastáncem (vhodně zvoleného) taxativního výčtu trestných činů i profesor Jelínek. Naopak např. Šelleng je zastáncem koncepce generální trestní odpovědnosti právnických osob pro všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku, jak je tomu ve většině zahraničních právních úprav. Pokud již právní řád upravuje trestní odpovědnost právnických osob, považuje

za nevhodné, aby v případě některých trestných činů trestní odpovědnost dovozována byla a u některých pak nikoli.¹⁸³

Zákonodárce však svůj původní přístup posléze přehodnotil a vydal se poněkud odlišnou cestou. Větší novelizací (v pořadí již šestou) zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. totiž s účinností od 1. 12. 2016 došlo ke změně celkové koncepce, kdy zákonodárce zvolil variantu **negativního výčtu trestných činů s výjimkami**. Profesor Jelínek tuto změnu glosuje: „*To znamená, že zákonodárce přistoupil ke generální trestní odpovědnosti právnických osob. Tato úprava je problematická, výčet je příliš široký a tím se přenáší odpovědnost na orgány činné v trestním řízení...*“¹⁸⁴

Uvedenou problematikou změny koncepce realizované citovanou novelou se profesor Jelínek zabývá obšírněji v monografii *Trestní odpovědnost právnických osob – pět leté poté*, v níž se v kapitole nazvané „K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a možnosti právnické osoby vyvinut se z trestní odpovědnosti (nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedenou zákonem č. 183/2016 Sb.)“ zamýšlí nejen nad samotnou změnou předmětného ustanovení, ale i nad některými aspekty samotného procesu přijímání tohoto zákona¹⁸⁵.

Vládní návrh novely zákona o trestní odpovědnosti právnických osob (parlamentní tisk 340), který původně jen rozšiřoval kriminalizaci jednání právnických osob, se od počátku setkal s rozhodnými námitkami ze strany nauky trestního práva, zástupců odborných hospodářských kruhů, advokacie, a v neposlední řadě i jednotlivých poslanců ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny, o čemž svědčí i délka projednávání tohoto návrhu v ústavněprávním výboru Poslanecké sněmovny (od ledna 2015 do února 2016).¹⁸⁶

Otázka rozsahu kriminalizace jednání právnických osob je dle profesora Jelínka otázkou důležitou, koncepční, protože, jak v té souvislosti správně připomíná, přílišný rozsah kriminalizace jednání právnických osob, který šel nad rámec mezinárodních požadavků a doporučení, byl jedním z důvodů zamítnutí prvního pokusu o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu, tj. vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který byl Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky předložen v roce 2004 (srovnej výše) a který nepřekročil první čtení v Poslanecké sněmovně.¹⁸⁷

¹⁸³ ŠELLENG, D. Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 99.

¹⁸⁴ JELÍNEK, J., Novelizace trestní odpovědnosti firem přenesla odpovědnost za aplikaci na orgány činné v trestním řízení.

¹⁸⁵ JELÍNEK, J., *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*, s. 40.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 41.

Právě profesor Jelínek se proti této koncepci téměř generální trestní odpovědnosti právnických osob skepticky vymezil již v době, kdy byly takovéto zákonodárné tendence avizovány, neboť se domníval, že (v tu dobu navrhovaná) právní úprava není správná a dostatečně promyšlená, protože bude znamenat v aplikační praxi tendenci stíhat právnické osoby za všechny trestné činy, které nejsou uvedeny ve výjimkách, a to bez ohledu na to, zda se jich právnická osoba dopustit může či nemůže, což může být u dlouhé řady trestných činů aktuální otázka. Takový postup je ovšem v rozporu s principem subsidiarity trestní represe, který se uplatní při posuzování trestných činů jak pachatelů fyzických osob, tak pachatelů právnických osob, jak ostatně konstatuje i zásada vyslovená v právní větě aktuálního stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu publikovaného pod č. 26/2014 – IV Sb. rozh. tr. V citovaném materiálu se uvádí, že při aplikaci tohoto principu je třeba respektovat zásadu subsidiarity trestní represe i princip rovnosti před zákonem, nicméně konstatuje, že při úvaze o případné trestní odpovědnosti právnické osoby je třeba zvažovat a porovnávat i možnost a účinnost jejich postihu podle jiných mimotrestních předpisů, která může být v některých případech širší a vhodnější než u fyzických osob, a to i se zřetelem na rozdílné podmínky trestní odpovědnosti, ale i možnosti sankcí ukládaných právnickým osobám zpravidla ve správním řízení.¹⁸⁸

Dle profesora Jelínka je jediným logickým důvodem pro zavedení v podstatě generální trestní odpovědnosti (výjimky čítají toliko dvacet jedna trestných činů plus trestné činy proti branné povinnosti a trestné činy vojenské) okolnost, že předkladatel i zákonodárce chtěli zachytit jistý legislativní trend, který můžeme sledovat v legislativním vývoji trestní odpovědnosti právnických osob ve státech Evropské unie.¹⁸⁹

Co je však nutno bezesporu na nové koncepci glosovat kladně, fakticky přibyly do okruhu trestných činů, které mohou být spáchány právnickou osobou, i některé trestné činy, u nichž by to sice bylo lze očekávat, avšak zákonodárce je do původního (pozitivního) výčtu z nějakých důvodů nezařadil. Tak je tomu například u některých majetkových trestných činů, zejména úpadkových deliktů či poměrně frekventovaného trestného činu porušení povinností při správě cizího majetku.

Naopak Šámal provedenou novelizaci glosuje veskrze kladně, přičemž s odkazem na důvodovou zprávu k uvedenému zákonu č. 183/2016 Sb. uvádí, že cílem této novely je rozšířit katalog trestných činů obsažený v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim tak, aby bylo možné trestněprávně postihnout i ta jednání právnických osob, u kterých je to z povahy věci žádoucí a dosud to nebylo možné. Došlo tak dle jeho názoru k přijetí zásady, že

¹⁸⁸ JELÍNEK, J., K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob.

¹⁸⁹ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s.43.

právnícká osoba odpovídá zásadně za veškeré trestné činy s výjimkami uvedených trestných činů, kterých se právnícká nemůže dopustit. Jedná se zejména o trestné činy, jichž se pojmově může dopustit toliko fyzická osoba, a to ještě pouze za určitých okolností (například trestný čin zabití, trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou, trestný čin opilství a některé další), také o tzv. vlastnoruční delikty (např. trestný čin soulože mezi příbuznými či trestný čin dvojího manželství), o vybrané skupiny trestných činů s konkrétním nebo speciálním subjektem, u nichž není dle zákonodárce vhodné je přičítat také právníckým osobám, protože půjde primárně o excesy fyzických osob (např. trestný čin vlastizrady), a také o některé trestné činy proti obraně státu, trestné činy proti branné povinnosti a trestné činy vojenské. Ačkoli Šámal s takto zvolenými výjimkami v zásadě souhlasí, bylo by dle něj možno uvažovat i o některých dalších trestných činech, například o některých trestných činech proti těhotenství ženy a také o trestném činu pomluvy.¹⁹⁰

Rozhodnout zcela jednoznačně tento dlouhodobý koncepční spor v oblasti rozsahu kriminalizace právníckých osob není nijak snadné a dovolím si tvrdit, že vždy až aplikační praxe může ukázat, zda se zákonodárce vydal vhodnou a dlouhodobě udržitelnou cestou. Ačkoli nelze než souhlasit s argumentem, že taxativní výčet trestných činů je nepochybně souladnější se zásadou *nullum crimen sine lege certa*, ještě jednou zopakují již výše citovaný názor profesora Jelínka na tuto premisu úvahově navazující, že „*takové řešení klade větší nároky na zákonodárce, aby v souladu s principy trestní politiky uvážlivě stanovil okruh těch skutkových podstat trestných činů, za které by měla právnícká osoba nést trestní odpovědnost, zvažil dosah mezinárodních závazků a doporučení, respektoval zásadu subsidiarity trestní represe a byl si vědom souvislosti mezi jednotlivými skutkovými podstatami*“. K uvedenému pak dodám, že dle mého přesvědčení se to zákonodárci „na první pokus“ příliš nepovedlo, čemuž ostatně dávají za pravdu i následné novelizace začleňující skutkové podstaty dalších trestných činů, na které zákonodárce „zapomněl“.

Je třeba si však uvědomit, že důvody koncepce s pozitivním taxativním výčtem trestných činů byly z velké části i politické, aby zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim mohl být vůbec akceptovatelný napříč politickým spektrem. Pro jednotlivé zákonodárce, kteří si velmi dobře uvědomovali onu bouřlivou diskusi o původním návrhu zákona, který obsahoval přes 150 skutkových podstat, které měly připadat v úvahu i u trestní odpovědnosti právníckých osob, což bylo předmětem nejsilnější kritiky a jedním z hlavních důvodů pro velmi rychlé odmítnutí tohoto původního návrhu, bylo velmi pravděpodobně

¹⁹⁰ ŠÁMAL, P., K trestní odpovědnosti právníckých osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb.

„stravitelnější“ hlasovat pro návrh zákona počítající s toliko 84 taxativně uvedenými skutkovými podstatami, tedy téměř polovičním počtem, než pro koncepci generální trestní odpovědnosti právnických osob.

Jak již výše uvedeno, Šelleng nepovažuje zákonodárcem zvolenou konkrétní podobu řešení spočívajícího ve stanovení výjimek z jinak generální trestní odpovědnosti právnických osob za šťastnou. Naopak za optimální považuje toliko generální trestní odpovědnost pro všechny trestné činy uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku, a to bez nutnosti přidávat ještě negativní výčet těch trestných činů, u kterých není dle zákonodávce možné či vhodné dovození trestní odpovědnosti vůči právnické osobě. Je přesvědčen, že když se sám zákonodárci pokouší stanovit, u kterých trestných činů není s ohledem na znění jejich skutkové podstaty možné dovození trestní odpovědnosti vůči právnické osobě, jedná se o ojedinělé a dle jeho názoru nadbytečné řešení. Orgány činné v trestním řízení by v konkrétním případě nikdy nemusely řešit, zda je spáchání činu právnickou osobou v takovém případě z povahy věci vyloučeno, či nikoli. Pakliže by jednoduše došlo k naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu a podmínek přičitatelnosti, znamenalo by to, že právnická osoba může být za takový čin činěna trestně odpovědnou. Jde o shodný induktivní přístup jako v případě hodnocení, zda jednání fyzické osoby naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Jinými slovy, pokud v konkrétní trestní věci není možné trestní odpovědnost právnické osoby z podstaty věci vůbec dovodit, nebude k tomuto závěru orgán činný v trestním řízení potřebovat žádnou nápovědu zákonodávce, nýbrž k tomuto závěru dospěje sám svým logickým uvažováním.¹⁹¹

Výše uvedený názor ovšem vychází z předpokladu, že všechny orgány činné v trestním řízení přicházející do kontaktu s problematikou trestní odpovědnosti právnických osob, zejména pak policejní orgán a státní zástupce, jsou na tak vysoké odborné úrovni, že jsou samostatně schopny výše naznačených úvah, aniž by k tomu potřebovaly onu zákonodárcovu „nápovědu“, přičemž u nejedné skutkové podstaty se jistě jedná o úvahy právně komplikovanější. Přestože totožné přesvědčení nemohu se Šellengem z vlastní zkušenosti sdílet, kdy zejména mezi jednotlivými policejními orgány jsou citelné rozdíly v jejich kvalifikaci a právní odbornosti, obecně se také přikláním spíše ke koncepci generální trestní odpovědnosti právnických osob. Z výše uvedených důvodů ne vždy dostatečné odbornosti všech orgánů činných v trestním řízení však nepovažuji aktuální cestu českého zákonodávce, který sám konkrétně limituje generální trestní odpovědnost právnických osob negativním výčtem skutkových podstat, za úplně nedůvodnou. Je však třeba mít na paměti, že jakýkoli výčet, ať již pozitivní či negativní, je třeba

¹⁹¹ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 96.

následnými novelizacemi aktualizovat, a to v zásadě vždy, když se objeví nové skutkové podstaty, což se i s ohledem na členství České republiky v Evropské unii a mnoha dalších mezinárodních organizacích jistě stávat bude.

10.4 Vztah mezi trestněprávní odpovědností právnických osob a odpovědností osob fyzických

I zde se jedná o zcela kruciální otázku pro celkovou koncepci právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob. Pochopení koncepce trestní odpovědnosti právnických osob přitom dle Šellenga není otázkou pouze právněteoretickou, nýbrž na výsost praktickou. Koncepce trestní odpovědnosti a její struktura je základním předpokladem pro řešení dalších konkrétních i aplikačních problémů právní úpravy přičitatelnosti.¹⁹²

Šelleng je pak přesvědčen, že „za jádro každé úpravy trestní odpovědnosti právnických osob je třeba považovat konkrétní podobu úpravy přičitatelnosti trestného činu fyzické osoby osobě právnické“. Dále pak připomíná, že jednání jiných osob jakožto jeden z předpokladů vzniku trestní odpovědnosti další osoby je upraveno i v trestním zákoníku. Jedná se o případy nepřímého pachatelství (§ 22 odst. 2 tr. zákoníku) a úcastenství (§ 24 tr. zákoníku). Přičitatelnost v obecném slova smyslu je dle jeho názoru trestnímu právu hmotnému známa také například v případech institutu jednání za jiného (§ 114 odst. 2 tr. zákoníku), kdy je fyzické osobě přičítáno určité zvláštní postavení právnické osoby, nebo, podíváme-li se na problematiku přičítání ještě šířeji, také v samotné konstrukci skutkové podstaty trestného činu. Následek, jakožto znak objektivní stránky trestného činu, je fyzické osobě přičítán na základě dalších kritérií, která musela být naplněna (zaviněné jednání, přičetnost, příčinná souvislost atd.). V případě přičitatelnosti trestného činu právnické osobě je však charakteristickým rysem přičitatelnosti skutečnost, že nositelem trestní odpovědnosti má být právnická osoba.¹⁹³

Vzájemný vztah mezi trestněprávní odpovědností právnických osob a trestněprávní odpovědností fyzických osob může dle profesora Jelínka zahrnout tři základní situace:

1. Především může být odpovědnost založena na ztotožnění právnické osoby a fyzické osoby. O takový případ se jedná, když pachatel trestného činu při jeho spáchání působil v rozhodovacích orgánech právnické osoby nebo když osoba, jež byla členem takového rozhodovacího orgánu, dovolila spáchání trestného činu. Tato odpovědnost se pojmově neliší od běžné trestněprávní odpovědnosti. V takovém případě se vedení společnosti samo přímo účastní spáchání trestného činu.

¹⁹² ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 123.

¹⁹³ Tamtéž.

2. Druhý model propojení mezi právnickou osobou a fyzickou osobou, jež spáchala trestný čin, je analogický s konstrukcí odpovědnosti příkazce známou z občanského práva. V tomto případě odpovědnost vyplývá z toho, že právnická osoba nedohlížela nebo nedostatečně dohlížela na činnost fyzických osob odehrávající se v okruhu působnosti právnické osoby. Předpokladem pro odpovědnost je v takovém případě to, že v činnosti právnické osoby nebyla dodržena péče a opatrnost žádoucí z hlediska zabránění trestnému činu. V těchto situacích (individuální) pachatel trestného činu je ve službách právnické osoby, a to v pracovním nebo služebním poměru nebo jedná na základě pověření obdrženého od zástupce právnické osoby. Samozřejmě je možné i přímé pověření provést trestný čin ze strany právnické osoby.
3. Třetí možností propojení mezi právnickou osobou a pachatelem trestného činu je anonymní vina. O tu se jedná tehdy, když je možno s jistotou prokázat, že znaky trestného činu byly naplněny v činnosti určité právnické osoby a pachatelem je zřejmě některá osoba patřící do jejího vedení nebo jednající v jejích službách, přičemž však pachatele nelze individualizovat.¹⁹⁴

10.4.1 Přičitatelnost

Zákonodárce nakonec zodpověděl zcela klíčovou otázku zaviněného deliktního jednání právnické osoby, kterou lze bez nadsázky rovněž považovat za teoreticky nejhůře řešitelnou, podle již výše avizovaného principu tzv. *přičitatelnosti*. Vycházel při tom ze skutečnosti, že právnické osoby jsou subjekty práva odlišné od fyzických osob, jsou uměle právem vytvořeny a nadány způsobilostí k právům a povinnostem a odpovědností v právních vztazích. Vzhledem k tomu, že vznik a existence právnických osob představují určitou právní konstrukci, musí být právem zkonstruován i způsob jednání právnických osob jako subjektů práva navenek, poněvadž právnická osoba jako celek nemá vlastní vůli, nemůže tedy podle ní jednat a navenek ji projevovat. Proto náš právní řád stanoví, že za právnické osoby činí právní jednání jejich zástupci jako fyzické osoby a právní následky spojené s těmito projevy vůle (ať již v podobě právních jednání, či deliktů) se přičítají přímo právnické osobě.

Trestní odpovědnost právnických osob je tedy odpovědností **odvozenou**. Předpokladem trestní odpovědnosti právnické osoby je skutečnost, že fyzická osoba ve vymezeném postavení nebo s vymezeným vztahem vůči právnické osobě, jak rozvedeno dále, spáchala trestný čin, při-

¹⁹⁴ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 54 - 55.

čemž jednotlivé požadované znaky trestného činu jsou přenášeny z fyzické osoby na osobu právnickou, a to včetně formy zavinění (úmyslného či nedbalostního).

Zde si dovolím krátkou vsuvku a připomenu již výše podrobněji rozvedené, že v době přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim platil ještě „původní“ občanský zákoník z roku 1964, dle něhož byly právnické osoby definovány a který jim přiznával nejen právní subjektivitu (právní osobnost), ale také způsobilost k právním úkonům (dnešní terminologií právní svéprávnost). Předchozí právní úprava, z níž z hlediska pojetí právnických osob vyšel zákonodárce při přijímání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, tedy akcentovala spíše teorii organickou. Zákonodárce se však posléze přijetím nového občanského zákoníku přiklonil k teorii fikce, na kterou také výslovně odkazuje důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku.

Beran je v té souvislosti přesvědčen, že jestliže české soukromé právo koncepčně vychází z teorie fikce, zatímco zákon o trestní odpovědnosti právnických osob vychází z teorie identifikační, resp. organické, potom to s sebou musí nutně nést neblahé důsledky pro aplikaci zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.¹⁹⁵

Šelleng pak uvádí, že ustanovení § 8 odst. 1 ZTOPO explicitně požaduje při vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby jednání pouze na straně osob fyzických, kdy toto jednání se právnické osobě přičítá. Ostatně, pokud by zákon počítal se svéprávností právnických osob, resp. vyžadoval jejich jednání k tomu, aby byly trestně odpovědné za trestný čin, právní úprava trestní odpovědnosti mohla bez dalšího převzít princip přičitatelnosti z občanského zákoníku a právnické osobě přičítat trestný čin z jejího vlastního jednání učiněného prostřednictvím fyzické osoby.¹⁹⁶

Podíváme-li se pak na zákonnou textaci, formální podmínka trestní odpovědnosti je stanovena v ustanovení § 8 odst. 1 ZTOPO definujícím **podstatu jednání právnické osoby** (tedy způsob spáchání trestného činu) takto:

*„(1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je **protiprávní** čin spáchaný **v jejím zájmu** nebo **v rámci její činnosti**, jednal-li tak*

*a) **statutární orgán** nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba **ve vedoucím postavení** v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*

*b) **osoba ve vedoucím postavení** v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává **řídící** nebo **kontrolní činnost**, i když není osobou uvedenou v písm. a),*

¹⁹⁵ BERAN, K., Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu z pohledu nového občanského zákoníku.

¹⁹⁶ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 103.

c) ten, kdo vykonává **rozhodující vliv na řízení** této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) **zaměstnanec** nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c).

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.

Ona výše uvedená „Osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby“ byla do textace předmětného ustanovení doplněna rozsáhlejší novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., naopak z návětí bylo toutéž novelou vypuštěno „nebo jejím jménem“. Je však potřeba zákonodárci vytknout, že tato novela sice přinesla do textu ustanovení § 8 odst. 1 ZTOPO nový termín „osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby“, aniž by však zákonodárce tento termín v zákoně definoval.

Bruna je toho názoru, že zde bude záležet na výkladu, který se v aplikační praxi prosadí, jisto je jen to, že v obecném slova smyslu tomuto pojmu nebudou odpovídat osoby vykonávající provozní, pomocné, servisní práce (které ovšem mohou spadat pod kategorii zaměstnanců nebo osob v obdobném postavení podle § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO). Pochyby nebudou ani v případě osob, které u právnické osoby vykonávají „řídící funkce“, zde si mohl zákonodárce spojení osoba vykonávající „řídící funkci“ a osoba „ve vedoucím postavení právnické osoby“ odpustit, protože osoba vykonávající řídicí funkci asi vždy bude osobou ve vedoucím postavení. Nemusí tomu ovšem tak být u osoby, která vykonává „kontrolní činnost“ u právnické osoby, což typicky nemusí být osoba „ve vedoucím postavení“ u právnické osoby.¹⁹⁷

Šelleng se pak zamýšlí nad tím, zda je pod body § 8 odst. 1 písm. a) a b) ZTOPO právnické osobě přičitatelné pouze jednání osob, které vykonávají vedoucí postavení v rámci právnické osoby ve své komplexnosti (statutární orgán, osoba pověřená statutárním orgánem apod.), nebo i osob, které v rámci právnické osoby vykonávají vedoucí postavení na určitém organizačním stupni a nemají vliv na chod právnické osoby jako celku (například vedoucí pobočky). Je pak přesvědčen, že správný výklad spočívá v první variantě, neboť v opačném případě by uvedená novelizace postrádala jakékoli opodstatnění, neboť by nedošlo k žádné faktické změně oproti původní úpravě.¹⁹⁸

Kritický názor k formulacím zaváděným uvedenou velkou novelou zastává také Šámal, který je přesvědčen, že jde zřejmě o nepochopení smyslu dosavadní dikce „jiná osoba, která je

¹⁹⁷ BRUNA, E., Trestní odpovědnost právnických osob – srovnání Česká republika a Slovenská republika.

¹⁹⁸ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 106 – 107.

oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat“ v § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO. Tato slova měla dle jeho názoru před uvedenou novelou tento význam:

- *jiná osoba „jednající jménem právnické osoby“* – touto osobou je míněn likvidátor nebo nucený správce, stanoví-li tak zvláštní zákon. Podle nového občanského zákoníku je likvidátor zástupcem právnické osoby. Nucený správce jedná jménem právnické osoby při zavedení nucené správy. Tyto osoby se samozřejmě mohou dopustit trestné činnosti v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti, ale jen obtížně je bude možno považovat za osobu „ve vedoucím postavení právnické osoby“, pokud nebude použit značně rozšiřující výklad.
- *jiná osoba „oprávněná jednat za právnickou osobu“* – osobou oprávněnou jednat za právnickou osobu je její zástupce (nespadají sem však případy tzv. nepřímého zastoupení, kdy zástupce jedná jménem svým, pouze na účet zastoupeného). Z jednání zástupce vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému. Může jít o zástupce ze zákona, na základě soudního rozhodnutí nebo na základě plné moci. U těchto osob bude již zpravidla nemožné dovodit, že jde o „osoby ve vedoucím postavení právnické osoby“, ale samozřejmě mohou páchat trestnou činnost v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti (když už byla novelou vypouštěna slova „jejím jménem“). Toto faktické „vypuštění zástupců“ povede k tomu, že bude možné „beztrestně“ na ně převést páchání trestné činnosti v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti. Z praxe jsou známé případy, kdy statutární orgán převede společnost (právnickou osobu) na tzv. bílého koně (např. bezdomovce) a hned při tomto převodu se nechá tímto „bílým koněm“ ustanovit zástupcem společnosti a pokračuje ve stejné činnosti, jakou prováděl jako statutární orgán. Smyslem této v praxi dosti běžné „operace“ je, aby trestně odpovídal pouze „bílý kůň“. Vzniká přinejmenším otázka, zda uvedená nově přijatá úprava neumožní právnické osobě, v jejímž zájmu byla spáchána, při uvedeném jednání statutárního orgánu vyhnout se trestní odpovědnosti, kterou by jinak bylo možno při splnění dalších podmínek vůči ní uplatnit. Také v tomto směru budeme muset počkat, jak se s tímto novým přístupem zákonodárce vypořádá praxe orgánů činných v trestním řízení, když určité řešení by se možná dalo nalézt při využití § 8 odst. 1, písm. c) ZTOPO, pokud bychom takového zástupce posoudili jako osobu, která „vykonává rozhodující vliv na řízení takové právnické osoby“.¹⁹⁹

¹⁹⁹ ŠÁMAL, P., K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb.

Jednáním právnické osoby, abychom se vrátili zpět k formální podmínce trestní odpovědnosti právnické osoby, se tedy dle uvedené konstrukce rozumí **protiprávní jednání některé z fyzických osob výše uvedených, a to v zájmu právnické osoby či v rámci její činnosti** (nejedná se tedy o případy tzv. excesu jednotlivce), které je právnické osobě přičitatelné dle odstavce druhého.

Při určení významu pojmu „**zájem**“, resp. „*v jejím (myšleno právnické osoby) zájmu*“, jak jej používá § 8 odst. 1 ZTOPO, nelze dle názoru Vladimíra Pelce, který se podrobněji zabýval zejména problematikou trestné činnosti právnických osob v rámci tzv. praní peněz, redukovat jeho význam na „pouhý“ prospěch a ztotožňuje se s poměrně širokým významovým pojetím, podle něž zájmem právnické osoby může být majetkový i nemajetkový zájem, získání vlivu (třeba i faktického) na rozhodovací činnost ohledně dispozic s majetkem, konkrétní získání majetku (či jiného prospěchu), ztráta zájmu orgánů činných v trestním řízení o vyšetřování protiprávních aktivit právnické osoby atd. Nesdílí však názor některých autorů, ačkoli vychází z oprávněné kritiky nevhodného použití pojmu „zájem“, že spáchání trestného činu nemůže být z hlediska samotné právnické osoby nikdy jejím zájmem. Tato interpretace totiž vychází striktně z významu tohoto pojmu, jak jej užívá zákon o obchodních korporacích, což samozřejmě nelze, neboť *zájem z hlediska civilního práva nemůže být nikdy zločinný*.²⁰⁰

K takovému závěru dospěl např. Beran, který je přesvědčen, že chápeme-li právnickou osobu jako pouhou fikci bez vůle, potom páchaní trestných činů nemůže být nikdy v jejím zájmu, nýbrž vždy jen na její úkor. Beran se pak na rozdíl od Pelce domnívá, že zahraniční úpravy používající slovo *prospěch* jsou výstižnější. Přestože budeme považovat právnickou osobu za pouhou fikci, která nemá vlastní vůli, i tak ji z právně analytického hlediska můžeme chápat jako soubor práv a povinností, které se vztahují k určitému právem identifikovanému bodu. Specifikum právnické osoby spočívá v tom, že práva a povinnosti nabývá na základě soukromého právního jednání, pro něž je typický majetkoprávní charakter. Jinými slovy, k tomu, aby právnická osoba byla zavázána nebo oprávněna, je třeba vždy majetek. Z tohoto důvodu musí mít „zájem“ právnické osoby vždy v konečném důsledku svůj majetkový efekt. Tím se již dostáváme k prospěchu, který není ničím jiným než majetkovým zájmem právnické osoby.²⁰¹

Z hlediska jednání „v zájmu“ právnické osoby je nezbytné upozornit na nedávný judikát Nejvyššího soudu - usnesení ze dne 27. září 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016, které nastoluje otázku, na kolik lze v kritériích uvedených v návěť § 8 odst. 1 ZTOPO hledat korektivy trestní

²⁰⁰ PELC, V., Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz.

²⁰¹ BERAN, K., Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu z pohledu nového občanského zákoníku.

odpovědnosti právnických osob. Konstatuje, že právnickou osobu nelze činit trestně odpovědnou tehdy, když je trestný čin spáchán „na úkor“, nebo jinými slovy „v neprospěch“ právnické osoby.

Podobné konstatování je možné nalézt již v jednom z prvních komentářů k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, kde jsou však uvedeny příklady, v nichž je skutečně jednáno proti zájmům právnické osoby a právnická osoba je v nich navíc osobou poškozenou. Popsaný přístup Nejvyššího soudu však Pelc nepovažuje obecně za správný, jelikož mohou existovat nejen případy, v nichž figuruje více poškozených osob, ale též případy, v nichž je právnická osoba pouhou „mrtvou schránkou“ („prázdnou skořápkou“), která *de facto* slouží jako pouhý nástroj k páčání trestné činnosti, typicky právě jako „pračka peněz“. V takovém případě není důvod, proč právnickou osobu nečinit trestně odpovědnou a nepotrestat ji například i trestem zrušení, ačkoli by se mohlo zdát, že jednání bylo v rozporu s jejími zájmy. Přístup Nejvyššího soudu v tomto případě připisuje *de facto* právnické osobě vlastnosti, které nemá.²⁰²

Problematika zájmu právnické osoby byla blíže řešena již usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015 sp. zn. 8 Tdo 627/2015, publikovaným pod č. 23/2016 Sb. rozh. tr. Dle právní věty rozhodnutí je „*protiprávní čin spáchán v zájmu právnické osoby ve smyslu § 8 odst. 1 zákona č. 418/2011Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, má-li z něho právnická osoba buď majetkový prospěch, nebo jakýkoliv imateriální prospěch, či získá-li jakoukoli jinou výhodu. Uvedený znak je třeba vykládat tak, že prospěch nebo výhoda právnické osoby plynoucí pro ni ze spáchaného trestného činu prostřednictvím benefitů dosažených tímto trestným činem jejími zaměstnanci či společníky musí mít takovou povahu, že benefitem zaměstnance či společníka právnické osoby jsou podmíněny prospěch nebo výhoda samotné právnické osoby*“. K tomu Šelleng poznamenává, že ačkoli právní věta hovoří o získaném prospěchu či výhodě, je přesvědčen, že k žádnému získání dojít nemusí, důležité podle něj je, že k němu alespoň dojít mělo.²⁰³ Dále pak doplňuje, že vzhledem k tomu, jakým způsobem Nejvyšší soud vyložil obsah podmínky spáchaní trestného činu v zájmu právnické osoby ve smyslu návěti § 8 odst. 1 ZTOPO, bude možno i některá protiprávní jednání, kterými zaměstnanec sledoval čistě svůj osobní zájem, považovat za jednání učiněná v zájmu právnické osoby, neboť ta jí mohla získat nějaký prospěch či výhodu.²⁰⁴

Ne zcela jasný je rovněž druhý použitý termín „*v rámci její* (myšleno právnické osoby) *činnosti*“. Otázkou je, zda se má jednat toliko o činnosti podřaditelné pod předmět činnosti

²⁰² PELC, V., Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz.

²⁰³ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 105.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 109.

„oficiálně deklarovaný“ právnickou osobou, nebo zda má být tento pojem vykládán širěji se zahrnutím dalších právnickou osobou fakticky vykonávaných činností.

Dědič se Šámalem na straně jedné a Jelínek na straně opačné vykládají spáchání trestného „v rámci činnosti právnické osoby“ poněkud odchylně. Dědič se Šámalem vycházejí při vymezení činnosti právnické osoby z formálně vymezeného předmětu podnikání nebo činnosti právnické osoby, tak jak je stanoveno v jejích zakladatelských dokumentech, popřípadě právních předpisech. S tím souvisí i jejich názor, že *„znak ‚v rámci její činnosti‘ je třeba vykládat restriktivně a z hlediska smyslu a účelu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Neuplatní se zde širší výklad, a proto se pod něj nezařazuje např. jednání pokladníka či jiného zaměstnance, který se v rámci své činnosti v právnické osobě dopustí podvodu vůči jiné osobě, na základě něhož dojde k jeho vlastnímu obohacení jako fyzické osoby. Nepatří sem ani jednání člena statutárního orgánu, který přijme v rámci činnosti právnické osoby úplatek za to, že způsobí, že právnická osoba, v rámci jejíž činnosti jednal, nesplní svůj závazek, a v důsledku toho bude muset zaplatit smluvní pokutu. Taková jednání jistě nemohou zakládat trestní odpovědnost dotčené právnické osoby.“*²⁰⁵

Jelínek je však opatrnější, když říká, že půjde o to, čím se ta která právnická osoba zabývá ve své činnosti, přičemž vymezení ve stanovách této právnické osoby nebo v jiném podobném dokumentu pro něj představuje pouhou pomůcku. To znamená, že nepůjde jen o to, jak je normativně vymezena činnost právnické osoby, nýbrž i o to, jaká je reálná činnost právnické osoby (právě ta může spočívat v protiprávní trestné činnosti). V souladu s Jelínkem se Beran domnívá, že činnost právnické osoby bude třeba posuzovat podle toho, čím se právnická osoba „reálně“ zabývá, a nikoli pouze podle toho, co jako svoji činnost nebo předmět podnikání deklaruje.²⁰⁶ I dle Šellega, a já jsem shodného názoru, je na místě posuzovat faktickou činnost právnické osoby a nikoli činnost, která je jí deklarována. Šelleng pak trefně poznamenává, že deklarace ve stanovách a podobném dokumentu bude pouhou pomůckou při zjišťování povahy takové činnosti.²⁰⁷

Odborná veřejnost se však v zásadě shoduje, že by sem mohly spadat přinejmenším činnosti s hlavním předmětem činnosti související, a to zejména ty mající provozní či obdobnou povahu.

Beran však dává do vzájemného srovnání výraz *„v rámci činnosti právnické osoby“* použitý v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s výrazem *„při*

²⁰⁵ DĚDIČ, J., ŠÁMAL, P., Komentář k § 8 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář.

²⁰⁶ BERAN, K., Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu z pohledu nového občanského zákoníku.

²⁰⁷ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 106.

plnění svých úkolů“ použitý v právní úpravě delikt ní odpovědnosti právnické osoby dle nového občanského zákoníku, přičemž ustanovení § 167 NOZ zní: „*Právnickou osobu zavazuje protiprávní čin, kterého se při plnění svých úkolů dopustil člen voleného orgánu, zaměstnanec nebo jiný její zástupce vůči třetí osobě.*“ Při tomto srovnání pak Beran dospěl k závěru, že formulace použitá v civilněprávních předpisech je užší nežli formulace zakládající trestní odpovědnost právnické osoby, což může vést k důsledku, že trestný čin bude přičten právnické osobě dle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, avšak tato právnická osoba nebude odpovídat za tím způsobenou škodu. Takový nesoulad, k němuž shodně dospěli i Dědič se Šámalem, je pak podle Berana v přímém rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe. Má-li být skutečně pojem trestný čin i u právnických osob vykládán ve spojení se zásadou subsidiarity trestní represe vymezenou v § 12 odst. 2 trestního zákoníku, podle něhož trestní odpovědnost pachatele, tedy právnické osoby, lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu, potom není možné, aby trestní odpovědnost právnické osoby byla širší než delikt ní odpovědnost v soukromém právu.²⁰⁸

Je rovněž otázkou, zda konstrukce dvou (v původním znění zákona dokonce tří) variant spáchání činu, tedy *v zájmu právnické osoby nebo v rámci činnosti právnické osoby*, je zákonodárcem vhodně zvolena. V roce 2010 jsem participoval na přípravě stanoviska České asociace pojišťoven (dále jen jako „ČAP“) k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. ČAP v tomto stanovisku vyjádřila přesvědčení, že „*zaslaný návrh úpravy odpovědnosti je koncipován příliš široce, neboť jsou alternativně použity podmínky, že protiprávní čin je spáchán jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti. V souvislosti s vymezením příslušných osob v písm. a) – d) je nutno konstatovat, že chybí jasnější hranice mezi individuálním protiprávním jednáním fyzické osoby na straně jedné a takovým jednáním, které by bylo lze přičíst právnické osobě na straně druhé. Takovým kritériem by pak mohlo být stanovení podmínky, že protiprávní jednání musí být vždy v zájmu právnické osoby.*“ I za stávajícího právního stavu se domnívám, že podmínka „v zájmu právnické osoby“ by měla být jako *conditio sine qua non* pro možnost přičítat jednání některé z fyzických osob (v předpokládaném vztahu k právnické osobě) vyžadována vždy.

Rovněž Beran, který v tomto souhlasí s Dědičem a Šámalem, je přesvědčen, že v situacích, kdy byl trestný čin spáchán na úkor právnické osoby, jistě není smyslem zákona, aby byla vůči právnické osobě uplatňována trestní odpovědnost, a to přesto, že jinak platí obecný

²⁰⁸ BERAN, K., Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu z pohledu nového občanského zákoníku.

princip, že právnická osoba odpovídá za volbu osob oprávněných za ni jednat, jakož i osob, které působí v řídicích a kontrolních orgánech. Domnívá se proto, že by měl být „zájem“ z § 8 ZTOPO vypuštěn, nebo alespoň nahrazen slovem „prospěch“.²⁰⁹ S tím ovšem naopak nesouhlasí Šámal s Eliášem, kteří příkladmo odkazují mj. na trestné činy spáchané „z nenávisti“, u nichž dle jejich názoru nejde o prospěch, ale o zájem. Poukazují pak na to, že Beran velmi pravděpodobně zužuje vnímání právnických osob toliko na obchodní korporace a zohledňuje tedy primárně ekonomické zájmy těchto právnických osob, tedy trestné činy, kterých se může dopustit právnická osoba, ztotožňuje s trestnými činy v majetkové a hospodářské oblasti.²¹⁰

Připomenu ještě, že již mnohem dříve před přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim obsahujícího ust. dle § 8 odst. 1 ZTOPO, správně zaznělo, že odlišný přístup, kdy by pouze statutární orgán měl být způsobilý založit svým jednáním deliktní odpovědnost právnické osoby, je dle autorského kolektivu Musil, Prášková a Faldyna kriminálně politicky málo efektivní, protože deliktní aktivity nesouvisí ani tak příliš s právními jednáními za právnické osoby, jako spíše s jejich faktickým provozem (např. s řízením hospodářských, personálních, technických a technologických záležitostí závodu). Totéž autorské trio velmi správně glosuje, že chod těchto záležitostí ovlivňují často i subjekty nemající právní status statutárních orgánů. Takové subjekty lze označit například názvem řídicí (vedoucí) činitelé. Status těchto osob může být založen normami nebo individuálními akty veřejného práva, může však vyplývat také z norem nebo smluv soukromého práva. V úvahu přicházejí také osoby oprávněné jednat za právnickou osobu navenek na základě pracovního pokynu nebo plné moci. Nalézt přesnou právní definici všech takových subjektů je ovšem nesnadné, protože organizační formy právnických osob jsou velmi pestré a nejsou vždy jednoznačně fixovány. Zákonná definice těchto subjektů by pravděpodobně byla dosti vágní, což v trestním právu není zajisté žádoucí. Inspirativní může být například vymezení, které obsahuje dokument Společná akce EU z 22. prosince 1998 o korupci v soukromém sektoru (98/742/JI No L 358) požadující, aby dotyčná osoba měla „... *vedoucí postavení uvnitř právnické osoby na základě:*

- *pověření k zastupování právnické osoby, nebo*
- *pověření rozhodovat jménem právnické osoby, nebo*
- *pověření vykonávat uvnitř právnické osoby kontrolu...“*

Potřebné zpřesnění by muselo být přenecháno judikatuře, resp. nauce.²¹¹

²⁰⁹ BERAN, K., Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu z pohledu nového občanského zákoníku.

²¹⁰ ŠÁMAL, P. ELIÁŠ, K., Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“.

²¹¹ MUSIL, J., PRÁŠKOVÁ H., FALDYNA, F., Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda, s. 14.

V odstavci následujícím, tedy v ust. § 8 odst. 2 ZTOPO je pak obsažena předmětná úprava konstrukce odlišné od zavinění fyzické osoby, která nabízí určité **spojení fyzické a právnické osoby s trestným činem**, neboť je zřejmé, že v činnosti každé právnické osoby hraje významnou roli lidský faktor:

„Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7, jestliže byl spáchán

*a) jednáním **orgánů** právnické osoby nebo **osob** uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo
b) **zaměstnancem** uvedeným v odstavci 1 písm. d) **na podkladě** rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) **neprovedly taková opatření**, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou **kontrolu** nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily **nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků** spáchaného trestného činu.“*

Podstatné je rovněž, že dle ust. § 8 odst 3 ZTOPO:

„Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2.“

Jak zřejmé, i vnitřní kontrolní činnost je třeba považovat za součást činnosti, v níž může být shledána odpovědnost právnické osoby za trestný čin. Okolnostmi, které je možno právnické osobě přičítat, jsou tak (za splnění ostatních podmínek) nejen chybná rozhodnutí, schválení či pokyny, ale také neprovedení určitých opatření či zanedbání dohledu, dozoru, kontroly, které měly být odpovědnými fyzickými osobami provedeny.

Takto konstruovanou odpovědnost založenou na **přičitatelnosti** trestného činu právnické osobě je třeba považovat za **zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby odlišnou od pojmu viny (zavinění) u fyzické osoby**, přesto však není možné tvrdit, že jde o odpovědnost objektivní. Můžeme též hovořit o jakési fikci zavinění. Při této konstrukci je požadována jednak souvislost s pácháním trestného činu a jednak je přihlédnuto i k povaze právnické osoby, jejíž zájmy mohou být jiné než zájmy jednotlivce. Model přičitatelnosti se v různých modifikacích objevuje v zahraničních právních úpravách trestní odpovědnosti nejčastěji. Ze zemí EU je taková konstrukce zvolena např. v Dánsku, Finsku, Portugalsku, Polsku, Francii nebo Rakousku.²¹²

Právnická osoba odpovídá za trestný čin jen tehdy, jestliže zaviněně neučinila nezbytná opatření k odvrácení nebo odstranění následků uvedených u jednotlivých trestných činů ve

²¹² Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

zvláštní části trestního zákona anebo takové následky zaviněně způsobila. Subjektivní stránka z hlediska jejího rozsahu byla řešena tak, že by měla zahrnovat možnost právnické osoby při zachování řádné péče následek odvrátit nebo odstranit, anebo pokrývat skutečnost, že právnická osoba následek zaviněně způsobila.²¹³

Podle Bohuslava takto zákon v konečném důsledku přenáší v nastalém trestním řízení proti právnické osobě důkazní břemeno právě na ni samotnou, kdy korporace musí prokázat, zda konala, jak měla, a zda se nedopustila nedostatků v rámci kontroly činnosti svých zaměstnanců. Dle jeho názoru tato skutečnost může znamenat konflikt se zásadou presumpce nevinny.²¹⁴ Tuto Bohuslavovu obavu však Šelleng nesdílí a uvádí, že organizační selhání je podmínkou pro samotný vznik trestní odpovědnosti právnické osoby. Nejedná se tak o okolnost, kterou by musela právnická osoba sama prokazovat. Prokázání uvedených pochybení je úkolem orgánů činných v trestním řízení ve smyslu zásady vyhledávací.²¹⁵

Pachatelem je pak dle ustanovení § 9 právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně. Pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby. Povaha právnické osoby vylučuje pouhé převzetí pojetí pachatelství nebo spolupachatelství z trestního zákoníku, kdy zejména pojetí pachatelství právnické osoby je vázáno na přičitatelnost škodlivého následku trestného činu. „Způsobem uvedeným v tomto zákoně“ se rozumí jak objektivní, tak i subjektivní předpoklady trestní odpovědnosti (trestnosti) právnické osoby. V případě spolupachatelství je akcentován požadavek, který vyjadřuje spíše označení kolektivní odpovědnosti právnických osob, popř. jde z hlediska obecných trestněprávních předpisů o souběžné páchání trestného činu, přičemž není vyloučeno ani zavinění z nedbalosti.

Vůči koncepci přičitatelnosti, která byla zvolena navrhovatelem již v rámci předchozího návrhu zákona, nicméně do samotného přijetí zákona prodělala několik dílčích změn, zazněly velmi kritické názory. Ty vyjadřovaly obavu, že z takto koncipované trestní odpovědnosti by se fakticky nedalo vyvinut, protože trestní odpovědnost by šla právnické osobě přičíst i tehdy, pokud neprováděla potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců, a nebránilo by jí dokonce, ani nepodařilo-li by se zjistit, která konkrétní osoba jednala nepovoleným způsobem (což ostatně bylo jedním z důvodů, proč o trestní odpovědnosti právnických osob uvažovat). Výsledkem by

²¹³ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Tisk. 745 – Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva.

²¹⁴ BOHUSLAV, L., Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. JELÍNEK, J. a kol. Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – bilance a perspektivy, s. 152.

²¹⁵ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 110.

tak dle některých názorů byla faktická objektivní odpovědnost, tedy odpovědnost bez zřetele na zavinění, zejména pak s ohledem na skutečnost, že ne pouze rozhodování statutárního orgánu, ale též rozhodování zaměstnance může být přičteno právnické osobě, která tak za určitých okolností může být postižena zánikem či propadnutím majetku. Takto široký výčet byl dle jeho odpůrců velmi nebezpečný a vede k obavám, zda nebude v praxi zneužíván - například hospodářská konkurence by jej mohla zneužívat k nekalému boji, kdy by patrně nemuselo být příliš obtížné nasadit někam zaměstnance, který by provedl konkrétní úkon vedoucí k trestnímu stíhání právnické osoby.²¹⁶

Co je však zajímavější, po přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob zákonodárce vůbec nereagoval na přijetí nového občanského zákoníku (zákona č. 89/2012 Sb.), který - jak již bylo předesláno výše - se důsledněji přiklonil k fikční teorii právnických osob, což se odrazilo v nepřiznání právní svéprávnosti právnickým osobám. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob tak v nezměněné podobě vychází z právní úpravy obsažené v (původním) občanském zákoníku a obchodním zákoníku, jak o tom ostatně velmi zevrubně pojednává i důvodová zpráva. Na druhou stranu je nutno podotknout, že převážná část použité terminologie (až na některé dílčí pojmy jako právní jednání a obchodní závod), ale především celková koncepce ob stojí v praxi i za aktuálního právního stavu. Osobně se tedy nekloním k názoru, že by přijetím nového občanského zákoníku, v němž je akcentována fikční teorie, docházelo ke zmaření smyslu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, zejména pak v rámci tam konstruovaného institutu přičitatelnosti. Dle mého přesvědčení je takto konstruovaný mechanismus napojení jednání fyzických osob a trestní odpovědnosti právnické osoby v praxi použitelný (byť se domnívám, jak naznačeno výše, že podmínka „v zájmu právnické osoby“ by měla být dána vždy a nikoli pouze alternativně). Jedním dechem však musím dodat, že v rovině teoretické jsem přístupem zákonodárce poněkud zaskočen, neboť ten prakticky v totožném období finalizoval přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, čímž završil pomyslný proces přiznávání právnickým osobám nejen práv a povinností, ale také právní odpovědnosti, a to dokonce v takové sféře, jakou je trestní právo, na straně jedné a zároveň přichází v rámci rekodifikace soukromého práva s revoluční (zde skutečně tento termín můžeme vnímat v přímém protikladu k evoluci, jakožto přirozenému vývoji) myšlenkou návratu k fikční teorii právnických osob, kterou drtivá část nauky tou dobou již považovala za překonanou, na straně druhé. Ačkoli právní konstrukce normující podmínky vzniku odpovědnosti právnické osoby na poli trestního práva může být jakkoli odlišná od

²¹⁶ ŠŤASTNÝ, P., Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*, s. 107.

konstrukce odpovědnosti právnické osoby v právu civilním, z hlediska jednoty právního řádu takto vzniklou tenzi mezi oběma pojetími nelze v žádném případě hodnotit kladně a stává se předmětem oprávněné kritiky jak civilistické části nauky, tak specialistů na trestní právo, jak o tom svědčí mnohé příspěvky, které zazněly mj. i v rámci konference „Právní jednání a odpovědnost právnických osob po rekonstrukci českého soukromého práva“ konané dne 24. května 2019 na půdě Právnické fakulty Univerzity Karlovy.

Co je třeba k použitému mechanismu přičitatelnosti dále podotknout, trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob (uvedených v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO) a trestní odpovědností těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby. Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním více osob, z nichž alespoň jedna je osoba právnická, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama. Trestní stíhání fyzické osoby a trestní stíhání právnické osoby pro týž skutkový základ se tak dle zákona nevylučuje, neboť je počítáno se **souběžnou a nezávislou** trestní odpovědností právnické osoby a osoby fyzické, resp. se samostatnou odpovědností kterékoli z nich. Jedná se tak o zakotvení zcela nové trestněprávní zásady **souběžné (samostatné a nezávislé) trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby.**

Po trestní odpovědnosti fyzické osoby zákon nepátrá. Jinak řečeno jednající fyzická osoba nemusí splňovat předpoklady trestně odpovědného subjektu. Každý subjekt, tj. fyzická osoba i právnická osoba, budou odpovídat jako samostatné subjekty za celý způsobený následek. Jedinou výjimkou z výše uvedeného bude, pokud fyzická osoba bude trestně neodpovědná z důvodu nepřičetnosti. Nepřičetný, jak vyplývá z obecných zásad trestního práva, nemůže jednat zaviněně. Důsledkem toho je, že bychom nemohli určit formu zavinění konkrétní fyzické osoby k činu jinak trestnému. To by ovšem mělo význam pro trestní odpovědnost právnické osoby. Podmínkou trestní odpovědnosti právnické osoby tedy není ani skutečnost, že konkrétní fyzická osoba odsouzena je, ani okolnost, že konkrétní fyzická osoba odsouzena není. Jestliže konkrétní fyzická osoba odsouzena je, není tato okolnost důvodem pro nestíhání právnické osoby.²¹⁷

Hlavním nedostatkem tohoto modelu je, že k trestní odpovědnosti právnické osoby nepostačí skutečnost, že je známa objektivní stránka spáchaného trestného činu a způsobený následek, ale je třeba znát i stránku subjektivní, k jejímuž prokázání je obvykle zapotřebí vědět, která fyzická osoba trestný čin spáchala, i když sama nemusí být odsouzena.²¹⁸

²¹⁷ JELÍNEK J. a kol., Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2006. s.380.

²¹⁸ FOREJT, P., HABARTA, P., TREŠLOVÁ, L., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s komentářem, s. 67.

Nezjištění konkrétní fyzické osoby, která spáchala trestný čin, sice nevyklučuje trestní odpovědnost právnické osoby, ovšem v praxi vzniká otázka, jak se v takovém případě bude dovozovat příslušná forma zavinění právnické osoby. Tuzemský zákonodárce se tak nevydal obdobnou cestou jako třeba již dříve maďarský zákonodárce, který zakotvil akcesorickou povahu řízení proti právnické osobě, jež nemůže probíhat samostatně proti právnické osobě, ale může být zahájeno pouze v případě řízení proti fyzické osobě. Nevydal se ani cestou po vzoru tehdejšího zákonodárce polského, kdy polská právní úprava umožňovala shledat právnickou osobu odpovědnou jen v případě, že fyzická osoba byla dokonce pravomocně odsouzena za tento trestný čin (případně řízení bylo podmíněně zastaveno či zastaveno z důvodů vylučujících trestnost fyzické osoby jako pachatele). Čímž by ovšem zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob pozbývalo do značné míry smyslu, neboť jedním z důvodů pro její zavedení byla potřeba postihnout alespoň subjekt, v jehož prospěch byl delikt spáchán, jestliže se nepodaří zjistit konkrétní fyzickou osobu jako jeho pachatele. Lze proto konstatovat, že českým zákonodárcem zvolená cesta souběžné trestní odpovědnosti se jeví jako celkově vhodnější. Pro tento závěr hovoří i fakt, že obě výše zmíněné zahraniční právní úpravy byly podrobeny oprávněné kritice ze strany GRECO.

V jiných úpravách, například v úpravě dánské, je odpovědnost právnických osob konstruována jako speciální vůči odpovědnosti fyzických osob, kdy za trestný čin odpovídá primárně právnická osoba a souběžná odpovědnost právnické a fyzické osoby přichází v úvahu pouze v případech, kdy se fyzická osoba dopustila trestného činu z hrubé nedbalosti nebo ve formě úmyslu.²¹⁹

Čep, který v rámci teoretického vnímání vztahu individuální a kolektivní trestní odpovědnosti odkazuje na starší práci Kratochvíla, připomíná, že kolektivní trestní odpovědnost je vystavěna na dílem odlišném systému základních zásad, přičemž dvě z nich do značné míry determinují vztah obou systémů trestní odpovědnosti.²²⁰ Jsou to zásada osamostatnění trestní odpovědnosti právnických osob a zásada souběžné trestní odpovědnosti kolektivní a individuální.²²¹ V případě první z uvedených platí, že trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v § 8 odst. 1 a 2 ZTOPO. Jinými slovy, trestní odpovědnost právnické osoby je do té míry samostatná, že není závislá na ztotožnění fyzické osoby, jejíž protiprávní čin jí má být vytknut. Uvedené má zcela zásadní dopady z hlediska aplikační praxe orgánů činných v trestním řízení, na druhou

²¹⁹ JELÍNEK, J., *Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob*, s. 18.

²²⁰ ČEP, D., *Základy trestní odpovědnosti právnických osob ve světle judikatury Nejvyššího soudu*, s. 197.

²²¹ KRATOCHVÍL, V., *Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného*.

stranu však nelze jejím prostřednictvím překlenout nedostatečná skutková zjištění ohledně naplnění podmínek „vytýkatelnosti“ protiprávního činu právnické osobě podle § 8 odst. 1 ZTOPO (jak zřejmé i z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2016, sp. zn. 5 Tdo 784/2016).²²²

Na otázku, zda českým zákonodárcem zvolený přístup souběžné (a nezávislé) trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby případně nekoliduje s principem tzv. zákazu ne bis in idem, si lze také odpovědět záporně. Tento princip totiž chápeme jako zákaz dvojího postihu stejného pachatele za týž skutek. V případě souběžné trestní odpovědnosti právnické a fyzické osoby však nejde o stejné subjekty trestní odpovědnosti. Z tohoto důvodu k porušení principu ne bis in idem nedochází, jak již konstatováno v předchozích pasážích této práce. Respektive nedochází k tomu v rovině právní. Fakticky však může nastat situace, a nemusí být až tak ojedinělá, kdy právnická osoba, společnost s ručením omezeným, je „tvořena“ jediným společníkem, který je i statutárním orgánem, jednatelem. V takovém případě může dojít k postihu fyzické osoby za trestný čin dle individuální odpovědnosti za zavinění a souběžně může na tuto osobu dopadnout nepříznivý následek sankce uložené právnické osobě, jestliže bude dána též odpovědnost právnické osoby. V těchto případech lze de lege ferenda uvažovat o stanovení vhodné odchylky v přístupu k sankcionování takové jednočlené právnické osoby, avšak nikoli z důvodů formálně právních spočívajících v rozporu se zásadou ne bis in idem, ale spíše z důvodů efektivnosti právní úpravy a eliminace možné nepřiměřené tvrdosti zákona.

Pro úplnost je vhodné doplnit ještě ustanovení § 8 odst. 4 ZTOPO, které říká:

Ustanovení odstavců 1 a 2 se užití i tehdy, jestliže

- a) k jednání uvedenému v odstavcích 1 a 2 došlo před vznikem právnické osoby,*
- b) právnická osoba vznikla, ale soud rozhodl o neplatnosti právnické osoby*
- c) právní úkon (nyní „právní jednání“), který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, je neplatný nebo neúčinný, nebo*
- d) jednající fyzická osoba není za takový trestný čin trestně odpovědná.*

10.4.2 Možnost právnické osoby „zprostit“ se trestní odpovědnosti

Novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. došlo kromě změny koncepce ve vymezení rozsahu kriminalizace právnických osob, jak podrobněji rozvedeno výše, také k zakotvení možnosti právnické osoby se za určitých okolností „zprostit“ resp. „vyvinit“ z trestní odpovědnosti. Došlo k tomu přidáním nového

²²² ČEP, D., Základy trestní odpovědnosti právnických osob ve světle judikatury Nejvyššího soudu, s. 197.

ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO, které zní: „*Právnícká osoba se trestní odpovědnosti (podle odst. 1 až 4) zprostit, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.*“

Ačkoli zakotvení možnosti exkulpace právnícké osoby je vesměs glosováno kladně, zejména pak s ohledem na zavedení koncepce prakticky generální odpovědnosti právnícké osoby za téměř všechny trestné činy, odborná veřejnost samotnému legislativně technickému provedení vytýká několik nedostatků. Prvním z nich je použitá terminologie, zejména pak samotný výraz „*zprostit se*“ odpovědnosti naznačující, že by se dokonce mělo jednat o odpovědnost objektivní, nikoli subjektivní, což převážná část nauky odmítá. Například profesor Jelínek k tomu poznamenává, že na místě bylo použít spíše výraz „*vyvinít se*“. Nesprávně použitá terminologie tedy paradoxně může vést k výkladu, že trestní odpovědnost právníckých osob je odpovědností objektivní, místo toho, že jde o odpovědnost subjektivní, a může logicky vést k dalšímu nesprávnému závěru, že záměrem zákonodárce bylo odpovědnost právníckých osob zpřísnit, nikoli zmírnit, jak tvůrci novely několikrát proklamovali.²²³

K uvedenému pak profesor Jelínek dodává, že jakkoli se o otázce, zda trestní odpovědnost právníckých osob je odpovědností subjektivní či nikoliv, objeví čas od času pochybnosti, za správný, a podle jeho názoru většinový v české nauce, považuje názor, že trestní odpovědnost právníckých osob je **zvláštní druh subjektivní odpovědnosti** právnícké osoby, který je ovšem odlišný od klasického pojetí zavinění osoby fyzické a blíží se spíše pojmu „vina“ právnícké osoby. Subjektivní stránku právnícké osoby zprostředkovává koncepce přičitatelnosti trestného činu právnícké osobě.²²⁴

Podle Jelínka je třeba při posuzování, zda se v případě trestní odpovědnosti právníckých osob jedná o odpovědnost objektivní či subjektivní, vyjít z následujících koncepčních východisek: Jednou ze základních zásad českého trestního práva, tedy jednou z vůdčích právní idejí, na které je založena úprava podmínek trestní odpovědnosti a následků spojených s jejich porušením, pokud jde o trestní odpovědnost fyzických osob, je zásada odpovědnosti za zavinění. **Trestní odpovědnost fyzických osob je odpovědností subjektivní.** Trestní odpovědnost právníckých osob je dle jeho názoru druhou větví trestní odpovědnosti, a proto i z hlediska rovnosti subjektů před zákonem by **trestní odpovědnost právníckých osob měla být odpovědností subjektivní, nikoliv objektivní.** Ostatně nedávalo by ani smysl, aby trestní odpovědnost právníckých osob byla přísnější (tj. objektivní), než trestní odpovědnost osob fyzických (tj. odpovědnost subjektivní). Pokud by tomu ovšem mělo tak být, musel by zákon

²²³ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právníckých osob – pět let poté, s. 46.

²²⁴ Tamtéž.

(trestní zákoník nebo zákon o trestní odpovědnosti právnických osob) toto stanovit výslovně, k čemuž však nedošlo. Dále je třeba vzít v úvahu, že pramenem právní úpravy, pokud jde o trestní odpovědnost právnických osob, je zák. č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který má povahu vedlejšího trestního zákona, zdaleka neobsahuje všechny pojmy a instituty trestního práva hmotného, a proto musí respektovat instituty obsažené v trestním zákoníku, tedy mimo jiné musí respektovat i základní zásadu trestní odpovědnosti, tj. odpovědnost za zavinění, zejména když trestní zákoník ani zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nestanoví pro právnické osoby nic jiného, pokud jde o povahu jejich trestní odpovědnosti²²⁵. Ze všech shora uvedených důvodů proto profesor Jelínek dovozuje, že trestní odpovědnost právnických osob je odpovědností **subjektivní**, nicméně povaha jejího „zavinění“ je poněkud odlišná od zavinění osoby fyzické.²²⁶

Zavinění právnické osoby, rozvíjí dále své úvahy Jelínek, bychom tedy konstruovali jako zaviněné porušení povinné odborné péče, které by mohlo být jak úmyslné, tak nedbalostní u osoby jednající za právnickou osobu. A v tom by mohla spočívat ona **zvláštnost subjektivní stránky jednání u konkrétní právnické osoby: zanedbání náležitě odborné péče**. Pro zanedbání náležitě péče by potom bylo vhodné použít termínu „vina právnické osoby“ a odlišit subjektivní stránku jednání právnické osoby od subjektivní stránky jednání osoby fyzické, která je spojena s termíny „úmysl“ a „nedbalost“.²²⁷

Ostatně i důvodová zpráva uvádí, že „*právnická osoba bude odpovídat za trestný čin jen tehdy, jestliže zaviněně neučinila nezbytná opatření k odvrácení nebo odstranění následků uvedených u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona anebo takové následky zaviněně způsobila. V rámci navrhované úpravy bude řešena tedy i **subjektivní stránka** z hlediska jejího rozsahu tak, že by měla zahrnovat možnosti právnické osoby při zachování řádné péče následek odvrátit nebo odstranit, anebo pokrývat skutečnost, že právnická osoba následek zaviněně způsobila.*“²²⁸

V souladu s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu vycházející z příslušných doktrinárních závěrů je dle Čepa nutné „zavinění“ právnické osoby hledat v § 8 odst. 2 písm. a) a b) ZTOPO, teoreticky pak nověji i v § 8 odst. 5 ZTOPO. Přičemž lze hovořit o materiální a formální podmínce vytykatelnosti protiprávního činu právnické osobě. Ustanovení § 8 odst. 2 ZTOPO v tomto směru představuje *materiální podmínku vytykatelnosti protiprávního činu právnické osobě* (svébytnou obdobu zavinění právnické osoby). Ta je (mimo jiné) založena na specifickém

²²⁵ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 46.

²²⁶ JELÍNEK, J., Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob, s. 19.

²²⁷ Tamtéž, s. 21.

²²⁸ Důvodová zpráva k ZTOPO.

postavení osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO v rámci právnické osoby, které je v § 8 odst. 2 ZTOPO reflektováno následovně:

- a) přímo – prostřednictvím § 8 odst. 2 písm. a) ZTOPO, který automaticky odkazuje na § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, nebo
- b) zprostředkovaně – prostřednictvím § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, který se sice uplatní ve vztahu k osobám podle § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, ale za současného naplnění podmínek zde obsažených, které opět zohledňují specifické postavení osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO.

Uvedené rozlišení má význam z hlediska posuzování naplnění zmíněné materiální podmínky. Ta totiž může být naplněna dvojím způsobem. Předně je to *automaticky* podle § 8 odst. 2 písm. a) ZTOPO, kde „zavinění“ právnické osoby bude dáno již tím, že protiprávního činu se za podmínek § 8 odst. 1 ZTOPO dopustila některá z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO. Druhá varianta naplnění materiální podmínky vytykatelnosti protiprávního činu právnické osobě plyne z § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, je kombinovaná a zahrnuje jak jednání osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, tak i konání nebo naopak opomenutí některé z osob uvedených v § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO. Materiální podmínka vytykatelnosti trestného činu právnické osobě (přičitatelnost *stricto sensu*) představuje určitou variaci na subjektivní stránku trestného činu právnické osoby, tedy obdobu zavinění v rovině základů trestní odpovědnosti kolektivní.

Formální podmínka vytykatelnosti protiprávního činu právnické osobě je obsažena v § 8 odst. 1 ZTOPO a představuje objektivní stránku trestného činu právnické osoby (odlišnou od objektivní stránky trestného činu osoby fyzické). Objektivní stránka trestného činu právnické osoby má totiž podobu kumulativní objektivní stránky tvořené jednak protiprávním činem některé z fyzických osob uvedených v § 8 odst. 1 ZTOPO (naplňujícího současně znaky některého z trestných činů neuvedených v § 7 ZTOPO) a dále jedním – potažmo oběma – z kritérií stanovených návětím § 8 odst. 1 ZTOPO.

K tomu je třeba pro úplnost dodat, že § 8 odst. 1 ZTOPO navíc vymezuje i subjekt trestného činu právnické osoby, jenž může být až trojí, tj. právnická osoba, kvalifikovaná osoba podle § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO a kvalifikovaná osoba podle § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO. Důvod je ten, že u kvalifikované osoby podle § 8 odst. 1 písm. d) je k přičtení trestného činu právnické osobě *stricto sensu* nezbytné, aby se taková osoba dopustila protiprávního činu za splnění některé z podmínek stanovených v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Tím je do hry vtažen i sekundární subjekt podle § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO.

Do celého tohoto mechanismu konstruujiícího „zavinění“ právnické osoby nadto vstupuje ještě § 8 odst. 5 ZTOPO, který umožňuje nedovozovat trestní odpovědnost právnické osoby i v případě osob, u nichž by jinak zavinění právnické osoby bylo automaticky považováno za dané.²²⁹

Vrátíme-li se tedy k této problematice nově zakotvené možnosti „zproštění“ se trestní odpovědnosti právnické osoby, je třeba citlivě vnímat rozdíl mezi exkulpací, o níž v rámci předmětného nově zařazeného ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO jde (bez ohledu na ne zcela příhodně použitou terminologii), a administrativněprávní liberací, která se aplikuje v případech objektivní odpovědnosti typické zejména pro oblast správního práva.

Druhým nedostatkem nového ustanovení je pak samotná použitá konstrukce, resp. její verbalizování za užití dosud trestním právem nepoužívaných pojmů „**vynaložení veškerého úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat**“. Profesor Jelínek je přesvědčen, že „veškeré“ úsilí bude vynakládat ta právnická osoba, která bude dodržovat nejen zákony, ale i ostatní právní předpisy a také vydané a kontrolované vnitřní předpisy té které právnické osoby (etický kodex, pracovní řád, organizační řád, interní předpisy pro řízení právnické osoby, pravidla pro archivaci dokumentů i pro jejich skartaci, protikorupční program, pravidla pro kontrolu jednotlivých činností, instituce compliance specialisty, podnikového ombudsmana apod.). Samozřejmě nestačí shora uvedenými dokumenty či institucemi či systémem jen disponovat, ale také jejich provádění důsledně kontrolovat včetně pravidelného školení či přezkušování odpovědných osob, včetně zjištění, zda například compliance specialista není jen formální institucí, ale že má funkční kompetence apod. Jinak řečeno, nestačí jen formálně zjistit, zda právnická osoba disponuje potřebnými dokumenty nebo institucemi, ale také zda přijatá opatření byla v konkrétní právnické osobě naplňována, vyžadována, kontrolována, vynucována a aktualizována podle konkrétních věcných a časových potřeb, a to vše ve vztahu ke konkrétním osobám, jejichž jednání se má přičítat právnické osobě.²³⁰

Jelínek pak rovněž poukazuje na skutečnost, že při zkoumání „veškerého úsilí“ právnické osoby bude třeba rozlišovat povahu té které právnické osoby. Jiná pravidla obezřetného podnikání bude mít finanční ústav, jiná nemocnice pracující s biologickým materiálem, léčivý i jedy, jiná pravidla bude mít vysoká škola, a nakonec jiná pravidla bude mít malá společnost s ručením omezeným skládající se ze tří fyzických osob etc.²³¹

²²⁹ ČEP, D., Základy trestní odpovědnosti právnických osob ve světle judikatury Nejvyššího soudu, s. 226.

²³⁰ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 47.

²³¹ JELÍNEK, J., Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob, s. 23.

Použití neurčitých právních pojmů, které nejsou zákonem blíže definovány, ponechává větší prostor pro aplikační praxi a judikaturu, což na jedné straně méně respektuje zásadu právní jistoty (proto se také neurčité právní pojmy objevují v trestním právu zcela minimálně), ale na straně druhé umožňuje orgánům aplikujícím právo zohlednit veškeré okolnosti každého jednotlivého případu.

Jedinou ucelenější „rukověť“ pro právnické osoby, které dostát svým povinnostem *vyvinout veškeré úsilí, které na nich lze spravedlivě požadovat*, je doposud snad jen materiál připravený Nejvyšším státním zastupitelstvím nazvaný „*Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – Průvodce právní úpravou pro státní zástupce*.“²³² Jak již ze samotného názvu materiálu, jakož i z autority tento vydávající, vyplývá, tato metodika je určena primárně nikoli právnickým osobám, ale orgánům činným v trestním řízení, jmenovitě pak státním zástupcům. I tak ovšem může dle mého přesvědčení posloužit jako hodnotný inspirační zdroj právnickým osobám při přípravě interních dokumentů a nastavování interních kontrolních mechanismů.

Touto problematikou se pak do větší hloubky zabývají autoři kapitoly „Možnosti exkulpace při vyvozování trestnej zodpovednosti právnických osob v podmienkách Slovenskej republiky a Českej republiky“ obsažené v již několikrát citované kolektivní monografii „Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté“, a to jmenovitě Šámal, Čentěš a Lorko²³³. Ti jsou toho názoru, že základní východisko při tvorbě a zavádění preventivních opatření pro každou právnickou osobu by mělo představovat respektování následujících zásad a principů:

- **zásada proporcionality, resp. přiměřenosti postupů**, související s nastavením interní kontroly a příslušných opatření v souladu s povahou právnické osoby,
- **plná angažovanost vedení, resp. orgánů právnické osoby**, které by měly být garanty existence a funkčnosti kvalitního systému opatření sloužícího k předcházení páchání trestné činnosti,
- **systematické vyhodnocování (externích i interních) rizik** při přípravě a zavádění adekvátního systému preventivních opatření. Interní rizika mohou spočívat zejména v personálních otázkách, v nesprávném nastavení interních kontrolních procesů, v nevhodnosti, neexistenci anebo neaktuálnosti již existujících interních předpisů, nebo v nedostatečném dohledu a kontrole dodržování interních předpisů. Externí rizika hrozí

²³² NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. *Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – Průvodce právní úpravou pro státní zástupce*. Dostupné na:

http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Soubory_ke_stazeni/1_SL_141_2017_Aplikace__8_odst._5_ZTOPO.pdf

²³³ JELÍNEK, J., *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*, s. 61 - 63.

zejména ve vztahu k fyzickým osobám, které mají oprávnění zastupovat právnickou osobu navenek a jsou v pravidelném kontaktu s partnery či klienty,

- **správná volba nástrojů interní kontroly, dohledu a organizace**, tedy opatření, která musí v koexistenci fungovat na úrovni preventivní, detekční i reakční. Souhrn všech interních předpisů a opatření formuje dle výše uvedených autorů charakter právnické osoby a vytváří určitou firemní kulturu, která má však svůj psaný a nepsaný rozměr. Právě rozkol mezi či nesoulad mezi psanou a nepsanou firemní kulturou bude potřebné posuzovat ze strany orgánů činných v trestním řízení, když zjištěné rozdíly mezi psanou a nepsanou firemní kulturou mohou znamenat rozdíl i při samotné možnosti exkulpace právnické osoby,
- **fungující komunikace a školení**, přičemž samotnou účast na školení není možno považovat za dostačující, když je třeba vhodně zvolit formu školení, která musí být realizovaná kvalifikovanými osobami,
- **dostatečná kontrola** v rámci právnické osoby musí pokrývat sféru preventivních, detekčních a reakčních opatření, a to zejména ve směru, zda systém interních opatření je skutečný a dodržuje se, nebo existuje jen na papíře. Autoři uvedeného článku pak v této souvislosti vyjadřují své přesvědčení, že právnická osoba by měla mít aspoň jednu osobu, která by dohlížela na dodržování celého systému interních opatření a na jeho funkčnost.

Závěrem pak uvedení autoři vyjadřují své přesvědčení, že zavedená interní opatření potenciálně mohou sehrát důležitou roli při exkulpací právnické osoby, proto si tato oblast vyžaduje zvýšenou pozornost jak ze strany samotných právnických osob, tak ze strany orgánů činných v trestním řízení. Zákon nestanovuje minimální standard potřebných opatření pro exkulpací právnické osoby. V zásadě je však možno shrnout, že jakmile právnická osoba dosáhne stavu, v němž si každý její zaměstnanec uvědomuje rizika plynoucí z jeho činnosti, ví, jak daným rizikům předcházet, je pravidelně proškolený a kontrolovaný a umí vhodným způsobem zareagovat na výskyt protiprávního konání právnické osoby, potom právnická osoba splnila povinnosti v rámci dohledu a kontroly, resp. **vynaložila veškeré úsilí, které od ní bylo možno spravedlivě požadovat**, aby spáchání trestného činu zabránila.²³⁴

Je však třeba ještě doplnit, že nové ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO v kombinaci s výše uvedeným metodickým materiálem vydaným Nejvyšším státním zastupitelstvím vyvolávají otázku, zda toto ustanovení **nepřenáší důkazní břemeno na právnickou osobu**. Shodně s Pelcem a Šellengem se domnívám, že tomu tak není a že předchozí vynaložení úsilí právnickou

²³⁴ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 61 - 63.

osobou v požadované kvalitě („veškeré, které od ní bylo možno spravedlivě požadovat“) zůstává v souladu se zásadou presumpce nevinu předmětem dokazování ze strany orgánů činných v trestním řízení. V případě, že by zákonodárce chtěl přenést důkazní břemeno (můžeme-li vůbec o důkazním břemenu, což je termín typický pro civilní sporné řízení, v rámci trestního procesu hovořit²³⁵) na právnickou osobu, použil by pravděpodobně odlišnou formulaci ukládající právnické osobě *prokázání* této skutečnosti. Velmi příhodně dává do vzájemného srovnání dikci ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO na straně jedné s formulací použitou zákonodárcem v § 21 odst. 1 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, v platném znění docent Gřivna. Přestupkový zákon v citovaném ustanovení říká, že „*právnická osoba za přestupek neodpovídá, jestliže **prokáže**, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby přestupku zabránila*“. Předmětné ustanovení tedy zcela jednoznačně určuje, že to je právě právnická osoba obviněná z přestupku, kdo bude vynaložení veškerého úsilí prokazovat, přičemž v ust. § 8 odst. 5 ZTOPO rozřešení této otázky nenajdeme.²³⁶

Rovněž z celkového obsahu předmětné novelizace lze, byť pouze nepřímou, dovodit zákonodárcovu snahu o „kompenzaci“ současně zaváděné (téměř) generální trestní odpovědnosti právnických osob za všechny trestné činy s několika výjimkami. Sama skutečnost, že použitá formulace vzbuzuje pochybnosti, však svědčí o tom, že zákonodárce nezvolil dostatečně pregnantní vyjádření svého záměru (a to zatím ponechme stranou velmi neurčitou formulaci „které od ní bylo možno spravedlivě požadovat“). Šámal pak pro nápravu tohoto stavu navrhuje formulaci „Právnické osobě **nelze přičítat** podle odst. 2 jednání osob uvedených v odst. 1 písm. b), c) a d), pokud vynaložila veškeré úsilí, které po ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu těmito osobami zabránila.“²³⁷ Ač jinak s takto navrženou formulací Šelleng souhlasí, za nešťastné považuje vypuštění jednání osob uvedených pod bodem § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO z režimu ust. § 8 odst. 5 ZTOPO, přičemž vychází z toho, že Šámal tento svůj postoj odůvodňuje tím, že není žádoucí, aby byla právnická osoba „zproštěna trestní odpovědnosti“, jestliže by nejprve statutární orgán i za pomoci dalších osob vytvořil firemní kulturu směřující proti páčání trestné činnosti ve statutech, pracovních a organizačních řádech a dalších vnitřních předpisech právnické osoby, dále v tzv. compliance programech apod., a poté sám jako fyzická osoba – člen statutárního orgánu ve smyslu § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO spáchal trestný čin v zájmu právnické osoby a na základě § 8 odst. 5 ZTOPO požadoval „zproštění

²³⁵ Podrobněji se problematikou důkazního břemene zabývá např. GŘIVNA, T. Příspěvek do diskuze o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem.

²³⁶ GŘIVNA, T., Příspěvek do diskuze o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem, s. 9.

²³⁷ ŠÁMAL, P., K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb.

trestní odpovědnosti“ proto, že právnická osoba, za kterou v obou případech jednal, vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu těmito osobami zabránila.²³⁸

Šelleng se domnívá, že má-li ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO předcházet excesivnímu uplatňování trestní odpovědnosti v těch případech, kdy byl trestný čin spáchán mimo sféru vlivu právnické osoby, je nutno jeho režimu podřadit i osoby uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO. Zároveň velmi příhodně podotýká, že právnická osoba nemusí být například zastoupena pouze jedním jednatelem, ale může se jednat o kolektivní statutární orgán s mnoha členy, který se postaral o to, aby právnická osoba měla vytvořené efektivní preventivní a kontrolní mechanismy. Excesivní jednání člena takového kolektivního orgánu v rámci činnosti právnické osoby přitom může být z hlediska dikce zákona právnické osobě přiřitatelné ve smyslu § 8 odst. 1 písm. a), odst. 2 ZTOPO. Šelleng tedy tuto svou úvahu uzavírá přesvědčením, že vhodné by bylo ponechat možnost nepřičítat trestní odpovědnost právnické osobě také v případech osob podle § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO, neboť ne vždy bude statutární orgán, resp. člen statutárního orgánu jako jediný zodpovědný za zavedení preventivních a kontrolních mechanismů.²³⁹

K zákonodárcem dosti vágní formulaci „*keré od ní bylo možno spravedlivě požadovat*“, která nemá žádné objektivně měřitelné mantinely, Čep navrhuje spíše použití kritéria „*péče řádného hospodáře*“, kdy tento termín (používaný primárně civilními normami) byl opakovaně konkretizován též trestní judikaturou.²⁴⁰

Lze tedy shrnout, že jako vhodná se jeví následující formulace: „*Právnické osobě nelze přiřítat podle odst. 2 jednání osob uvedených v odst. 1, pokud s péčí řádného hospodáře vynaložila veškeré úsilí, aby spáchání protiprávního činu těmito osobami zabránila*“. Ačkoli se pak velká část odborné veřejnosti shoduje v tom, že důkazní břemeno s prokazováním skutečného vynaložení požadovaného úsilí není přesouváno na právnickou osobu, lze samozřejmě důrazně doporučit, aby právnická osoba nastavila metodiky a procesy transparentním a zpětně „prokazatelným“ způsobem, neboť nelze očekávat, že by se své odpovědnosti zprostita toliko tvrzením, že skutečně učinila vše, aniž by však o takových skutečnostech nabídla alespoň nějaká relevantní „vodítka“, podle nichž by mohly být orgány činné v trestním řízení schopné zjistit, zda tak skutečně učinila. Nelze totiž po orgánech činných v trestním řízení bez dalšího chtít, aby se „domýšlely“, zda a jaká opatření k předcházení protiprávního jednání právnická osoba učinila, jakým způsobem je odprezentovala, jak

²³⁸ ŠÁMAL, P., K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb.

²³⁹ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 112 – 113.

²⁴⁰ ČEP, D., Korekční prvky trestní odpovědnosti právnických osob a „zbavení se“ trestní odpovědnosti právnickou osobou.

konkrétně se s nimi mohli všichni zaměstnanci a členové seznámit a jak bylo dodržování těchto opatření kontrolováno.

Gřivna pak tuto úvahu rozvádí tak, že v praxi by to znamenalo, že tyto orgány by de facto prováděly firemní audit obviněné právnické osoby a samy by se musely dobrat ke skutečnostem, které často může objasnit pouze sama právnická osoba. Dle mého názoru na orgánech činných v trestním řízení bude až prokázat, zda veškerá tato pravidla a procesy, o jejichž zavedení a kontrole se dozví od právnické osoby, nepostačily k naplnění kritéria „veškerého úsilí, které lze po právnické osobě požadovat“, jak to vyplývá z pravidla presumpce nevinu a zásady *in dubio pro reo*.

Gřivna pak v té souvislosti dává do úvahy ještě jakýsi dvoufázový scénář, podle něhož je vhodné s ustanovením § 8 ZTOPO jako celkem pracovat a trestní odpovědnost právnické osoby vyhodnocovat: „*V první fázi by byly orgány činné v trestním řízení zavázány povinností (v potřebné míře v závislosti na fázi trestního řízení) prokázat, že se posuzovaný skutek stal, že tento je trestným činem a byl spáchán v zájmu příslušné právnické osoby či v rámci její činnosti. Rovněž by v této fázi musely tyto orgány prokázat, že jej spáchala některá z osob, jejichž počínání lze této právnické osobě přičítat. V momentě, kdy by všechny tyto atributy byly prokázány, ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO by sloužilo jako určitý benefit, který zákonodárce poskytuje právnické osobě, aby se před konečným vyvozením trestní odpovědnosti mohla zachránit. Jinými slovy – právnická osoba by v případě, kdy by trestní řízení evidentně šlo v její usvědčení, mohla zatáhnout za pomyslnou záchrannou brzdu a prokázat, že navzdory již dokázaným skutečnostem mluvícím v její neprospěch za posuzovaný čin neodpovídá, neboť vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby protiprávnímu činu zabránila. Dvoufázové vyhodnocování odpovědnosti právnické osoby rovněž vyhovuje požadavku na zachování presumpce nevinu. Ta by se jednak plně uplatnila v rámci první fáze, kdy by orgány činné v trestním řízení prokazovaly podmínky přičitatelnosti trestného činu právnické osobě a v případě neúspěchu při dokazování musely již zde přikročit k pravidlu *in dubio pro reo*, a nadto by beze zbytku platila i v závěru fáze druhé, kdy by orgánům činným v trestním řízení vznikala povinnost vyvrátit důkazy předložené právnickou osobou svědčící o tom, že vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat. Až teprve v případě, že by byly tyto důkazy vyvráceny, bylo by možné uznat obviněnou právnickou osobu vinnou. V opačném případě by musela být zproštěna, případně by bylo nutné trestní stíhání zastavit.*“²⁴¹

²⁴¹ GŘIVNA, T., Příspěvek do diskuze o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem, s. 17.

Musíme si rovněž uvědomit, že v reálném světě aplikační praxe mají policejní orgány a mnohdy i státní zástupci tendence vyhledávat (a bohužel někdy z již vyhledaných i selektivně používat) primárně důkazy usvědčující, které podporují obvinění a/nebo obžalobu, a bez aktivní obhajoby právnické osoby by tak mohlo dojít k selekci důkazních prostředků, jak se to ostatně stává i v rámci trestních řízení vedených proti fyzickým osobám, když není obhajoba dostatečně aktivní. Šámal dokonce v té souvislosti velmi příhodně poznamenává, že v aplikační praxi se často ukazuje, že někteří žalobci trpí „obžalovací úchylkou“ a na veřejný zájem příliš nehledí. Nesouhlasí tedy s tvrzením, že není zapotřebí důkazní břemeno v trestním řízení koncipovat, s ohledem na to, že žalobce stejně, jednaje ve veřejném zájmu, musí od obžaloby upustit v případech, kdy není vina obžalovaného bezpečně prokázána.²⁴²

Šámal naopak souhlasí s existencí koncepce materiálního důkazního břemene spočívajícího na straně obviněného. Šámal jej chápe jako **možnost aktivní obhajoby** obviněného v případě, kdy dosud provedené důkazy svědčí proti němu a trestní řízení s největší pravděpodobností spěje k jeho odsouzení.²⁴³

Gřivna se domnívá, že (s výjimkou názoru Antonína Růžka) z názorů právní doktríny plyne spíše závěr o tom, že obecně o důkazním břemeni v trestním právu hovořit lze, neboť není nutné tento pojem kategoricky odmítat jen proto, že je vlastní spíše právu civilnímu. V otázce možnosti jeho přenesení na obviněného (konkrétněji na obviněnou právnickou osobu) však již zástupci právní doktríny takto jednotní nejsou. Gřivna pak připomíná, že nelze orgánům činným v trestním řízení ukládat povinnosti, jejichž splnění je zjevně nad jejich síly. Příhodně pak odkazuje na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, který nevyklučuje, že za určitých okolností může být nečinnost obviněnému na škodu, obecně však trvá na tom, že přenášení důkazních povinností na obviněného musí zůstat „v rozumných mezích“.²⁴⁴

Myslím, že není rozhodné, zda nalezneme teoretické pojmenování pro žádoucí a vhodnou aktivitu obhajoby a zda tím pojmenováním bude právě spíše civilistický pojem „důkazní břemeno“ či „důkazní povinnost“, ačkoli jsem k takovým tendencím rezervovaný. Podstatné je, že obhajoba dle mého přesvědčení nemůže být v praxi po celou dobu trestního řízení zcela pasivní, ač na to má v teoretické rovině plné právo s odkazem na zásady presumpce nevinny a *nemo tenetur*. Aktivně poukazovat na rozhodné skutečnosti svědčící „ve prospěch“ by obhajoba měla zejména v případech, kdy jsou jí známé takové skutečnosti a/nebo důkazy svědčící ve prospěch obviněného, o nichž by se orgány činné v trestním řízení velmi pravděpodobně bez

²⁴² ŠÁMAL, P., Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, s. 316.

²⁴³ Tamtéž, s. 322.

²⁴⁴ GRIVNA, T., Příspěvek do diskuze o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem, s. 18.

takové aktivity obhajoby vůbec nedozvěděly, přičemž lze doporučit, aby tak učinila dostatečně včas. Je samozřejmě možné - v rámci zvolené procesní strategie obhajoby - doplnit taková rozhodná tvrzení a nabídnout o nich důkazy až v řízení před soudem, resp. dokonce až v řízení před odvolacím soudem po případném nepravomocném odsouzení soudem prvního stupně, ale kromě jiného se tím obhajoba vystavuje riziku, že taková tvrzení nebudou dostatečně prověřena a důkazy budou hodnoceny poněkud „přezíravě“, neboť soud může vycházet z poměrně logického předpokladu, že obhajoba by v případě, že by o existenci takových skutečností a důkazů měla skutečnou znalost již dříve, na tyto přirozeně také poukázala již dříve, aby tím zvrátila nepříznivé důsledky, které pro ni z trestního řízení plynou. V případě „pozdního“ uplatnění skutečností či důkazů mohou být považovány takové skutečnosti za vykonstruované a důkazy o nich třeba i za padělané. V konkrétním případě, tedy v rámci zkoumané problematiky existence „dostatečného“ úsilí právnické osoby, by se mohlo jednat o podezření z padělání např. prezenčních listin ze školení, antedatování textace vnitřního předpisu či podpisového archu či jiného obdobného záznamu zachycujícího, že byla konkrétní fyzická osoba v rámci korporace s příslušným předpisem v rámci compliance programu skutečně seznámena apod.

Obdobné názory lze nalézt také v aktuální komentářové literatuře, kdy autorský kolektiv aktuálního komentáře k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob uvádí: *„To ovšem neznamená, že by právnická osoba měla vždy zůstat nečinná, neboť prokázání existence/neexistence preventivních opatření bude často mít zásadní dopady do její trestní odpovědnosti. Zejména v případě podezření orgánů činných v trestním řízení na neexistenci opatření by měla vyvinout potřebnou aktivitu, resp. aspoň poskytnout součinnost, aby pro ni pozitivní skutečnosti týkající se vyvinění byly zjištěny, prokázány, doloženy a mohly být v její prospěch použity v rámci trestního řízení.“*²⁴⁵

Na výše uvedené úvahy o dikci, konstrukci a smyslu nově zakotveného ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO je však třeba navázat ještě návratem o jeden myšlenkový krok zpět, a to naznačením vzájemného vztahu mezi ustanovením § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO a právě nově zakotveným ustanovením § 8 odst. 5 ZTOPO, o němž byl předchozí výklad.

O „zproštění se trestní odpovědnosti“ právnické osoby dle výše komentovaného ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO bychom totiž při stávající koncepci uvažovat **až poté**, co bude právnické osobě jednání jednotlivé fyzické osoby či fyzických osob skutečně již přičteno dle ustanovení § 8 odst. 1 a odst. 2. Avšak pokud orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) provedly taková opatření, která měly provést podle jiného

²⁴⁵ FENYK, J. et al., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář. 2. vydání, s. 62.

právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména tedy provedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo učinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu, pak právnické osobě jednání zaměstnance nebo osoby v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů nebude vůbec přičítáno. K eliminaci těchto rizik pak slouží mimo jiné i tzv. *compliance programy* a kontrolní mechanismy na ně navazující. Např. Ronovská uvádí následující příklady specifických vnitřních předpisů, kterými mohou právnické osoby implementovat opatření a systém vnitřní kontroly: standardy obchodního jednání, etický řád, interní směrnice o používání majetku právnické osoby, interní směrnice k poskytování a přijímání darů, skartační řád, spisový řád a archivační řád, protikorupční interní pravidla, vnitřní účetní pravidla, pravidla pro ochranu osobních údajů atd.²⁴⁶

10.5 Compliance programy

Společné pro obě varianty „vymanění se z trestní odpovědnosti“ právnické osoby pak bude ono klíčové nastavení procesů a kontrolních mechanismů uvnitř právnické osoby, jehož smyslem bude předcházet trestné činnosti právnické osoby. Takový ucelený soubor pravidel a postupů zahrnující také školení a průběžnou kontrolu jejich dodržování bývá nazýván „**Compliance programem**“. Jeho smyslem je minimalizace rizik plynoucích z činnosti právnické osoby a měl by zahrnovat dodržování nejen právních předpisů, ale také vnitřních předpisů právnické osoby, a šířeji případně rovněž etických pravidel, a to jednotlivými fyzickými osobami působícími v rámci právnické osoby. Správně uchopený **Compliance program** by měl tedy zahrnovat taková opatření, která by měla být provedena podle jiného právního předpisu nebo jejichž provedení lze po právnické osobě a jejích orgánech spravedlivě požadovat, a právnická osoba vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby zabránila spáchání trestného činu. Zákon pak demonstrativně naznačuje, jaká opatření by to mohla, resp. měla, být, a to provedení povinné nebo potřebné kontroly nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, anebo učinění nezbytných opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Pojem *Compliance* však není právní termín, nýbrž pojem obchodní či podnikový, kterým se rozumí dodržování právních norem obchodních společností, jakožto i vytvoření a dodržování příslušných vnitřních norem, a to jak právních, tak i etických. Součástí programu *Compliance* je i zavedení a realizace řídicího a kontrolního systému společnosti, který je zaměřen na dodržování

²⁴⁶ RONOVSÁ, B., Trestní odpovědnost právnických osob a kyberkriminalita, s. 23.

právních i vnitřních norem, podle nichž je společnost povinna postupovat. Nutnost zavádění programů Compliance vychází ze skutečnosti, že jakékoli jednání, které může poškodit dobré jméno společnosti a tím negativně ovlivnit její postavení na trhu jako soutěžitele v rámci hospodářské soutěže, je považováno za krajně nežádoucí. V případě páchaní trestné činnosti ze strany právnické osoby pak může dojít k ohrožení ve vztahu nejen k vlastníků, ale též k zákazníkům, zaměstnancům a v neposlední řadě k věřitelům právnické osoby.²⁴⁷

Compliance programy jsou vymezeny velmi široce a obsahují většinu hlavních činností společnosti, tj. nejen v oblasti hospodářské soutěže, ale i v oblasti finanční a daňové, ochrany životního prostředí, pracovněprávních vztahů (a to jak vůči zaměstnancům, tak i mezi zaměstnanci navzájem) nebo ochrany osobních údajů. Tato pravidla se nevztahují pouze na vedoucí pracovníky, ale na všechny zaměstnance s tím, že v rámci vnitřního řízení společnosti je pak stanovena i přímá odpovědnost dotčených organizačních článků společnosti.²⁴⁸

Konkrétní podoba a rozsah Compliance programu pak bude nepochybně záviset na charakteru právnickou osobou vykonávané činnosti, jakož i na její „velikosti“ a konkrétní právní formě. Opět zde můžeme použít příklad rozdílů obchodní korporace na straně jedné a církve či náboženské společnosti na straně druhé, přičemž i u jednotlivých obchodních korporací mohou být výrazné rozdíly (významné odlišnosti jistě budou u bytového družstva a u akciové společnosti s bankovní či pojišťovací licenci).

Dle Bohuslava jsou základními body, které by měl Compliance program v českých podmínkách obsahovat, aby právnická osoba dostala požadavkům, které na ni klade zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, tyto:

- Plná podpora ze strany vedení společnosti a akcionářů
- Nezávislé vyhodnocení trestněprávních rizik
- Přijetí přiměřených pravidel a opatření pro odstranění či snížení rizik
- Jednoznačný a průhledný systém vnitřních předpisů
- Nastavený systém dělby kompetencí
- Nastavený systém kontroly či auditů nad dodržováním přijatých pravidel a procesů
- Zavedení a vyhodnocování tzv. oznamovatelské linky
- Školení v oblasti trestní odpovědnosti právnických osob a rizik z ní plynoucích
- Poskytování efektivní právní podpory zejména zaměstnancům právnické osoby.²⁴⁹

²⁴⁷ BOHUSLAV, L., Trestní odpovědnost právnických osob, s. 174.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s.80.

Častou mýlkou ve vztahu ke compliance systémům je, že slouží primárně k ochraně managementu společnosti. Jejich primární účelem však je **zabránění vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby**. Určitá ochrana dalších osob (nejen vrcholového vedení) je pouze sekundárním efektem vyhotovení kvalitního programu k předcházení trestní odpovědnosti právnické osoby, čemuž svědčí koncept souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob. Tento koncept totiž (ačkoli výslovné znění zejména z hlediska demonstrativního výčtu opatření, která lze spravedlivě požadovat v § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO tomu neodpovídá) z povahy věci směřuje k tomu, že ve vnitřních předpisech právnické osoby budou převažovat preventivní opatření nad opatřeními kontrolními a reaktivními.²⁵⁰

Dle Pelce je rovněž nezbytné splnění požadavku nezávislosti osob nebo compliance oddělení jako celku, a to zejména pokud jde o hodnocení konkrétních otázek souvisejících s naplňováním trestněprávního compliance systému právnické osoby. Požadavky nezávislosti compliance specialistů a compliance oddělení jako celku sice neplynou výslovně ze zákona, ale podle jeho názoru tato povinnost implicitně vyplývá z kontextu právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob. Tomu napovídá i mezinárodní srovnání, neboť některé zahraniční právní úpravy tento požadavek výslovně obsahují. Požadavek odpovídá i poznatkům nauky zabývající se řízením podniku, podle nichž interní audit v podniku musí být prováděn nezávislým útvarům (oddělením, odborem), organizačně vyčleněným z řídicí výkonné struktury a podřízeným přímo strategickému vedení společnosti (u akciové společnosti např. přímo představenstvu nebo správní radě). Ve vztahu k vedení společnosti by pak takový útvar měl působit jako poradní orgán.²⁵¹

S výše uvedeným nelze než souhlasit. Autentickou, a nutno podotknout, že pozitivní, zkušenost mám ze svého předchozího působení ve větší akciové společnosti, coby dceřiné společnosti německého finančního gigantu. V rámci této tuzemské dceřiné společnosti byl útvar interního auditu fakticky vydělen z běžné organizační struktury společnosti a zodpovídal se v dílčí části svých kompetencí přímo představenstvu, resp. přímo jeho předsedovi, a v dílčí části dokonce managementu mateřské společnosti sídlící v zahraničí. Tím bylo dosaženo jeho dostatečné nezávislosti a „apolitičnosti“, a mohl tak důsledněji plnit svou úlohu vnitřního kontrolního orgánu.

K problematice Compliance programu, jeho zavádění a v neposlední řadě k jeho faktickému dodržování už se stačily vyjádřit i některé vyšší soudy. Čep jako vhodný příklad (byť s výhradou toho, že věc se v době jeho příspěvku zatím nedostala až k Nejvyššímu soudu) uvádí

²⁵⁰ PELC, V., Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz, s. 54.

²⁵¹ Tamtéž, s. 56.

rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 9.3. 2017 pod sp. zn. 6 To 7/2017. Vrchní soud se coby stížnostní soud vyjadřoval v dané věci k zastavení trestního stíhání jedné z obviněných obchodních společností, a to z toho důvodu, že trestní odpovědnost předmětné společnosti zanikla, neboť tato vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možné spravedlivě požadovat, aby zabránila spáchání trestného činu osobou uvedenou v § 8 odst. 1 ZTOPO. Vrchní soud, coby stížnostní soud, podotkl, že pro posouzení splnění kritérií podle § 8 odst. 5 ZTOPO nepostačí pouze zhodnocení **obsahu** Compliance programu, ale je třeba zkoumat a hodnotit, zda tento kodex etického chování a předcházení trestné činnosti **byl reálně naplňován**, zda a kým bylo jeho **doдрžování** (obecně i ve vztahu k dané fyzické osobě, která navíc byla povinna sama organizovat a kontrolovat jeho naplnění a netolerovat jeho porušování) **kontrolováno**, popřípadě **vynucováno**. Čep velmi správně vyslovuje souhlas se závěry stížnostního soudu, že existence Compliance programu je pouze prvním předpokladem pro naplnění kritérií § 8 odst. 5 ZTOPO. Druhý – o poznání obtížnější krok – totiž spočívá v hodnocení **reálného fungování a naplňování cílů Compliance programu v praxi**.²⁵²

Za zmínku nepochybně stojí i zkušenost z některých zahraničních právních úprav, zejména pak ze Spojených států amerických, v rámci nichž lze vytvoření Compliance programu právnické osobě dokonce uložit jako trest.

Velká část odborné veřejnosti zabývající se nejen samotnou problematikou trestní odpovědnosti právnických osob a možnosti vyvinění se prostřednictvím zavedení a doдрžování compliance programů, ale také firemní kulturou jako celkem, vhodně poukazuje na další instituty mající potenciál kultivovat celkové prostředí v korporaci. Jsou jimi existence „*interního ombudsmana*“ a také tzv. „*whistleblowingu*“. Oba instituty mající spíše faktickou než právní povahu však mohou vhodně korigovat tendence výskytu neetického či protiprávního chování uvnitř korporace či navenek. Jsou tedy dalšími vhodnými preventivními mechanismy pro předcházení vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby. Někteří autoři však i tyto instituty podřazují pod Compliance programy v širším smyslu slova.

10.6 Trestní odpovědnost právního nástupce právnické osoby

Velmi problematickou součástí trestní odpovědnosti právnických osob ve všech zahraničních úpravách je otázka změny právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti. Po vzoru rakouské právní úpravy bylo do českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim převzato ustanovení o právním nástupnictví právnické osoby, kdy trestní

²⁵² ČEP, D., Základy trestní odpovědnosti právnických osob ve světle judikatury Nejvyššího soudu, s. 227.

odpovědnost právnické osoby **přechází na všechny její právní nástupce**. Přešla-li trestní odpovědnost na více právních nástupců právnické osoby, přihlédne soud při rozhodování o druhu a výměře trestu nebo ochranného opatření též k tomu, v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užitky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i v jakém rozsahu kterýkoliv z nich pokračuje v činnosti, jež byla předmětem spáchaného trestného činu.

Tím je založena nová, tuzemskému trestnímu právu doposud neznámá, zásada trestní odpovědnosti právního nástupce právnické osoby nebo také zásada přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na její právní zástupce. Jejím zakotvením se tak mění tradiční ryze individuální vztah mezi pachatelem trestného činu (fyzickou osobou) a státem reprezentovaným orgány činnými v trestním řízení.

Tato nově zakotvená trestněprávní zásada **přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na její právní nástupce**, k níž dochází ze zákona (bez ohledu na stav trestního řízení), však vyvolává řadu praktických otázek. Např. Šámal se správně ptá:

- zda k přechodu trestní odpovědnosti dochází jen v případě zániku původní právnické osoby nebo i v případech, kdy právnická osoba, která se dopustila trestného činu, nezaniká, ale dochází k přechodu jejího jmění nebo jeho části na její právní nástupce;
- jaký je rozsah subjektů, na které přechází trestní odpovědnost, zda je vázán jen na generální sukcesi nebo i na singulární sukcesi a v jakém rozsahu;
- jaký má význam v tomto směru právní úprava § 32 ZTOPO, případně i právní úprava týkající se přeměn právnické osoby;
- zda právními nástupci mohou být jen právnické osoby nebo i osoby fyzické.²⁵³

Profesor Jelínek pak v článku „K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce“ uveřejněném v Buletinu advokacie v kalendářním roce 2015 velmi trefně glosuje, že *„pokud by byla vyhlášena soutěž nad nejméně jasným a srozumitelným ustanovením tohoto zákona (míně zákon č. 418/2011 Sb.), horkým favoritem by se určitě stalo ustanovení § 10 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, podle něhož trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce.“*²⁵⁴

I on si pak tamtéž pokládá řadu textací zákona nezodpovězených otázek, jako:

- zda se jde o univerzální právní nástupnictví či singulární právní nástupnictví a zda právních nástupců může být tedy i více
- zda dochází při nástupnictví právnické osoby k zániku právnické osoby, která spáchala trestný čin

²⁵³ ŠÁMAL, P., Trestní odpovědnost právnických osob: komentář, s. 171.

²⁵⁴ JELÍNEK, J., K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce.

- jaký je vztah přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce se stavem trestního řízení proti právnické osobě
- zda k přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce dochází objektivně nebo zda je zde nějaké „zavinění“ právnické osoby, na kterou trestní odpovědnost přešla
- a stejně tak zda trestní odpovědnost právnické osoby by mohla přejít z právnické osoby na fyzickou.²⁵⁵

Kvůli absenci výslovné úpravy v zákoně tedy až nauka dovozuje (zejména pak z inspiračního zdroje českého zákonodárce, jímž byla rakouská právní úprava), že o přechodu trestní odpovědnosti bude uvažováno pouze v případech univerzálního právního nástupnictví, tedy nikoli třeba v případě nabytí jednotlivého práva či povinnosti. Tuto argumentační linii zastává zejména profesor Šámal. Profesor Jelínek však dodává, že rakouská právní úprava je mnohem propracovanější než ta česká, když výslovně stanoví, že trestní odpovědnost právnické osoby přechází pouze na její univerzálního nástupce, přičemž za univerzálního nástupce se považuje i nástupce singulární, pokud se stane vlastníkem podstatné části podniku, anebo na něj přechází podstatná část činnosti jeho předchůdce.

Ačkoli trestní odpovědnost přechází na všechny právní nástupce právnické osoby, lze si asi jen obtížně představit, že by trestní odpovědnost přešla i na právního nástupce toliko v rovině jednotlivé dílčí majetkové hodnoty (fakticky třeba na obchodního partnera právnické osoby), tedy převažuje názor, že ustanovení § 10 odst. 1 ZTOPO míří svým obsahem jen na případy tzv. univerzálního nástupnictví, tedy na případy, kdy právní nástupce vstupuje do všech práv a povinností nebo jejich souboru. Jiným případem ovšem budou situace, kdy je převáděn celý obchodní závod (dříve „podnik“), neboť tyto se univerzálnímu právnímu nástupnictví fakticky blíží, když kupující závodu vstupuje prakticky do všech práv a povinností prodávajícího. Výtka, že zákon na takto zásadní otázku výslovně nepamatuje a odpověď na ni nachází právě až nauka, je tedy zcela na místě.

Je třeba mít na paměti také možnou obtížnost určování právního nástupnictví, což jako předběžnou otázku musí orgán činný v trestním řízení vyřešit. Mám důvodnou obavu, že to pro něj nejednou bude tvrdý oříšek. Ani na tomto místě si neodpustím glosu, že na základě vlastní zkušenosti si dovolím tvrdit, že málokterý orgán činný v trestním řízení, zejména pak z řad policejních orgánů, disponuje odbornými znalostmi z oblasti civilního práva.

Protože právnických osob podléhajících trestní odpovědnosti je dlouhá řada a mohou se právní formou i velmi lišit, může být v konkrétním případě obtížné určit, kdy a na koho přešla

²⁵⁵ JELÍNEK, J., K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce.

případná trestní odpovědnost právnické osoby. Jiným způsobem dochází k právnímu nástupnictví u obchodních společností, jiným způsobem u církví a náboženských společností a opět jiným způsobem u politických stran či hnutí.²⁵⁶

Právě s ohledem na rozmanitost jednotlivých forem právnických osob někteří autoři považují za vhodné zohlednit při určování právního nástupce právnické osoby také faktický základ než pouze ten majetkový (v podobě univerzální či singulární sukcese), kdy např. z velké části totožná členská základna korporace bude lepším indikátorem skutečného právního nástupnictví než odlišný osud majetkových hodnot náležejících původní právnické osobě.

Na otázku, zda „původní“ právnická osoba zaniká při přechodu trestní odpovědnosti na právního nástupce či nikoli, je třeba odpovědět záporně, neboť opačné stanovisko by bylo zcela protismyslné. Trestní odpovědnost obou právnických osob, tedy nezaniklé původní a nástupnické, tak případně obstojí vedle sebe.

K přechodu trestní odpovědnosti dochází kdykoli v průběhu trestního řízení, a to **objektivně**, tedy bez toho, zda právnická osoba jako právní nástupce věděla, nebo mohla vědět, že původní právnická osoba se dopustila trestného činu. Tím je sice výrazně zjednodušeno důkazní řízení, nicméně takovou koncepci nelze zcela nekriticky považovat za jedinou možnou a optimální. Zejména pak ve vzájemném srovnání s koncepcí obsaženou v původním návrhu zákona, podle něhož trestní odpovědnost právnické osoby přechází na jejího právního nástupce jen tehdy, když právní nástupce nejpozději v okamžiku vzniku právního nástupnictví věděl nebo vzhledem k okolnostem a ke svým poměrům mohl vědět, že se právnická osoba před vznikem právního nástupnictví dopustila trestného činu.

Dle profesora Jelínka se v původním návrhu zákona jednalo o juristicky čistější, promyšlenější řešení než právní úprava přijatá v roce 2011, které je možno připsat k dobru jen okolnost, že zjednodušuje důkazní řízení. Jelínek se tedy domnívá, že de lege ferenda by bylo žádoucí vrátit se v nějaké podobě k otázce možného „zavinění“ právního nástupce právnické osoby.²⁵⁷ S takovým názorem nezbývá než souhlasit, a to i za cenu obtížnějšího důkazního řízení.

K poslední otázce, tedy zda trestní odpovědnost podle § 10 odst. 1 ZTOPO může přejít i na fyzickou osobu, se profesor Jelínek vyjadřuje záporně, neboť zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim upravuje podmínky toliko trestní odpovědnosti právnických osob, tedy nikoli osob fyzických, přičemž podmínky trestní odpovědnosti osob fyzických upravuje trestní zákoník. Z těchto důvodů se tedy profesor Jelínek domnívá, že trestní

²⁵⁶ JELÍNEK J., Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část, 2017. s. 378.

²⁵⁷ JELÍNEK, J., K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce.

odpovědnost podle § 10 odst. 1 ZTOPO může přejít zase jenom na osobu právnickou, nikoli osobu fyzickou, neboť odpovědnost fyzických osob se řídí výlučně trestním zákoníkem.²⁵⁸

Šelleng výše uvedené úvahy ještě doplňuje otázkou, jakou funkci s sebou vlastně nese případně uložená trestní sankce. Budeme-li vycházet z toho, že trestní odpovědnost právního nástupce je dle současné koncepce odpovědností objektivní (a Šelleng se domnívá, že v některých případech je tato odpovědnostní forma skutečně na místě), pak represivní ani preventivní účel trestu nepřipadá příliš v úvahu. Takto tomu bude nejméně tehdy, kdy nelze u právního nástupce dovodit subjektivní stránku trestného činu, například při vzniku právního nástupce přeměnou korporace. Vzhledem k hlediskům, k nimž musí soud při ukládání i při výkonu trestu přihlídnout, je dle Šellenga účelem sankce v případě nezaviněného přechodu trestní odpovědnosti především eliminace protiprávně nabyté konkurenční výhody. Domnívá se tak, že spíše než funkci represivní či preventivní bude sankce ukládaná právnímu nástupci vykazovat známky funkce reparační, která je pro trestní právo zcela atypická. Represivní a preventivní funkci budou mít ovšem nepochybně sankce ukládané tehdy, když právní nástupce vznikl přeměnou původní společnosti za účelem zakrytí trestné činnosti, nebo když se právnická osoba stala právním nástupcem s vědomím předchůdcem páchané trestné činnosti.²⁵⁹

10.7 Účinná lítost

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob uvádí výslovně dva důvody zániku trestnosti, kdy vedle promlčení trestní odpovědnosti je to účinná lítost. Ustanovení o **účinné lítosti** předpokládá specifické podmínky zániku, které jsou přizpůsobeny povaze právnické osoby, zejména pokud jde o činnost kontrolních orgánů právnické osoby. Upřednostňuje se reparační a restituční aktivita právnické osoby před trestní odpovědností, a proto je účinná lítost vymezena **v širším rozsahu než u fyzických osob**. Trestní odpovědnost právnické osoby zaniká, jestliže dobrovolně upustila od dalšího protiprávního jednání a odstranila nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, anebo škodlivému následku zamezila nebo škodlivý následek napravila, nebo učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno.

Novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. došlo k rozšíření počtu případů trestných činů právnických osob, u nichž ovšem nezaniká trestní odpovědnost z důvodů účinné lítosti, a to u trestného činu pletichy v insolvenčním řízení podle § 226 trestního zákoníku, porušení

²⁵⁸ Tamtéž.

²⁵⁹ ŠELLENG, D., Právnická osoba jako pachatel trestného činu, s. 145 – 146.

předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku, zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě podle § 256 odst. 3 nebo 4 trestního zákoníku, pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži podle § 257 odst. 1 písm. b) nebo c) trestního zákoníku, pletichy při veřejné dražbě podle § 258 odst. 1 písm. b) nebo c) trestního zákoníku, přijetí úplatku podle § 331 trestního zákoníku, podplacení podle § 332 trestního zákoníku nebo nepřímého úplatkářství podle § 333 trestního zákoníku.

10.8 Sankcionování právnických osob

Zavádět trestní odpovědnost právnických osob by jistě nemělo smysl, pokud bychom neočekávali dostatečnou efektivitu ukládaných sankcí. Ostatně právě na kvalitu ukládaných sankcí znějí primárně mezinárodní požadavky, jak o nich bylo pojednáno v předchozích pasážích této práce. Někteří autoři zastávají názor, že přesnější je u právnických osob hovořit spíše o „sankcionování“ než o jejich „trestání“, protože dle jejich názoru lze potrestat pouze fyzickou osobu, a sankce ukládané právnickým osobám pojímají nikoli jako tresty, ale jako sankce svého druhu. Zde si s jistou dávkou nadsázky dovolím připomenout známý výrok Jeana Carbonniera: „*Skutečný trest bije do kolen a ta právnická osoba nemá*“.

Toto odlišování má svůj původ především v odlišném účelu sankcionování fyzických a právnických osob. Účelem trestu dle trestního zákoníku (a tedy pouze ve vztahu k osobám fyzickým) je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím výchovně působit i na ostatní členy společnosti. Účel trestní odpovědnosti a sankcionování právnických osob nejsou ve stávající právní úpravě výslovně formulovány, což je odbornou veřejností oprávněně vytýkáno. Účel sankcionování právnických osob tak bude třeba vyvozovat jak z celé právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, tak zejména z pasáží pojednávajících o sankcionování samotném.

U sankcionování právnických osob se do popředí dostává především jeho preventivní účinek, a naopak resocializační funkce je výrazně potlačena. Cílem odpovědnosti právnických osob podle veřejného práva by mělo být předcházet protiprávnímu jednání tím, že budou právnické osoby pod hrozbou sankce motivovány k přijetí vhodných vnitřních regulačních procesů, které zajistí účinný dohled vedení nad jednáním zaměstnanců. Náklady právnické osoby spojené s porušením práva by měly být vyšší, než jsou náklady spojené s jeho dodržováním.²⁶⁰

²⁶⁰ KAVĚNA, M., Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU, s. 3.

Dle Dankové by mělo sankcionování právnických osob v zájmu účinné ochrany společnosti sledovat tři hlavní cíle, a to odrazení konkrétní právnické osoby od páchaní další trestné činnosti, generálně preventivní působení na další odpovědné subjekty a odčerpání výnosů z trestné činnosti.²⁶¹

Se zřetelem na povahu právnických osob, které jsou fakticky jen sdružením osob a majetku, tedy musí trestní sankce namířené proti právnickým osobám podle Gaľa zasahovat jinou sféru než trestní sankce určené osobám fyzickým. Zatímco sankce u fyzických osob zasahují zejména jejich osobní svobodu, u právnických osob je takový zásah z logiky věci vyloučen. U právnických osob sankce naopak zasahují zejména do jejich majetku.²⁶²

Zvláštností sankcionování právnických osob je i to, že případná sankce vždy dopadne na jednotlivé fyzické osoby, z nichž se právnická osoba „skládá“. Podobný efekt však má, jak bylo řečeno již výše, alespoň v ekonomické rovině i ukládání pokut v rámci správního trestání.

Zvláštní povaha právnických osob – pachatelů trestných činů determinuje i zásady ukládání trestů právnickým osobám a funkce trestu u těchto pachatelů. Odlišná povaha právnických osob způsobuje i potřebu ukládat jim tresty, které nemají svou obdobu v trestním právu fyzických osob, jako například trest uveřejnění rozsudku.²⁶³

Specifický charakter sankcionování právnických osob by se tedy měl promítnout i do katalogu v úvahu přicházejících sankcí. Jestliže by se tuzemský zákonodárce při zavádění pravé trestní odpovědnosti právnických osob vydal cestou některých zahraničních právních úprav, kdy jako příklad lze uvést Nizozemí, Dánsko, Finsko, Rakousko či Švýcarsko, které „vystačí“ s jedinou univerzální sankcí, jíž je samozřejmě peněžitá sankce či pokuta, nepochybně by se dostal do střetu s odpůrci zavedení pravé trestní odpovědnosti právnických osob, kteří by - a nutno podotknout, že nikoli nesprávně - argumentovali tím, že tuto sankci znají i naše administrativně právní předpisy, a to nejednou v dosti značné výši (některé předpisy ji určují i procentem z dosaženého obratu, což mohou být i velmi vysoké částky), čímž by se sankcionování právnických osob instrumenty trestního práva stalo do značné míry nadbytečným.²⁶⁴

Jedním ze základních principů jakéhokoli sankcionování by mělo být vystižení dostatečné individualizace spáchaného skutku a jeho pachatele, a to prostřednictvím druhu a výměry ukládaných sankcí. K naplnění tohoto principu je nepochybně vhodné užít po vzoru

²⁶¹ In JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s.141.

²⁶² GALO, D., Zákaz činnosti, zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí v systému trestní represe právnických osob.

²⁶³ GALO, D., Trest uveřejnění rozsudku v trestním právu právnických osob, s. 20.

²⁶⁴ ŠTASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce.*

jiných zahraničních právních úprav (např. úpravy francouzské, maďarské, polské či slovinské) širší škálu v úvahu připadajících sankcí (a jejich případných kombinací), jimiž by bylo lze lépe vystihnout individuální okolnosti spáchaného deliktu stejně jako jeho pachatele. Pokud dále připustíme, že jednání právnické osoby sleduje i jiné než ekonomické cíle, pak možnost uložení pouze majetkové sankce nemusí vést ke splnění účelu sankcionování právnických osob. Proto by právní úprava sankcionování měla umožnit i postižení jiných práv a svobod.²⁶⁵

Touto cestou se vydal i tuzemský zákonodárce, který dělí sankce ukládané právnickým osobám (v souladu s trestním zákoníkem) na tresty a ochranná opatření – i u sankcionování právnických osob lze tedy hovořit o dualismu trestních sankcí. Ačkoli je, jak uvedeno výše, mnohdy v souvislosti se sankcionováním právnických osob kritizováno používání pojmu „trest“, platná právní úprava jakož i teorie práva dělí trestněprávní sankce na tresty a ochranná opatření. Činí tak z toho důvodu, že každá z obou skupin sankcí má svá specifika a sleduje odlišné cíle.

V ustanovení § 14 ZTOPO nacházíme obecné principy sankcionování právnických osob, akcentující zejména princip přiměřenosti (trestu i ochranného opatření).

Při stanovení **druhu trestu a jeho výměry** přihlédne soud k povaze a závažnosti trestného činu, k poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů; přitom přihlédne též k tomu, zda právnická osoba vykonává činnost ve veřejném zájmu, který má strategický nebo obtížně nahraditelný význam pro národní hospodářství, obranu nebo bezpečnost (ač je toto kritérium z určitého úhlu pohledu pochopitelné, narušuje zároveň princip rovnosti před zákonem). Dále soud přihlédne k působení právnické osoby po činu, zejména k její případné účinné snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu. Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby.

U ukládání **ochranného** opatření právnické osobě stanovil zákonodárce limit spočívající v tom, že ochranné opatření nelze právnické osobě uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu, jakož i jejím poměrům.

Jak pro ukládání trestu, tak i pro ukládání ochranného opatření, platí společné pravidlo, že při ukládání **trestních sankcí** právnickým osobám soud přihlédne i k důsledkům, které může mít jejich uložení na třetí osoby, zejména přihlédne k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem a věřitelů právnické osoby, jejichž pohledávky vůči trestně odpovědné právnické osobě vznikly v dobré víře a nemají původ nebo nesouvisí s trestným činem právnické osoby.

²⁶⁵ VANÍČEK, D., Trestní sankce ukládané právnickým osobám, s. 14.

V ustanovení § 15 ZTOPO pak nalézáme **taxativní výčet trestních sankcí**, které lze za trestné činy spáchané právnickou osobou uložit. Z trestů to jsou zrušení právnické osoby, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí a uveřejnění rozsudku. Nejzávažnějším trestem je tedy trest zrušení právnické osoby. Další skupinu tvoří tresty majetkové, kterými jsou propadnutí majetku, peněžitý trest a propadnutí věci. Dále zákon upravuje tresty zakazující nebo omezující činnost, jimiž jsou zákaz činnosti, zákaz účasti ve veřejné soutěži a zákaz nebo omezení přijímat veřejné dotace nebo subvence. Samostatně je pak (zcela nově) upraven trest uveřejnění rozsudku ve sdělovacích prostředcích. Dále zákon upravuje ochranná opatření, kterými jsou zabránění věci, nebo zabránění části majetku. V té souvislosti je vhodné připomenout, že i za předchozího právního stavu, který byl založen na individuální odpovědnosti fyzických osob, bylo lze v trestním řízení právnické osobě uložit ochranné opatření zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty jako vůbec jedinou pro právnické osoby tou dobou v úvahu přicházející trestněprávní sankci.

Účelná je jistě možnost uložit tresty a ochranná opatření nejen samostatně, ale případně i vedle sebe, přičemž limity jsou zde toliko nemožnost uložit peněžitý trest nebo zabránění části majetku vedle propadnutí téže části majetku a trest propadnutí věci vedle zabránění téže věci.

Jak již bylo předesláno, nejzávažnějším trestem, jaký lze právnickým osobám uložit, je trest **zrušení právnické osoby**, který bývá přirovnáván k ekvivalentu „trestu smrti“, neboť je jím ukončována právní existence trestané právnické osoby, když právní mocí rozhodnutí, kterým byl uložen trest zrušení právnické osoby, vstupuje tato právnická osoba do likvidace. Vzhledem k jeho závažnosti zákon stanoví, že soud může uložit trest zrušení právnické osoby právnické osobě se sídlem v České republice, (jedině) pokud její činnost spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů. Trest zrušení právnické osoby však nelze uložit, vylučuje-li to povaha právnické osoby.

Sankce zrušení právnické osoby jakožto trest nejpřísnější tak přichází v úvahu zejména tam, kde se právnická osoba svou podstatou začlenila např. do organizovaného zločinu, a vytvořila jeden z významných článků organizace. Stejně jako v některých zahraničních úpravách by se takovýto nástroj měl i u nás používat pouze proti vysoce zločinným organizacím, které jsou pro společnost velmi nebezpečné. Některé právnické osoby, u nichž trestní odpovědnost připadá v úvahu, by však z tohoto trestu měly být vyloučeny. Bezesporu by se mělo jednat o právnické osoby veřejného práva. Lze totiž souhlasit s francouzským autorem Planquem, že likvidací takové právnické osoby by byl ohrožen veřejný zájem, který vedl k jejímu založení (například veřejné vysoké školy). O tom, že by veřejnoprávní korporace byla přímo založena za

účelem páchaní kriminální činnosti není nutno hovořit. Planque dále velmi přiléhavě argumentuje mnohdy povinným charakterem veřejnoprávních korporací. Nelze si představit, že obec by byla rozpuštěna a poté nahrazena jinou obcí, která by ve skutečnosti byla tvořena stále stejným personálním substrátem.²⁶⁶ K tomu je však třeba dodat, že v případě zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim jsou jednotky územní samosprávy za výše naznačených okolností vyňaty z pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Jak již uvedeno výše, Šelleng velmi správně dává na zvážení, zda je možné uložit trest zrušení právnické osoby politickým stranám, církvím a odborovým organizacím.

Zejména v souvislosti s touto nejcitelnější možnou sankcí, jíž lze právnické osoby postihnout, si dovolím i na tomto místě zopakovat své přesvědčení, že **sankce zrušení právnické osoby by právnickým osobám měla být ukládána právě a jedině nezávislým a nestranným soudem a nikoli (také) správním orgánem, jak prosazovali či alespoň připouštěli odpůrci pravé trestní odpovědnosti právnických osob.**

Jako pojistku před možným zneužitím či před prostým pochybením u takto intenzivní a prakticky nezvratné sankce jsem schopen si de lege ferenda představit zakotvení zvláštního dovolacího důvodu, jímž by bylo samotné uložení tohoto trestu, tedy aniž by bylo třeba vytýkat jakékoli vady rozhodnutí, kterým byla tato sankce uložena. O dovolání jako o mimořádném opravném prostředku rozhoduje Nejvyšší soud České republiky, který by byl garantem zákonného a spravedlivého rozhodnutí. Jednalo by se tak o určitou paralelu, alespoň co se nejvyšší citelnosti sankcí týče, s ukládáním trestu odnětí svobody na doživotí u pachatelů fyzických osob.²⁶⁷

Dle názoru docentky Tlapák Navrátilové vyjádřeném v kapitole „Sankce právnických osob de lege lata a de lege ferenda“ obsažené v kolektivní monografii „Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté“ by bylo vhodné doplnit do zákona o trestní odpovědnosti právnických osob ustanovení upravující výjimečnost trestu zrušení právnické osoby například stanovením okruhu trestných činů, za které je možné jej uložit, či nastavení hranice závažnosti trestných činů, za které lze tento trest uložit.²⁶⁸

Poněkud předběhnu, neboť statistickým údajům z aplikační praxe je věnována samostatná kapitola 10 této disertační práce, když už na tomto místě avizuji, že sankce zrušení právnické osoby je tuzemskými soudy poměrně hojně ukládána, kdy např. v kalendářním roce 2018 to bylo ve 33 případech.

²⁶⁶ PLANQUE, J.-C., La Détermination de la personne morale pénalement responsable, s. 121 - 123.

²⁶⁷ ŠTASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce.*

²⁶⁸ In JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 103.

Rovněž ukládání trestu **propadnutí majetku** je (stejně jako u fyzických osob) vázáno na splnění specifických podmínek, kdy takovýto trest je možno právnické osobě uložit při odsouzení za zvlášť závažný zločin, kterým pro sebe nebo jiného tato právnická osoba získala nebo se snažila získat majetkový prospěch, resp. bez splnění této podmínky může soud uložit trest propadnutí majetku pouze v případě, že trestní zákoník uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje. I u právnických osob platí, že soud ve výroku o trestu stanoví, zda propadnutí majetku postihuje celý majetek právnické osoby, či jen soudem určenou jeho část. Rovněž trest propadnutí majetku byl již českým soudem právnické osobě uložen, ale toliko v jediném případě, a to v roce 2018.

Odborná veřejnost kvituje s povděkem podobu **peněžitého trestu** ve formě denních pokut, a to se zohledněním majetkových poměrů právnické osoby s denní sazbou ve výši od 1.000,- Kč až do 2.000.000,- Kč, která tak navazuje na úpravu obsaženou v trestním zákoníku, stejně jako zohlednění práv a zájmů poškozeného, neboť neuváženým uložením peněžitého trestu právnické osobě by se mohly odčerpat finanční prostředky potřebné k náhradě škody poškozenému. Na druhé straně bývá této úpravě peněžitého trestu vytýkána přílišná stručnost, pokud jde o kritéria pro ukládání jednotlivých denních pokut. Zásadním nedostatkem je také absence úpravy postupu, který by měl následovat po dobrovolném nezaplacení uloženého peněžitého trestu. Zákonodárce by se mohl inspirovat např. rakouskou úpravou, která mj. počítá i s přitěžujícími a polehčujícími okolnostmi při výměře peněžitě pokuty a zná institut podmíněného prominutí peněžitě pokuty, respektive její části.

U trestu **zákazu činnosti** ukládaného právnické osobě bude třeba mít na zřeteli skutečnost, že na právnické osoby se bude aplikovat toliko ta část ust. § 73, odst. 3 trestního zákoníku, která umožňuje *zakázat výkon činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje jiný právní předpis*, naopak ta část předmětného ustanovení pojednávající o *zákazu výkonu určitého zaměstnání, povolání nebo funkce* nebude vůči právnickým osobám aplikovatelná, neboť tyto činnosti mohou být vykonávány toliko osobami fyzickými. S trestem zákazu činnosti, který je použitelný v rámci trestání fyzických i právnických osob, úzce souvisí specifické tresty pro právnické osoby, a to **trest zákazu plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži a trest zákazu přijímání dotací a subvencí**. Za pozornost stojí u všech výše uvedených trestů doba, po kterou lze právnické osobě zakázat tyto činnosti, přičemž tato činí jeden rok až dvacet let. Zde je vhodné připomenout, že maximální délka trestu zákazu činnosti u osob fyzických činí nejvýše deset let.

Zvláštní pozornost je vhodné věnovat zcela novému typu trestu, který lze uložit toliko právnické osobě a jímž je trest **uveřejnění rozsudku**. Ten spočívá v tom, že odsouzená

právnícká osoba nechá na své náklady pravomocný odsuzující rozsudek nebo jeho vymezené části uveřejnit v soudem určeném druhu veřejného sdělovacího prostředku, a to s uvedením údajů obchodní firmy nebo názvu právnické osoby a jejího sídla. Soud může uložit trest uveřejnění rozsudku, je-li *třeba veřejnost seznámit s odsuzujícím rozsudkem*, zejména vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, anebo vyžaduje-li to zájem na ochraně bezpečnosti lidí nebo majetku, popřípadě společnosti. Přitom soud určí druh veřejného sdělovacího prostředku, ve kterém má být rozsudek uveřejněn, rozsah jeho uveřejnění a lhůtu určenou právnické osobě k uveřejnění rozsudku. V té souvislosti stojí za připomenutí, že jako trestněprávní sankce (byť v úvahu připadající toliko pro právnické osoby) se jedná o institut nový, ale v širším náhledu tomu tak úplně není, neboť institut uveřejnění rozsudku zná již delší dobu tuzemské civilní právo procesní.

V případě trestu uveřejnění rozsudku jde o takový typ sankce, která je požadována v řadě mezinárodních dokumentů, přičemž jejím účelem je poskytnout veřejnosti informaci o tom, že se právnická osoba dopustila trestného činu. Takovýto postup bude přicházet v úvahu zejména tehdy, když činnost právnické osoby, která byla postižena v trestním řízení, byla nebezpečná z hlediska společenského nebo hospodářského. Nezanedbatelným rozměrem bude také posílení funkce generální prevence, neboť dobré jméno má v konkurenčním prostředí tržní ekonomiky značnou hodnotu, jak o tom již ostatně byla řeč výše. Případné difamující účinky s tímto trestem spjaté tak samy o sobě nejsou dle Jelínka primárním účelem jejího ukládání, neboť v popředí jsou spíše funkce výchovná a ochranná. Při rozhodování o uložení trestu uveřejnění rozsudku by kromě veřejného zájmu na uveřejnění rozsudku mělo být rozhodně přihlíženo též k dopadu, který uložení této sankce přinese fyzickým osobám spojeným s odsouzenou právnickou osobou, neboť zvláštností sankcionování právnických osob obecně je, že případná sankce vždy dopadne na jednotlivé fyzické osoby, ze kterých se právnická osoba skládá, přičemž tyto fyzické osoby nemusejí mít v konkrétním případě vůbec žádný vztah k trestné činnosti právnické osoby.²⁶⁹

Ovšem například Gaľo se domnívá, že hlavním účelem tohoto trestu je zejména jistá forma difamace odsouzené právnické osoby, kdy je veřejnost upozorněna na tu skutečnost, že konkrétní právnická osoba se dopustila trestného činu. Uložení tohoto trestu tak může mít značné následky na celkovou další činnost právnické osoby, kdy může dojít k poklesu počtu jejích zákazníků, omezení spolupráce ze strany ostatních podnikatelských subjektů apod. Informování veřejnosti o spáchání trestného činu je tedy spojováno s represivní funkcí trestu. Až druhou stránku tohoto trestu tvoří dle Gaľa funkce ochranná a zejména preventivní, kdy jsou

²⁶⁹ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 121.

prostřednictvím uveřejnění rozsudku varování zejména občané a ostatní právnické osoby, že odsouzená právnická osoba se dopustila konkrétního trestného činu a že v obchodním nebo jiném styku s touto právnickou osobou je nutné dbát zvýšené opatrnosti. Posléze pak Gaľo shrnuje, že ochrannou a preventivní funkci u trestu uveřejnění rozsudku je dle jeho názoru potřeba považovat jen za sekundární doplňující funkci informační, která je podle něj primární funkcí tohoto trestu a na níž dvě výše uvedené funkce navazují.²⁷⁰

Vhodné je připomenout praktické ustanovení zvyšující efektivitu uloženého trestu - pokud by se odsouzená právnická osoba uloženému trestu nepodrobila, rozhodne předseda senátu o uložení pořádkové pokuty až do výše 500.000,- Kč, přičemž pořádkovou pokutu lze ukládat i opakovaně, a to až do doby splnění uložené povinnosti.

Ovšem nauka se shoduje, že palčivým nedostatkem současné právní úpravy je absence zakotvení „zrcadlové“ povinnosti sdělovacího prostředku takový rozsudek uveřejnit, neboť bez zakotvení takové povinnosti by se ukládané tresty mohly stát fakticky nevykonatelnými. Je však třeba mít na paměti, že se jedná o povinnost, tedy tato musí být uložena zákonem, na což ovšem zákonodárce vhodnou právní úpravou mimotrestními normami doposud nepamatoval.

I přes výše uvedené je již trest uveřejnění odsuzujícího rozsudku některými tuzemskými trestními soudy ukládán, přičemž zpravidla jako trest jediný. Praxe se pak poněkud liší ve stanovení rozsahu (zda celý rozsudek, či jen soudem určenou jeho část) a konkrétním způsobu uveřejnění (zda je soudem určen konkrétní sdělovací prostředek, nebo pouze jeho druh).

Docentka Tlapák Navrátilová je pak přesvědčena, že v případě trestu uveřejnění rozsudku by bylo *de lege ferenda* vhodné umožnit uložení tohoto trestu trestním příkazem a dále zakotvit do mimotrestních norem povinnost sdělovacího prostředku rozsudek uveřejnit, což již bylo jako zásadní nedostatek stávající právní úpravy glosováno výše.

Za pozornost pak dle téže autorky stojí rovněž podmíněné potrestání, kdy by bylo možné odsoudit právnickou osobu pouze k podmíněnému trestu na určitou dobu, ve které by musela splnit určité podmínky, jako je třeba vytvoření účinného Compliance programu či poskytování určitých veřejných služeb nebo uhrazení pokuty. V neposlední řadě je zajímavou možností i uložení povinnosti společnosti podřídit se na určitou dobu dohledu soudního systému, v rámci čehož může být omezeno její právo podílet se na určitých podnikatelských činnostech nebo jí může být uložena povinnost činit určitá nápravná opatření, což je vlastně podobná sankce jako podmíněné odsouzení, ale analogicky s dohledem soudu. O možné sankci v podobě samotného vytvoření Compliance programu již byla také řeč výše.²⁷¹

²⁷⁰ GAĽO, D., Trest uveřejnění rozsudku v trestním právu právnických osob, s. 21.

²⁷¹ In JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s.103 - 104.

Úvahami na téma možnosti a účelnosti ukládání podmíněných trestů právnickým osobám se v příspěvku „Mělo by smysl ukládat podmíněné tresty právnickým osobám?“ coby součásti kolektivní monografie „Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté“ zabýval podrobněji docent Grivna. Ten je toho názoru, že kvůli absentující výslovné právní úpravě, je v českém právním prostředí možnost ukládání podmíněných trestů právnickým osobám zatím spíše otázkou do diskuze odborné veřejnosti, přičemž správně podotýká, že zahraniční právní řády s takovou možností běžně počítají. Domnívá se, že i u právnických osob je možné de lege ferenda zvažovat ukládání podmíněných trestů, zpravidla spojených s dohledem či vázaných na splnění určitých přiměřených povinností a omezení směřujících k prevenci dalšího páchaní. Jako účelná se tato možnost jeví typicky v případech, kdy byl trestný čin spáchán v rámci jinak fungující právnické osoby, nezaložené a ve své činnosti nesledující páchaní trestné činnosti nebo v případech, kdy byl trestný čin umožněn nedostatečnými opatřeními ze strany právnické osoby, aby trestnému činu zabránila, tedy v případech, kdy právnická osoba neučinila vše, co po ní lze spravedlivě požadovat, aby trestnému činu zabránila.²⁷²

Na úvahy o podmíněných trestech pak logicky navazují úvahy o případném upuštění od potrestání právnické osoby. Tuto problematiku totiž neřeší zákon o trestní odpovědnosti právnických osob výslovně, zůstává tak otázkou, zda je tento institut, resp. tyto instituty, pojmově v rámci sankcionování právnických osob vyloučen. Někteří autoři jsou přesvědčeni, že nikoli, a že tedy i u právnických osob lze uvažovat o možnosti aplikace upuštění od potrestání pachatele podle § 46 trestního zákoníku a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem podle § 48 trestního zákoníku. Činí tak i přes skutečnost, že podmínkou upuštění od potrestání je mj. i projevení lítosti pachatele, což je vyjádření nějakého pachatelova vnitřního postoje k činu, a to v kombinaci se skutečností, že pouhé projednání věci postačí k nápravě pachatele.

Nutno podotknout, že s výše uvedeným si praxe českých soudů již v několika případech „uměla poradit“, kdy i u právnické osoby bylo pravomocně rozhodnuto o upuštění od potrestání právnické osoby.

10.9 Procesní úprava

Uvážíme-li, že až v trestním řízení dochází k realizaci norem trestního práva hmotného, nelze ani procesní aspekt tématu trestní odpovědnosti právnických osob pominout. Proto si dovoluji stručně představit alespoň ty nejzajímavější prvky a instituty procesní části zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

²⁷² In JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 132.

Zákonodárce se v části čtvrté zákona o trestní odpovědnosti právnických osob pokusil vytvořit jakýsi „vedlejší trestní řád“ navazující na „vedlejší trestní zákon“ obsažený v prvních třech částech zákona. Jak již napovídá samotný název této části čtvrté zákona „Zvláštní ustanovení o řízení proti právnickým osobám“, nestanoví-li zde obsažená procesní ustanovení jinak, bude užito pro trestní řízení ve věcech právnických osob přiměřeně ustanovení trestního řádu. I zde je třeba mít na paměti specifickou povahu právnických osob, které jsou toliko právem uměle vytvořenými konstrukty, právní fikcí, což má své důsledky i v přístupu k právnickým osobám v rámci trestního řízení proti nim vedeného.

Dříve, než představím některé konkrétní vybrané procesní instituty zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, dovolím si opět připomenout, že **právo na spravedlivý proces** ve smyslu čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod přísluší **i právnickým osobám**. Tedy i právnická osoba, proti níž se trestní řízení vede, má právo, aby její věc byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána, a to nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti ní, jak již opakovaně judikoval i Evropský soud pro lidská práva.

Procesní zásady a záruky nezbytné pro projednání odpovědnosti právnické osoby jsou tedy v zásadě stejné jako v trestním řízení proti fyzické osobě (zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, zásada presumpce nevinu, zásada legality, zásada oficiality, zásada vyhledávací, zásada materiální pravdy, zásada veřejnosti, bezprostřednosti a zásada ústnosti, zásada volného hodnocení důkazů, zásada obžalovací a zásada zajištění práva na obhajobu).²⁷³

Jakkoli by mohlo být diskutabilní, zdali **právo na obhajobu** právnických osob je či není na ústavní úrovni garantováno, na zákonné úrovni lze vyjít z § 35 ZTOPO. Podle § 35 odst. 1 ZTOPO nemá ustanovení § 34 vliv na právo obviněné právnické osoby na obhajobu. Z uvedené citace lze dovodit, že vedle osoby, která činí v trestním řízení úkony za právnickou osobu, je třeba rozlišovat osobu obhájce. Právo na obhajobu má, jak o tom pojednává odborná literatura, dvě stránky: materiální, tedy právo obviněného hájit se sám, a formální, tedy právo zvolit si obhájce. Zatímco právo materiální obhajoby právnická osoba vykonává skrze osoby uvedené v § 34 ZTOPO, právo **formální obhajoby vykonává prostřednictvím obhájce, kterým může být jen advokát**.²⁷⁴

Z hlediska zajištění práva na obhajobu je důležitý „zákaz sebeobviňování“, tedy pravidlo *nemo tenetur se ipsum accusare* (často zkráceně jen jako zásada *nemo tenetur*) spočívající v tom, že obviněný nesmí být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu. Nerespektování tohoto

²⁷³ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s.155.

²⁷⁴ Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám. Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR.

pravidla pak může být porušením práva na spravedlivý proces. I právnické osobě tedy náleží právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Tohoto práva obviněný (bez ohledu na to, zda fyzická či právnická osoba) nesmí být žádným způsobem zbaven a k výpovědi nesmí být žádným způsobem donucován.

Vrchní soud ve svém rozhodnutí ze dne 10. února 2016 sp. zn. 5 To 96/2015 uvedl, že právnická osoba nemůže být v trestním řízení osobou blízkou ve smyslu § 100 odst. 2 TŘ. Vrchní soud tak neakceptoval argumentaci, že svědek je oprávněn odmítnout vypovídat vzhledem k tomu, že je osobou blízkou obviněné právnické osobě. Na druhou stranu však uvedl, že člen statutárního orgánu obviněné právnické osoby může odmítnout vypovídat, avšak nikoli s odkazem na právnickou osobu blízkou, nýbrž v důsledku tradiční zásady trestního práva *nemo tenetur – zákazu sebeobvinění*.²⁷⁵

Trestní odpovědnost právnických osob nese určitá specifika oproti odpovědnosti soukromoprávní či administrativní. A to i v oblasti procesní. Jedním z nich je i právo na formální obhajobu, které vykazuje významné rozdíly od správního trestání, především v tom, že obhájcem může být jen advokát, zatímco zmocněncem právnické osoby obviněné ze správního deliktu advokát být nemusí. Český právní řád ukládá advokátům povinnost mlčenlivosti, což se ve vztahu mezi ním jako obhájcem a obviněným projevuje v trestním řádu jednak v zákazu výslechu advokáta, jednak v ochraně důvěrnosti jejich vzájemné komunikace.²⁷⁶

Ochranu důvěrnosti informací, které sděluje obviněný svému obhájci, nelze zužovat pouze na případy výslovně stanovené trestním řádem. Plyne z ústavně zaručeného práva. Jak se pregnantně uvádí v komentáři: *„(Obhájce) má postavení druhého „odborného“ já. Toto odborné alter ego proto musí mít zaručenou možnost získat od klienta všechny údaje, které jsou pro věc relevantní, a musí mít nijak nesvazovanou vůli činit i proti vůli orgánu, který jej ustanovil.*“²⁷⁷

Jelikož je právnická osoba umělou konstrukcí, mohou dle Gřivny vznikat pochybnosti, se kterou fyzickou osobou se obhájce může radit, aby na tuto komunikaci bylo nahlíženo jako na komunikaci s obviněnou právnickou osobou. Má-li obhájce komunikovat s obviněnou právnickou osobou, kterou v trestním řízení obhajuje, musí z logiky věci hovořit s fyzickými osobami, které zastupují tuto právnickou osobu, popř. s osobami, které v rámci právnické osoby o skutku, pro nějž se trestní řízení vede, něco ví. Lze jen stěží vykonávat efektivně obhajobu, aniž by obhájce s obviněným mluvil.²⁷⁸

²⁷⁵ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 159.

²⁷⁶ Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám. Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR., s. 60.

²⁷⁷ Listina základních práv a svobod. Komentář., s. 774-777.

²⁷⁸ Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám. Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR., s. 65.

Svůj názor docent Gřivna opírá mj. i o srovnání s americkou právní úpravou, v rámci níž je trestní odpovědnost právnických osob již tradičním institutem. Co se důvěrnosti komunikace mezi advokátem a jeho klientem týče, poukazuje na poněkud širší právní institut přesahující trestní řízení a obhajobu v jeho rámci, a to tzv. *privilege*, chránící důvěrnou komunikaci mezi advokátem a klientem před kýmkoliv, a to i před orgány veřejné moci, jehož smyslem je zajistit, aby klient mohl komunikovat s advokátem bez obav, aby mu mohl pravdivě sdělit všechny informace. Vhodně pak odkazuje na zkoumání splnění kritérií označovaného jako „*Control Group Test*“, přičemž tento test se zaměřuje na osoby, které vyžadují právní poradenství, nikoli na okolnosti komunikace. Pokud je fyzická osoba (včetně zaměstnanců) v takové pozici, že může hrát podstatnou roli v určení toho, jak se společnost zachová v důsledku právní rady, je taková komunikace chráněna. V pozdějším období byl pak aplikován „*Subject matter test*“, podle něhož důležitější než postavení fyzické osoby v rámci právnické osoby a její pravomoc rozhodovat či kontrolovat jsou okolnosti komunikace. Pokud se komunikace týká záležitosti spadající do úkolů takové osoby (např. i zaměstnance), pak je rovněž chráněna, nehledě na její postavení ve společnosti. Srovnání s americkou tradiční právní úpravou pak docent Gřivna uzavírá s tím, že přístup, který se prosadil v USA, je přístupem vycházejícím z racionální úvahy, jak umožnit, aby obhájce mohl poskytovat informovaně a kvalifikovaně právní služby. Přitom nejde o bezbřehé poskytnutí ochrany důvěrnosti jakékoliv komunikace, ale za splnění určitých předpokladů.²⁷⁹

Pravidlem (nutno podotknout, že nepochybně praktickým) bude vedení **společného řízení proti právnické i fyzické osobě**, jestliže jejich trestné činy spolu souvisí. Jejich trestní odpovědnost je však v tomto řízení nutno posuzovat **samostatně**, jak již rozebráno výše v rámci výkladu o hmotněprávní části zákona. Pokud pak mají být v průběhu takového společného řízení prováděny úkony trestního řízení ve vztahu k oběma těmto osobám, provádějí se zpravidla nejprve ve vztahu k osobě fyzické.

Právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, musí oznámit neprodleně orgánům činným v trestním řízení, že budou prováděny úkony směřující k jejímu zrušení, zániku nebo přeměně, a to ještě před provedením těchto úkonů, jinak jsou tyto úkony neplatné. Stejně tak právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, nemůže být do doby jeho pravomocného skončení zrušena a nemůže dojít k její přeměně, ani k jejímu zániku, s výjimkou případů, kdy by důsledky takového opatření byly nepřiměřené povaze spáchaného trestného činu. V takovém případě trestní odpovědnost právnické osoby přechází na jejího právního nástupce. Je zřejmé, že tato ustanovení navazují na hmotně právní část zákona týkající se změn

²⁷⁹ Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám. Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR., s. 66 - 67.

či zrušení právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti. Účelem je znemožnit právnické osobě uniknout trestní odpovědnosti tím, že zanikne nebo dojde k její změně. A jako přiměřené zajišťovací opatření bylo navrženo složení peněžní částky odpovídající výši předpokládaného peněžitého trestu nebo náhradní hodnotě za předpokládaný trest propadnutí věci nebo ochranné opatření zabrání věci ev. možnost poskytnout jinou podobnou záruku.

Zákon obsahuje speciální **zajišťovací opatření**, které má umožnit již v přípravném řízení soudu na návrh státního zástupce a v řízení před soudem předsedovi senátu obviněné právnické osobě dočasně pozastavit výkon jednoho nebo více předmětů činnosti nebo uložit omezení nakládání s majetkem této právnické osoby. To by však bylo možné jen v případě, že by existovala důvodná obava, že obviněná právnická osoba bude postupovat způsobem uvedeným v § 67 písm. c) trestního řádu, tedy že bude opakovat trestnou činnost, pro níž je stíhána, dokoná trestný čin, o který se pokusila, nebo vykoná trestný čin, který připravovala nebo kterým hrozila. Důvodová zpráva uvádí, že do určité míry se tímto ustanovením **nahrazuje ustanovení trestního řádu o vazbě** v případě osoby fyzické, čemuž odpovídá i odkaz na předmětné ustanovení trestního řádu upravující tzv. **předstižnou vazbu** (z logiky věci důvody pro vazbu koluzní či útěkovou nepřipadají u právnické osoby v úvahu).

Na základě nově vloženého ustanovení § 33a ZTOPO může státní zástupce a v řízení před soudem soud při zvážení všech rozhodných skutečností na odůvodněnou žádost České národní banky **přerušit trestní stíhání** proti právnické osobě, je-li to zapotřebí pro zajištění účinného uplatnění opatření k řešení krize nebo opatření včasného zásahu uloženého podle zákona upravujícího ozdravné postupy a řešení krize na finančním trhu.

10.9.1 Úkony právnické osoby

Za právnickou osobu činí v řízení úkony ten, kdo je k tomu oprávněn v řízení před soudem podle občanského soudního řádu, tedy statutární orgán, jím zmocněný zaměstnanec či člen, vedoucí odštěpného závodu (či jiné organizační složky zapisované do obchodního rejstříku), či prokurista. Tato osoba musí prokázat své oprávnění k činění úkonů za právnickou osobu.

Právnická osoba si může zvolit **zmocněnce**. Zmocnění k zastoupení se prokazuje písemnou plnou mocí, přičemž plnou moc lze udělit i ústně do protokolu. V řízení může mít obviněná právnická osoba současně **pouze jednoho** zmocněnce. Právnická osoba si tak ke svému zastupování v rámci řízení vedeného proti ní zvolí na základě své svobodné vůle

zástupce, a to výlučně fyzickou osobu, která tak bude právnickou osobu v trestním řízení zastupovat **v rozsahu práv a povinností obviněného**.

Činit úkony v řízení však nemůže za právnickou osobu osoba, která je obviněným, poškozeným nebo svědkem v téže věci. Pokud je v průběhu řízení zjištěna tato skutečnost, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce vyzve právnickou osobu, aby určila k provádění úkonů v dalším řízení jinou osobu. Pokud si právnická osoba zmocněnce nezvolí sama, o určení zástupce rozhodne z úřední povinnosti orgán činný v trestním řízení, kdy předseda senátu a v přípravném řízení soudce ustanoví právnické osobě **opatrovníka**. Opatrovníkem nelze ustanovit osobu, o níž lze mít důvodně za to, že má takový zájem na výsledku řízení, který odůvodňuje obavu, že nebude řádně hájit zájmy právnické osoby. Stejně tak se přirozeně vyžaduje souhlas osoby s výkonem funkce opatrovníka.

V této souvislosti si zde dovolím odcitovat příklad **poučení právnické osoby** obsaženého v usnesení o zahájení trestního stíhání (z července 2018) ze své vlastní praxe: „Podle § 34 odst. 1 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, činí za právnickou osobu v řízení úkony ten, kdo je k tomu oprávněn v řízení před soudem podle občanského soudního řádu. Podle ust. § 34 odst. 2 téhož zákona si může právnická osoba zvolit zmocněnce. Podle § 34 odst. 3 téhož zákona může v řízení za právnickou osobu činit úkony současně jen jedna osoba.

*Podle ust. § 34 odst. 4 téhož zákona v řízení nemůže činit úkony osoba, která je obviněným, poškozeným nebo svědkem v téže věci. Vzhledem k tomuto **vyzývám společnost, aby určila k provádění úkonů v dalším řízení jinou osobu, a to ve lhůtě do 7 dnů**. Podle ust. § 34 odst. 5 téhož zákona, pokud nebude ve stanovené lhůtě taková osoba určena nebo právnická osoba nemá osobu způsobilou činit úkony v řízení, popř. právnické osobě nebo jejímu zmocněnci prokazatelně nelze doručovat písemnosti, předseda senátu a v přípravném řízení soudce ustanoví právnické osobě opatrovníka.*

Podle ust. § 35 odst. 1 téhož zákona nemá ust. § 34 vliv na právo obviněné právnické osoby na obhajobu. Podle ust. § 35 odst. 2 téhož zákona se pro obviněnou právnickou osobu nepoužijí ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě.“

Doplním, že obviněná obchodní společnost si ve lhůtě nezvolila zmocněnce (když její jednatel byl rovněž obviněn z téže trestné činnosti a byl dokonce i stíhán vazebně), a soud tedy rozhodl o ustanovení opatrovníka právnické osobě dle § 34, odst. 5 s odůvodněním: „*Obviněná společnost má jediného jednatele, který je v dané věci v postavení obviněného, a proto nemůže za společnost v téže věci činit žádné úkony. Proto byl předmětné společnosti ustanoven opatrovník“*

10.9.2 Obhájce právnické osoby

Obviněná právnická osoba může mít **vedle zástupce také svého obhájce**, jak již bylo uvedeno výše. Velmi příhodně shrnují funkci obhájce autoři monografie „Obhájce v trestním řízení“, když konstatují, že „*obhájce jako osoba znalá práva a znalá způsobu obhajoby pomáhá vyrovnat faktickou nerovnost mezi obviněným (lze samozřejmě vztáhnout i na obviněnou právnickou osobu – poznámka autora), který je právním laikem, a odborně vzdělaným a zkušeným státním zástupcem. Obhájce vyvažuje postavení obviněného v kontradiktorním řízení v rámci tzv. rovnosti zbraní. Na státním aparátu nezávislý obhájce, který poskytuje obhajobu v mezích zákona a pravidel výkonu svého povolání, vázaný jen pokyny klienta a jednající pouze v jeho zájmu je důležitým garantem procesních práv obviněného. Atributem demokratického právního státu je nejen nezávislé a nestranné soudnictví, ale i možnost získat pro každého potřebného kvalifikovanou a účinnou odbornou právní pomoc*“.²⁸⁰

Jak již bylo uvedeno, konání společného řízení proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě by mělo být pravidlem. V „původním“ návrhu zákona však existovalo ustanovení, dle něhož obviněná právnická osoba nemůže mít stejného obhájce jako obviněná fyzická osoba ve společném řízení. Kupř. Vantuch k tomu uvádí, že přitom „*si lze dobře představit možnost, aby fyzická i právnická osoba měly stejného obhájce*“²⁸¹. Dle Vantucha by to mohlo být v praxi velmi citlivé, zejména v případě, že právnickou osobu bude tvořit obviněný jako jediná osoba. Pokud tento obviněný bude chtít své zastoupení obhájcem, nenalezneme v zákoně ani v jeho důvodové zprávě zdůvodnění, proč by si měl zvolit jednoho obhájce jako fyzická osoba a druhého obhájce jako právnická osoba. Jeví se nelogické, aby si třeba jen z finančních důvodů zvolil obhájce pouze jako právnická, ne však jako fyzická osoba (nebo naopak). Je obtížné zodpovědět otázku, proč by zvolený obhájce fyzické osoby nemohl obhajovat i právnickou osobu, tvořenou právě jen touto fyzickou osobou. Obhájce by byl vždy od svého klienta obeznámen se všemi aspekty své obhajoby jak fyzické osoby, tak i právnické osoby.²⁸²

S touto argumentací je třeba souhlasit. Zákonodárce této kritice skutečně nakonec přivětil a společného obhájce fyzické a právnické osoby v přijatém znění zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim nezapověděl, tedy **společný (zvolený) obhájce pro fyzickou i právnickou osobu je možný**. V té souvislosti se pak sluší ještě doplnit, že i pro právnické

²⁸⁰ JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M., Obhájce v trestním řízení, s. 11.

²⁸¹ VANTUCH, P., K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, s. 8

²⁸² Tamtéž.

osoby platí rovněž možnost tzv. plurality obhájců, jakou mají osoby fyzické, tedy možnost zvolit si pro obhajobu v rámci jednoho trestního řízení obhájců více.

Právním obviněné právnické osoby na volbu obhájce a případnou limitací okruhu osob, které jsou oprávněny právnické osobě obhájce zvolit, se zabýval již i Ústavní soud, a to nejaktuálněji ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 131/18. Rozhodl jím na základě ústavní stížnosti podané obviněnou právnickou osobou, konkrétně pak akciovou společností, které bylo orgány činnými v přípravném řízení sděleno, že předseda představenstva, jako osoba oprávněná činit úkony jejím jménem, **nemůže** podle § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim **činit v trestním řízení za ni žádné úkony**, a tedy **ani zvolit si obhájce**, kdy tato právnická osoba podala proti uvedenému postupu ústavní stížnost.

Jádro projednávaného případu spočívá v tom, že stěžovatelce coby obviněné právnické osobě nebyla v důsledku napadeného postupu umožněna volba obhájce. Osoba oprávněná činit úkony jménem stěžovatelky měla totiž být v trestním řízení vedeném proti stěžovatelce vyslechnuta jako svědek a orgány činné v trestním řízení vyložily § 34 odst. 4 ZTOPO tak, že taková osoba nesmí činit žádné úkony za stěžovatelku, tedy ani zvolit jí obhájce. Ústavní soud proto tento postup přezkoumal z hlediska základního práva na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny, přičemž zohlednil i čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy.

K podané ústavní stížnosti pak Ústavní soud v předmětném nálezu sp. zn. II. ÚS 131/18 konstatoval, že když stěžovatelce nebylo umožněno zvolit si obhájce prostřednictvím osoby oprávněné za ni činit úkony v trestním řízení, která je ve věci svědkem, s odkazem na § 34 odst. 4 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, **bylo porušeno právo stěžovatelky na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod**.

Ústavní soud nejprve uvedl, že si je vědom skutečnosti, že v minulosti odmítl jako zjevně neopodstatněné ústavní stížnosti právnických osob, které namítaly, že si nemohly zvolit svého obhájce s odkazem na tvrzení policejního orgánu, že osoby oprávněné činit úkony jménem obviněné právnické osoby budou v trestním řízení vyslechnuty jako svědci (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 2520/16 ze dne 21. 2. 2017, usnesení sp. zn. II. ÚS 2329/16 ze dne 4. 10. 2016 či usnesení sp. zn. II. ÚS 2805/17 ze dne 26. 9. 2017). V důsledku vývoje odborné a komentářové literatury, zkušeností a problémů spojených se setrvalou praxí, a zejména s přihlédnutím k zásadnímu postavení práva na obhajobu v trestním procesu se však Ústavní soud této otázce (v rámci řízení o předmětné ústavní stížnosti) věnoval podrobněji než v předchozích případech a stěžovatelce vyhověl.

Lze jedinečně souhlasit s přesvědčením Ústavního soudu, že obhájce má mít „postavení druhého ‚odborného‘ já“ a mezi obhájcem a jeho klientem má panovat absolutní důvěra, ke které

příspěvá i svobodná volba obhájce obviněným. Do svobodné volby obhájce obviněným tak může stát zasáhnout jen tehdy, když to je potřeba pro zajištění spravedlivého procesu, resp. je-li takový zásah nezbytný v demokratické společnosti; jinými slovy, aby stát neumožnil obviněnému svobodně si zvolit obhájce, tak musí mít takové rozhodnutí řádně podložené a odůvodněné z hlediska požadavku spravedlivého procesu.

Stát tedy může svobodnou volbu obhájce, zaručenou v rámci práva na obhajobu článkem 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, ve vybraných případech omezit zákonem; jedná se však o mimořádně významný zásah. Proto tak může činit pouze tehdy, pokud takový zásah sleduje legitimní cíl a ob stojí v testu proporcionality.

S ohledem na základní právo právnické osoby na obhajobu, jehož součástí je i právo zvolit si obhájce, je třeba ustanovení § 34 odst. 4 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim ve znění pozdějších předpisů vykládat tak, že osoba oprávněná činit úkony za obviněnou právnickou osobu (§ 34 odst. 1 zákona) může této obviněné právnické osobě zvolit obhájce i v případě, že sama vystupuje v řízení jako svědek.

Jen těžko si lze totiž dle Ústavního soudu představit situaci, ve které by zájmy svědka jako osoby oprávněné činit úkony za obviněnou právnickou osobu mohly kolidovat se zájmy obviněné právnické osoby v otázce zvolení si obhájce. Osoba oprávněná činit úkony za obviněnou právnickou osobu, pokud má v řízení postavení svědka, ale nikoli obviněné či poškozené, totiž nemá žádný přímý (zejména majetkový) zájem na výsledku řízení; její zájmy tedy zásadně nejsou v rozporu se zájmy této obviněné právnické osoby. Není tak pravděpodobné, že by osoba oprávněná jednat za obviněnou právnickou osobu měla zájem obviněné právnické osobě cíleně zvolit nevhodného obhájce, což by mohl být důvod k omezení svobodné volby obhájce. Neexistuje tudíž žádný vyřčený ani zjevný důvod, proč by zákonodárce mohl omezit svobodnou volbu obhájce osobou oprávněnou činit úkony za obviněnou právnickou osobu, přičemž tato oprávněná osoba je zároveň v řízení svědkem. Omezení svobodné volby obhájce je mimořádně významným zásahem a lze je učinit jen tehdy, je-li to nezbytné v demokratické společnosti; zásadně tedy nelze omezit svobodnou volbu obhájcem osobou, která je oprávněna činit úkony za obviněnou právnickou osobu a je ve věci svědkem. Opačný přístup by totiž mohl, v extrémních situacích, vést i k cílenému šikanování obviněné právnické osoby, které by nebylo umožněno svobodně zvolit si obhájce s odkazem na § 34 odst. 4 ZTOPO tím, že by osobu za ni oprávněnou činit úkony orgány činné v trestním řízení označily za svědka.

Pro úplnost pak ještě Ústavní soud doplnil, že opatrovník nemůže zvolit obviněné právnické osobě obhájce, je-li opatrovník ustanoven pouze z důvodu, že právnická osoba nemá

osobu způsobilou činit úkony v řízení, a tato nezpůsobilost je dána tím, že tato osoba vystupuje jako svědek ve věci obviněné právnické osoby.²⁸³

V případě právnických osob nejsou aplikována ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě. Naopak i pro právnické osoby připadá v úvahu obhajoba bezplatná či za sníženou odměnu, a to za obdobných podmínek jako u osob fyzických, tedy osvědčí-li právnická osoba, že nemá dostatek prostředků, aby si hradila náklady obhajoby. Pokud by byl pravomocným rozhodnutím právnické osobě přiznán nárok na bezplatnou obhajobu nebo obhajobu za sníženou odměnu a právnická osoba by požádala o ustanovení obhájce, byl by jí soudem neprodleně ustanoven.

Pro úplnost je pak třeba ještě doplnit, že i pro právnické osoby platí povinnost podat dovolání pouze prostřednictvím obhájce (jímž může být pouze advokát), stejně jako povinnost být zastoupen advokátem v řízení před Ústavním soudem (tzv. advokátní přímus).

Právnické osobě může být uložena **pořádková pokuta** ve výši do 500.000,- Kč, a to za předpokladu, že zástupce této právnické osoby přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě, nebo pokud bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle trestního řádu nebo podle navrhovaného zákona. Je nepochybné, že právnická osoba bude v rámci trestního řízení jednat svým zástupcem, jehož úkony budou mít pro právnickou osobu i předpokládané právní důsledky. Není sporu ani o účelnosti existence právních instrumentů sloužících k zajištění toho, aby se zástupce právnické osoby dostavoval k úkonům trestního řízení, u nichž je jeho účast požadována, či poskytoval orgánům činným v trestním řízení jinou potřebnou součinnost. Stejně tak je možno považovat za účelné, že splnění těchto povinností lze vymoci i s důsledky pro samotnou právnickou osobu, nejsem však přesvědčen o správnosti postupu, kdy k tíži právnické osoby půjde také hrubé či urážlivé chování fyzické osoby vůči orgánům činným v trestním řízení. V takovém případě je sice uložení pořádkové pokuty pro zajištění řádného chodu a vážnosti řízení zcela na místě, ovšem dle mého názoru toliko vůči této konkrétní nevhodně se chovající fyzické osobě, neboť její jednání v této sféře postrádá jakoukoli souvislost s právnickou osobou. Povinnost chovat se v souladu se zásadami slušného chování a zajistit tak důstojnost jednání má směřovat především vůči fyzickým osobám, ať již jednají jménem svým či jménem jiného.²⁸⁴

²⁸³ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 131/18.

²⁸⁴ ŠTASTNÝ, P. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce.*

11 Statistické údaje z aplikace institutu trestní odpovědnosti právnických osob v praxi českých soudů

Autoři kolektivní monografie Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, glosují, že i když počet odsouzených právnických osob v České republice se zvyšuje jen velmi postupně (v roce 2015 seznam čítá 63 osob, v roce 2016 celkem 90 osob), lze v budoucnu očekávat zvýšení počtu odsouzených právnických osob již proto, že novela zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedená zákonem č. 183/2016 Sb. masivně rozšířila rozsah kriminalizace jednání právnických osob.²⁸⁵

Výše uvedenému předpokladu autorského kolektivu dává víceméně za pravdu i skutečný vývoj, kdy počty odsouzených právnických osob skutečně postupně rostou. Pro přehlednost zde uvádím údaje o počtu pravomocně odsouzených právnických osob po jednotlivých kalendářních letech od účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, tedy od roku 2012:

- V prvním roce účinnosti zákona, tedy v roce **2012**, nedošlo k odsouzení **žádné** právnické osoby (přestože bylo trestní stíhání právnických osob zahájeno ve 14 případech).
- V roce **2013** byly odsouzeny **3** právnické osoby, jedna za trestný čin neodvedení daně a povinných plateb podle § 241 tr. zákoníku a jedna za trestný čin dotačního podvodu podle § 212 tr. zákoníku a trestný čin poškození finančních zájmů Evropské unie podle § 260 tr. zákoníku.
- V roce **2014** bylo pravomocně osouzeno již celkem **33** právnických osob, nejčastěji, třináctkrát, za trestný čin neodvedení daně a povinných plateb podle § 241 tr. zákoníku.
- V roce **2015** bylo pravomocně odsouzeno **63** právnických osob.
- V roce **2016** bylo pravomocně odsouzeno **90** právnických osob.
- V roce **2017** bylo pravomocně odsouzeno **103** právnických osob.
- V roce **2018** bylo pravomocně odsouzeno **132** právnických osob.

Nejvíce právnických osob bylo dle statistik Ministerstva spravedlnosti za celou dobu účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob odsouzeno za následující trestné činy:

1. **neodvedení daně a povinných plateb** podle § 241 tr. zákoníku (134 případů),
2. **podvodu** podle § 209 tr. zákoníku (94 případů),
3. **zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby** podle § 240 tr. zákoníku (72 případů),
4. **zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění** podle § 254 tr. zákoníku (53 případů)
5. **úvěrového podvodu** podle § 211 tr. zákoníku (22 případů).

²⁸⁵ JELÍNEK, J., Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté, s. 9.

Lze tedy konstatovat, že se aplikační praxe popasovala s novým právním institutem doposud cizím našemu právnímu prostředí poměrně zdařile a že počet odsouzených právnických osob má v jednotlivých kalendářních letech vzrůstající tendenci, jak zřejmé z Tabulky 1. Dovolím si však zároveň vyslovit tezi, že by bylo lze očekávat, že počty nově zahájených trestních stíhání budou také signifikantně stoupat. S ohledem na poměrně nedávné rozšíření rozsahu kriminalizace právnických osob, k němuž došlo ke konci kalendářního roku 2016, by to bylo očekávatelné zejména v posledních dvou letech, avšak statistické údaje uvedené v Tabulce č. 2 naznačují, že počet nově zahájených trestních stíhání právnických osob v posledních čtyřech kalendářních letech mírně osciluje kolem číslovky 300, v jejíž těsné blízkosti se v podstatě ustálil, a již nijak výrazně neroste.

Domnívám se, že zejména u nejpočetněji odsuzovaných trestných činů, tedy u **nedodání daně a povinných plateb** podle § 241 tr. zákoníku, **podvodu** podle § 209 tr. zákoníku a **zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby** podle § 240 tr. zákoníku, jakož i u trestného činu **úvěrového podvodu** podle § 211 tr. zákoníku, bylo lze takový vývoj očekávat. Dle mého názoru se jedná o typické trestné činy, v nichž figurují právnícké osoby jako nezbytný či přinejmenším velmi vhodný prostředek pro páchání takovéto trestné činnosti. Tyto poznatky z aplikační praxe tak zpětně potvrzují správnost a pravdivost jednoho z klíčových argumentů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, který Šámal již v roce 2011 shrnuje takto: *„Právnícké osoby (obchodní společnosti, družstva, spolky, podniky atd.) vystupují velmi často jako instituce, prostřednictvím nichž je stále častěji páchána velmi závažná trestná činnost, neboť rozvoj složité struktury společnosti a její ekonomiky poskytují mnohem více příležitostí než v minulosti k páchání společensky škodlivé, svou povahou čistě kriminální činnosti, přičemž postih fyzických osob jednajících za právnícké osoby se v této situaci ukazuje jako nedostatečně účinný, neboť se buď vůbec ve složité struktuře právnických osob (často nadnárodního charakteru) nedaří zjistit individuálně odpovědnou osobu, a pokud se to i podaří, naráží uplatnění její trestní odpovědnosti na důkazní obtíže, které často vedou k zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby.“*²⁸⁶

Za pozornost stojí i skutečnost, že v několika případech došlo k odsouzení právnícké osoby za trestný čin **vydírání** dle § 175 tr. zákoníku a v jednom případě také za trestný čin **kuplířství** dle § 189 tr. zákoníku. V odsuzujících rozsudcích právnických osob se také v několika případech v letech 2017 a 2018 objevila právní kvalifikace trestného činu **pojistného podvodu** podle § 210 tr. zákoníku, v jednom případě trestného činu **krádeže** podle § 205 tr.

²⁸⁶ ŠÁMAL, P., K trestní odpovědnosti právnických osob, s. 20.

zákoníku a také v jednom případě trestného činu **legalizace výnosů z trestné činnosti z nedbalosti** podle § 217 tr. zákoníku. V roce 2018 byly odsouzeny 4 právnické osoby za trestný čin **porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku** podle § 227 tr. zákoníku. Asi nijak nepřekvapí ani případ odsouzení za trestný čin **neoprávněné provozování hazardní hry** podle § 252 tr. zákoníku. Stejně tak si dovolím tvrdit, že bylo lze očekávat vyvození trestní odpovědnosti právnických osob za trestné činy **zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě** podle § 256 tr. zákoníku a **poškození finančních zájmů Evropské unie** podle § 260 tr. zákoníku.

Pokud však jedním z těch relevantnějších důvodů pro zavádění trestní odpovědnosti právnických osob měla být snaha o efektivní postih právnických osob za trestné činy proti životnímu prostředí, lze konstatovat, že aplikační praxe doposud tomuto předpokladu nedala zcela za pravdu, neboť počet odsouzených právnických osob za tyto trestné činy se pohybuje v řádu jednotek, kdy došlo k jednomu odsouzení právnické osoby za trestný čin **poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti** podle § 294 tr. zákoníku, **poškození lesa** podle § 295 tr. zákoníku a **neoprávněné nakládání s odpady** podle § 298 tr. zákoníku. V řádu jednotek se pak pohybuje také počet odsouzení právnických osob za korupční jednání, jmenovitě za trestný čin **podplacení** podle § 332 tr. zákoníku, a také za trestný čin **maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání** podle § 337 tr. zákoníku. Statistiky také evidují dva případy trestného činu **padělání a pozměnění veřejné listiny** podle § 348 trestního zákoníku.

Naopak doposud nemáme zaznamenán pravomocný odsuzující rozsudek za spáchání trestného činu **znásilnění** podle § 185 tr. zákoníku a stejně tak doposud nedochází k postihu právnických osob za spáchání trestných činů proti životu a zdraví, kdy nauka průběžně plédovala rovněž pro zařazení těchto trestných činů mezi ty, kterých se může dopustit i právnická osoba.

Tabulka 1 - Počet pravomocně odsouzených právnických osob v jednotlivých kalendářních letech po jednotlivých paragrafech označujících právní kvalifikaci trestného činu v trestním zákoníku

§ TZ ----- rok	175	189	205	209	210	211	212	214	217	225	227	228	230	234	240	241	244	252	254	256	260	270	283	294	295	298	332	337	348
2018	2		1	22	1	4	6		1	1	4	1	1		30	36		1	20		5	2	1	1				5	
2017	1			20	1	10	1							1	18	28			19	5	3	1					1	1	
2016				26		3	2	1							12	30	1		8	3	1	1					2	1	
2015	2			20		2									9	27			4			1			1				1
2014		1		6		3									3	13	1		2	2		2				1			1
2013							1									1					1								
2012																													

(Zdroj: Vlastní – dle údajů poskytnutých Ministerstvem spravedlnosti ČR)

Ačkoli jsem se pokoušel získat z oficiálních zdrojů Ministerstva spravedlnosti ještě podrobnější údaje o počtech nově zahájených trestních stíhání právnických osob, a to i s příslušnou právní kvalifikací, pro kterou bylo trestní stíhání zahájeno, takové údaje jsem nikde nedohledal a posléze mi i odpovědný pracovník oddělení justiční analýzy a statistiky Ministerstva spravedlnosti, s nímž jsem byl průběžně v kontaktu při přípravě této kapitoly své disertační práce, sdělil, že vzhledem k možným změnám v právní kvalifikaci skutku během trestního stíhání, je údaj o právní kvalifikaci zaznamenáván až v rámci finálního rozhodnutí, tedy požadované údaje o právní kvalifikaci k okamžiku zahájení trestního stíhání nejsou k dispozici. Podařilo se mi tedy z validních informací o trestním stíhání právnických osob získat pouze celkové počty nově zahájených trestních stíhání v jednotlivých kalendářních letech, které jsou uvedeny v Tabulce 2, přičemž původním zdrojem těchto statistických údajů jsou příslušná dozorující státní zastupitelství, proto jsou v tabulce vedle celkových počtů v jednotlivých kalendářních letech uvedeny i dílčí počty dle této příslušnosti. Ačkoli jsou tyto údaje výrazně informačně chudší, než jaká byla má původní představa, věřím, že i z těchto údajů lze vypočítat alespoň trend práce orgánů činných v trestním řízení s institutem trestní odpovědnosti právnických osob.

Tabulka 2 - Počet nově zahájených trestních stíhání právnických osob po jednotlivých kalendářních letech

Rok	Okresní státní zastupitelství	Krajská státní zastupitelství	Vrchní státní zastupitelství	ČR celkem
2018	234	67	18	319
2017	268	87	5	360
2016	200	72	8	280
2015	201	71	29	301
2014	108	26	32	166
2013	36	18	8	62
2012	8	5	1	14

(Zdroj: vlastní – dle údajů poskytnutých Ministerstvem spravedlnosti ČR)

Za pozornost dle mého názoru stojí i statistické údaje o sankcích ukládaných právnickým osobám, přičemž přehled sankcí ukládaných právnickým osobám v jednotlivých kalendářních letech je obsažen v Tabulce 3. Je vhodné vysvětlit, že celkový počet uložených sankcí je o něco vyšší než počet potrestaných právnických osob, neboť v několika případech došlo k souběžnému uložení několika trestů, což právní úprava umožňuje a může to být dokonce i žádoucí, jak bylo popsáno v příslušné pasáži této práce pojednávající o sankcionování právnických osob.

Tabulka 3 - Počet a druh uložených sankcí právnickým osobám po jednotlivých kalendářních letech (2014 až 2018)

	2018	2017	2016	2015	2014
Upuštěno od potrestání	3	2	0	2	0
Zrušení právnické osoby	33	18	13	5	6
Propadnutí majetku	1	0	0	0	0
Peněžitý trest	30	38	31	22	18
Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty	0	2	2	0	1
Propadnutí náhradní hodnoty	0	0	0	0	0
Zákaz činnosti	51	35	39	24	12
Zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži	0	5	2	0	0
Zákaz přijímání dotací a subvencí	2	2	1	0	0
Uveřejnění rozsudku	17	7	9	15	17
CELKEM ULOŽENO TRESTŮ PO	137	109	97	68	54
CELKEM PRAVOMOCNĚ ODSOUZENO PO	132	103	90	63	33

(Zdroj: vlastní – dle údajů poskytnutých Ministerstvem spravedlnosti ČR)

Není asi velkým překvapením, že peněžitý trest si své stálé místo v sankcionování právnických osob nalezl téměř od samotného počátku zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Ač trest zrušení právnické osoby, který představuje nejcitelnější sankci pro právnické osoby, byl ukládán již téměř od počátku (od roku 2014), trend s jeho aplikací je takový, že ukládání tohoto trestu je čím dál častější. V roce 2018 to byl již téměř dvojnásobný počet než v předchozím kalendářním roce. Obdobnou vzrůstající tendenci lze zaznamenat také u ukládání trestu zákazu činnosti, kdy počty tohoto trestu vzrůstají téměř lineárně. Jinak je tomu u dosti „unikátního“ trestu uveřejnění rozsudku, kdy tento je již od roku 2014 ukládán přibližně v obdobném množství případů, resp. v letech 2016 a 2017 dokonce došlo i k drobnému propadu. Poprvé v roce 2018 se pak setkáváme s uložením trestu propadnutí majetku, a to toliko v jediném případě. Zbývající statistické údaje o sankcionování právnických osob si pak dovolím stručně shrnout tak, že i ostatní v úvahu připadající tresty jsou právnickým osobám v praxi ukládány, což je možno kvitovat s povděkem, neboť to dává za pravdu předpokladu o vhodnosti širší palety v úvahu přicházejících sankcí (než jen peněžitého trestu).

Závěr

Zavedení modelu pravé trestní odpovědnosti právnických osob, k němuž nakonec po mnoha „dějových zvratech“ přeci jen i v České republice došlo, a to přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, účinného od 1. ledna 2012, znamenalo pro českého zákonodárce vstoupit na doposud neprobádanou půdu. Nejenže tímto krokem správně zachytil celoevropský trend, ale zároveň jím prokázal i jistou dávku odvahy, když se z několika v úvahu připadajících variant požadovaného dostatečně efektivního postihu právnických osob vydal právě cestou tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob, která byla v přímém rozporu s doposud v tuzemsku uplatňovaným principem individuální trestní odpovědnosti fyzických osob za zavinění.

Vzpomeňme v té souvislosti na nepříliš zdařilý pokus slovenského zákonodárce se zavedením tzv. nepravé trestní odpovědnosti právnických osob, který se v praxi vůbec neosvědčil a který byl záhy pro svou praktickou neaplikovatelnost nahrazen rovněž zavedením pravé trestní odpovědnosti. Na tomto příkladu, jakož i na nedávném příklonu španělského zákonodárce k modelu pravé trestní odpovědnosti právnických osob, je možné demonstrovat, že aktuální preference této formy trestní odpovědnosti právnických osob je nejen celoevropským trendem, ale i důvodným rozhodnutím.

Po zhodnocení jak všech teoretických argumentů, tak i praktických zkušeností s aplikací trestní odpovědnosti právnických osob za celou dobu účinnosti právní úpravy zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, jsem i nadále přesvědčen, že forma tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob byla navzdory dílčím obtížím při přijímání právní úpravy, jakož i jejím prvotním nedostatkům, tím nejvhodnějším řešením.

Jak jsem předeslal již v samotném úvodu, vychází tato disertační práce v některých svých pasážích a tezích z mé předchozí rigorózní práce zpracované na totožné téma již v roce 2008, tedy v době, kdy se o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob pouze hovořilo a konkrétní podoba postihu právnických osob nebyla známa. Již ve své rigorózní práci, která tak ve vztahu k českému právnímu prostředí měla pouze teoretický rozměr, jsem učinil závěr, že i tuzemský zákonodárce by se měl přiklonit k variantě pravé trestní odpovědnosti právnických osob. Tento svůj postoj jsem odůvodňoval zejména citelností sankcí, které by mělo být možno právnickým osobám ukládat. Takové sankce, jakou je například trest zrušení právnické osoby, který je českými soudy v praxi skutečně i ukládán, by měly být doménou pouze trestního práva *sensu stricto*. Trestní proces je totiž mnohem lepším garantem zákonného, nezávislého a spravedlivého rozhodování než sankcionování správními orgány ve správním řízení. Toto tvrzení

pak jistě ob stojí i po zásadnějším přepracování správního trestání, k němuž došlo přijetím zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, podle něhož pachatelem přestupku mohou být vedle fyzických osob nově i osoby právnické.

Statistické údaje z aplikační praxe trestní odpovědnosti právnických osob, jejichž analýze byla věnována celá kapitola této práce, ukazují, že zvolený model trestní odpovědnosti právnických osob je i v českém právním prostředí nejen teoreticky dobře zdůvodnitelný, ale především prakticky použitelný. V tuzemsku lze vyzorovat trend postupně vzrůstajícího počtu pravomocně odsouzených právnických osob, přičemž české soudy využívají ve své rozhodovací praxi celou škálu trestů, které jim dává zákon k dispozici.

Je třeba si však přiznat, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který je účinný již více než 7 let, trpěl na samém počátku své účinnosti mnoha „dětskými nemocemi“, přičemž některé z nich se zákonodárci podařilo následnými novelizacemi, jichž bylo doposud devět, odstranit. Stejně tak je ovšem nutné kriticky zhodnotit, že některé nedostatky přetrvávají dodnes. Tuzemský zákonodárce nejprve rozšířil taxativně stanovený okruh trestných činů, jichž se může dopustit právnická osoba, o některé další skutkové podstaty (včetně trestného činu znásilnění, který mnozí považovali za trestný čin, jehož spáchání se právnická osoba pojmově dopustit nemůže), aby se následně rozhodl pro zcela opačnou a dosti unikátní koncepci odpovědnosti právnické osoby za všechny trestné činy doplněnou o taxativně stanovené výjimky. Zároveň s touto zásadní koncepční změnou doplnil také možnost exkulpace právnické osoby. Ovšem až aplikační praxe ukáže, jak bude fakticky zjišťováno, zda právnická osoba skutečně vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu zabránila. Velká část teorie se doposud přiklání k předpokladu, že v tomto ohledu by jí měl významně pomoci správně nastavený Compliance program. Zda se však jedná pouze o teoretické úvahy a na ně navazující „obchod se strachem“ ze strany advokátních kanceláří, které připravují svým klientům takovouto dokumentaci včetně nastavení procesů a proškolení zaměstnanců i vedení, aniž by však takové programy a postupy byly v budoucnu ze strany orgánů činných v trestním řízení skutečně akceptovány jako zákonem požadované vynaložení veškerého úsilí, ukáže až aplikační praxe. Určitým vodítkem by však v tomto ohledu mohl být i citovaný materiál připravený Nejvyšším státním zastupitelstvím a určený pro státní zástupce „*Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – Průvodce právní úpravou pro státní zástupce*“. V každém případě lze jedině doporučit všem právnickým osobám, jichž se trestní odpovědnost týká, aby situaci nepodcenily a všemi dostupnými prostředky se pokusily vytvořit takové vnitřní prostředí, které bude eliminovat riziko trestněprávního postihu právnické osoby.

Jak jsem v práci rovněž uvedl, zájem (či prospěch) právnické osoby z protiprávního jednání vnímám již od počátku diskuzí na téma konkrétní podoby zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim jako nezbytnou a nikoli pouze alternativní podmínku pro vznik trestní odpovědnosti právnické osoby za trestný čin spáchaný některou z fyzických osob v zákoně uvedených.

Ačkoli největší výtky míří pravidelně do hmotněprávní části zákona, ani ta procesní není z daleka bez vad. Možná až úsměvně pak působí v praxi například výpovědi ustanovených opatrovníků obviněných právnických osob v rámci výslechu obviněné právnické osoby, kdy tito opatrovníci volí zpravidla jednu ze dvou variant vyjádření právnické osoby k obvinění, přičemž první spočívá v odepření výpovědi a druhá spočívá ve stručném monologickém prohlášení ve smyslu: „Já o tom nic nevím, já jsem jen opatrovník“. Efektivita takového zákonem předpokládaného postupu je pak zjevně velmi nízká.

Avšak i přes všechny výše uvedené nedostatky stávající právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob, a to byla v této práci glosována pouze část z nich, si dovoluji uzavřít, že dle mého přesvědčení si trestní odpovědnost právnických osob své pevné místo v právním řádu České republiky našla.

Věřím a doufám, že jsem veškeré nároky kladené na tuto disertační práci uspokojil, a dodávám, že její zpracování pro mne bylo hodnotným přínosem.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- BARTOŠÍKOVÁ, Miroslava, PIPEK, Jiří. Vztah obchodněprávní a trestní odpovědnosti statutárních orgánů a členů statutárních orgánů, *Právní praxe v podnikání*. Praha: Bonus, č. 1. 1999. ISSN 1210-4043.
- BAUMANN, Jürgen, WEBER, Ulrich a Wolfgang MITSCH. *Strafrecht Allgemeiner Teil: Lehrbuch*. Gieseking, 2003, 845 s. ISBN 978-3769409352.
- BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z hlediska teorie fikce. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2014, č. 5. ISSN 1213-5313.
- BERAN, Karel. Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2014, č. 7 - 8. ISSN 1213-5313.
- BOHUSLAV, Lukáš. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-473-2.
- BRUNA, Eduard. Trestní odpovědnost právnických osob - srovnání Česká republika a Slovenská republika. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA*. Praha: ASPI. č. 2. 2017. s. 71 - 89. ISSN 0323-0619.
- CEJP, Martin. *Organizovaný zločin v České republice III*. Praha: Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2004, s. 158. ISBN 80-7338-027-7.
- CLARKE, Geoffrey., FLETCHER, Allan. *Řízení a matematika*. Praha: Svoboda. 1975. 215 s. ISBN 80-8169-287-2.
- ČEP, David. Korekční prvky trestní odpovědnosti právnických osob a „zbavení se“ trestní odpovědnosti právnickou osobou. *Právní rozhledy*. Praha: C.H.Beck. 2017, č. 10. ISSN 1210-6410.
- ČEP, David. Základy trestní odpovědnosti právnických osob ve světle judikatury Nejvyššího soudu. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2018, č. 9 a 10. ISSN 1213-5313.
- Československá ústava a zákony s ní související*. Praha: Československý Kompas, 1935. Komentované zákony Československé republiky.
- DREYER, Emmanuel. *Droit pénal général*. Champs Université, Flammarion. 2006. ISBN 9782080830500.
- DUSIL, V. Trestní právo a trestní řízení správní. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek IV. Brno 1938, s. 926.
- FENYK, Jaroslav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-965-7.
- FOREJT, Petr, Petr HABARTA a Lenka TREŠLOVÁ. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: s komentářem*. Praha: Linde, 2012. ISBN 978-80-7201-875-8.
- BOGUSZAK, Jiří, Jiří ČAPEK a Aleš GERLOCH. *Teorie práva*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004, 347 s. ISBN 80-7357-030-0.
- GAĽO, Dušan. Zákaz činnosti, zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí v systému trestní represe právnických osob. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2015, č. 9. ISSN 1213-5313.

- GAJO, Dušan. Trest uveřejnění rozsudku v trestním právu právnických osob. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, č. 1. ISSN 1211-2860.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-652-1.
- GROPP, Walter. *Strafrecht: allgemeiner Teil*. 2., überarbeitete und erw. Aufl. Berlin: Springer, 2001. Springer-Lehrbuch. ISBN 3-540-41209-3.
- GRIVNA, Tomáš. Ke vztahu trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu téže osoby pro týž skutek. In JELÍNEK, J. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob – bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013, s. 196. ISBN 978-80-87576-58-8.
- GRIVNA, Tomáš. Příspěvek do diskuze o povaze ustanovení § 8 odst. 5 TOPO: úvaha nad možností zatížit obviněnou právnickou osobu důkazním břemenem. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, č. 2. ISSN 1211-2860.
- HENDRYCH, Dušan. *Správní právo: obecná část*. 8. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-254-3.
- HUBER, Bohuslav. Trestní odpovědnost korporací. Požadavky v rámci mezinárodních konvencí a jejich aplikace v evropských zemích. *Trestní právo*, Praha: Wolters Kluwer ČR. 2000, č. 9, s. 2 – 10. ISSN 1211-2860.
- JANDA, Petr. Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum. Praha: ASPI. 2006, č. 5, s. 174 - 181. ISSN 1214-7966.
- JEHLIČKA, Oldřich, Jiří ŠVESTKA a Marta ŠKÁROVÁ. *Občanský zákoník: komentář*. 9. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, xxiv, 1416 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 80-7179-881-9.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-683-9.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-630-X.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008, 831 s. ISBN 978-80-7201-696-9.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017, 976 s. Student. ISBN 978-80-7502-236-3.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté*. Praha: Leges, 2017. Teoretik. ISBN 978-80-7502-205-9.
- JELÍNEK, Jiří. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob: komentář s judikaturou*. 2., aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-43-4.
- JELÍNEK, Jiří a Marta UHLÍŘOVÁ. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. Teoretik. ISBN 978-80-87212-88-2.
- JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob. *Bulletin advokacie*. 2014. č. 9. s. 15 - 20. ISSN 1210-6348.
- JELÍNEK, Jiří. K přechodu trestní odpovědnosti právnické osoby na právního nástupce. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 5. s. 21 – 24. ISSN 1210-6348.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - bilance a perspektivy*. Praha: Leges, 2013. Teoretik. ISBN 978-80-87576-58-8.

- JELÍNEK, Jiří. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA*. Praha: ASPI. 2017. č.2. s. 7 – 24. ISSN 0323-0619.
- KARABEC, Zdeněk, NEČADA, Václav a VLACH, Jiří. Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2007, č. 4, s. 9 – 15. ISSN 1211-2860.
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 8071790311.
- KOUDELKA, Ladislav. Trestní odpovědnost právnických osob – stručná charakteristika institutu a jeho základy. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, č. 4. ISSN 1211-2860.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Trestní odpovědnost právnických osob a základní zásady trestního práva hmotného. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2011, č. 9. ISSN 1213-5313.
- KRÁL, Vladimír. K trestní odpovědnosti právnických osob - východiska, obsah a systematika zákonné právní úpravy. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck. 2002, č. 8, s. 220 – 228. ISSN 1213-5313.
- KUČEROVÁ, Helena. *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákon o některých přestupcích: s komentářem a judikaturou*. Praha: Leges, 2017. Komentátor. ISBN 978-80-7502-211-0.
- Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6.
- MATES, Pavel. *Základy správního práva trestního*. 3. vyd. Praha: C.H. Beck, 2002. Beckova skripta. ISBN 80-7179-789-8.
- MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. Praha: Nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1934. Publikací Všehrdu.
- MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne? *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2000, č. 7. – 8., s. 23-32. ISSN 1211-2860.
- MUSIL, Jan, PRÁŠKOVÁ, Helena a František, FALDYNA. Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2001, č. 3., s. 12-19. ISSN 1211-2860.
- MUSIL, Jan. Hranice mezi trestným činem a správním deliktem, delikt ní odpovědnost právnických osob. *Správní právo*. Praha: MV ČR. 2002, roč. 35. č. 1. s. 19-26. ISSN 0139-6005.
- MUSIL, Jan a Marie VANDUCHOVÁ. *Pocita prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám*. Praha: CODEX Bohemia, 1998. ISBN 80-85963-68-X.
- NAMYSŁOWSKA-GABRYSIAK, Barbara. *Odpowiedzialność karna osób prawnych*. Warszawa: Beck, 2003. Monografie prawnicze. ISBN 83-7247-685-3.
- NOVÁČKOVÁ, Soňa. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – od návrhu k účinné právní úpravě. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck. 2012, č. 2, s. 28 - 38. ISSN 1213-5313.
- NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2.
- NOVOTNÝ, Oto. *Trestní právo hmotné*. 2, Zvláštní část. 5., jubilejní, zcela přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-259-4.

- Organizovaný zločin v České republice III, Praha: Institut při kriminologii a sociální prevenci, 2004
- PEŠKA, Zdeněk. *Československá ústava a zákony s ní související*. I. díl. Praha: Nákladem Československého Kompas, 1935. Komentované zákony Československé republiky.
- PELC, Vladimír. Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA*. Praha: ASPI. 2017. č.2. s. 25 – 32. ISSN 0323-0619.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. *Obchodní právo*. I. díl. Praha: Codex, 1993. ISBN 80-901185-2-6.
- PLANQUE, Jean-Claude. *La détermination de la personne morale pénalement responsable*. Paris: L'Harmattan, c2003. Collection logiques juridiques. ISBN 2747540707.
- Pocita Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám: čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR*. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice právo. ISBN 978-80-7400-709-5.
- PRÁŠKOVÁ, Helena. Správní delikty právnických osob. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE – IURIDICA*. Praha: ASPI. 1992. č.4-5. s. 25 – 32. ISSN 0323-0619.
- PRÁŠKOVÁ, Helena. Vztah trestního řízení proti právnické osobě a řízení o správním deliktu právnické osoby. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2012, č. 6. ISSN 1213-5313.
- RONOVSKÁ, Barbora. Trestní odpovědnost právnických osob a kyberkriminalita. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, č. 4. ISSN 1211-2860.
- ROXIN, Claus. *Strafrecht: allgemeiner Teil*. Bd. I, Grundlagen, der Aufbau der Verbrechenslehre. 4. vollständig neu bearbeitete Aufl. München: Beck, 2006. ISBN 978-3-406-53071-5.
- SPENCER, Margaret P. a Ronald R. SIMS. *Corporate misconduct: the legal, societal and management issues*. Westport: Quorum Books, 1995. ISBN 0-89930-879-1.
- SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Právnické osoby v novém občanském zákoníku: komentář : [§ 118-418]*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy komentáře. ISBN 978-80-7400-445-2.
- ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Codex Bohemia, 1999, 403 s. ISBN 80-85963-89-2.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze. 2011, č. 11. ISSN 1805-8280.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2012, xviii, 802 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-116-1.
- ŠÁMAL, Pavel. K úvodním ustanovením připravované rekodifikace trestního zákona, *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck. 2002. č. 12, s. 28 - 38. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel, ELIÁŠ, Karel. Několik poznámek k článku „Trestní odpovědnost právnických osob z pohledu nového občanského zákoníku“. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2015, č. 3. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel. *Trestní odpovědnost právnických osob: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2016, č. 11-12. ISSN 1213-5313.

ŠELLENG, Dalibor. *Právnícká osoba jako pachatel trestného činu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 9788075023391.

ŠTENGLOVÁ, Ivana. *Obchodní zákoník: komentář*. 10., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2005. Beckova edice komentované zákony. ISBN 80-7179-346-9.

TERYNGEL, Jiří. K trestní odpovědnosti právnických osob a osob za ně jednajících. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 1996, č. 1., s. 12-19. ISSN 1211-2860.

TERYNGEL, Jiří. Ještě k rozlišení odpovědnosti právnických a fyzických osob. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 1996, č. 12., s. 22-29. ISSN 1211-2860.

VANÍČEK, David. Trestní sankce ukládané právnickým osobám. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2006, č. 10., s. 28 – 35. ISSN 1211-2860.

VANTUCH, Pavel. K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Trestní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR. 2003, č. 10., s. 17 - 22. ISSN 1211-2860.

VONDRUŠKA, František. K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. *Právní rozhledy*. Praha: C.H.Beck. 2011, č. 13. ISSN 1210-6410.

VÝBORNÝ, Štěpán, MAREŠ, Miroslav. Možnosti aplikace trestní odpovědnosti právnických osob při zadržování extremismu. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H.Beck. 2012, č. 10. ISSN 1213-5313.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

HURDÍK, Jan. Kogentnost a dispozitivnost ustanovení nového občanského zákoníku o právnických osobách. Ke vzájemné použitelnosti ustanovení o nadacích a nadačních fondech [Právní rozhledy 7/2014]. In: Beck - online [právní informační systém]. C. H. Beck. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>.

JELÍNEK, Jiří. Novelizace trestní odpovědnosti firem přenesla odpovědnost za aplikaci na orgány činné v trestním řízení. Česká justice, 15.3.2017. [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2017/03/jiri-jelinek-novelizace-trestni-odpovednosti-firem-prenesla-odpovednost-za-aplikaci-na-organy-cinne-v-trestnim-rizeni/>

GŘIVNA, Tomáš. U trestní odpovědnosti právnických osob mi vadí nejasná přičitatelnost skutku. 27.6. 2015. [online]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/2015/06/tomas-grivna-u-trestni-odpovednosti-pravnickych-osob-mi-vadi-mi-nejasna-pricitatelnost-skutku/>

KAVĚNA, Martin. Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. 2007. Studie č. 5. s. 17. [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-5-270.pdf>

KLAUS, Václav. Prezident vetoval zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Tisková sdělení. 20.11.2011. [online]. Dostupné z: <http://www.klaus.cz/clanky/2971>.

NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ: Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim – Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. [online]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Soubory_ke_stazeni/1_SL_141_2017_Aplikace__8__odst._5_ZTOPO.pdf

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů a důvodová zpráva k němu

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, v platném znění, důvodová zpráva k návrhu přestupkového zákona a Předmluva k průvodci zákonem o odpovědnosti za přestupky vydaná Ministerstvem vnitra ČR

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, a usnesení č. 2/1993 Sb., usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 141/2014 Sb.

Návrh zákona, kterým se mení a doplňuje zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znění zákona č. 650/2005 Z. z. a zákona č. 692/2006 Z. z. včetně předkládací a důvodové zprávy k tomuto návrhu zákona

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a zmene a doplnení niektorých zákonov a důvodová zpráva k němu

4. Seznam použité judikatury

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 25. 11. 1994, sp. zn. 6 A 12/94,

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 2. 2016 sp. zn. 5 To 96/2015,

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2003, sp. zn. 5 Tdo 443/2003,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015 sp. zn. 8 Tdo 627/2015,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2016, sp. zn. 5 Tdo 784/2016,

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016,

Nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 3/02 a Pl. ÚS 12/03,

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15.4. 2014, sp. zn. IV. ÚS 1434/13, §12,

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 131/18,

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Engel a další v. Nizozemí, ze dne 8. 6. 1976,

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Öztürk vs. SRN ze dne 21. 2. 1984.

Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu publikované pod č. 26/2014 – IV Sb. rozh. tr.

5. Seznam ostatních zdrojů

Statistické údaje poskytnuté oddělením justiční analýzy a statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR (údaje mi byly poskytnuty k mé výslovné prosbě, a to v mnou požadované podobě, tedy jako skutečný informační zdroj nejsou uváděny veřejně dostupné oficiální statistiky, které jsou k dispozici na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti v části statistiky a výkaznictví na adrese: <https://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>)

Pracovní verze návrhu změn občanského zákoníku uveřejněná na internetovém portálu Ministerstva spravedlnosti www.justice.cz dne 20.8.2014, který však dosud nebyl realizován.

Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim s důvodovou zprávou (Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období.)

ŠŤASTNÝ, Petr. Trestní odpovědnost právnických osob. *Rigorózní práce*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta. 2008. 126 s.

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOB

Abstrakt

Ačkoli je tomu již více než 7 let od přijetí zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, jímž i český zákonodárce zakotvil trestní odpovědnost právnických osob, jedná se stále ještě o kontroverzní téma. Cílem práce je tak nejen analyzovat tuto právní úpravu a podat její ucelený a přehledný výklad včetně kritického zhodnocení vybraných institutů, ale také seznámit s procesem předcházejícím jejímu přijetí, včetně komparace argumentů pro takovéto rozhodnutí s argumenty odpůrců trestní odpovědnosti právnických osob. Neméně důležitým cílem práce je i analytické zhodnocení poznatků z aplikační praxe a představení případných návrhů *de lege ferenda*. K takovým úvahám je však třeba disponovat dostatečnou znalostí terminologie, jakož i základních zásad trestního práva, k čemuž slouží obsah první kapitoly práce.

Zásadní změně v pojetí právnických osob přinášené novým občanským zákoníkem, který se opětovně přiklání k teorii fikce a způsobuje tak značnou tenzi, je věnována druhá kapitola práce.

Institut odpovědnosti právnických osob není ve světovém měřítku žádnou novinkou, přičemž jeho historickému vývoji se věnuje kapitola třetí, představení profilujících zahraničních právních úprav pak kapitola čtvrtá. Teoretických modelů deliktní odpovědnosti právnických osob je tak i s ohledem na odlišné právní kořeny a rozličné přístupy zákonodárců více, přičemž jejich obecnější charakteristiku je možno nalézt v části páté práce.

Ač bylo zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu především důsledkem mezinárodního tlaku na zavedení „účinných, přiměřených a odstrašujících“ sankcí právnických osob, bylo důvodů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vzhledem ke společenským a ekonomickým změnám více, zejména když samotná individuální trestní odpovědnost již přestala být dostatečně efektivní. Mezinárodním závazkům je věnována kapitola šestá a vzájemnému srovnání argumentů pro a proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je věnována kapitola sedmá.

Český zákonodárce se nakonec rozhodl pro model tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob, tedy pro postih právnických osob v rámci trestního řízení. Tento přístup považuji za správný, přestože v úvahu připadalo také komplexní přepracování správního trestání. Představení správního sankcionování se proto věnuje kapitola osmá a samotnému procesu přijímání právní úpravy trestní odpovědnosti právnických osob se věnuje kapitola devátá práce.

Největší pozornost, a to v kapitole desáté, je věnována kritickému zhodnocení stávající právní úpravy obsažené v zákoně č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. Vždyť např. podoba úpravy přičitatelnosti doznala vlivem novelizací několika změn včetně možnosti právnické osoby se trestní odpovědnosti „zprostit“. Stejně tak rozsah kriminalizace se z taxativního výčtu trestných činů změnil na dosti unikátní koncepci odpovědnosti právnické osoby za všechny trestné činy doplněnou o taxativně stanovené výjimky. Rovněž procesní ustanovení zákona si zaslouží pozornost nauky i rozhodovací praxe.

Analýza statistických údajů z aplikační praxe trestní odpovědnosti právnických osob ukazuje, že trestní odpovědnost právnických osob je i v českém právním prostředí prakticky použitelná. Lze pozorovat trend postupně vzrůstajícího počtu pravomocně odsouzených právnických osob, jimž jsou ukládány prakticky všechny tresty, které zákon dává k dispozici. Těmito údaji a jejich vyhodnocením se zabývá poslední, jedenáctá, kapitola práce.

Souhrnně lze konstatovat, že zakotvení tzv. pravé trestní odpovědnosti právnických osob bylo i navzdory dílčím obtížím tím nejvhodnějším řešením. Je však nutno počítat s tím, že stávající právní úprava se bude ještě dále vyvíjet.

Klíčová slova: právnická osoba, trestní odpovědnost, trestní odpovědnost právnických osob, přičitatelnost, exkulpace, compliance

CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES

Abstract

Although it has been more than seven years since the adoption of Act No. 418/2011 Coll., on the criminal liability of legal entities and proceedings against them, by criminal liability of legal entities which the Czech legislators introduced, it remains a controversial issue. Thus the aim of this thesis is not only to analyse this legislation and provide a comprehensive and clear interpretation, including a critical evaluation of selected institutes, but also to introduce the process leading to its adoption, including a comparison of the arguments in favour of adopting such a decision with the arguments presented by the opponents of the criminal liability of legal entities. An equally important aim of the thesis is an analytical evaluation of application knowledge and the presentation of potential *de lege ferenda* proposals. However, such considerations require a sufficient command of terminology, as well as of the basic principles of criminal law, which is the content of Chapter One of the thesis.

Chapter Two is dedicated to the fundamental change in the concept of legal entities brought about by the new Civil Code, which leans towards the theory of fiction, thereby causing considerable tension.

On a global scale, the institute of the liability of legal entities is nothing new. Chapter Three is devoted to its historical development, followed by Chapter Four, which profiles foreign legal systems. As a result, there is a variety of theoretical models of the tort liability of legal entities, which is also due to the different legal roots and varying approaches of legislators. More general characteristics of the same can be found in Chapter Five.

Although the criminal liability of legal entities was mainly introduced into the Czech legal system as a result of international pressure to put in place “effective, proportionate and dissuasive” sanctions for legal entities, the reasons for introducing the criminal liability of legal entities with regard to social and economic changes were multiple, particularly the fact that individual criminal liability alone had already ceased to be sufficiently effective. Chapter Six is devoted to international commitments and Chapter Seven provides a mutual comparison of the arguments for and against the introduction of the criminal liability of legal entities.

In the end, the Czech legislators opted for the model of what is termed the “true criminal liability of legal entities”, i.e. the punishment of legal entities in criminal proceedings. I deem this approach to be correct, although a comprehensive review of administrative sanctions could also have been considered. Chapter Eight introduces administrative sanctions, while Chapter Nine deals with the process of the enactment of the criminal liability of legal entities.

The greatest attention in Chapter Ten is devoted to a critical evaluation of the existing legal provisions of Act No. 418/2011 Coll., on the criminal liability of legal entities and proceedings against them, as amended. As a result of amendments, the concept of imputability underwent a series of changes, including the possibility of a legal entity “being exempted” from criminal liability altogether. Likewise, the extent of criminalisation has changed from an exhaustive list of crimes to a fairly unique concept of corporate liability for all crimes, supplemented by an exhaustive definition of exceptions. The procedural provisions of the law also deserve the attention of legal theory and decision-making practice.

The analysis of statistical data from real-life criminal liability of legal entities shows that the criminal liability of legal entities may be applied in practice, even in the Czech legal environment. One may observe a trend of a gradually increasing number of finally convicted legal entities, facing a wide array of penalties that the law has at its disposal. Chapter Eleven, at the very end of the thesis, deals with this data and its evaluation.

In summary, it may be stated that what is termed the “true criminal liability of legal entities”, despite partial difficulties, has proved to be the most appropriate solution. However, it must be borne in mind that the existing legislation will continue to evolve.

Keywords: legal entity, criminal liability, criminal liability of legal entities, imputability, exculpation, compliance